

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ALMANYA VE
TÜRKİYE'NİN BALKANLAR POLİTİKASI NEZDİNDE
DIŞ POLİTİKADA KARAR VERME SÜRECİNİ
ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZİ**

Fazilet GEÇGEL

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

YÜKSEK LİSANS

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

OCAK-2021

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ALMANYA VE TÜRKİYE'NİN
BALKANLAR POLİTİKASI NEZDİNDE DIŞ POLİTİKADA KARAR
VERME SÜRECİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Fazilet GEÇGEL

YÜKSEK LİSANS

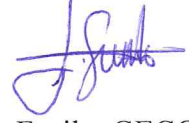
**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

OCAK - 2021

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Fazilet GEÇGEL

06.01.2021

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ALMANYA VE TÜRKİYE'NİN
BALKANLAR POLİTİKASI NEZDİNDE DIŞ POLİTİKADA KARAR VERME
SÜRECİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Fazilet GEÇGEL

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
OCAK 2021

ÖZET

Balkanlar coğrafi olarak hem Türkiye hem de Almanya için önemli bir konumda yer almaktadır. Balkanlar'da, Sovyetler Birliği'nin dağılması, komünizmin çökmesi sonrasında birçok değişim gerçekleşmiş olup, belki de bunlardan en önemlisi Yugoslavya'nın dağılması olmuştur. Birçok farklı etnik, dini, kültürel kimliğe sahip topluluklardan oluşan Yugoslavya'da kolektif aidiyet tam anlamıyla sağlanamamış ve alt kimlikler üst kimliğe baskın çıkmıştır. Bu çerçevede Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile başlamış olan Yugoslavya'nın dağılması sürecine, Almanya ve Türkiye farklı bakış açıları ile yaklaşmışlardır. İki Almanya'nın henüz birleşmesi, İkinci Dünya Savaşı'nın tarihsel anıları ve uluslararası aktörler Almanya'nın Balkanlar politikasının şekillenmesinde etkili olmuştur. Türkiye açısından ise, Soğuk Savaş döneminde artan önemini kaybedeceği endişesi, batıcılık ve statükoculuk politikaları gibi birçok faktör de Türkiye'nin Balkanlar politikasında etkili olmuştur. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı, Almanya ve Türkiye'nin Balkanlar politikası açısından karar verme sürecini etkileyen faktörleri Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma süreci, Bosna Savaşı ve Kosova krizi çerçevesinde karşılaştırmaktır. Söz konusu karşılaştırma inşacılık teorisinin sağlamış olduğu geniş perspektif ile gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, Almanya'da iç etkenlerden şansölyenin, hükümetin, anayasanın, tarihsel norm ve değerlerin, kültürel unsurların etkili olduğu ve dış etkenlerin ise çok taraflılık ilkesi kapsamında Balkanlar politikasında önemli olduğu görülmüştür. Türkiye'nin Balkan politikası söz konusu olduğunda, cumhurbaşkanı, hükümet, anayasa, tarihsel ve kültürel bağlar ve toplumsal yapı gibi iç faktörlerin etkinliğinin yanı sıra ABD, NATO ve BM gibi dış faktörlerin de önemli olduğu görülmüştür.

Bilim Kodu : 114115

Anahtar Kelimeler : Balkanlar, Dış Politika, Karar Verme Süreci, Almanya, Türkiye

Sayfa Adedi : 175

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

Öğrenci ORCID ID : 0000-0002-0189-083X

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE FACTORS AFFECTING GERMANY'S
AND TURKEY'S FOREIGN POLICY DECISION MAKING PROCESS IN THE
CONTEXT OF BALKAN POLICY IN POST-COLD WAR ERA

(M.Sc. Thesis)

Fazilet GEÇGEL

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
JANUARY 2021

ABSTRACT

Balkans is geographically located in a prominent position for both Germany and Turkey. Many changes took place in the Balkans after the dissolution of the Soviet Union and the collapse of communism, and perhaps the most important of these was the dissolution of Yugoslavia. In Yugoslavia, which consists of communities with many different ethnic, religious and cultural identities, collective belonging was not fully achieved and sub-identities dominated the upper identity. In this context, Germany and Turkey have approached with different perspectives to the disintegration process of Yugoslavia which began with the declaration of the independence of Slovenia and Croatia. The merging of the two Germanys, historical memories of the Second World War and international actors have been influential in shaping Germany's Balkans policy. In terms of Turkey, many factors like the fear of losing the increasing importance during the Cold War, westernism and status quo policies have been effective in Turkey's Balkan policy. In this context, the aim of this study is to compare the factors effecting the decision-making process of Germany and Turkey in terms of Balkan policy by analysing the separation process of Slovenia and Croatia from Yugoslavia, the Bosnian war and the Kosovo crisis. This comparison was made with a broad perspective provided by the theory of constructivism. As a result, it was observed that the chancellor, the government, the constitution, historical norms and values, cultural factors were influential in Germany among the internal factors and external factors were important in the policy of the Balkans under the principle of multilateralism. When it comes to Turkey's Balkan policy, it was seen that in addition to effectiveness of the internal factors such as the president, the government, the constitution, historical and cultural ties, and social structure, external factors like USA, NATO and UN were important.

Science Code : 114115

Key Words : Balkans, Foreign Policy, Decision Making Process, Germany, Turkey

Page Number : 175

Supervisor : Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

Student ORCID ID : 0000-0002-0189-083X

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLoların LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	ix
KISALTMALAR.....	x
1. GİRİŞ.....	1
2. TEORİK ÇERÇEVE.....	5
2.1. Balkanlar.....	5
2.1.1. Balkanlar'ın Önemi.....	5
2.1.2. Balkanlar'ın Kısa Tarihi	8
2.2. İnşacılık Teorisi	14
2.3. Dış Politika	19
2.3.1. Dış Politikada Karar Verme Süreci.....	21
2.3.2. Karar Verme Sürecini Etkileyen İç Etkenler	23
2.3.3. Karar Verme Sürecini Etkileyen Dış Etkenler.....	28
2.4. İnşacılık Teorisinin Balkanlar ve Dış Politika İlişkisi.....	30
3. YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMA SÜRECİ	39
3.1. Yugoslavya'nın Dağılma Nedenleri	39
3.2. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci.....	46
3.3. ABD, AB ve Rusya'nın Yugoslavya'nın Dağılma Sürecindeki Yaklaşımları	54
3.3.1. ABD'nin Yaklaşımı	54
3.3.2. Rusya'nın Yaklaşımı.....	57
3.3.3. AB'nin Yaklaşımı	59
4. ALMANYA'NIN DIŞ POLİTİKASI	63
4.1. Almanya'nın Dış Politika Karar Verme Süreçleri.....	67
4.2. Almanya'da Dış Politikayı Etkileyen Temel Unsurlar	72
4.2.1. İç Etkenler.....	72

4.2.2. Dış Etkenler	78
4.3. Almanya'nın Balkanlar Politikası	82
4.3.1. Slovenya ve Hırvatistan'ın Bağımsızlık Sürecinde Almanya'nın Tutumunu Etkileyen Faktörler.....	82
4.3.2. Almanya'nın Bosna Savaşı'nda Tutumunu Etkileyen Faktörler	86
4.3.3. Almanya'nın Kosova Krizinde Tutumunu Etkileyen Faktörler.....	90
4.4. Almanya'nın Balkanlar Politikasını Etkileyen Temel Unsurlar	96
4.4.1. İç Etkenler.....	97
4.4.2. Dış Etkenler	100
5. TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASI	107
5.1. Türkiye'nin Dış Politika Karar Verme Süreçleri.....	110
5.2. Türkiye'de Dış Politikayı Etkileyen Temel Unsurlar	115
5.2.1. İç Etkenler.....	116
5.2.2. Dış Etkenler	122
5.3. Türkiye'nin Balkanlar Politikası	125
5.3.1. Slovenya ve Hırvatistan'ın Bağımsızlık Sürecinde Türkiye'nin Tutumunu Etkileyen Faktörler.....	126
5.3.2. Türkiye'nin Bosna Savaşı'nda Tutumunu Etkileyen Faktörler	128
5.3.3. Türkiye'nin Kosova Krizinde Tutumunu Etkileyen Faktörler.....	135
5.4. Türkiye'nin Balkanlar Politikasını Etkileyen Temel Unsurlar	140
5.4.1. İç Etkenler.....	140
5.4.2. Dış Etkenler	151
6. SONUÇ	159
KAYNAKLAR	161
ÖZGEÇMİŞ	175

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 2.1 Balkanlar'da etnik ve dini yapı.....	32

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1 Karar verme süreci.	22
Şekil 3.1 Almanya'da yasama süreci.....	70

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AT	Avrupa Topluluğu
AWACS	Hava Uyarı ve Kontrol Sistemleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CDU	Hristiyan Demokrat Birliği
CSU	Hristiyan Sosyal Birliği
DSP	Demokratik Sol Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
FDP	Hür Demokrat Partisi
GP	Yeşiller Partisi
GSYH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IFOR	Bosna-Hersek NATO Barış Gücü
IMF	Uluslararası Para Fonu
İKÖ	İslam İşbirliği Teşkilatı
KFOR	Kosova NATO Barış Gücü

KHK	Kanun Hükümünde Kararname
LDK	Kosova Demokratik Birliği Partisi
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OAF	Müttefik Güç Harekatı
PDS	Demokratik Sosyalist Partisi
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
SETA	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SHP	Sosyaldemokrat Halkçı Partisi
SPD	Alman Sosyal Demokrat Partisi
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDB	Türk Demokratik Birliği
TİKA	Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UÇK	Kosova Kurtuluş Ordusu
UNMIK	Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu
UNPROFOR	Birleşmiş Milletler Koruma Gücü
s.	Sayfa

1. GİRİŞ

Balkan halkları tarihte uzun dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında kalsa da Rusya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi diğer devletlerinde etki alanlarına açık bulunmuş ve söz konusu devletlerin kışkırtması ve Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu yeniliklerden etkilenerек Osmanlı'dan ayrılmışlardır. Bu ve daha önceki tarihsel süreç Balkanlar'da farklı etnik ve dini kimliklere sahip toplulukların bir arada yaşamasını gerektirmiş olduğundan toplumsal ve kültürel farklılıklar Balkanlar'ın geneline hâkim olmuştur.

Nitekim Osmanlı'nın Balkanlar'dan çekilmek zorunda kalması ile Balkanlar, güvenlik ve istikrara kavuşmamış aksine hem Birinci hem de İkinci Dünya Savaşı'nda dış etkilere açık kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ise, Balkanlar'ın bir kısmında komünizm etkin olurken, çok kimlikli, çok kültürlü Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu Cumhuriyet Tito'nun ölümünden sonra yerine gelen liderlerin politikaları, ekonominin bozulması, milliyetçiliğin artması sonucu çalkantılar yaşamaya başlamıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber ise ilk olarak Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile Yugoslavya dağılma sürecine girmiş ve bu sürece yönelik bazı devletler statükocu yaklaşım sürdürürken bazı devletler ise bu ayrılığı desteklemiş ve Balkanlar'daki kıvılcımın daha da alev almasını tetiklemişlerdir.

Dağılması sonucunda 7 yeni devlet ortaya çıkacak olan Yugoslavya'dan ilk ayrılanlar Slovenya ve Hırvatistan olurken, benzer zamanlarda hem Bosna'da hem de Kosova'da bağımsızlık için referandum düzenlenmiş ve bu yönde adımlar atılmaya başlanmıştır. Nitekim Sırp'lar bu adımlara misliyle meydan okumuş ve Balkanlar tarih sahnelerinin unutamayacağı, Avrupa'nın ortasında insanlık dramına maruz kalmıştır. Sonuç olarak çatışmanın çözülmesi, barışın tesisi için hem uluslararası kuruluşlar hem de önemli güçler diplomatik ve ekonomik çözümler üretmişlerse de bu çözümler çoğunlukla başarısız olmuş, dolayısı ile daha farklı çözüm arayışları ortaya çıkmıştır.

Bu çerçevedeki çalışmanın amacı, Soğuk Savaş sonrası dönemde Almanya ve Türkiye'nin Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma süreci, Bosna Savaşı ve Kosova krizindeki dış politika tutumlarını incelemek ve söz konusu üç olay

çerçevesinde her iki devletin Balkanlar politikasında karar verme sürecini etkileyen faktörleri analiz etmek ve karşılaştırmaktır.

Söz konusu çalışma, Türk dış politikası açısından çok değerli görülen Balkanlar'ın Alman dış politikası açısından da öneminin vurgulanmasının gerektiğinin düşünülmesi nedeniyle seçilmiştir. Aynı zamanda bu çalışmanın yapılmasının bir diğer nedeni, Türkiye'nin Balkanlar politikasında başka ülkelerden farklı olarak nelerden etkilendiğinin ortaya çıkarılmasının ve Almanya'nın aynı coğrafyaya yaklaşımlarının tespit edilerek benzer yaklaşımların Türk dış politikasında mevcudiyetinin kontrol edilmesinin önemli olduğuna kanaat getirilmesidir.

Bu kapsamda genel olarak çalışmada, Balkanlar'ın Türkiye açısından önemli olduğu kadar Almanya içinde önemli olduğu savından hareket edilmektedir. Balkanlar'ın jeopolitik önemini farkında olan her iki devletin Balkanlar politikasını belirlerken özellikle iç etken olarak tarihsel geçmiş veya tarihsel geçmişe bağlı kültürel unsurlar ve toplumsal yapılardan etkilendiği düşünülmektedir. Bu çerçevede özellikle dini unsurların, tarihsel geçmişe dayalı anıların ve buna bağlı geliştirilen normların Almanya açısından daha baskın durumda görüleceği düşünülürken Türkiye açısından tarihsel bağların ve toplumsal yapının daha baskın görüleceği öngörülmektedir. Buna ek olarak dış etken olarak, her iki devletin Balkanlar politikasında çok taraflılık vurgusunun baskın görüleceği değerlendirilmektedir.

Bu tez çerçevesinde, nitel araştırma yöntemlerine ağırlık verilecek, makale, tez, kitaplar, gazeteler, anayasa metinleri, meclis tutanakları üzerinden literatür taraması yapılacak ve tarihsel analiz araştırma metodu olarak kullanılacaktır. Buna ek olarak, zamansal kesit olarak Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar olan süreçte Balkanlar'da Yugoslavya'nın dağılması sürecindeki gelişmeler ışığında Almanya ve Türkiye'nin karşılıklı dış politika analizinin yapılabilmesi temelde İngilizce ve Türkçe kaynaklar kullanılacaktır.

Bahse konu karşılaştırmaların inşacılık teorisinin sağlamış olduğu geniş perspektif ile yapılması, çok boyutlu ve çok farklı dinamiklerin ele alınması planlanmaktadır. Bu kapsamda bu çalışmada ilk bölümde, teorik çerçeve Balkanlar'ın tarihine ve önemine kısaca değinilerek başlatılacak ve daha sonra

inşacılık teorisine ve dış politikanın kavram ve çerçevesine, örnek bir karar verme sürecine ve dinamiklerine yer verilecektir. Ayrıca bu bölümün sonunda bu çalışmada inşacılık teorisinin Balkanlar ve dış politika çerçevesindeki uygunluk durumuna ve getirdiği argümanlara yer verilecektir. Bunu takip eden bölümde ise, Yugoslavya'nın dağılma süreci ile başlayan süreçte hem Almanya'nın dış politikasının hem de Türkiye'nin dış politikasının daha iyi anlaşılabilmesi ve değerlendirilebilmesi için Yugoslavya'nın dağılma süreci nedenleri ile birlikte ele alınacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, birliğini yeni tamamlamış Almanya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politika kapsamına, genel anlamda karar verme süreçlerinin çerçevesine değinilecek ve bu süreçlerde etkili olan iç ve dış etkenler detaylandırılacaktır. Daha sonra Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma sürecindeki, Bosna Savaşı sırasındaki ve Kosova krizindeki dış politika tutumları, kararları, bu kararları etkileyen faktörler ortaya çıkarılacaktır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Türk dış politikasının temel prensiplerine, Soğuk Savaş sonrası Türk dış politikasının önem verdiği hususlara ve dış politika karar verme süreçlerine ve bu süreçlerde temel anlamda etkili olan iç ve dış faktörlere değinilecektir. Ardından Türkiye'nin Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma sürecindeki, Bosna Savaşı sırasındaki ve Kosova krizindeki dış politika tutumları, kararları, bu kararları etkileyen faktörler ortaya çıkarılacaktır.

Sonuç olarak bu çalışmada, Almanya'da şansölye ve hükümet gibi yapan konumundaki iç etkenlerin, kural konumundaki anayasanın, parlamento ve siyasi partilerin, kamuoyunun, tarihsel geçmişe dayalı norm ve değerlerin, kolektif hafızanın, dini kimlik gibi kültürel unsurların ve çok taraflılık ilkesi kapsamında Avrupa Birliği (AB), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Birleşmiş Milletler (BM), Amerika Birleşik Devletleri (ABD), ile ilişkilerin, ulusal çıkarları etkileyen ekonomik, güvenlik, göç konuları gibi dış etkenlerin Balkanlar politikasında etkili olduğu sonucuna varılacaktır. Türkiye'nin Balkanlar politikasında ise, cumhurbaşkanı, hükümet başta olmak üzere yapan konumundaki iç etkenlerin, kural konumundaki anayasanın yanısıra meclisin, kamuoyunun, Osmanlı döneminden gelen tarihsel ve kültürel bağların, toplumsal yapının, ekonomik ve güvenlik başlıkları, ABD, NATO, BM ile ilişkiler gibi dış etkenlerin etkili olduğu görülecektir.

2. TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Balkanlar

“Balkan” kelime anlamı olarak, “üzeri sık ormanla kaplı dağ” anlamına gelmekte olup, bölgeye bu adın Osmanlı Türkleri tarafından verildiği kabul edilmiştir. Bunun yanısıra Osmanlılardan önce bölgeye gelmiş olan, Kıpçaklar, Peçenekler ve diğer Türkmen boylarının, Hazar Denizi'nin doğusundaki "Türkmen Step'i"nin güney sınırını çizen "Balkhan Dağları"na benzeterek bu dağlara aynı adı verdikleri de bilinmektedir.¹

Coğrafi olarak, Balkanlar'ın kuzey sınırını Roma döneminden beri Tuna Irmağı oluştururken Sava Irmağı Batı Balkanları Sarmia ve Macaristan'dan ayıran bir sınır olarak düşünülmektedir. Balkan Yarımadasının güneyde Akdeniz, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege Denizi, güneybatıda İon Denizi ile sınırlandırıldığı kabul edilmiştir.² Balkanlar'da bulunan devletlerin netliği konusunda bazı sıkıntılar bulunsa da temelde genel kabul gören çalışmalarda Balkan devletleri denilince, Hırvatistan, Slovenya, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan akla gelmektedir.

2.1.1. Balkanlar'ın Önemi

Balkanlar geçmişten bugüne Avrupa'nın diğer bölgelerine geçit olması, Asya'nın bitişiğinde ve Afrika'ya yakın olan coğrafi konumu sebebiyle jeostratejik anlamda önemli bir konuma sahip olmuştur. Bu açıdan Avrupa ve Asya arasında geçiş noktası olan Balkanlar'ın, hem Doğu'ya hem de Batı'ya yakın olmasından dolayı tarih boyunca birçok ordunun hedefi olduğu görülmüş olup bu durum, Balkanlar'ın siyasi ve toplumsal yapısının karmaşık bir hal almasına sebep olmuştur. Söz konusu istilalar nedeniyle de Balkan devletlerinin kendi güvenliklerini sağlamak için bölge dışından müttefik edinmeye ihtiyaç duydukları görülmüştür. Balkanlar'ın Asya ile Avrupa arasında yer alan bu konumu, aynı zamanda lojistik imkânları

---

¹ Gürkan İ. (1993), "Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye", Balkanlar, *OBİV Yayınları*, İstanbul, s. 260.

² İnalçık, H. (2005), "Türkler ve Balkanlar", *BAL-TAM Türklük Bilgisi 3*, Prizren, ISSN 1452-2179, ss.23-24

sebebiyle enerji güzergâhı ve ticaret hattının Avrupa'ya geçiş alanı olması anlamında önem arz etmektedir.³

Dünyada sanayinin gelişmesi ile orantılı olarak enerjinin önemi giderek artmaktadır. Bu noktada altını çizmek gerekir ki, Balkanlar Orta Doğu, Kafkasya gibi diğer bölgelerle birlikte ele alındığında enerji arzı açısından zenginliğe sahip bir bölge olarak görülmemektedir. Fakat Balkanlar, enerjinin taşınması noktasında önemli bir konumda yer almaktadır. Balkanlar'ın coğrafi olarak Karadeniz ve Ege Denizi ile birlikte Orta ve Doğu Akdeniz'i kontrol edebilen bir konumu bulunmaktadır. Bu noktada coğrafi açıdan Balkan ülkeleri, dünya petrol rezervlerinin çoğuna sahip Orta Doğu ile dünya doğalgaz rezervlerinin önemli bir kısmına sahip eski Sovyetler Birliği ülkelerine oldukça yakındır. Bunun yanısıra Balkanlar enerjinin yoğun kullanıldığı ve enerji ihtiyacının hep var olduğu tüketici ülkelere de komşu konumdadır.⁴ Bu noktada Balkan ülkelerinden özellikle Bulgaristan ve Romanya ve sonradan da Yunanistan alternatif transit yollardan birisi olarak öne çıkmaya başlamıştır. Buna ek olarak, AB'nin enerji alanında Trans-Avrupa ağını kurmayı hedeflemiş olması da, Balkanları alternatif bir enerji koridoru olarak ön plana çıkarmıştır. Türkiye açısından ise, Rusya doğalgazının Türkiye'ye ulaştırılmasında Bulgaristan'da bulunan boru hattının etkili olduğu görülmektedir.⁵ Bu kapsamda küresel ve bölgesel güçler ekonomik, siyasal, kültürel alanda da rekabet içinde enerjinin dağıtım alanında yer alan Balkanlar'daki etkinliklerini artırmaya çalışmaktadırlar.⁶

Balkanlar geçmişte olduğu gibi günümüzde de komşusu olduğu Avrupa'nın güvenliği ve istikrarı için önemli bir coğrafi bölgedir. Geçmişte doğudan gelen saldırıları karşılama yönünden önemli olan Balkanlar günümüzde, daha çok içerdiği istikrarsızlık ve krizler ile birçok Balkan devletinin AB'ye üye veya aday ülke olması nedeniyle, Avrupa'nın güvenliği ve bütünleşmesi bakımından önem arz etmektedir.

---

³ Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2018, "Balkanların Geleceği İçin Strateji Çalıştayı", *SDE Yayınları*, Ankara, s.14.

⁴ Batı G. F. (2017), "Küresel Enerji Politikasında Balkan Jeopolitiği Ve Enerji Güvenliği Paradigması", *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries (Journal EMI) Dergisi (JOURNAL EMI)*, ISSN: 2602 – 3970 / Dönem / Cilt: 1 / Sayı: 1, s.19.

⁵ Türbedar, E. (2003), "Balkanlar Ve Enerji" Avrasya Dosyası Bahar, *Asam Yayınları*, Cilt 9, Sayı 1, Ankara, ss.222-224.

⁶ İrge N. F. (2014), "Balkanlarda Jeopolitik Bölünmeler ve Türkiye", *Uluslararası Balkan Kongresi*, ss. 282-283.

Türkiye açısından ise Balkanlar, geçmişte Anadolu'nun güvenliğinin ileriden sağlanması ve Avrupa'ya ilerleme noktasında önemli üs olarak görülmüş olsa da bu durum günümüzde değişmiş ve Balkanlar askeri unsurlara ek olarak insani boyutu ile de yumuşak güvenlik kapsamında önem arz etmeye başlamıştır.⁷

Güvenlik ve istikrardan söz edilmesinin ardından Balkanlar'la ilgili gündeme gelmesi gereken konulardan biri ise göç konusudur. Fazla ve istenmeyen göç bir ülkenin toplumsal, sosyal ve ekonomik anlamda zorluklar yaşamasına neden olabilecek bir husustur. Balkanlar'da da göç mevzusu, Yugoslavya'nın dağılması sonrasında çatışmalardan dolayı büyük oranda göç eden düzensiz göçmenlerin Avrupa'yı tercih etmelerinin sonrasında önemli bir başlık halini almıştır. Çünkü Yugoslavya'nın dağılması sonrasında ortaya çıkan siyasi ve ekonomik ortam halkları göç etmeye mecbur bırakmıştır. Bu durum neticesinde Balkanlar'da yaşayan halkın orda yaşamasını devam etmelerinin sağlanması amacıyla özellikle AB tarafından girişimlerde bulunulmuştur. Fakat göç mevzusu 2011 Suriye İç Savaşı sonrasında vatanlarını daha iyi koşullara ek olarak yaşamak için terk eden büyük kitlelerdeki düzensiz göçmenlerin Avrupa'ya yola çıkması ile daha da değerlendirilmiştir. Çünkü Balkanlar, coğrafi konumu sebebiyle Suriyeli düzensiz göçmenlerin Türkiye sınırını aştıktan sonra Avrupa'ya ulaşmadaki son engeli gibi görülmüştür. Dolayısı ile Avrupa devletleri Balkanlar ile son dönemde daha da gündemde olan düzensiz göçmen sorunu nedeniyle de ilgilenme seviyelerini artırmışlardır.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonrasında meydana gelen sosyal ve politik gelişmeler neticesinde Balkanlar'ın ekonomik yapısında da değişiklikler meydana gelmiştir. Bu kapsamda Balkanlar'da piyasa ekonomisine geçiş yapan devlet sayısı artmış ve bu devletlerde ekonominin yeniden yapılandırıldığı bir süreç yaşanmıştır. Bu durum Almanya, ABD, Türkiye gibi birçok devlet için önemli ekonomik açılım fırsatı olmuştur.⁸ Bu süre zarfından sonra bölge devletleri, yabancı yatırım ve ihracat boyutu ile ticari bir pazar olarak görülmeye uygun hale gelmiştir.

---

⁷ Öztürk, O. M. (2001), "Türk Dış Politikasında Balkanlar", Balkan Diplomasisi Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Der: Ömer Lütem, Birgül Demirtaş *Asam Yayınları*, Ankara 2001, s.4.

⁸ İnternet: Sancaktar C. (2010), "Türkiye'nin Balkanlar Politikası Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Amaçlar ve Yapılması Gerekenler", *TASAM*, Web: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1300/turkiyenin_balkanlar_politikasi_uzerine_genel_bir_degerlendirme_amaclar_ve_yapilmasi_gerekenler'den, 18/04/2020 tarihinde alınmıştır.

Balkanlar bölgesi daha önce ifade edildiği gibi Karadeniz, Ege Denizi, Adriyatik Denizi'ne bitişik ve Akdeniz'in ortasına uzanan bir yarımada olarak Orta ve Batı Avrupa'yı Asya'yla birleştiren çok önemli coğrafi bir bölge olmasından dolayı tarihte birçok halkın ilgisini çekmiştir.⁹ Balkanlar'ın Akdeniz'e olan yakınlığı Rusya ve İngiltere açısından cazip bir avantaj olarak değerlendirilmiş ve bu iki devlet Balkanlar'ın konumundan yararlanmak üzere bölgede aktif faaliyetler göstermişlerdir. Son dönemde ise, Balkanlar'ın coğrafi konumu nedeniyle kendisine çok uzak konumda olmasına rağmen Çin'in de bölge ile istikrarlı bir şekilde ilgilendiği görülmektedir. Bu kapsamda Çin'in Çin ürünlerinin Batı Avrupa pazarlarına ulaştırılması ve Pekin ile Avrupa arasında işbirliği için yeni eksen oluşturulması için geliştirilen Kuşak-Yol Projesi olarak da adlandırılan Yeni İpek Yolu projesi çerçevesinde Balkan devletlerine yatırımlar yaptığı ve böylece bölgedeki etkisini artırdığı görülmektedir.¹⁰

2.1.2. Balkanlar'ın Kısa Tarihi

Günümüzdeki Balkanlar'ın siyasi görünümüne ve demografik yapısına etki eden en önemli faktör şüphesiz birçok savaşa, değişime maruz kaldığı tarihsel olaylardır. Nitekim bu tarihsel olaylar neticesinde Balkan ülkeleri içindeki sosyal ve toplumsal yapı, varoluş ve güvenlik konusundaki rekabet ve mücadele ortamında şekillenmiştir. Bu minvalde bir sonraki bölümde Soğuk Savaş sonrası Balkanlar'da Yugoslavya'nın dağılması sürecine değinmeden önce kısaca Balkanlar'daki tarihsel olaylara yer verilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu kapsamda uzun yıllar Balkanlara hükmeden Osmanlı Devleti'nin, 15. yüzyılın sonunda bir Balkan imparatorluğu halini aldığı ve sınırları batıda Bosna'ya kuzeyde Beserabya'ya kadar uzandığı görülmüştür. Fakat bu kadar farklı etnik ve dini kimliği barındıran Osmanlı Devleti, 18. ve 19. yüzyılda yaşanacaklara dayanma kabiliyeti gösterememiştir. Çünkü özellikle İkinci Viyana Kuşatması'nın başarısız olmasını izleyen yıllarda Balkan yarımadasında milliyetçi hareketlerin gelişmesi için uygun bir ortam doğmuştur. Nitekim 2. Viyana Kuşatması neticesinde Osmanlı

---

⁹ Şener B. (2014), "Balkanları Türk Dış Politikası Açısından Önemli Kılan Temel Faktörler", *I. Karadeniz ve Balkan Ekonomik ve Politik Araştırmalar Sempozyumu*, 3-5 Eylül 2014, Bülent Ecevit Üniversitesi, Dedeman Oteli, Zonguldak, Türkiye, s.8.

¹⁰ Lachert J. (2018), "Western Balkans In The Context Of Competition Between China, Russia, Turkey And EU", *Warsaw Institute Special Report*, ss.5-6.

İmparatorluğu'nun yenilebilir ve dağılabilir bir imparatorluk olduğunu sadece Avrupa devletleri değil, aynı zamanda Balkan halkları da görmüştür. Sonuç olarak Osmanlı otorite kaybetmeye başlamış ve Balkanlar'da yavaş yavaş Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu etkinliğini artırmaya başlamıştır.¹¹

Söz konusu iki devletin Balkanlar'daki halkları Osmanlı'ya karşı kışkırtma yönünde harekete geçmesi ile beraber Balkanlar'da milliyetçilik 1789 Fransız İhtilali ile daha da alev almıştır. Özellikle Balkan Slavlarının ulusal dirilişinde Rusya'nın rol oynadığı görülmüş ve bu tarihten sonra da Rusya, geliştiği ölçüde Balkanlar'da etkin rol oynamaya devam etmiştir. Rusya'nın bu sayede 18. yüzyılın sonlarında Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de ticari etkinliğini arttırdığı dikkat çekmektedir. Rusya'nın yanısıra 1699 Karlofça ve 1718 Pasarofça Antlaşmalarından sonra Habsburg İmparatorluğu Tuna bölgesine yerleşmiş ve Balkan ticaretine el atmıştır. Balkanlar daha sonra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu için de o dönem iyi bir pazar ve hammadde kaynağı olmuştur. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllar boyunca Avusturya'nın, Balkan Slavları üzerinde Rusya ile beraber etkili olduğu görülmüştür.¹²

Yukarıda ki paragrafta ifade edildiği gibi, Fransız İhtilali beraberinde getirdiği bağımsızlık isteği ile milliyetçiliğin güçlenmesine; imparatorlukların dağılmasına yol açarak ulus devletlerin doğmasında etkili olmuştur.¹³ Bu anlamda bu ihtilal beraberinde gelen milliyetçilik, farklı etnik kökenden gelen insanların oluşturduğu Balkan bölgesini derinden etkileyerek daha sonra gerçekleşecek olan Balkan Savaşları'na zemin hazırlamıştır. Fransız İhtilali'nin ardından Napolyon'un dünya siyasetine etkisi muazzam olsa da Napolyon'un yenilmesi sonrası imzalanan 1815 tarihli Viyana Kongresi ve beraberindeki gelişmeler Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyetini daha da sınırlandırmış ve ulus devlet unsurunu güçlendirmesi ile milliyetçilik hareketlerini tetiklemiştir.¹⁴

---

¹¹ Ortaylı İ. (1987), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil yayımları, 2. Baskı, 1987, ss.47-50.

¹² Ortaylı, a.g.e., 1987, ss.50-60.

¹³ Gürkaynak M. (2011), "Eski Yugoslavya Coğrafyasında Kalıcı Barış Üzerine: Homojenleşme-Heterojen Kalma Paradoksu", *Kocaeli Üniversitesi Yayınları: Uluslararası Balkan Kongresi: 21. Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanların Güvenliği Kongresi Bildirileri*, (28-29 Nisan 2011, Kocaeli), Edit: Hasret Çomak, Caner Sancaktar), s.230.

¹⁴ Sancaktar C. (2011), "Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2011 s.32.

Daha sonra 1877-1878 yıllarında Rusya ile yapılan savaşta Osmanlı ordusu büyük bir yenilgiye uğramış ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki hâkimiyeti tam anlamıyla zedelenmiştir. Özellikle savaş sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Balkanlara yeni düzenleme getirilse de Ayastefanos Antlaşması'nın yerine İngiltere, Avusturya, Almanya, Fransa, İtalya, Rusya katılımıyla Berlin Kongresi düzenlenmiştir. Bu Kongre Balkan ulus devletlerinin kurulması noktasında dönüm noktası olmuştur. Çünkü Kongre sonucunda Sırbistan, Karadağ ve Romanya Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak bu tarihten önce bağımsızlığını ilan eden Yunanistan gibi kendi bağımsız krallıklarını kurmuşlardır. Bunun yanısıra Özerk Bulgaristan Prensligi kurulmuş ve Bosna-Hersek'in fiili yönetimi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakılmış ve sonuç olarak Balkanlar'daki Osmanlı toprakları Makedonya ve Arnavutluk ile sınırlı kalmıştır. Fakat bu yenilgi sonrası Arnavutlar örgütlenerek Osmanlı ile ilişkilerini yeniden gözden geçirme kararı almışlar ve Berlin Kongresi neticede hiçbir Balkan devletini memnun etmese de Osmanlı ve Balkan ulusları için dönüm noktası olmuştur.¹⁵

1908 yılına gelindiğinde, Osmanlı'da devlet içinde iktidar mücadelesinin ortaya çıkması ile beraber Balkanlar'daki otorite boşluğunu iyi değerlendiren Özerk Bulgaristan Prensligi bağımsızlığını ilan etmiş, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise Bosna-Hersek'i resmen ilhak etmiş ve 1912 yılına gelindiğinde, Yunanistan-Sırbistan-Bulgaristan-Karadağ ittifakı Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açmıştır. Birinci Balkan Savaşı olarak adlandırılan bu savaş 8 Ekim 1912'de başlamış ve 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması ile resmen sona ermiştir. Bu savaş sonucunda Osmanlı ağır yenilgiye uğramış ve savaştan Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan ve Karadağ topraklarına toprak katarak savaştan çıkmışlar ve savaş sırasında Arnavutluk da bağımsızlığını ilan etmiştir.¹⁶

Birinci Balkan Savaşı'nda daha az toprak elde ettiğini iddia eden Bulgaristan, Makedonya'nın tamamını ele geçirmek amacıyla Haziran 1913'te Sırbistan ve Yunanistan'a saldırarak İkinci Balkan Savaşı'nı başlatmıştır. Savaş sonunda Bulgaristan yenilgiye uğramış ve sonuç olarak imzalanan Bükreş Antlaşması

---

¹⁵ Jelavich B. (1983), *History Of The Balkans: Twentieth Century*, Volume 2, Cambridge University Press, ISBN-13 978-0-521-27459-3, First Edition, ss.7-8

¹⁶ Sancaktar, *a.g.m.*, 2011, ss.33-34.

sonucunda Makedonya toprakları Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan arasında üçe bölünmüş Romanya ve Arnavutluk'ta toprak kazanmıştır. Bu savaşın hali hazırda Balkan devletleri arasında çıkmasını fırsat bilen Osmanlı ordusu ise Edirne ve Kırklareli'yi Osmanlı topraklarına katmıştır.¹⁷

Balkan savaşları sonrasında yeni devletlerin inşa süreci devam ederken Birinci Dünya Savaşı patlak vermiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Balkan devletleri arasında Romanya azami kazancı elde etmiş, 1929'dan sonra Yugoslavya Krallığı olarak bilinecek olan Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı ise 1918'de kurulmuş, Yunanistan kazanan tarafta yer almış, Arnavutluk akıbeti belirsiz olarak kalmış, Bulgaristan ise yenilen güçler arasında yerini almıştır.¹⁸ İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar yaşayacak olan Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı Makedonya, Kosova, Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ tamamını ve Slovenya ile Hırvatistan'ın büyük bir kısmını kapsamıştır. Krallığın 1929 yılında Yugoslavya Krallığı adını alması sonrasında Sırp'ların ağırlığı ve liderlerin otoriter politikaları genişlemiş bunun üzerine Sırp-Hırvat çatışması ve milliyetçilik akımları artmıştır.¹⁹ Bahse konu Krallık, 1941 yılında gerçekleştirilen Alman ve İtalyan işgaline kadar sürmüştür olup, bu dönem Yugoslavya'nın birinci dönemi olarak adlandırılmıştır.²⁰

Nitekim Balkanlar'ın büyük bir bölümü İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya, İtalya, Bulgaristan ve Macaristan işgaline uğramıştır. Bunların sonucunda II. Dünya Savaşı sırasında Balkanlar, faşist-komünist rekabeti ve çatışmasında, önce faşizm sonra komünizm etkisinde kalmışlar ve bunun neticesinde II. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar Balkanlar'daki siyasi görünüm herhangi bir istikrara kavuşmamıştır.²¹ II. Dünya Savaşı'nın bitmesi Balkanlara soluk aldırان bir gelişme olamamış nitekim bu savaşın takiben Doğu ve Batı Bloğu arasında yıllarca sürecek olan Soğuk Savaş başlamış ve Balkanlar bu dönemde de iki blok arasında sıkışmışlık yaşamıştır.

---

¹⁷ Sancaktar, *a.g.m.*, 2011, s.34.

¹⁸ Jelavich, *a.g.e.*, 1983, ss.124-125.

¹⁹ Jelavich,*a.g.e.*, 1983, s.148.

²⁰ Ural S. (2014), "Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5(1), ss. 152-153.

²¹ Jelavich, *a.g.e.*, 1983, s.276.

II. Dünya Savaşı sonunda Batılı güçlerin ve Sovyetlerin müdahaleleri, Josip Broz Tito ile diğer örgütlerin direnişiyile Yugoslavya Krallığı, Alman ve İtalyan işgalinden kurtulmuştur. Ardından Tito önderliğindeki Yugoslavya'da, 29 Kasım 1945'te Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmiş ve 1946 Anayasası'nın mevcut haline göre eski Yugoslavya toprakları, federatif yapı altında idari ve siyasi açıdan yeniden paylaştırılmıştır. Ancak etnik bakımdan Sırlar, Hırvatlar, Makedonlar, Slovenler ve Karadağlılar cumhuriyetin kurucu milli unsurları sayılırken, Kosovalı Arnavutlara kurucu millet statüsü tanınmamıştır.²²

Yugoslavya, ikinci defa kuruluşundan sonra hem ABD hem de Sovyetler ile ilişkiler geliştirse de 1948 yılına gelindiğinde, Sovyetler ile olan bağlar kopma noktasında gelmiş ve Yugoslavya Kominform'dan ayrılmıştır. Stalin'in 1953 yılında ölmesinin ardından Sovyetler ile olan ilişkiler düzelmeye başlasa da Tito ve Yugoslavya dünyada Doğu ve Batı bloğu dışında bir tercihin var olmasını güden Bağlantısızlar hareketinin öncülerinden olmuştur. Bunun yanı sıra bu dönemde Yugoslavya'nın ABD, İngiltere, Türkiye ile iyi ilişkiler kurduğu görülmüştür.²³

Ardından 7 Nisan 1963 tarihli yeni anayasa ile birlikte ülkenin adı "Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti" şeklinde değiştirilmiş ve federasyon dâhilindeki ulusal haklar, 3'lü bir ifade tarzıyla belirlenmiştir. Bu çerçevede bunların ilki Sırlar, Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar, Karadağlılar gibi Yugoslavya dışında devletleri olmayan ve anavatanları Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerden biri olanlar, ikincisi Kosova Arnavutları, Türkler, Macarlar, Çekler, İtalyanlar, Romenler gibi Yugoslavya dışında anavatanları olanlar ve son olarak da Yahudiler, Almanlar, gibi nüfusları çok küçük olan azınlıklar olduğu görülmüştür.²⁴ Daha sonra Yugoslavya devletine dâhil olan Balkan halkları, devlet otoritesi altında bir üst kimlik yaratılmasına yönelik tek tip Yugoslav kimliği yaratılmaya çalışıldığı bir süreci yaşamışlardır. Fakat 1980'de devlet başkanı Josip Tito'nun ölümünden sonra

---

²² Ural, *a.g.m.*, 2014, ss.158-159.

²³ Kahramanyol M. ve Emgili F. (2016), "Tito ve Balkan Siyaseti", *T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etüdüleri*, 50/2016-2, ss.330-332.

²⁴ Ural, *a.g.m.*, 2014, ss.158-159.

Federal Cumhuriyeti dağılma sürecine girince bastırılan alt kimlikler su yüzüne çıkmaya başlamıştır.²⁵

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yunanistan ise sağ sol mücadelesinin görüldüğü bir iç savaş geçirmesi nedeniyle ancak 1950'lerde toparlanabilmiştir. Soğuk Savaş döneminde Batı'nın yanında yer alan Yunanistan bu dönemde Türkiye ile Kıbrıs, Ege Denizi gibi birçok konuda anlaşmazlıklar yaşamıştır. Hem Birinci hem de İkinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Bulgaristan'da ise Soğuk Savaş'ın bitimine kadar ki dönemde Sovyetler Birliği'ne bağlı komünizm etkin olmuştur. Romanya'da da aynı şekilde Soğuk Savaş'ın bitimine kadar ki dönemde Sovyetler Birliği'ne bağlı komünizm etkisini göstermiştir.²⁶ Yunanistan Batı blokunda yer almasının bir doğal sonucu olarak 1952 yılında NATO üyesi olmuş, Bulgaristan ve Romanya ise Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bir toparlanma sürecine girmiş ve her iki ülke de 2004 yılında NATO üyesi olmuşlardır.²⁷

Arnavutluk'ta, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktidarı Enver Hoca ele geçirmiş ve ülkeyi katı bir şekilde yönetmiştir. 1948 yılında Yugoslavya ile yakın işbirliğinde hareket eden Arnavutluk 1948 sonrasında bir dönem Sovyetler Birliği ile yakınlaşsa da daha sonra onunla bağı kesip Çin ile yakınlaşmış olsa da Mao'nun ölümü sonrası ilişkiler bozulmaya başlamış ve en sonunda 1978 yılında bu ülkeyle de ilişkilerini kesmiştir.²⁸ Sovyetlerin dağılmasından sonra Arnavutluk demokratikleşme sürecine girmiş, batı ile ilişkilerini geliştirerek 2009 yılında NATO üyesi olmuştur.²⁹

Yugoslavya'da ise durumlar Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya'dan farklı olarak şekillenmiş olduğundan ve bu çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi ve bütünlük oluşturabilmesi adına Yugoslavya'nın dağılma süreci bir sonraki bölümün temelini oluşturacaktır.

---

²⁵ Stratejik Düşünce Enstitüsü, *a.g.m.*, 2018, ss.12-13.

²⁶ Jelavich, *a.g.e.*, 1983, ss.306-330.

²⁷ İnternet: "Üye Ülkeler", *NATO*, Web: https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html'den 16/04/2020'de alınmıştır.

²⁸ Jelavic, *a.g.e.*, 1983, ss.378-383.

²⁹ İnternet: "Üye Ülkeler", *NATO*, Web: https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html'den 16/04/2020'de alınmıştır.

Sonuç olarak Balkanlar'da yer alan devletleri iki gruba ayırdığımızda birinci grupta ki devletlerin, gerçekleştirdikleri siyasal, toplumsal ve ekonomik reformlar ile bölgesel işbirliğini arttırarak çatışma ihtimalini ortadan kaldırma yolunu seçen ve hem AB hem de NATO üyesi olmayı başaran devletler olduğu görülmektedir. İkinci grupta yer alan devletlerin ise siyasal ve toplumsal dönüşümlerini pürüzsüz olarak tamamlayamayan ve kimlik, toprak gibi ayrılıkçı istemler ile karşılaşarak çatışma ortamına sürüklenmiş olan Bosna-Hersek, Sırbistan, Kosova gibi devletler olduğu ve bunların halen temelde etnik ve dini kimliklere dayalı sorunlar ile mücadele ettikleri görülmektedir.³⁰

2.2. İnşacılık Teorisi

İnşacılık kavramı, Uluslararası İlişkiler literatürüne ilk olarak ABD'li akademisyen Nicholas Onuf tarafından "World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations" kitabı ile kazandırılmıştır. Söz konusu kitapta Onuf uluslararası ilişkilerin de insanlar tarafından inşa edilebileceğini ifade etmişse de bu kavram daha sonra Alexander Wendt ile daha fazla ün kazanmaya başlamıştır.³¹

Temel olarak inşacılar dış politikanın esasında devletlerarası ilişkilerle tesis edildiğini savunmakta ve dolayısı ile devletleri dünya siyasetinde baskın sübjektivite varlıklar olarak tanımlamaktadırlar. Bu noktada özellikle Wendt devletlerin aktör olarak konumunu koruduğunu ifade etse de sistemde devlet dışı aktörlerinde varlığından bahsetmiş ve onların varlığını kabul etmiştir.³²

Bunun yanısıra Wendt sosyal yapıya büyük önem atfetmiş ve sosyal yapıyı fikirler ve inançlar (paylaşılan bilgiler), maddi kaynaklar ve uygulamalar (pratikler) olmak üzere üç unsurdan oluşan bir yapı olarak kavramsallaştırmıştır. Bu kapsamda Wendt tarafından ilk olarak, paylaşılan bilgilerin, beklentilerin ve dolayısı ile de fikir ve inançların ister çelişkili ister işbirlikçi nitelikte olsun aktörlerin durumunu veya ilişkilerinin doğasını oluşturmada etkili oldukları için sosyal yapıyı etkilediği kabul

---

³⁰ Tüysüzöglü G. (2012), "Çatışma ve İşbirliği Dikotomisi Bağlamında Balkanlar'ın Siyasal Görünümü", *Avrasya Etüdlere Dergisi*, Sayı: 42/2012-2, s.95.

³¹ Demirtaş B. (2014), "İnşacılık", *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Editör: Şaban Kardeş, Ali Balcı, Küre Yayınları, 3. Baskı, ISBN 978-605-5383-80-0, s.157.

³² Wendt, A. (1999), *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, ISBN 0 511 02166 6, s.9.

edilmiştir. Buna en uygun örnek olarak ise güvenlik ikilemi verilmiştir. İkinci olarak ise, sosyal yapının altın, tank gibi maddi kaynakları içerdiğini ifade eden inşacılar, bu kaynakların insan faaliyetleri için sahip oldukları bilgi yoluyla bir anlam ifade ettiğine inanmış ve bu çerçevede maddi kaynakları sosyal bir hale getirmişlerdir. Buna örnek olarak ise, 500 İngiliz nükleer silahının, ABD için 5 Kuzey Kore nükleer silahından daha az tehlikeli olması İngilizlerin ABD için bir dostluk ifade ederken, Kuzey Korelilerin bir dostluk ifade etmemesine bağlanmış ve bu doğrultuda dostluk veya düşmanlığın paylaşılan bir anlayışın ürünü olduğunun altı çizilmiştir. Üçüncü olarak ise, sosyal yapıların aktörlerin kafasının içinde veya maddi kaynaklarda var olmadığını savunan Wendt bu noktada uygulamalara (pratiklere) dikkat çekmiştir. Temelde sosyal yapının bir süreç olduğunu ifade eden Wendt bu duruma, büyük güçlerin ilişkileri ile yönetilen paylaşılan bu bilgi yapısı olan Soğuk Savaş döneminin söz konusu güçlerin bu minvalde hareket etmemesinden itibaren bitmesini örnek vermiştir. Dolayısıyla Wendt, sosyal yapıların gerçek ve nesnel olduğunu vurgulamıştır.³³ Sonuç olarak Went'e göre, uluslararası sistemin yapısı sosyal bir yapıdır ve bu yapının aktörlerin davranışlarının yanısıra kimlik ve çıkarlarını da etkilediği kabul edilmektedir.³⁴

Aynı zamanda Wendt maddi unsurlara ek olarak, kültürel unsurlarında uluslararası sistemde mevcut olduğunu ve aktörlerin bu unsurlardan onlar için taşıdığı anlam çerçevesinde etkilendiğini vurgulamıştır. Bu kapsamda kültürün birçok formda olabileceğini ifade ederek bunlara normlar, kurallar, kurumlar, ideolojiler, örgütleri ve tehdit ortamını örnek vermiştir. Bu perspektiften hareketle kültürün ekonomi ya da yönetimden farklı bir sektör veya toplum alanı olmaması, paylaşılan bilginin bulunduğu her yerde mevcut olabilmesi nedeniyle Wendt, kültürün de sosyal olarak inşa edildiğini vurgulayarak bunun da değişebileceğinin altını çizmiştir.³⁵

Bu noktadan hareketle Wendt, fikirler, inançlar gibi maddi olmayan yapıların aktörleri ve sosyal yapıyı etkilediğini ve sosyal yapıların aktörlerin eylemleri var olmadan olmadığını çünkü aktör ve yapıların karşılıklı olarak birbirini inşa ettiklerini

---

³³ Wendt, A. (1995), "Constructing International Politics", *International Security*, Vol: 20, No:1, s.73

³⁴ Wendt, *a.g.m.*, 1995, s.71.

³⁵ Wendt, *a.g.e.*, 1999, ss.141-142.

vurgulamaktadır. Buna ek olarak inşacılar, neorealist ve neoliberallerden ayrılarak askeri güç gibi maddi kaynakların veya maddi unsurların tek başına sonuç getirmeyeceğini bunların insanlar ve fikirlerin sosyal inşası sonrasında bir anlam kazanacağını savunmakta ve bu noktada kimliğin de önemine dikkat çekmektedirler.³⁶

Bunlarla paralel olarak, inşacılığın en temel özelliklerinden biri uluslararası politikayı kimlik ve çıkarlar ile toplumsal olarak inşa edilen bir süreç olarak ele alması olmuştur.³⁷ Fikirlerin, kimlik ve çıkarları oluşturduğunu ve bu sebeple önemli olduğunu savunan inşacılık temelde kolektif fikir ve normlara odaklanmaktadır. Bu noktada ulusal çıkarın nesnel olarak verili olarak kabul etmeyen inşacılar, bunun fikirlerin bütünü ile yorumlanması gerektiğini ifade etmiş ve ulusal çıkarın sosyal inşa ve kurumsal gerçekler ile yakından ilgili olduğunu savunmuştur.³⁸

Bu çerçevede Wendt, kimlik ve çıkar arasında herhangi birinin diğerinden önce gelmediğini savunarak, kimliklerin çıkarların temelinde yer aldığını ve kimlik, çıkar ve kurumların karşılıklı olarak birbirini inşa ettiğini ifade etmektedir.³⁹ Dolayısı ile asıl vurgulamak istediği bunların sosyal inşanın bir sonucu olarak değişip dönüşebileceğinden dolayı verili olarak kabul edilmemesi gerektiğidir. Ayrıca inşacılar tarafından tarihsel, kültürel ve siyasal ortamın devletlerin kimlikleri ve ulusal çıkarları üzerine etkili olduğuna inanılmaktadır. Çünkü çıkarların ve kimliklerin tarihsel süreç içerisinde şekillendiği, devletlerin kimlikleri doğrultusunda çıkarların belirlendiği kabul edilmektedir.⁴⁰

Dolayısı ile Wendt'e göre kimlik, sosyal bir olgu olduğundan ancak başkalarıyla ve başka unsurlarla etkileşim halinde belirlenir. Bu noktada Wendt aslında kimliğin tek ve verili olmadığını örneğin bir devletin birden fazla kimliğinin

---

³⁶ Houghton D. P (2007), "Reinvigorating the Study of Foreign Policy Decision Making: Toward a Constructivist Approach", *Foreign Policy Analysis*, 3, ss.29-30.

³⁷ Arı, T. (2013), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık, Bursa, 8. Baskı, s.499.

³⁸ Houghton, a.g.m., 2007, s.29

³⁹ Weber, C. (2005), *International Relations Theory: A Critical Introduction*, London & New York: Routledge, Second Edition, ISBN 0-203-67999-7, s. 64.

⁴⁰ Kırkpınar Özsoy N. ve Kobak Ö. (2019), "Yugoslavya'daki Kimlik Çatışmalarının Sosyal İnşacılık Teorisi Kapsamında İncelenmesi", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ISSN: 1308-6219, Yıl 11, Sayı 22, s. 210.

olabileceğini de savunmuştur.⁴¹ Bu çerçevede Wendt, örneğin kolektif kimlik üzerinde durmuş ve kolektif kimliği birçok kimlik ve rolün kombinasyonu olarak tanımlamıştır. Bunun yanısıra kolektif kimliğin oluşumunda ve devamında karşılıklı bağımlılık, homojenlik ve ortak kader unsurlarının önem arz ettiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda karşılıklı bağımlılık noktasında eğer bir kez kolektif bir kimlik var olabilirse bu kimliğe sahip aktörlerin birbirlerinin kazançlarını ve kayıplarını tanım gereği birbirine bağımlı olarak deneyimlemelerinin görülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Buna ek olarak Wendt tarafından kolektif kimliklerin oluşum sürecinde ortak tarih ve kader unsurlarının tek başına yeterli olmadığı ayrıca bir homojenlik veya benzerliğinde toplumda olması gerektiği belirtilmiştir. Tüm bu unsurlar kapsamında kolektif kimliğe sahip aktörlerin gereklilik halinde kendi istek ve arzularını kısıtlayabilmesi, toplumda ötekinin refahının önemsenmesi önemli görülmektedir.⁴²

Nicholas Onuf da aynı şekilde inşacılığa önemli katkılarda bulunmuş, genel olarak inşacılık kapsamında hem toplumun ve bireyin karşılıklı ve sürekli olarak birbirini inşa ettiğini vurgulamış hem de kurallar mantığını kazandırmıştır. Bu noktada Onuf insanların toplumu, toplumun da insanları karşılıklı olarak kesintisiz olarak inşa ederken her iki unsuru kuralların bağladığını ve bu kuralların sadece yasal değil aynı zamanda sosyal kurallar olabileceğini de ifade etmiştir.⁴³

Ayrıca Onuf, inşacılar tarafından yapan (agents) olarak tanımlanan unsuru toplumun aktif katılımcısı olarak nitelemiş ve insanları bu grupta ele alarak insanların toplumda belirli kurallar çerçevesinde sınırlı bir şekilde katılımcı olduğunun altını çizmiştir. Bu durumda hükümeti insanlardan ve sosyal yapılanmadan etkilenen bir unsur olarak niteleyen Onuf aslında bakıldığında bu iki unsur arasındaki karşılıklı etkileşime vurgu yapmıştır.⁴⁴

Onuf temelde kurallar ile yapan arasındaki ilişkiyi sosyal inşacı perspektifi ile gayet net bir şekilde tanımlamış kuralların yapanları yapanların da kuralları

---

⁴¹ Wendt A. (1994), "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review*, Number: 88, s. 385.

⁴² Wendt, *a.g.e.*, 1999, ss. 229-357.

⁴³ Onuf N. (1998), "Constructivism: A User's Manual", *International relations in a constructed world*, Edit by: Kubálková, V., Onuf, Nicholas Greenwood, Kowert, Paul, London, ISBN: 0765602970., s.59.

⁴⁴ Onuf, 1998, s.59.

etkilediğini, inşa ettiğini kaçınılmaz bir gerçek olarak görmüştür. Onuf tarafından yapanlar ele alındığında ise bunların belirli hedeflere ulaşmak üzere belirli kurallar dâhilinde hareket ettikleri kabul edilmiş ve yapanların bu kurallara uymama durumunun da gerçekleşebileceği ve bu durumun belirli bir maliyete ve kayba neden olacağı da ifade edilmiştir.⁴⁵

Birçok teori gibi inşacılık tarafından da ele alınan anarşi kavramı ise, genel anlamda merkezi bir otorite yokluğunu ifade etmektedir. Bu nedenle de uluslararası sistem, en üst otoritenin yokluğu nedeniyle anarşik olarak kabul edildiğinden, anarşi devletlerin üstünde ve devletler üzerinde denetim sağlayacak başka bir yapılanmanın olmamasını tanımlamaktadır. Fakat Wendt'e göre anarşinin tek başına bir anlamı bulunmamakta, sistem ve sistem içindeki ilişki anarşiye anlam vermektedir. Yapı ve yapanın her ikisinin de insanların yaptıkları üzerinde etkisini kabul eden Wendt sosyal yapının pratiklerden ayrı tutulamayacağını bunların hem yapan hem de sosyal yapıdan etkilendiğini bu yüzden anarşiyi “devletlerin yaptığı şey” (anarchy is what states make of it) olarak tanımlamaktadır.⁴⁶ Bu kapsamda yapan açısından devletlerin karşılıklılık ilkesi gereği birbirilerine karşı yaptıklarının, içinde buldukları sosyal yapıları etkileyeceği kabul edilmektedir. Örnek olarak ise, bir devlet silahlanması ve bunun bir diğer devlet tarafından tehdit olarak algılanması durumunda o devletin de silahlanacağı ve bu ortamda bir güvenlik ikileminin yaratılacağı verilmektedir. Fakat 1980'lerin sonunda Sovyetlerin yaptığı gibi güvence verilirse bu paylaşılan bilgi yapısında farklı bir etkinin doğacağı ve güvenlik topluluğuna yönelineceği savunulmaktadır.⁴⁷

Ayrıca Wendt devletlerin uluslararası politikadaki davranışlarını açıklayan iki yapısal unsur olan uluslararası anarşiyi ve öznel olarak oluşturulan kimlik ve çıkar yapısını beraber açıklamaktadır. Wendt uluslararası anarşiyi yalnız ele almanın doğru sonuca ulaştırmayacağını dolayısı ile sistemin ya çelişkili ya da işbirlikçi olarak tanımlanacağını ifade etmektedir. Bu noktada öznel olarak oluşturulan kimlik ve çıkar yapısı ile birleştirildiği zaman uluslararası anarşinin çelişkili veya işbirlikçi olamayacağını savunan Wendt anarşinin her halükarda devletlerin yaptığı şey

---

⁴⁵ Onuf, 1998, ss.60-75.

⁴⁶ Wendt, *a.g.m.*, 1999, ss.313- 338.

⁴⁷ Wendt, *a.g.e.*, 1995, s.77

olacağını savunmaktadır.⁴⁸ Dolayısı ile inşacı teorisyenler tarafından anarşi de diğer birçok unsur gibi sosyal bir inşanın ürünü ve değişimi ve dönüşümü mümkün bir unsur olarak görülmektedir.⁴⁹

İnşacı kurama göre, dış politikada sonuç odaklı düşünme mantığı (logic of consequences) ve uygunluk mantığı (logic of appropriateness) olmak üzere iki tip karar verme mantığı vardır.⁵⁰ Sonuç odaklı düşünme mantığında aktörler rasyonalist mantığa göre hareket etmekte ve alacakları kararların sonuçlarını kar-zarar analizine göre yorumlamaktadır. Uygunluk mantığında ise, aktörler kimliklerine, inandığı kural, norm ve değerlere uygun davranmayı tercih etmektedirler. Ve genellikle inşacılar devletlerin aldıkları dış politika kararlarında uygunluk mantığının etkili olduğunu savunmaktadırlar.⁵¹

Kısaca özetlemek gerekirse, inşacıların dört temel varsayımı bulunmaktadır. İlk olarak inşacılar tarafından sosyal yapıların, toplumsal ve siyasi aktörlerin davranışlarını şekillendirdiği varsayılmaktadır. İkinci olarak, kimliklerin çıkarları, çıkarların da eylemleri ve politikaları oluşturmasından dolayı maddi olmayan yapılar tarafından belirlenen devlet kimliklerinin, bu kimlikleri nasıl belirlediğinin önemli olduğu düşünülmektedir.⁵² Bunun yanı sıra dış politika üzerinde iç siyasal yapının etkisinin önemini de kabul edilmektedir.⁵³ Üçüncü olarak, yapı ve yapının birbirini karşılıklı olarak oluşturduğuna inanılmaktadır.⁵⁴ Tüm bunlar ifade edilirken ise inşa süreci nedeniyle değişimin mümkün olduğu unutulmamaktadır. Son olarak ise, devletlerin aldıkları dış politika kararlarında uygunluk mantığının daha etkili olduğu savunulmaktadır.

2.3. Dış Politika

Dış politika konusunda tanım birliği olmaması sebebiyle bu kavramı tanımlamada iki ayrı grup etkin olmuştur. Birinci grup tanımlar, “politika” kavramı

---

⁴⁸ Weber, *a.g.e.*, 2005, s. 64.

⁴⁹ Wendt, A. (1992), “Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics”, *International Organization*, Vol. 46, No:2, s.395.

⁵⁰ Barnett, M. (2011), “Constructivism”, *The Globalization of World Politics*, Edited by: J. Baylis, S. Smith and P. Owens, Oxford University Press, s.159.

⁵¹ Demirtaş, *a.g.m.*, 2014, s.165.

⁵² Arı, *a.g.e.*, 2013, ss. 507-508.

⁵³ Wendt, *a.g.m.*, 1999, s.11.

⁵⁴ Arı, *a.g.e.*, 2013, ss. 507-508.

üzerinden dış politikayı, devletin karar alıcılarının, uluslararası sistemdeki diğer devletler veya uluslararası aktörlere yönelik geliştirdikleri stratejiler ve hedefe ulaşma çabalarının bütünü şeklinde tanımlamışlardır. İkinci grup ise dış politikanın “dış” boyutu üzerinde durmuş ve dış kavramı, devletin iç egemenlik alanı dışında kalan tüm uluslararası alan olarak ifade edilmiştir. Bu anlamda dış politikanın uluslararası ortamda uygulandığının altı çizilmiştir.⁵⁵

Bu kapsamda yapılan bir tanımda dış politika bir devletin başka bir devlete ya da daha geniş anlamıyla uluslararası alana karşı uluslararası sistemde izlediği politika olarak tanımlanmaktadır.⁵⁶ Bir başka tanımda ise, dış politika devletin sınırlarının dışına yönelmiş, sınırların ötesine geçen, ulusal toprakları aşan, dışarıya odaklanmış olan ve devletlere özgü bir aksiyon türü olarak tanımlamıştır.⁵⁷

Genel anlamda dış politika tanım olarak farklılık gösterse de hiçbir dış politika kararının boşlukta oluşturulmadığı, bu kararların bazı unsurlara bağlı bir değişken olduğu ve bu nedenle belirli bir bağlamdan etkilenerek inşa edildiği kabul edilmektedir.⁵⁸ Bu kapsamda dış politikanın hem çok faktörlü hem de çok seviyeli dinamikler ile gerçekleştiği ifade edilebilmektedir.⁵⁹

Temelde dış politika, devletin sahip olduğu hukuksal veya siyasal sisteme bağlı olarak bir yürütme organının faaliyeti olarak görülmektedir. Bu kapsamda siyasal karar alıcı veya alıcılar devletin temel değer ve normları, öncelik, çıkar ve hedeflerini ilgilendiren tüm konularda önceden saptanan strateji ve belirli yöntemlerle ülke sınırları içerisinde sonuçları da olabilecek ülke sınırları dışına yönelik kararlar almaktadırlar. Dolayısı ile bu kararların alınması ve uygulanması hem ülke sınırları içerisinde hem de dışındaki diğer aktörlerin etkilerine de açık bulunmaktadır.⁶⁰

⁵⁵ Gözen, R. (2001), “Dış Politika Nedir”, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, der. İdris Bal, Alfa Kitabevi, Bursa: 1. Baskı: Kasım 2001, s. 3-4.

⁵⁶ Kürkçüoğlu Ö. (1980), ““Dış Politika” Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35 Sayı: 1, s.311.

⁵⁷ İşyar Ö. G. (2013), *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*, 2. Baskı, Dora Basın Yayın, s. 201.

⁵⁸ Berziūnas V. (2016), “Foreign policy decision-making and the construction of state's identity”, *European Consortium for Political Research Graduate Student Conference*, s. 2.

⁵⁹ Erişen, C. (2014), “Dış Politika Analizi”, *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Editör: Şaban Kardeş, Ali Balcı, Küre Yayınları, 3. Baskı, ISBN 978-605-5383-80-0, s.355.

⁶⁰ Aksu F. (2017), “Türk Dış Politikasında Karar Alma Ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi”, *Dış Politika ve Kriz İncelemeleri*, 1. Baskı, ISBN: 978-605-82965-0-3, s.26

2.3.1. Dış Politikada Karar Verme Süreci

Karar, akla gelen ilk anlamıyla birden fazla seçeneğin olduğu bir durumda, bu seçeneklerden bir tanesini iradi olarak seçmek olarak tanımlanabilmektedir. Uluslararası sistemde devletlerin dış politika kararları, devlet yönetimi içerisinde siyasal karar verme yetkisine sahip birey veya gruplar tarafından gerçekleştirilmektedir. Söz konusu karar alıcı birey veya kurumlar uluslararası sistemde devletin dış politika kararlarını belirleyen temel aktör olarak görülmekte ve devletin varoluşundan gelen temel değer, öncelik, ulusal çıkarlar ve hedeflerini, güvenliğini, ekonomisini ilgilendiren tüm konularda ülke içindeki ve dışındaki tüm faktörleri süzgeçten geçirerek her iki ortamda da sonuçlar doğurabilecek kararlar vermektedirler. Dolayısı ile daha önce ifade edildiği gibi kararların verilmesi ya da uygulanması süreci çeşitli birimlerin veya faktörlerin etkisine açık bulunmaktadır.⁶¹

Karar verme süreci ise, dış politikanın belirlenmesinde görev alan kişiler veya kurumların eylem planlarının ortaya konulmasının belirli çerçeve ve girdiler ile gerçekleştirilmesi sürecidir. Bu kapsamda dış politikada karar verme, tarihsel ve güncel verilerin analizini, uluslararası sistemde mevcut duruma ilişkin seçeneklerin değerlendirilmesini ve dış ilişkilerde nihai politika seçiminin belirlenmesini içermektedir. Bu kapsamda geleneksel olarak dış politika, realizm ve güç politikası teorileri çerçevesinde açıklanmış ve özellikle 1950'lerin başında, uluslararası ilişkiler ve dış politika çalışan akademisyenler ve uzmanlar, “ulusal çıkarlar” kavramını dış politika kararlarını etkileyen en önemli faktör olarak kullanmışlardır. Özellikle Morgenthau, Palmer ve Osgood'un bu konuda çalışmaları bulunmaktadır. 1950'lerin sonlarından 1970'lere kadar ise, dış politika karar verme analistleri dış politika karar verme dinamiklerini ele almak için çeşitli modeller geliştirmişler ve 1980'lerde ve 1990'larda dış politika davranışındaki başlıca ampirik kalıpları sistematik olarak tanımlama ve açıklama çabalarını sürdürmüşlerdir.⁶²

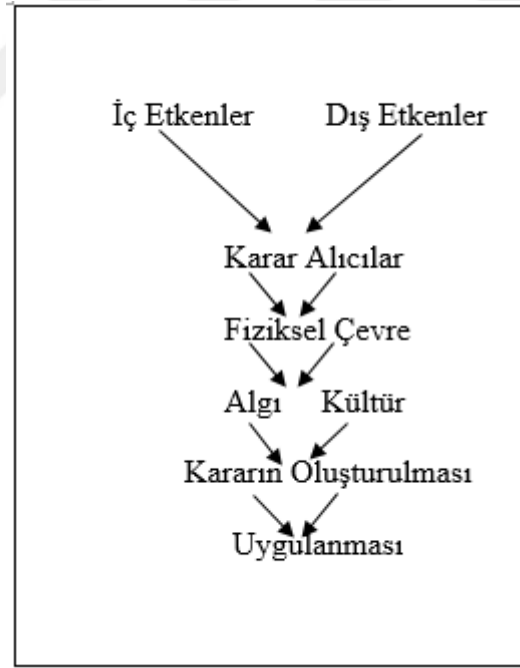
---

⁶¹ Aksu, *a.g.m.*, 2017, s.26

⁶² Liu X. (2003,), “The Poliheuristic Theory of Decision and the Cybernetic Theory of Decision: A Comparative Examination”, *“Integrating Cognitive and Rational Theories of Foreign Policy Decision Making”*, (edt.) Alex Mintz, Palgrave Macmillan, s.139-140.

Bu çerçevede karar verme süreçleri üzerine geliştirilen birçok model bulunmaktadır. Bu modellerden kısaca bahsetmek gerekirse ilk olarak, rasyonel karar verme modelinde politika uzmanlarının devletin menfaatini maksimize eden bir yaklaşımı ön plana çıkardıkları görülmektedir. İkinci model olan örgütsel süreç modelinde ise, mevcut bulunan örgütsel çerçeve ve davranış rutinleri üzerinden bir karar verme süreci gerçekleştirildiği ifade edilmektedir. Üçüncü model olan bürokratik politika modelinde ise, devletin sahip olduğu bürokratik yapı ve bu yapıyı şekillendirme yetkisini elinde bulunduran aktörlerin davranışların ön planda olduğu kabul edilmektedir.⁶³

Temelde dış politikada karar verme süreci, devletlerin ulusal çıkarlarını maksimize etmesi gerektiği çok boyutlu ve çok fazla aktör içeren bir süreçtir. Bu noktada dış politika da karar verme süreçlerini etkileyen faktörleri genel anlamda iç ve dış etkenler olarak ayırmak mümkündür. Bu ayırmadan hareketle iç etkenler ve dış etkenlere bağlı karar verme süreci kısaca aşağıda ele alınacaktır.

Şekil 2.1 Karar verme süreci. ⁶⁴

⁶³ Allison, G. T. (1971), *Essence of Decision. Explaining the Cuban Missile Crisis*, Boston: Little, Brown and Company, First Printing, ss.4-7.

⁶⁴ Smith, S., Hadfield, A., Dunne T. (2008), (Ed.), *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, New York, Oxford University Press, s.121.

2.3.2. Karar Verme Sürecini Etkileyen İç Etkenler

Dış politika çalışan birçok uzman dış politikada karar verme sürecini etkileyen unsurları tanımlarken ilk olarak devletin siyasi rejim türü, siyasi yapısı, toplumun özellikleri ve siyasi kurumlarına dikkat çekmiştir. Bu noktada özellikle demokratik rejimlere eğilinmiş ve demokratik ya da çoğulcu rejimlerin otoriter rejimlere kıyasla toplumlarının çıkarlarına uygun olmayan dış politika uygulamalarını daha az tercih ettikleri ifade edilmiştir.⁶⁵ Bunun yanısıra demokratik rejimlerin demokratik rejimlerden çok otoriter rejimlerle savaşa gittikleri ve demokratik rejimlerle ittifak kurmaya daha eğilimli olduğu yapılan çalışmalarda yansıtılmış hususlardandır.⁶⁶ Bu noktada ifade edilmesi gereken husus devletin siyasi rejim ve yapısının dış politika kararlarının verilmesi ve uygulanması sürecinde en temel kısmı oluşturduğudur. Çünkü demokratik rejimlerde karar verme aşamasında birçok aktör ve girdi rol alırken bu durum otoriter rejimlerde geçerliliğini korumamaktadır.

Devletlerin siyasi rejimleri birbirinden farklı olabileceği gibi anayasaları da birbirlerinden farklıdır ve bu çerçevede yönetim şekilleri ile yargı, yürütme ve yasama arasındaki bağlar da değişiklik göstermektedir. Özellikle anayasa, yönetim şekline bağlı olarak bu organlara her devlette farklı yoğunlukta ve güçte yetkiler vermesinden dolayı dış politika kararlarında etkili olan organlara ilişkin yetki ve sorumluluklarda belirleyici rol oynamakta ve bir kurallar bütününe teşkil etmektedir. Örneğin bazı anayasalarda savaş ilanına karar vermek başka bir organın yetkisinde iken bu kararı onaylamak başka bir organın yetkisinde olabilmektedir.

Bu kapsamda anayasaların belirlemiş olduğu görev ve yetkiler çerçevesinde özellikle hükümet ile Cumhurbaşkanlığı veya Başkanlık olarak ele alınabilen yürütme organlarının devletin dış politika kararlarını oluşturmada yapan aktör olarak görev aldığı ve bu çerçevede yetkileri olduğu görülmektedir. Fakat bu yetkinin kullanım oranı kamuoyunun, anayasanın ve parlamentoların dış politikaya etkisine bağlı olarak devletten devlete değişiklik gösterebilmektedir. Bunun yanısıra Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı gibi siyasi kurumların ise, politika yapıcı aktörlere

---

⁶⁵ Alden C. and Aran A. (2017), *Foreign Policy Analysis: New approaches*, New York, Routledge, Second edition, ISBN: 978-1-315-44248-8, s.67-68.

⁶⁶ Adnan M. (2014), "Foreign Policy and Domestic Constraints: A Conceptual Account", *A Research Journal of South Asian Studies*, Vol. 29, No.2, s. 667.

gerekli bilgileri sağladığı ve verilen politika kararlarının uygulanmasında aktif görev aldığı kabul edilmektedir.

Aynı şekilde anayasada parlamentonun veya meclisin de görev ve yetkileri tanımlanmaktadır. Genel anlamda halk tarafından seçilmiş temsilcilerden oluşan ve halkın iradesini temsil eden parlamentonun yetkileri anayasaya ve siyasi rejim türüne göre değişse de temelde parlamentoların ortak görevi, kanun yapıcı olarak devlet ve toplum işlerini düzenlemek üzere yasa çıkarmak olarak kabul edilebilmektedir. Bunun yanı sıra parlamentolar mevzuat ve yasaların ilan edilmesi, bütçelerin onaylanması, yürütme otoritesi faaliyetlerinin izlenmesi, değerlendirilmesi ve yürütme otoritesi temsilcileri tarafından imzalanan uluslararası anlaşmaların onaylanması konusunda yetkilere sahip olabilmektedir. Örneğin Almanya’da parlamento, federal hükümetin AB ile müzakere ettiği tüm dosyalar hakkında bilgilendirilmekte ve bu konularla ilgili olarak derinlemesine inceleme ve işlem yapmak ile yükümlüdür.⁶⁷

Parlamento denilince akla gelen ve dış politika kararlarını etkileyen bir diğer aktör siyasi partilerdir. Siyasi partiler sadece parlamentoda temsil edilmemekte zaman zaman iktidarda yalnız veya birkaç parti ile beraber hükümeti oluşturabilmektedir. Bu kapsamda siyasi partiler özellikle gündem belirleme, kendilerine özgü politik yönelimlerini yansıtan ideolojik söylemleri ve dış politika kararlarının inşasında veya uygulamaların takibinde etkili olabilmektedirler.⁶⁸ Bu minvalde hükümette yer almayan muhalefet partileri, zaman zaman hükümetleri moralsizleştirmek için iktidar partilerinin boşluklarını araştırırken, iktidar partileri muhalefet partilerine nazaran dış politika kararlarında daha doğrudan etkilere sahip bulunmaktadır. Özellikle seçim dönemlerinde iktidardaki siyasi parti veya partileri kamuoyunun ilgisini ve dolayısı ile oyunu alabilmek adına kamuoyunun desteklediği dış politika kararlarını almaya veya alınan kararların halkın destekleyebileceği türde yansıtılmasında etkin olmaktadır.

Bu noktada Türk Dil Kurumu’na göre “bir konuyla ilgili halkın genel düşüncesi” olarak tanımlan kamuoyu dış politika kararlarında etkili olabilen bir iç

---

⁶⁷ Tayie M.S. and Dashti I.M. (2018), “Parliament and Foreign Policy-Making Process”, **Asian Social Science**, Vol. 14, No. 2, ISSN 1911-2017, s.165-167.

⁶⁸ Alden and Aran, *a.g.e*, 2017, s. 80.

faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁹ En temelde ise kamuoyu hükümetin görev süresi boyunca sürdürdüğü politikaları ve kararları analiz eden, tartışan ve inceleyen kitlelerdir. Kamuoyu özellikle demokratik ülkelerde dış politika karar verme sürecinde dikkate alınan bir unsur olarak karşımıza çıkmakta ve demokratikleşen veya demokratik olmayan ülkelerde de benzer etkisini kendine özgü kanallar ile göstermektedir.⁷⁰ Kamuoyunun demokratik ülkelerde alınan kararlara olan tepkisi özellikle seçim zamanlarında daha da ortaya çıkmaktadır.

Gerçek manası ile kamuoyundan bahsetmek için kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması gerekmiştir.⁷¹ Bu kapsamda özellikle kamuoyunun etkisi, medya etkisi ile artmış ve medya kamu, devlet ve uluslararası arena arasındaki bilgi köprüsünü kuran araç olarak görev yapar hale gelmiştir.⁷² Medya hem kamuoyunu hem de hükümeti izleyen ve bu sebeple de kamuoyunu yönlendiren ve etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷³ Ayrıca medyanın dış politikada yaşanan durumu en fazla kitleye yayabilen ve bu kitledeki etkisini en net yansıtabilen bir unsur olduğunu unutmamak gerekmektedir.

Parlamento veya kongrelerde etkili olan baskı grupları ve lobilerin, sivil toplum kuruluşlarının dış politika karar verme süreçlerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü bahse konu grupların baskıları karar vericiler tarafından hissedilebilmekte ve bazen de bu baskılar kamuoyunu yönlendirebilmektedirler. Örneğin, uluslararası politik ekonomi çalışan araştırmacılar tarafından ekonomik çıkar gruplarının küreselleşme ile beraber dış politikada etkisinin arttığını kabul edilmektedir.⁷⁴

Tüm bunların yanısıra karar verme sürecinin hangi düzeyde olursa olsun insan merkezli olması liderleri ön plana çıkarmaktadır. Bu noktada insanların ve dolayısıyla liderlerin ister ulusal ister uluslararası düzeyde olsun, karar alırken değerleri, inançları, sosyal veya ekonomik ideolojileri göz ardı edemeyeceği kabul

---

⁶⁹ İnternet: “Kamuoyu”, *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, (2019), Web: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=>den 26/12/2019 tarihinde alınmıştır.

⁷⁰ Erişen, 2014, s.362.

⁷¹ Kürkçüoğlu Ö. (1980), ““Dış Politika” Nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35 Sayı: 1, s.325.

⁷² Alden and Aran, *a.g.e*, 2017, s.73.

⁷³ Adnan, *a.g.m*, 2014, s. 673.

⁷⁴ Adnan, *a.g.m*, 2014, ss.660-671.

edilmektedir. Bu sebeple liderlerin belirli olaylara karşı tutumu bir ülkenin dış politikasını önemli ölçüde şekillendirebilmektedir. Bunun yanısıra liderlerin dış politika kararlarında etkili olma durumu siyasi rejimlere göre farklılık göstermekle birlikte otoriter rejimlerde liderlerin etkisinin daha fazla olduğu ifade edilebilmektedir. Örneğin bu durum en net hali ile Hitler döneminde görülmüştür.

Bahse konu unsurların yanı sıra sosyal olarak inşa edilen norm ve değerlerin de dış politika karar verme sürecinde önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü söz konusu değer ve normlar başta liderler olmak üzere toplum genelinde bir etkiye sahiptir ve kamuoyunun genel fikrinde zaten yerini almıştır. Liderler bu noktada söz konusu normları, değerleri ve kültürü taşıyan konumdadır. Ayrıca, liderler ve kamuoyu belirli değerler, inançlar, ideolojilerin içinde harmanlandığı belirli bir sosyal yapıdan etkilenmektedir. Dolayısıyla devletlerin dış politika kararlarını analiz ederken kültürün, kültürel değerlerin bu kararlar üzerindeki etkisini de hesaba katmak gereklidir.⁷⁵

Ulusal çıkar noktasında ise, net bir tanım birliği bulunmamakla birlikte, ulusal çıkarların askeri, ekonomik, siyasal, sosyal veya kültürel olmak üzere birçok alanın bu tanımlama da etkisi olabileceği düşünülmektedir.⁷⁶ Ulusal çıkar bir bütün olarak, ülkenin gerçek çıkarlarını temsil etmekte iken kelime içerisinde yer alan çıkarın milli güvenlik, çevre, ekonomi, enerji gibi birçok alanda farklı amaçlara karşılık geldiği görülebilmektedir. Bu noktada ulusal çıkarların çok boyutlu ve dinamik bir yapısının olduğu uluslararası koşullara göre değişebilen ulusal amaçlar olarak formüle edildiği görülmektedir.⁷⁷ Ulusal çıkarlar amaçları belirlemesinden dolayı karar vericilerin dış politikada verilecek kararlarında etkili olmakta ve bu kararların temelini oluşturmaktadır.⁷⁸

Ulusal çıkarların yanısıra bir unsurun sahip olduğu, yansıttığı ve zaman içerisinde çevresi ile kurduğu ilişkiler vasıtasıyla şekillenen, değişim gösterebilen farklılık olarak tanımlanan kimlik de dış politika kararlarında etkili olan ana

---

⁷⁵ Houghton, *a.g.m*, 2007, s.32.

⁷⁶ Frankel J. (1969), National Interest: A Vindication, *International Journal*, 24, s. 723-724.

⁷⁷ Beriker Atıyas N. (2001), Yeni Dünya Eski Yaklaşımlar, *Foreign Policy: Küresel Politika, Ekonomi ve Fikirler*, Türkiye Baskısı, s.53.

⁷⁸ Weldes J. (1996), Constructing national interests, *European Journal of International Relations*, 2, s. 276.

unsurlardandır.⁷⁹ Bu noktada kimliği inşacılar gibi statik bir unsurdan çok değişebilen bir unsur olarak ele almakta fayda bulunmaktadır. Örneğin Almanya açısından bakıldığında, birleşmeden sonra kimliğinde Alman devlet yetkilileri tarafından değişime gidilmeye ve ulusal kimliğe demokratik ve uluslararası kabul gören bir yapı kazandırılmaya çalışılarak sakinleştirilmeye çalışıldığı görülmüştür. Bu kapsamda kimlik, bir devletin politikalarını, güvenlik unsurlarını ve ulusal çıkarlarını etkileyebilen önemli bir unsur olarak görülmektedir.⁸⁰

Devleti oluşturan unsurların yanısıra ülkenin coğrafi konumu, sahip olduğu petrol, doğalgaz gibi doğal kaynakları, sınır komşuları, yerleşimi ve büyüklüğü dış politika karar verme sürecinde göz önünde bulundurulması gereken daimi etkenlerden görülmektedir. Çünkü ülkenin sahip olduğu doğal kaynaklar, değerli madenler gibi yer altı kaynakları ve tarımsal araziler ekonomik gücünü, komşu olduğu denizler veya sahip olduğu nehirler, dağlar ulaştırma seçeneklerini, rakipleri, düşmanları, stratejik konumu gibi birçok durum ulusal gücünü etkilemektedir.⁸¹ Dolayısı ile tüm bu unsurlar bir devletin dış politika kararlarını etkileyebilmektedir. Bu tür dış politika kararına örnek vermek gerekirse, bir devletin komşuları ile sınır anlaşmazlığı içerisinde olması halinde güvenliğini artırmaya yönelik kararlar aldığı ve askeri harcamalarını artırdığı görülecektir.

Devletin coğrafi konumuna bağlı unsurların yanısıra devletin ekonomik, demografik ve askeri gücünün büyüklüğünün de dış politika kararlarında etkili olduğu bilinmektedir. Söz konusu unsurlar nitel ve nicel açıdan devletin aksiyonlarını kısıtlayabilmekte veya daha aktif hale getirebilmektedir. Örneğin nüfus büyüklüğünün çok ve aynı zamanda yaşlı bir yapıya sahip olması devlete yük getirebilmekte veya nüfus büyüklüğünün çok ve aynı zamanda genç olması ise ülkeye dinamik, güçlü ekonomi ve büyük ordu sağlayabilmektedir. Bir diğer örnek olması bakımından bir devletin nükleer silahlara, denizaltılarına, savaş uçaklarına,

---

⁷⁹ Katzenstein P. J. (1996), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, ISBN: 0231104693, 9780231104692, pp.13-14. Ve Beržiūnas V. (2016), Foreign policy decision-making and the construction of state's identity, *European Consortium for Political Research Graduate Student Conference*, 5.

⁸⁰ Katzenstein, *a.g.e.*, 1996, ss.13-14.

⁸¹ Adnan, *a.g.m.*, 2014, ss. 663-664.

çok sayıda asker gibi unsurlara sahip olması bu devletin dış politikada daha üstün konumda olmasını sağlamaktadır.⁸²

2.3.3. Karar Verme Sürecini Etkileyen Dış Etkenler

Dış politika karar verme süreci özellikle küreselleşme ile birlikte bir devletin sadece kendi sınırlarını ve iç unsurlarını dikkate alarak gerçekleştirebileceği bir süreç olmaktan çıkmıştır. Bu noktada devletlerin uluslararası sistemin yapısını, mensubu olduğu uluslararası veya bölgesel kuruluşların misyon ve değerlerini, küresel güçlerin amaçlarını ve hedeflerini dikkate almadan karar vermesi çok da mümkün görünmemektedir.

Bu unsurlar arasında ilk olarak uluslararası sistem önce gelmektedir. Genel sistem teorisini inşa edenlerden olan Ludwin Von Bertalanffy'nin sistemi etkileşimde bulunan unsurlar topluluğu olarak tanımlamaktadır.⁸³ Bu noktada sistem farklı unsurların çeşitli şekillerde etkileşimlerle oluşturduğu bir bütün olarak kendisini ortaya çıkaran parçaların basit toplamından daha fazlasını ifade ederek onlardan ayrı bir özerklik kazanmıştır. Bu açıdan bakıldığında uluslararası sistemin dinamik olarak, devletler, devletlerarasındaki etkileşimler, uluslararası örgütler ve sistemi oluşturan aktörlerin hareketlerine yön veren yapısal belirleyicilerden oluştuğu ifade edilebilmektedir.⁸⁴

Dolayısı ile sistemin parçası olan devletlerin dış politika kararları ile uluslararası sistemde meydana gelen değişikliklerden etkilenme durumu orantılı olmaktadır. Çünkü uluslararası sistem, içinde barındırdığı aktörleri belirli kalıplarda davranmaya yönlendirerek etkileme özelliğine sahiptir. Örneğin sistemin yapısı tek kutuplu, iki kutuplu veya çok kutuplu devletlerden oluşabilmektedir ve bu kapsamda iki kutuplu sistemde devletler kutuplardan birini seçmek ve seçmiş olduğu kutbun ideolojik ve siyasal gereklerini yerine getirmeye zorlanabilmektedir. Dolayısı ile uluslararası sistem rekabet ortamını ve işbirliği seçeneklerini en net bir biçimde etkilemektedir.

---

⁸² Adnan, *a.g.m*, 2014, ss. 665.

⁸³ Von Bertalanffy, L. (1967), "General theory of systems: Application to psychology", *Social Science Information*, 6(6), s.125.

⁸⁴ Ateş D. (2014), "Uluslararası Sistem", *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Editör: Şaban Kardeş, Ali Balcı, Küre Yayınları, 3. Baskı, ISBN 978-605-5383-80-0, s.419-421.

Bu kapsamda uluslararası sistemin dış politika kararları üzerindeki etkisi örneğin Soğuk Savaş döneminde çok net görülebilmektedir. Çünkü söz konusu dönemde ki iki kutuplu dünya düzeni devletleri taraf tutmaya zorlamış ve bu minvalde tutulan taraflara uygun dış politika kararları alınmaya çalışılmıştır. Bir başka örnek olması açısından küreselleşme sonucunda devletlerarası ekonomik ilişkilerin yoğunlaştığı ve ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık ortamının dış politika kararlarını etkilediği görülmüştür.⁸⁵

Nitekim 1989 yılında Almanya'nın birleşmesi, Doğu Avrupa ülkelerindeki komünist rejimlerin devrilmesi ve Aralık 1991'te Rusya, Ukrayna ve Belarus devlet başkanlarının Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin varlığını son vermek üzere anlaşma imzalamaları ile birlikte Soğuk Savaş sona ermiştir. SSCB'nin dağılması sonrasında Soğuk Savaş sonrası dönem başlamış ve uluslararası sistemin yapısı üzerine artık tek kutuplu veya çok kutuplu olduğu yönünde tartışmalar başlamıştır.⁸⁶ Özellikle bu dönem sonrasında ABD'nin etkinliğini artırdığı görülse de son dönemde Rusya, Çin gibi devletler dünya siyasetinde etkin olmaya başlamıştır. Dolayısı ile uluslararası sistemin yapısı ile bağlantılı olarak sistemde etkin olan küresel güç sayısı değişmiş ve bunlar ile olan ilişkiler tüm zamanlarda olduğu gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde de devletlerin dış politika kararlarında etkin olabilmektedir.

Uluslararası kuruluşlar ise uluslararası hukukun yasal muhataplarından ve uluslararası siyasetin önde gelen aktörlerindendir. Bu kuruluşlar devletler tarafından bir anlaşma veya sözleşmeye bağlı olarak kurulmakta ve ulus üstü örgütler olarak uluslararası hukukta devlet dışı aktör olarak yer almaktadır. Uluslararası kuruluşlara en iyi örnek olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında barış ve refahı korumak üzere kurulan BM karşımıza çıkmaktadır.⁸⁷

Bu noktada uluslararası kuruluşların dış politika kararlarına etkisi, uluslararası toplumun ve uluslararası hukukun artan gücüne bağlı olarak artmaktadır. Çünkü

---

⁸⁵ Erişen, 2014,s.363.

⁸⁶ Erşen E. (2014), "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Dünya Siyaseti", *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Editör: Şaban Kardaş, Ali Balcı, Küre Yayınları, 3. Baskı, ISBN 978-605-5383-80-0, s.57.

⁸⁷ Çakmak C. (2014), "Uluslararası Örgütler", *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Editör: Şaban Kardaş, Ali Balcı, Küre Yayınları, 3. Baskı, ISBN 978-605-5383-80-0, ss. 441-443.

devletler, dış politika kararlarını alırken uluslararası örgütlerin onları desteklemesi halinde yaptıklarının daha meşru olacağını düşünebilmektedir.

Uluslararası kuruluşların kurulması çerçevesinde imzalanan anlaşmalar dışında devletlerarasında ekonomik işbirliği, güvenlik, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi gibi birçok konuda ulusal çıkarları maksimize etmek ve korumak amacıyla çeşitli anlaşmalar imzalanmakta ve çeşitli nitelikte kuruluşlar kurulmaktadır. Dolayısı ile devletler dış politika kararları alırken bu anlaşmaların varlığını da dikkate almak zorunda kalabilmektedir.

Son olarak, dış politikanın bilinen en temel amacı, ulusal egemenliği korumak, ülkenin birliğini ve bütünlüğünü sağlamak ve devam ettirmek olsa da dış politika aynı zamanda vatandaşların sınırlar içinde ve ötesinde ki çıkarlarını sağlamayı hedeflemektedir.⁸⁸ Bu noktada örneğin K.J. Holsti'ye göre dış politikadaki amaçlar temel hedefler, orta vadeli ve uzun vadeli hedefler olarak üçe ayrılmaktadır. Bu kapsamda temel amaçlar devletin diğer devletler tarafından yönetilmesini engelleyen egemenlik, ulusal çıkarlar, sınırların korunması gibi her zaman ön planda tutulması gereken hususlardır. Orta vadeli hedefler ise, diğer devletler ile işbirliğini gerektiren sosyal ve ekonomik hedefleri içermekte olup bu amaçla yapılan işbirliklerinin çok uzun sürmesine gerek bulunmamaktadır. Uzun vadeli hedefler ise, karar vericilerin ulaşmak ve geliştirmek için çok fazla zamanının olduğu vizyonlar olarak tanımlanmaktadır.⁸⁹ Bu noktada devletin ulusal çıkarlarını etkileyen ekonomik ve kültürel unsurların, enerji, güvenlik, göç gibi genel konuların dış politika kararlarında bu hedefler çerçevesinde etkili olduğuna inanılmaktadır. Bu durumda dış etkenler olarak değerlendirilen ekonomik unsurların ulusal çıkarlara etkisine serbestleşen ticaretin devlet politikalarında önemli yer kaplaması örnek verilebilmektedir.

2.4. İnşacılık Teorisinin Balkanlar ve Dış Politika İlişkisi

İnşacılık teorisi bu çalışmada hem Balkanlar açısından hem de dış politika açısından değerli bazı noktalar barındırmaktadır. İlk olarak Balkanlar'daki devletler

---

⁸⁸ Khara N. K. (2018), "Determinants of Foreign Policy: A Global Perspective", *IJRAR*, September 2018, Volume 5, Issue 3, E-ISSN 2348-1269, s. 108.

⁸⁹ Adnan, *a.g.m.*, 2014, s. 659.

ve bağımsızlık süreçleri incelendiğinde inşacılık teorisinin büyük önem atfettiği kimlik kavramının bu coğrafya için önem arz ettiği görülmektedir.

Kimlik daha önce ifade edildiği üzere, bir aktörün sahip olduğu, yansıttığı ve zaman içerisinde çevresi ile kurduğu ilişkiler vasıtasıyla şekillenen, değişim gösterebilen farklılık olarak tanımlanmaktadır.⁹⁰ Bu noktada bir aktörün birden fazla kimliğe sahip olması doğal karşılanmalıdır. Örneğin bir topluluk hem dini hem etnik kimliğe sahiptir. Kimliklerin bu denli farklı olabilmemesinin altında her birinin farklı bağlamlarda oluşması yatmaktadır. Bu kapsamda örneğin Anthony Smith'e göre, sınıf kimlikleri üretim ve mübadele alanlarından doğarken, dinsel kimlikler iletişim ve toplumsallaşma alanlarından doğmakta, kültür ile kültürü oluşturan unsurlar gelenek ve ritüeller içinde kodlanmış değerler ise, mitler arasındaki etkileşimden doğmaktadır.⁹¹

Bu çerçevede Balkanlar'da ki durum incelendiğinde birçok kimlikten bahsetmek mümkündür. Örneğin Balkanlar'da Boşnak halkının çoğunluğu Müslüman, Sırp halkının çoğunluğu Hristiyan dini kimliğine sahiptir. Bunun yanısıra bu dini nitelikleri niteleyen kimlik de aslında kendi içinde mezhep bazında bir ayrıma sahip olabilmektedir. Buna da örnek olarak Hristiyan kimliği içerisinde Ortodoks kimliği ve Katolik kimliği verilebilmektedir. Balkan devletlerinde dini kimliğin yanısıra etnik kimlik de çeşitlilik göstermektedir. Örneğin Balkanlar'daki devletlerde Türk, Sırp, Boşnak, Hırvat gibi etnik kimliklere sahip topluluklar bulunmaktadır. Bu durumu en net özetleyen tablo ise aşağıda yer almaktadır.

Ülkeler	Nüfus	Etnik Kimlik	Dini Kimlik
Arnavutluk	2.880.000	Arnavut %95, Yunan %3, Diğer %2	Müslüman %70, Ortodoks %20, Katolik %10
Bosna-Hersek	3.517.000	Boşnak %50,1, Sırp %30,8, Hırvat %15,4, Diğer %3,7	Müslüman %50,7, Ortodoks %30,8, Katolik %15,2, Bilinmeyen %4,4
Bulgaristan	7.060.000	Bulgar %83, Türk %9,5, Romen %4,4, Diğer %3	Ortodoks %82,6, Müslüman %12,2, Katolik %1,2, Bilinmeyen %4

⁹⁰ Katzenstein, *a.g.e.*, 1996, ss.13-14.

⁹¹ Smith A. D. (1994), *Milli Kimlik*, İletişim Yayınları, Çeviren: Bahadır Sina Şener, s.21.

Hırvatistan	4.150.000	Hırvat %89,6, Sırp %4,5, Boşnak 0,8, Diğer %5,1	Roman Katolik %87,8, Ortodoks %4,4, Müslüman %1,3, Protestan %0,3, Diğer %6,2
Karadağ	620.000	Karadağlı %43, Sırp %32, Boşnak %8, Arnavut %5, Diğer %12	Ortodoks %74,2, Müslüman %17,7, Katolik %3,5, Diğer %4,6
Kosova	1.870.000	Arnavut %93, Sırp %1,5, Türk %1,1, Boşnak %1,6, Goralı %0,6, Diğer %2,2	Müslüman %96, Katolik %2,2, Ortodoks %1,5
Kuzey Makedonya	2.081.000	Makedon %64, Arnavut %25, Türk %4, Sırp %2, Diğer %5	Ortodoks %61,5, Müslüman %37, Diğer %1,5
Romanya	19.640.000	Romen %89,5, Macar %7,1, Roma %1, Türk %0,2, Diğer %2,2	Ortodoks %86,8, Protestan %7,5, Katolik %4,7, Müslüman %0,2, Diğer %0,8
Sırbistan	7.030.000	Sırp %82,8, Macar %3,9, Boşnak %1,8, Roman %1,4, Diğer %10,1	Ortodoks %85, Katolik %5,5, Müslüman %3,2, Protestan %1,1, Diğer %5,2
Slovenya	2.070.000	Sloven %83, İtalyan %0,1, Macar %0,3, Sırp %2, Hırvat %1,8, Boşnak %1,1, Diğer Müslüman %1,6, Diğer %10,1	Roman Katolik %57,8, Protestan %0,1, Ortodoks %2,3, Müslüman %2,4, Diğer/Bilinmeyen %37,4
Yunanistan	10.770.000	Yunan %78, Arnavut %3,6, Makedon %2, Türk %1,3, Diğer %15,1	Ortodoks %95, Müslüman %3,8, Diğer/Bilinmeyen %1,2

Tablo 2.1 Balkanlar'da etnik ve dini yapı.⁹²

Balkanlar'daki kimlik çeşitliliği incelendiğinde bir devletin varlığını sürdürebilmesi için kolektif aidiyetin ne kadar önemli olabileceği fark edilmektedir. Bu noktada kolektif kimliğe ilişkin Wendt'in söylemlerinin bir kısmının kimliklerin devamlılığı için ne kadar önemli olduğunu vurgulama noktasında uygun olduğu

⁹² Stratejik Düşünce Enstitüsü, *a.g.m*, 2018, s.15.

düşünülmektedir. Bu kapsamda Wendt'in kolektif kimliğe sahip aktörlerin birbirlerinin kazançlarını ve kayıplarını tanım gereği birbirine bağımlı olarak deneyimlemelerinin görülmesi gerektiği ifade ettiği görülmüştür. Ayrıca kolektif kimliklerin oluşum sürecinde ortak tarih ve kader unsurlarının tek başına yeterli olmadığını bir homojenlik veya benzerliğinde olması gerektiğini vurgulanmış ve Wendt tarafından kolektif kimliğe sahip aktörlerin gereklilik halinde kendi istek ve arzularını kısıtlayabilmesi, toplumda ötekinin refahının önemsenmesinin gerekliliği ifade edilmiştir.⁹³

Dolayısı ile Wendt'in argümanlarına dikkat edildiğinde, kolektif kimliğin oluşumunda ve devamında karşılıklı bağımlılık, homojenlik ve ortak kaderin önem arz ettiği görülmektedir. Wendt'in kolektif kimliğe ilişkin vurguladığı bu hususlar ile Yugoslavya'nın dağılması süreci incelendiğinde bu argümanların aslında Sırp, Hırvatlar, Slovenler, Arnavutlar, Makedonlar ve Boşnaklardan oluşan Yugoslavya içinde geçerli olabileceğine dikkat çekilebilmektedir. Çünkü özellikle Yugoslavya'nın dağılması sürecinde Yugoslav kimliğinin halk tarafından benimsenemediği, halkın karşılıklı bağımlılık çerçevesinde başkasının kaybını kendi kaybı gibi görmediği, homojen olmadığı ve ortak kader noktasında buluşmadığı görülmüştür. İşte tamda bu noktada Yugoslavya'yı oluşturan halkların kendi kimlikleri ya da bir diğer ifadeyle Yugoslavya'daki alt kimliklerin Yugoslav kimliğine baskın gelmesi söz konusu olmuştur. Nitekim Yugoslav kimliğini benimsemeyen alt kimliklerin çatıştığı, söz konusu alt kimliklerin üst kimliğe ait olmama isteklerini dile getirmek sureti ile kendi devlet kimliklerini inşa sürecine girdikleri görülmüştür. Dolayısı ile Balkanlar'daki birçok sorunun temelinde kimlik çatışmasının ve buna bağlı yürütülen politikaların yer aldığı düşünülmektedir.

Balkanlar'da gerçekleşen savaşların ve buna bağlı olarak Balkan halklarının kendilerinden farklı bir ulusun ya da etnik, dinsel grupların hâkim olduğu bir veya bir kaç devletin sınırları içerisinde yaşam sürmesinin yukarıda bahsedilmiş olan alt kimliklerin inşasında ve daha baskın bir görünüm almasında önemli bir etkisi olduğu kabul edilmektedir.⁹⁴ Bu noktada Balkanlar'daki alt kimliklerin, tarihsel süreçte Osmanlılar, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rusya Çarlığı olmak üzere birçok

---

⁹³ Wendt, *a.g.m.*, 1999, ss. 229-357.

⁹⁴ İrge, *a.g.m.*, 2014, s. 285.

devletin etkisi ve hâkimiyeti altında kalmasına bağlı olarak da şekillendiği düşünülmektedir. Dolayısı ile Balkanlar'daki birçok topluluğun sözü geçen devletlerin devamında kurulan devletler ile ortak kimliklere sahip olduğu görülmüştür. Nitekim bu durum neticesinde Yugoslavya'nın dağılması sürecinde örneğin Rusya, Yugoslavya'nın devamı için Ortodoks dini kimliğini paylaştığı Sırlara yardımda bulunmuş; Almanya, Katolik dini kimlik çerçevesinde Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılması sürecini desteklemiş ve Türkiye gibi Müslüman ülkeler de dini kimlik çerçevesinde Boşnaklara yardımda bulunmuştur. Türkiye'nin aynı zamanda etnik kimliği neticesinde Kosova'nın Yugoslavya'dan ayrılması sonrasındaki gelişmelerde Kosovalı Türklerin statüsü ve hakları ile yakından ilgilendiği bilinmektedir.

İnşacılık teorisi bölümünde altı çizildiği üzere Wendt sosyal inşacılığa önem atfetmiş ve bu kapsamda çıkarların ve kimliklerin karşılıklı olarak inşa edildiğini vurgulamıştır. Dolayısı ile Balkanlar'da yaşanan tarihsel süreç kimliklerin sosyal inşa sürecini doğrulamakla kalmamakta çıkarlarında kimlikler baz alınarak inşa edildiğini de doğrulamaktadır. Örneğin Bosna Savaşı'nda savaşın patlak vermesinden önce çok az Sırp ve Hırvat halkının Müslümanların haklarının ellerinden alınması gerektiğini düşündüğü bilinmekte iken bunun zamanla değiştirildiği ve halka bunun dayatıldığı, Müslümanları düşman olarak görmesi sağlanarak insanların fikirlerinin değiştirildiği bir inşa süreci yaşandığı görülmüştür.⁹⁵

Bu çerçevede inşacılık kuramının Balkanlar'daki durumu açıklayan ikinci noktası uluslararası ilişkilerdeki değişimi ön plana çıkarmaya ve bunun mümkün olduğunu göstermeye çalışmasıdır.⁹⁶ İnşacı yaklaşım temelde değişimin mümkün olduğunu ifade etmekte özelden ise dış politikanın, kimliklerin, çıkarların, sosyal yapının, kültürün sosyal olarak inşa edilmesi nedeniyle değişebileceğine vurgu yapmaktadır. Nitekim Balkanlar tarih boyunca çeşitli toplulukların işgaline ve etkisine maruz kalmış ve bu durum Balkanlar'daki farklı topluluklar arasındaki etkileşimi artırarak ulusların kimliklerinin inşasına ve böylece çıkarlarına etki etmiştir.

---

⁹⁵ Wendt, *a.g.m.*, 1999, s.261

⁹⁶ Wendt, *a.g.m.*, 1992, s.423.

İkinci olarak ise, inşacılık kuramı dış politika ve karar verme süreci kapsamında da önemli hususlar barındırmakta ve dış politikayı etkileyen belirleyen faktörleri karşılaştırırken geniş bir perspektif sağlamaktadır. Bu çerçevede ilk olarak inşacı yaklaşımda maddi güç dağılımının yerini söz konusu devletin uluslararası sistemdeki veya bölgesel alt sistemdeki coğrafi, toplumsal, kültürel ve düşünsel pozisyonu alması ve bu minvalde özneler arası karşılıklı etkileşim yoluyla inşa edilen kavramların ve bu kavramlar üzerine kurulan algı ve beklentiler devletlerin dış politikalarını etkileyebileceği belirtilmektedir.⁹⁷ Buna ek olarak inşacılık teorisi fikir, kimlik ve tarihi unsurların dış politika da etkili olduğunu vurgularken devlet dışı aktörlerin (uluslararası örgütler, düşünce kuruluşları, kamuoyu, medya gibi) de dış politika üzerindeki etkilerinin göz önünde bulundurmaktadır.⁹⁸ Özellikle bu durum dış politikanın mevcut uluslararası sistemde belirli kurumlar veya kişiler tarafından birçok faktör dikkate alınarak inşa edildiği düşünüldüğünde geçerliliğini korumaktadır.⁹⁹

Bu minvalde inşacıların varsayımlarından ilki olan fikirler, normlar, kalıplaşmış ortak anlayışlardan oluşan sosyal yapıların, aktörlerin davranışlarını ve kararlarını etkilemesinin bu çalışmada dış politika karar vericilerinin kararlarının sosyal yapıdan etkilendiği şeklinde yorumlanabilmektedir. İnşacıların ikinci varsayımı ise maddi olmayan yapıların devlet kimliklerini etkilediğidir ki bu çalışmada söz konusu fikirler, inançlar gibi maddi olmayan yapıların dolaylı olarak dış politika karar verme sürecini etkilediği kabul edilmektedir. Son olarak ise kimlikler ve çıkarların karşılıklı olarak birbirini inşa ettiğinden hareketle inşacılar, çıkarlar ve kimliklerin devletlerin eylemleri ve politikalarını etkilediğini kabul etmesinin, bu çalışmada kimlik ve çıkarlar başta olmak üzere bunlara etki eden unsurların dış politika kararlarını etkilediğinin kabul edilmesi ile sonuçlanmaktadır.

Buna ek olarak inşacılık analiz birimi olarak devleti ele alsa da analiz düzeyi olan uluslararası sistemin maddi ve düşünsel unsurların toplamından oluştuğunu

---

⁹⁷ Wendt, *a.g.m.*, 1992, s.397.

⁹⁸ Weber, M. (2007), "Constructivism and Critical Theory", **An Introduction to International Relations: Australian Perspectives**, Edited by: R. Devetak, A. Burke, & J. George. Cambridge: Cambridge University Press, ISBN:9781139168557, s.98.

⁹⁹ Wicaksana I. G. Wahyu (2009), "The Constructivist Approach Towards Foreign Policy Analysis", **Indonesian Journal of Social Sciences**, Vol. 1 / No. 1, ISSN 1978-760X, s.2.

ifade ederek değişimin mümkün olduğunun altını çizmesi anlamında Soğuk Savaş Sonrası uluslararası sistemdeki değişimleri görmezden gelmemektedir.¹⁰⁰

Son olarak, inşacılık ve dış politika karar verme sürecinin ilişkisi Onuf tarafından ele alınan kurallar mantığı ile ilgilidir. Daha önce ifade edildiği gibi Onuf insanların toplumu ve toplumun da insanları karşılıklı ve kesintisiz olarak inşa ederken her ikisini de kuralların bağladığını ifade etmiştir.¹⁰¹ Bunun ardından Onuf temelde kurallar ile yapan arasındaki ilişkiyi sosyal inşacı perspektifi ile açıklamış kuralların yapanları yapanların da kuralları etkilediğini, inşa ettiğini belirtmiştir. Dolayısı ile Onuf tarafından yapanların belirli hedeflere ulaşmak üzere belirli kurallar dâhilinde hareket ettiği kabul edilmiş ve yapanların bu kurallara uymama durumunda bunun bir maliyete neden olacağının altını çizilmiştir.¹⁰² Bu durum dış politika karar verme sürecine uygulandığında bu süreçte de bazı kuralların olduğu ve yapanların bu kurallar çerçevesinde hareket ettiği ifade edilebilmektedir. Bu kurallara örnek olarak devletin anayasalarının, kanunlarının ve yazılı olmayan kuralları örnek verilebilmektedir. Yapanlara ise dış politika kararlarını vermede temel yetkileri olan hükümetler, şansölye veya cumhurbaşkanları örnek verilebilmektedir. Dolayısı ile Onuf tarafından inşacı perspektife kazandırılan kural mantığının dış politikaya uygulanabilirliği mevcuttur.

İnşacılığın yukarıda belirtilen tüm perspektifleri ele alındığında dış politika karar verme sürecinin inşacılık teorisinin varsayımları ile uyumlu olduğu görülmektedir. Çünkü karar verme sürecinde dış politikayı yapan ve dış politika yapım sürecine ait kuralların olduğu gibi aynı zamanda dış politika karar verme sürecini etkileyen kimlik, çıkar, normlar, sosyal yapı, ulusal veya uluslararası kuruluşlar gibi birçok unsur bulunmaktadır. Buna ek olarak inşacı kuramın dış politikada karar verme mantığı üzerine argümanlar ürettiği ve çoğunlukla devletlerin kimliklerine, inandığı kural, norm ve değerlere uygun davranmayı tercih ettiğini

---

¹⁰⁰ Rumelili B. (2014), "Kimlik", *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Editör: Şaban Kardeş, Ali Balcı, Küre Yayınları, 3. Baskı, ISBN 978-605-5383-80-0, s.377-385.

¹⁰¹ Onuf, 1998, s.59.

¹⁰² Onuf, 1998, ss.60-75.

ifade eden uygunluk mantığının dış politika kararlarında geçerli olduğunu savunduğu görülmüştür.¹⁰³

---

¹⁰³ Demirtaş, *a.g.m*, 2014, s.165.

3. YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMA SÜRECİ

3.1. Yugoslavya'nın Dağılma Nedenleri

Yugoslavya'da dağılmanın ayak sesleri aslında Tito'nun ölümünden önce gelmiş olsa da Tito'nun ölümü ile beraber birçok sorun daha görünür hal almıştır. Nitekim bu sorunlar başta Sırp milliyetçiliği olmak üzere artan milliyetçilik, herkes tarafından benimsenilebilen bir Yugoslav kimliğinin oluşturulamaması, Tito sonrası lider eksikliği ve yerine gelen liderin yönetsel anlayış farklılığı, anayasa değişikliklerine bağlı ortaya çıkan problemler, kültürel farklılıklar ve ekonomik sorunların beraberinde gelen ekonomik kriz şeklinde özetlenebilmektedir. Fakat elbette ki Yugoslavya'nın dağılma sürecini uluslararası sistemde meydana gelen değişimler de dış etken olarak etkilemiştir.

Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı sonunda 29 Kasım 1945 kurulmuş ve ardından çıkarılan 1946 tarihli Anayasa'da etnik bakımdan Sırp, Hırvatlar, Makedonlar, Slovenler ve Karadağlılar cumhuriyetin kurucu milli unsurları sayılırken, Kosovalı Arnavutlara kurucu millet statüsü tanınmamıştır.¹⁰⁴ Bunu müteakip 7 Nisan 1963 tarihli yeni Anayasa ile birlikte ülkenin adı "Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti" şeklinde değiştirilmiş ve federasyon dâhilindeki ulusal haklar, 3'lü bir ifade tarzıyla belirlenmiştir. Bu çerçevede bunların ilki Sırp, Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar, Karadağlılar gibi Yugoslavya dışında devletleri olmayan ve anavatanları Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerden biri olanlar, ikincisi Kosova Arnavutları, Türkler, Macarlar, Çekler, İtalyanlar, Romenler gibi Yugoslavya dışında anavatanları olanlar ve son olarak da Yahudiler, Almanlar, gibi nüfusları çok küçük olan azınlıklar olduğu görülmüştür.¹⁰⁵ Sonuçta her iki anayasada da Balkan halklarını tanımalarına rağmen Yugoslavya'da devlet otoritesi altında bir üst kimlik yaratılmasına yönelik tek tip Yugoslav kimliği yaratılmaya çalışıldığı baskıcı bir süreç yaşanmıştır.¹⁰⁶ Bu kimlik yaratılırken zaman zaman otoriter uygulamalar hayata geçirilmiş ve bu durum aslında Yugoslavya'da kalıcı bir ulusal gerginliğe sebep olmuştur.

---

¹⁰⁴ Ural, *a.g.m.*, 2014, ss.158-159.

¹⁰⁵ Ural, *a.g.m.*, 2014, ss.158-159.

¹⁰⁶ Stratejik Düşünce Enstitüsü, *a.g.m.*, 2018, ss.12-13.

Yugoslavya'da kalıcı ulusal gerginlik olmasının aslında en temel nedeni, federal devletin farklı cumhuriyetlerinde karışık ve birlikte yaşayan birkaç farklı etnik kimlikten oluşması olmuştur. Aynı etnik kimliği paylaşan halklar, aynı zamanda topluluklarının ve devletlerinin mecazi ve fiziksel sınırlarının ne olduğu veya olması gerektiği konusunda bir anlayış paylaşmışlardır. Nitekim bu anlayış ülkede iç karışıklıklara çözüm getirmek için başvuru olan 1974 Anayasa'sının onları görmezden gelmeyecek onlara önemli güçler vererek gün yüzüne çıkarması ile daha belirgin hal almıştır. 1974'ten itibaren Yugoslavya'da kendi devlet otoritesinin zayıflamasına sebep olabilecek olan yeni anayasadaki siyasi çözümler, federal hükümetin yetkilerinin çoğunu cumhuriyet hükümetlerinin yetki alanında vererek federal yetkilerini azaltma yönüne gitmiş ve karar verme sürecinde âdemi merkeziyetçilik benimsenmiştir.¹⁰⁷

Sonuç olarak Yugoslavya'da federal güçlerin onu oluşturan her cumhuriyete ve özerk eyalete dağıtıldığı yeni sistemde ulusal karar alma, cumhuriyetlerin ve özerk eyaletlerin mutabakatıyla belirlenmeli denilmiş ve böylece her cumhuriyetin veya özerk vilayetin veto hakkı kabul edilmiştir.¹⁰⁸ Dolayısıyla bu durum cumhuriyetçi hükümetlerin yetki alanlarını artırmış, böylece kendi nüfuslarını ve bölgeyi etkileyebilir hale gelmişlerdir. Nitekim 1974'de yapılan anayasa değişikliği, Yugoslavya'daki etnik gerilimlerde bir azalmayı sağlayamamış aksine etnik kimliklerin farklılığının görünürlüğünün artmasına yol açmıştır.¹⁰⁹

Tito, ölümüne kadar olan sürede birleştirici gücünü etkin kullanarak milliyetçiliğe karşı mücadele etmiştir. 1987 yılına gelindiğinde ise Miloseviç, Sırp Komünist Partisi'nin gücünü ve teşkilatını kullanarak Mayıs 1989'da resmen Sırbistan Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bundan bir ay sonra ise Miloseviç, Sırp milliyetçiliğini kamçılacak, aynı zamanda Yugoslavya içerisinde yaşayan diğer milletleri huzursuzluğa sevk edecek olan Sırp ulusal kimliğine dayanan Büyük Sırbistan konuşmasını Sırpların Osmanlı İmparatorluğu tarafından Haziran 1389'da mağlup edildiği Kosova Muharebesi'nin yapıldığı Kara Kuşlar Tarlasında

---

¹⁰⁷ Bokic, M. (2013), "The Main Reasons that Led to the Dissolution of Yugoslavia and Short Explanation of Failed Project of the Yugoslav Nation", **SRRN**, p.5.

¹⁰⁸ Zhang L. (2008), "Analyzing the Causes of the Dissolution of the Former Yugoslav Federation from the Perspective of Ethnicity Relations", **International Education Studies**, Vol. 1, No. 2, p.113.

¹⁰⁹ Bokic, *a.g.m.*, 2013, p.5.

yapmıştır.¹¹⁰ Çünkü Sırp milliyetçiliğinin köklerinin, 1389'da meydana gelen I. Kosova Savaşı'nda merkezi Sırp devleti kurma girişiminin yok edilmesinden dolayı Osmanlı ordusuna yenilen Sırp Krallığına kadar dayandığı kabul edilmiştir. Dolayısı ile 1389 tarihli Kosova Savaşı bir nevi Sırp milliyetçiliğinde mitleştirilmiş bir unsur olmuştur. Nitekim Sırp milliyetçiliği, Kosova mitinin ve Sırp'ların bu tarihten sonra zulüm gördüğünün savunulmasında, Sırp ulus bilincinin devam ettirilmesinde etkin rol oynayan Sırp Ortodoks Kilisesi çabaları ile birlikte altın çağını Tito'nun ölümünden sonra özellikle Miloseviç iktidarı ile yaşamıştır.¹¹¹ Miloseviç, tüm Sırp'ları ve Sırp topraklarını kapsayan Büyük Sırbistan hayali için toplumsal hayata yön veren Sırp Ortodoks Kilisesi'ni, Kosova mitini ve özellikle kendi propaganda aracı olarak ele aldığı Belgrad medyasını çok büyük etkinlikte kullanmıştır.¹¹²

Özellikle Tito'nun ölümünden sonra yükselişe geçen Sırp milliyetçiliğinin en büyük gayesi, Büyük Sırbistan'ı kurmak olduğundan Yugoslavya'nın son dönemlerinde Sırp milliyetçiliğinin saldırgan tutumuna şahit olunmuştur. Bu saldırgan ve tehditkâr tutum Miloseviç'ten gelen sert açıklamalar ile beraber başta Sırp'ların yoğun olarak yaşadığı Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Kosova olmak üzere Yugoslavya topraklarında kendini etkin bir şekilde hissettirmiştir. Örneğin Miloseviç yönetimi döneminde Kosova ile ilgili olarak bu saldırgan tutum, 1989 Anayasa değişikliğinde kendini göstermiş ve Kosova'nın özerkliğine son verilerek bölgede Sırplaştırma adımlarının sertleştiği, baskıların arttığı görülmüştür. Sonuç olarak bu tutum ve Kosova'nın anayasal statüsünün değiştirilmesi ile beraber azınlık statüsüne indirgenmesi Kosovalı Arnavut milliyetçiliğini kamçulamış, radikalleştirmiş ve toplu hareket etme kabiliyetinin artmasına sebep olmuştur.¹¹³

Kosova'nın yanısıra Slovenya'da da, Miloseviç'in politikalarına karşı muhalefet olmuş ve kısa süre sonra Hırvatistan da Slovenya'yı takip ederek her iki milletin liderleri ayrılık çağrısında bulunmaya başlamıştır. Fakat bu arada Sırp'ların hâkimiyetinde olan Yugoslav Ulusal Ordusu, Cumhurbaşkanı Miloseviç'e sadık

---

¹¹⁰ Wintz M. , (2010), *Transatlantic Diplomacy And The Use Of Military Force In The Post-Cold War Era*, Palgrave Macmillan, ISBN 978-0-230-10383-2, s. 33.

¹¹¹ Haqıqat H. ve Keskin Ş. (2020), "Efsanelerin Sırp Milliyetçiliği Ve Balkanlardaki Çatışmalarda Rolü", *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4 / Sayı 1, s.44-46.

¹¹² Sancaktar C. (2018), "Yugoslavya'nın Yıkılışında Sırp Milliyetçiliğinin Rolü", *IX. IBANESS Congress Series*, Edirne / Turkey, s.4.

¹¹³ Sancaktar, *a.g.m*, 2018, s.6.

kalmış ve onun emrini uygulamaya koyulmuştur. Miloseviç her ne kadar Slovenlere, Slovenya'da yaşayan önemli sayıda Sırp olmadığı için Yugoslavya'dan ayrılmalarını engellemeye çalışmayacağını bildirirse de aynı durum içerisinde önemli oranda Sırp nüfus barındıran Hırvatistan için geçerli olmamış ve burada şiddetli çatışmalar hâkim olmuştur.¹¹⁴

Buna ek olarak, bir çatı altında birleştirilmeye çalışılan Yugoslavya aslında Sırp, Hırvatlar, Slovenler, Makedonlar, Kosovalı Arnavutlar, Türkler başta olmak üzere birçok etnik kimliğe, Müslüman, Ortodoks, Katolik gibi birçok dini kimliğe ve Sırpça, Makedonca, Hırvatça, Boşnakça, Arnavutça gibi farklı dili konuşan insanlardan oluşmuştur. Nitekim bu duruma bağlı kültürel değişkenler Yugoslavya'nın başlangıcından itibaren bir tehdit unsuru olmuştur. Bu kapsamda Tito döneminde Yugoslavya'da yönetim, 1946 Anayasası'nda din özgürlüklerden bahsedilmesine rağmen daha önce yaşanan çatışmaların kültürel ve politik nedenlerinden dolayı dini yaşantıyı kısıtlama yolunu seçerek kontrol altında tutmaya çalışmıştır.¹¹⁵ Nitekim bu kısıtlamalar özellikle Müslüman Boşnak halkı üzerinde etki bıraksa da dini ayrımcılık Yugoslavya'nın dağılması sürecinde hem neden hem de araç olarak kullanılabilir hale gelmiştir. Hal böyle iken özellikle Bosna Savaşı sırasında Müslüman dini kimliğine daha çok sahip çıkan ve vurgulayan Bosnalılara Müslüman ülkelerden yardımlar gelmiştir.

Yugoslavya'nın dağılmasında etkili olduğu düşünülen faktörlerden biri de ekonomik faktörlerdir. Nitekim 1970'lerin sonunda kendini gösteren bu faktörlerin milliyetçiliğin artmasında, anayasal değişiklik tartışmalarında ve taleplerinde de etkili olduğu düşünülmektedir.¹¹⁶ Başlangıçta Tito ve Yugoslav Komünist Partisi'nin diğer liderleri, modernizasyonun, artan endüstriyel üretimin, ekonomik kalkınmanın, etkili bir eğitim sisteminin, cumhuriyetler arası coğrafi hareketlilik, artan iletişim ve ticaretin, cumhuriyetlerdeki mevcut milliyetçi gerilimleri zayıflatacağına inanmışlardır. Özellikle Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, karar vermenin ana gücü Josip Broz Tito ve Komünist Parti Merkez komitesi Doğu

---

¹¹⁴ Wintz, *a.g.e.*, 2010, s. 33-34.

¹¹⁵ İnternet: Yenigün, C., & Hacıoğlu, Ü. (2010), "Bosna-Hersek: Etnik Savaş, Eksik Andlaşma", Web: https://www.researchgate.net/publication/260984291_Bosna-Hersek_Bati'nin_Guvenini_Kaybettiği_Medeniyet'den, 23.11.2020'de alınmıştır.

¹¹⁶ Radeljic, B. (2010), "Europe 1989-2009: Rethinking the Break-up of Yugoslavia", **European Studies**, Vol. 9 (No. 1). p.117.

ile Batı arasındaki dengede ekonomik çıkarları için tüm faydaları elde etmeye ve bu faydalardan tüm topraklara eşit olarak dağılmış hızlı ekonomik büyüme beklentisi içerisine girmişlerdir.¹¹⁷

Bu sebeple uzun yıllar merkezi planlama ile yönetilmiş olan Yugoslavya'da, refahı artırabilmek için sosyalizm ile kapitalizm arasında bir ekonomik anlayış benimsenmiştir. Nitekim kapitalizme yaklaşan tarafı ile belirli sektörlerde işletmelere esneklik verilmesi ve piyasa koşullarına geçiş ekonomiye ivme kazandırılmıştır.¹¹⁸ Özellikle 1950 ila 1970 yıllarının ortasına doğru Yugoslavya ekonomisi hızlı bir şekilde gelişmiştir. Fakat burada farklı bir tehlike olarak bölgesel ekonomik büyümedeki dengesizlik, eşitsizlik ortaya çıkmış ve sonuç olarak, nüfusları, eski Yugoslavya'nın yüzde 27,6'sını oluşturan, toplam arazinin yüzde 30'unu kapsayan Hırvatistan ve Slovenya görece daha hızlı gelişmiş ve tüm Yugoslavya'nın yüzde 46,3'lük ihracatı bu bölgeler kökenli gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, iki bölge ile Yugoslavya'nın daha az gelişmiş bölgeleri arasında büyük bir gelir eşitsizliği ortaya çıkmıştır.¹¹⁹

Tam da bu noktada sosyalist uygulamalar devreye girmiş ve Yugoslavya'da tüm cumhuriyetlerin ve özerk eyaletlerin az gelişmiş bölgelere fon sağlaması gerektiğini öngörülmüştür. Bu uygulama neticesinde Hırvatistan ve Slovenya diğer cumhuriyetlerin kendi ekonomik gelişmelerinin önünde engel olduğunu düşünmeye ve Yugoslav Federasyonu'nda kalmayı ekonomik olarak anlamlı bulmamaya başlamışlardır.¹²⁰ Fakat 1974 yılına gelindiğinde, ekonomik bakımdan gelişmiş cumhuriyetler ile özerk bölgeler ayrımına son verilmesi, yardım zorunluluğunun ortadan kalkması ve dolayısı ile mevcut eşitsizliğin azaltılmasının artık sosyalist uygulamalarla sağlanmayacağını ifade edilmesi ekonomik ortamda rekabetin atmasına sebep olmuştur.¹²¹

---

¹¹⁷ Bokic, *a.g.m*, 2013, pp.5-6.

¹¹⁸ İnternet: Tatar, V., & Toprak, N. G. (2016), "Eski Yugoslavya'nın Bölünmesine İçsel Dinamiklerin Etkisi", Web: <https://docplayer.biz.tr/9577888-Eski-yugoslavya-nin-bolunmesinde-gcsel-dinamiklerin-etkisi.html>, 22.11.2020'de alınmıştır.

¹¹⁹ Zhang, *a.g.m*, 2008, pp.113-114.

¹²⁰ Zhang, *a.g.m*, 2008, pp.113-114.

¹²¹ İnternet: Tatar, V., & Toprak, N. G. (2016), "Eski Yugoslavya'nın Bölünmesine İçsel Dinamiklerin Etkisi", Web: <https://docplayer.biz.tr/9577888-Eski-yugoslavya-nin-bolunmesinde-gcsel-dinamiklerin-etkisi.html>, 22.11.2020'de alınmıştır.

Ayrıca Tito döneminde Yugoslavya'nın ekonomik durumu Batı ile Doğu bloku arasında denge üzerine kurulu olmuştur. Nitekim Yugoslavya Batı için Doğu'ya karşı blok görevi gördüğünden Yugoslavya'nın akıbeti Batı için önemli olmuş ve 1980'lerin sonuna kadar Yugoslavya ekonomisinin gelişimi için yardımlar yapılmış ve Yugoslavya Batı'dan borç almıştır. Fakat alınan borçlar ile gerçekleşen ekonomik bağımlılık beraberinde ekonomik yeterliliği getirememiş ve sonuçta Uluslararası Para Fonu (IMF) 1980'lerde Yugoslavya'ya maddi kaynak aktarmıştır. Bu bağımlılık daha sonra Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile beraber Yugoslavya'ya ihtiyaç kalmaması neticesinde yardımların kesilmesi ve kendi ekonomik yeterliliğin sağlanamaması neticesinde çok farklı sonuçlar doğurmuştur.¹²²

Bu sebeple Yugoslavya 1980'lerin sonu, 1990'lı yıllar itibariyle, yüksek enflasyon, dış borç batağı ve bu borçların etkin sektörlere kullanılmaması sonucunda yanlış ekonomik politikalar izlenmesi, yüksek işsizlik, para biriminin sürekli değer kaybetmesi, dış ticaret açığı, ödemeler bilançosu dengesizliği, yaşam standardını aşınması ile kısacası ekonomik darboğaz ile boğuşmuştur.¹²³ Nitekim Yugoslavya'da ekonomik anlamda yaşanan sorunlar, milliyetçiliğin daha da güçlenmesine ve netice de iç savaşa sürüklenmesinde etkin olmuştur.

Ayrıca 1980'de Tito'nun ölümünden sonra, 1986'da Yugoslavya Komünistler Birliği, ülkenin siyasi sistemi üzerine şiddetli tartışmalar yürütmeye ve federal hükümetin ve cumhuriyetlerin güç sorunlarına odaklanmaya başlamıştır. Bunu takip eden yıllarda ekonomik kriz daha da derinleşmiş ve ülkenin dağılması kaçınılmaz bir hal almıştır. Ocak 1990'da Yugoslavya Komünistler Birliği 14. Genel Kurulunu yaparken farklı görüşler nedeniyle Slovenya temsilcileri Genel Kurul'dan çekildiklerini duyurduğunda bu durum zincirleme bir hal almış ve Genel Kurul süresiz olarak yarı yarıya ertelenmiştir. Bundan sonra, tüm cumhuriyetler ve özerk eyaletler yeniden adlandırılmaya başlanmıştır.¹²⁴ Dolayısı ile zamanla bahse konu komünist sistemin zayıflaması Yugoslavya'da yaşayan ulusların etnik kimlikleri,

---

¹²² Radeljic, a.g.m, 2010, p.117.

¹²³ İnternet: Tatar, V., & Toprak, N. G. (2016), "Eski Yugoslavya'nın Bölünmesine İçsel Dinamiklerin Etkisi", Web: <https://docplayer.biz.tr/9577888-Eski-yugoslavya-nin-bolunmesinde-gysel-dinamiklerin-etkisi.html>, 22.11.2020'de alınmıştır.

¹²⁴ Zhang, a.g.m, 2008, p.113.

cumhuriyetler arasındaki siyasi gerilimlerde giderek daha önemli bir referans noktası haline gelmiştir.¹²⁵

Aynı zamanda Tito'nun ölümü ülkede lider eksikliğini ve lider seçilmesinin zorluğunu ön plana çıkarmış ve bu tarihten sonra Yugoslavya'nın parçalanmasını önlemek amacıyla bir çözüm olarak Yugoslavya'da dönüşümlü başkanlık sistemine geçilmiştir. Bu sistem temelinde, Yugoslavya'yı oluşturan altı cumhuriyetin başkanının üye olduğu kolektif başkanlık konseyi ortaya çıkarılmış ve sırasıyla başkanlardan biri Yugoslavya'nın devlet başkanı olarak görev yapmıştır.¹²⁶ Fakat sistem, sonraları hiç de beklenildiği gibi pürüzsüz bir şekilde devam etmemiş ve cumhuriyetler arasında siyasi rekabetin artmasına sebep olmuştur. Sırbistan ve Karadağ başkanlık konseyinde, dönüşüm gereği Hırvatistan Federe Cumhuriyeti Başkanı Stipe Mesic'in başkan olması gerektiği bir dönemde, dönüşümlü başkanlık sistemini dondurma kararı almışlardır.¹²⁷ Nitekim bu tarihe kadar belirginleşen bağımsızlık yönündeki sesler bu sistemin işlemez hal almasından da etkilenmişlerdir.

Dolayısı ile hiç şüphe yoktur ki Tito'nun ölümü de Yugoslavya'nın dağılması sürecinde sorunların belirgin hal almasında çok etkili olmuştur. Çünkü Tito, uluslar üstü devletin kurulmasında, Yugoslav devletinin ve Yugoslav ulusunun inşa edilmesi ve güçlendirilmesi konusunda çok şey yapmıştır.¹²⁸ Ayrıca Tito, Yugoslavya'nın yaratılmasında önemli bir faktör olarak yönetimi sırasında federal devletin gerekli uyum ve işlevselliğini korumayı başarmıştır. Fakat Yugoslavya'yı komünist ülkeler bloğuna dâhil ederken, siyasi vizyonunda Tito, komünist sistemin çökmesi olasılığını ve bu çöküşün Yugoslavya üzerindeki sonuçlarını tahmin edememiştir.¹²⁹

Bunların yanısıra Yugoslavya Sovyetler Birliği'nin dağılması ve komünizmin çökmesi, Berlin Duvarı'nın yıkılması gibi önemli olaylara hazırlıksız yakalanmış ve uluslararası sistemde meydana gelen bu değişikliklerde dağılmayı etkilemiştir. Çünkü Yugoslavya'yı bir arada tutan etkenlerden biri komünist ideoloji ve komünistler olmuştur. Uluslararası ortamda komünizmin çökmesi komünizme olan

---

¹²⁵ Bokic, *a.g.m*, 2013, p.5.

¹²⁶ Azarkan, E. (2011), "Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'nın Bağımsızlık Mücadeleleri ve Yugoslavya'nın Dağılışı", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), s.60.

¹²⁷ Weller, M. (1992), "The International Response to The Dissolution of The Socialist Federal Republic of Yugoslavia", *American Journal of International Law*, Vol.86, No.3, s. 570.

¹²⁸ Bokic, *a.g.m*, 2013, p.3.

¹²⁹ Bokic, *a.g.m*, 2013, p.5.

inancı zedelemiş ve nitekim Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerde 1990 yılında yapılan Meclis seçimlerinde, nisan ayında Slovenya ve mayısta Hırvatistan'da komünistler hezimete uğramış, Bosna-Hersek ve Makedonya'da ise milliyetçi hükümetler sandıktan çıkarken, sadece Sırbistan ve Karadağ'da komünistler galip gelmiştir.¹³⁰ Bunun yanısıra Yugoslavya Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Batı için stratejik önemini ve bu önem sayesinde Batı'da aldığı ekonomik ve politik desteği kaybetmiştir.¹³¹

3.2. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci

Yugoslavya Devlet Başkanı Jozip Tito'nun 1980 yılında ve yerine gelen Vladimir Bakarić'in 1983 yılında ölmesinin ardından Yugoslavya'da lider koltuğu boş kalmış ve bu durum ülke içinde belirsizliklere yol açmıştır. Bunun üzerine 1980'ler boyunca Yugoslavya'nın bozulan ve zayıflayan ekonomisi, Cumhuriyeti oluşturan devletlerarasındaki sorunlar ve bununla birlikte farklı etnik ve dini kimliklerin mevcudiyeti ile birleşen milliyetçilik hareketleri ve çatışmaları Yugoslavya'nın bütünlüğünü tehdit eder hale gelmiştir.¹³²

Ülkedeki mevcut sorunlar sebebiyle, Aralık 1990'da Slovenya'da, Mayıs 1991 tarihinde Hırvatistan'da bağımsızlık için referandum düzenlenmiş ve referandumlarda kullanılan oylardan bağımsızlık kararı çıkmıştır.¹³³ Dolayısı ile Yugoslavya içerisinde Hırvatlar ve Slovenler 25 Haziran 1991'de bağımsızlık ilan eden ilk cumhuriyetler olmuşlardır.¹³⁴ Fakat bağımsızlık ilanının yol açtığı tansiyonun bölgede istikrarsızlığı getireceğinden endişe eden Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve ABD araya girerek Slovenya ve Hırvatistan'dan bağımsızlıklarının ilanını üç ay ertelemeyi talep etmişler ve bu talep liderler

---

¹³⁰ İnternet: Tatar, V., & Toprak, N. G. (2016), "Eski Yugoslavya'nın Bölünmesine İçsel Dinamiklerin Etkisi", Web: <https://docplayer.biz.tr/9577888-Eski-yugoslavya-nin-bolunmesinde-gcsel-dinamiklerin-etkisi.html>, 22.11.2020'de alınmıştır.

¹³¹ Jovic, D. (2001), "The Disintegration of Yugoslavia: A Critical Review of Explanatory Approaches", *European Journal of Social Theory*, 4(1),s. 110

¹³² Oğultürk M. C. ve Dağıstan F. (2017), "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Almanya'nın Balkanlar'a Etkisi", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Mayıs 2017, Cilt 16, Sayı 1, ISSN (Online): 2148-1776, s.38. ¹³³

Bartlett, W. (2003), *Croatia: Between Europe and the Balkans*, Routledge, London, ISBN 0-203-64257-0, First Edition, p.39.

¹³⁴ İrge, a.g.m, 2014, s. 288

tarafından kabul edilmişse de bahse konu iki devlet bağımsızlık kararından vazgeçmemiştir.¹³⁵

Milosoviç'in politikalarına karşı olan Slovenler ve Hırvatlar ayrılık hususunda çalışmalar yaparken Slovenya içerisinde Hırvatistan kadar Sırp barındırmadığı için ayrılık süreci onunki kadar sancılı olmamıştır. Nitekim Slovenler ve Sırp lar arasında süren On Gün Savaşı, AET ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'in araya girmesi ile 7 Temmuz 1991 tarihinde imzalanan Brioni Antlaşması ile son bulmuştur.¹³⁶ Fakat Slovenler, bağımsızlıkları tanınmadığı için Brioni Antlaşması'ndan memnuniyet duymamış ve bağımsızlık gayelerinden ödün vermeyerek 19 Aralık 1991 tarihinde resmi olarak bağımsızlıklarının tanınması için AET'ye başvurmuştur.¹³⁷

Fakat Hırvatların bağımsızlık süreci Slovenlerin ki kadar az çatışmalı ve hızlı olmamıştır. Çünkü Hırvatistan'ın Krijina Bölgesi'nde Sırp nüfusun önemli bir ağırlıkta olduğu bilindiğinden ve Miloseviç'in Büyük Sırbistan Planı'nda, bu bölgenin Sırbistan'la birleştirilmesi amaçlandığından Hırvat ordusunun yenilmesi için çatışmalar sürmeye devam etmiştir. Nitekim Yugoslavya ordusunun Zagreb Hava Limanını bombalaması ve akabinde Hırvatistan'a karşı büyük çaplı bir saldırı başlatması, Hırvatistan'ın kurtuluş için daha hırslı savaşmasını tetiklemiştir.¹³⁸

Çatışmaların büyük yankı uyandırmasının ardından 25 Eylül 1991 tarihinde BM Güvenlik Konseyi 713 sayılı kararla Yugoslavya'ya silah ambargosu uygulamaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) tarafından atılan bu adıma ek olarak AET'de Milosevic ve Tudjman'a, barış konferansı için gittikleri Lahey'de bir barış antlaşması için baskılar yapmıştır. Sonuç itibariyle, 3 Ekim 1991 tarihinde, Yugoslav Savunma Bakanı General Kadijevic, Tudjman ile Milosevic ve AET temsilcisi Van Den Broek ilke olarak bir barış planı üzerinde anlaşmışlar ve Plan doğrultusunda bir konfederasyon oluşturulmasında ve dileyen cumhuriyetin bağımsızlığını elde edebileceği üzerinde karar kılınmıştır. Nitekim Hırvatistan, 19 Aralık 1991 tarihinde AET'ye başvurarak bağımsızlığının

---

¹³⁵ Azarkan, *a.g.m*, 2011, s.74

¹³⁶ Wintz, *a.g.e*, 2010, s. 34.

¹³⁷ Azarkan, *a.g.m*, 2011, s.62.

¹³⁸ Bartlett, *a.g.e.*, 2003, p.39.

tanınmasını istemiş ve Plan çerçevesinde 23 Kasım 1991 tarihinde başlayan ateşkes antlaşması görüşmeleri 2 Ocak 1992 tarihinde sona ermiştir.¹³⁹

Her iki milletin bağımsızlık süreci Yugoslavya'yı oluşturan diğer halkların da etkilenmesine ve onların da bağımsızlık taleplerinin güçlenmesine sebep olmuş ve sonuçta birlik ortadan kalkmıştır. Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından öncelikle NATO ardından da AB üyeliği elde etmişlerdir.

Aynı dönemde Makedonya Cumhuriyeti de 1991'de bağımsızlığını ilan ederek Yugoslavya Federasyonu'ndan savaştan ayrılan tek devlet olmuştur.¹⁴⁰ Bağımsızlığından sonra Makedonya, Yunanistan ile ülkenin ismi konusunda anlaşmazlıklar yaşamış ve bu anlaşmazlığı çözme adına 17 Haziran 2018'de Prespa Anlaşması imzalanmıştır. Daha sonra Makedonya'da gerçekleştirilen parlamento oylaması ile bu anlaşma 25 Ocak 2019'da onaylanmış ve Makedonya'nın ismi Kuzey Makedonya Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir.¹⁴¹ Bunu müteakiben Kuzey Makedonya NATO üyeliği görüşmelerine başlamış olup, 2020'de NATO'nun 30. üyesi olmuş ve AB'ye aday ülke olarak görüşmelere başlamıştır.¹⁴²

Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi ile beraber, Bosna Hersek Parlamentosu tarafından da 15 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlık kararı alınmış ve ilan edilmiştir. Bahse konu bağımsızlık ilanı 29 Şubat 1992'de yapılan, Sırların katılmadığı bir referandum ile halka sorulmuş ve %97,7 oy oranı ile kabul edilmiştir. Bu durum Avrupa'nın göbeğinde 1995 yılına kadar sürecek olan çatışmaların başlangıcı olmuştur. Bosna-Hersek'in bağımsızlık ilanının ardından Bosnalı Sırların Parlamentosu 12 Ağustos 1992'de "Republika Srpska" olarak adlandırılan yeni Sırp Cumhuriyetini ilan etmiş ve bunu müteakiben yeni Sırp Cumhuriyeti, Yugoslavya'ya bağlanma kararı almış ve Bosna'da çatışmalar şiddetlenmiştir.¹⁴³

---

¹³⁹ Bartlett, *a.g.e.*, 2003, pp.40-41.

¹⁴⁰ İrge, *a.g.m.*, 2014, s. 289.

¹⁴¹ Derin M. (2019), "Kuzey Makedonya'da İsim Tartışmaları ve Prespa Anlaşması", *Meriç Uluslararası Sosyal ve Strateji Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 8, Yıl: 2019, ISSN: 2587-2206 ss.254-256.

¹⁴² İnternet: "North Macedonia joins NATO as 30th Ally", *NATO*, 27 March 2020, Web: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174589.htm'dan 17/04/2020 tarihinde alınmıştır.

¹⁴³ Kenar, N. (2013). "Bosna Hersek savaşı", *Balkanlar El Kitabı: Çağdaş Balkanlar*, Editör: B. A. Gökdağ & O. Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, ss.189-191.

Çatışmalar bir yandan şiddetlenirken BMGK'nin 713 sayılı kararı ve daha sonra çıkarılan 757 sayılı kararı, Yugoslavya'da silah ve askeri teçhizat sevkine ambargo koyulmasını içerdiğinden ve daha önceden belirli askeri teçhizatlara sahip Sırp'lar için bu durum bir şey değiştirmedüğinden Boşnaklar silahlı direniş yapamamış ve kendilerini savunamamışlardır.¹⁴⁴

Çatışmaların durdurulabilmesi için BM ve AET girişiminde Londra'da 26-28 Ağustos 1992 tarihinde barış üzerine bir konferans düzenlenmiş fakat burada başarılı olunamamasının ardından tekrar Eylül 1992 Cenevre'de bir barış konferansı düzenlemiştir. Bu konferans sonucunda BM adına Cyrus Vance ve AET adına Lord Owen tarafından Bosna-Hersek'in on etnik kantona bölünmesini ve Bosna'daki üç etnik toplumu tanıyan Vance-Owen Planı hazırlanmıştır. Fakat bu plan Bosnalı Hırvatlar ve İzzetbegoviç tarafından kabul edilmesine rağmen Ocak 1993'te Bosnalı Sırp'lar tarafından kabul görmemiştir.¹⁴⁵

AET adına yine Lord Owen ve BM adına Thorvald Stoltenberg cumhuriyetin yüzde 52'sini Bosnalı Sırp'lara, yüzde 30'unu Müslümanlara ve yüzde 18'ini Hırvatlara veren Owen-Stoltenberg adında yeni bir plan hazırlanmıştır. Bu plan her ne kadar Hırvatlar ve Sırp'lar tarafından kabul edilse de planı ilke olarak kabul eden Boşnak Müslümanlar tarafından benimsenememiştir.¹⁴⁶

Daha sonra en azından Hırvat-Boşnak anlaşmazlığını ortadan kaldırılması noktasında ABD öncülüğünde tekrar çaba gösterilmiş ve Şubat 1994'de Boşnak ve Hırvatlar arasında ateşkes sağlanarak 18 Mart 1994 tarihinde Boşnak-Hırvat Federasyonu kurulması için Washington Anlaşması imzalanmış ve yine Mart ayında söz konusu anlaşma her iki tarafın meclisi tarafından onaylanmıştır. Bu anlaşma daha sonra Sırp'ların katılımını öngörse de Bosnalı Sırp'lar tarafından reddedilmiştir.¹⁴⁷

Birçok uzlaşma, barışı sağlama planlarının başarısız olmasının ardından 1994 yılında ABD, Rusya ve Almanya'nın da içinde bulunduğu Temas Grubu 26 Nisan

---

¹⁴⁴ Emiroğlu H. ve Çakır M. F. (2008), "Yugoslavya'nın Dağılması Sürecinde Trans-Atlantik Dış Politika Parametreleri (1990-1995)", *Avrasya Etüdleri*, 33/2008-1, s.103.

¹⁴⁵ Hudson K. (2003), *Breaking the South Slav Dream The Rise and Fall of Yugoslavia*, Pluto Press, ISBN 0-7453-1882-7, p.114-115.

¹⁴⁶ Hudson, *a.g.e.*, 2003, p. 115.

¹⁴⁷ Beriker Atiyas N. (1995), "Mediating Regional Conflicts and Negotiating Flexibility: Peace Efforts in Bosnia-Herzegovina", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 542, p.199.

1994'te Bosna Hersek topraklarının %51'inde Mart 1994 tarihli Washington Anlaşması ile kurulan Boşnak-Hırvat Federasyonu'na, %49'unda ise Sırlara yetki vermeyi öngören yeni bir barış önerisi getirmiştir.¹⁴⁸

Fakat daha sonra diplomatik çözüm arayışları çerçevesinde öne sürülen planların kabul görmemesi, ambargo kararlarının caydırıcı gücünün yetersizliği ve çatışmaların halen devam etmesi üzerine BMGK "Güvenli Bölge" politikasını uygulamaya başlamıştır. Bu çerçevede 819 sayılı karar ile Srebrenitsa, daha sonra 824 sayılı karar ile Zepa, Tuzla, Saraybosna, Goradze ve Bihaç güvenli bölge kapsamına alınmış ve bu bölgeleri korumak üzere barış güçleri görevlendirilmiştir. Fakat güvenli bölge politikası ve burada görevlendirilen güçler masum halkı koruma noktasında başarılı olamamış, katliamlar yaşanmış ve gözler artık NATO'ya ve askeri müdahale seçeneğine çevrilmiştir. Dolayısı ile 30 Ağustos 1995'de, NATO en büyük askeri operasyonunu yaparak Sırların askeri hedeflerine ağır bir hava saldırısı başlatmış ve bundan sonra Sırlar, NATO ve BM'nin şartlarına uymayı taahhüt ederek, barış masasına oturmayı kabul etmişlerdir.¹⁴⁹

1992-1995 yılları arasında süren Bosna Savaşı diplomatik ve askeri müdahalelerin ardından Dayton Barış Antlaşması ile son bulmuştur. Bu Antlaşma ile daha önce Temas Grubunca önerilen planda olduğu gibi, ülke yönetiminin %51'i Boşnak-Hırvat Federasyonu'na; %49'u ise Sırp Cumhuriyeti'ne bırakılmış ve böylece Boşnak, Sırp ve Hırvatlar ülkenin kurucu halkları olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁰ Günümüzde ise Bosna'nın bu karmaşık yapısının ülkede karar almayı ve yönetmeyi zorlaştıran bir mekanizma olmasından dolayı Dayton Barış Antlaşması'nın güncellenmesi gerektiği savunulmaktadır.

Kosova ise, 1974 Anayasası sonucunda, özerk bölge olarak cumhuriyet ve özerk bölge temsilcilerinin yer aldığı Federal Başkanlık Konseyi'nin 8 üyesinden biri olabilme, Arnavutluk'la kültürel ilişkiler kurma, Federasyon bayrağının yanına kendi bayrağını ekleme, kararlara yönelik veto hakkı gibi geniş bir özerk statü elde ederek diğer cumhuriyetlerle neredeyse eşit seviyeye gelmiştir. Dolayısı ile Kosova âdemi

---

¹⁴⁸ Kenar, *a.g.e*, 2013, s.199.

¹⁴⁹ Çakırca B. (2020), "Uluslararası Hukukun Eksik Uygulanışına Bir Örnek: Bosna-Hersek'te Uluslararası Toplumun Müdahaleleri", *Akademik İncelemeler Dergisi*,15/2, s.570-572.

¹⁵⁰ Kenar, *a.g.e*, 2013, s.201.

merkeziyetçi yapıda daha fazla özgürlük elde etmişse de Tito'nun ölümünden sonra Miloseviç, 1989'da Kosova ve Voyvodina'nın özerkliklerini kaldırmıştır.¹⁵¹

Özerklik hakkı alınan Kosova, bu duruma karşı ayaklanınca Sırp lar ve Kosovalı Arnavutlar arasında şiddetli çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Çatışmalarla beraber bölgede olağanüstü hal uygulanarak halka yönelik asker-polis baskısı artırılmış, Arnavutlara ait siyasi, sosyal ve kültürel kurumlar kapatılmış, Arnavut gazetesi yasaklanmış, Arnavutça eğitim iptal edilmiş ve birçok Arnavut siyasi liderler tutuklanarak sınır dışı edilmiştir.¹⁵² Nitekim 1990 yılında Yugoslavya'da çok partili düzene geçilmesi ile beraber yapılan seçimler Kosovalı Arnavutlar tarafından boykot edilmiş ve 2 Temmuz 1990 günü Kaçanik'te Kosova Cumhuriyeti, 7 Eylül 1990 tarihinde de Anayasa ilan edilmiştir.¹⁵³

Bunu müteakiben 26-30 Eylül 1991 tarihleri arasında Kosova Demokratik Birliği Partisi (LDK) tarafından Kosova'da düzenlenen referanduma, Kosova nüfusunun %90'ına yakını katılım sağlamış ve neredeyse tamamı Kosova'nın cumhuriyet olarak ilan edilmesi yönünde oy kullanmıştır. Daha sonra 1995 yılına giden dönemde Kosovalı Arnavutlar 1991'de referandumdan çıkan sonuçların tüm uluslararası toplum tarafından kabul edilmesini beklese de bu durumun gerçekleşmemesi üzerine direnişlerini silahlı olarak yürütme kararı almışlardır. Bunun ardından söz konusu silahlı mücadeleyi, Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) Sırp ordusuna karşı yürütmüştür.¹⁵⁴

1997'de UÇK Sırp larla karşı şiddete başlamış ve taraflar arasında çatışmalar giderek artmıştır. Ekim 1998'de ise ABD temsilcisi Richard Holbrooke, Miloseviç ile görüşmeler yapmış ve sonunda Miloseviç NATO ve AGİT ile görüşmüş ve neticede Kosova'da ateşkes yapılması kararlaştırılmıştır. Fakat bu ateşkesin bozulması ve 15 Ocak 1999 tarihli Racak katliamının yaşanması ile yeniden barış görüşmeleri için 6 Şubat 1999'da Rambouillet'de toplanılarak Temas Grubunca bir

---

¹⁵¹ Levent Z. (2013), "Tarihi Süreçte Kosova", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 52, Güz 2013, s. 859.

¹⁵² Sancaktar C. (2018), "Kosova'da Uluslararası Himaye Yönetimi", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 04 (04), s.64.

¹⁵³ İnternet: "Kosova Bağımsızlığını İlan Etti", *Habertürk*, Web: <https://www.haberturk.com/dunya/haber/56286-kosova-bagimsizligini-ilan-etti>'dan, 23.22.2020'de alınmıştır.

¹⁵⁴ Türbedar, E. (2013), "Kosova Sorunu", *Balkanlar El Kitabı: Çağdaş Balkanlar*, Editör: B. A. Gökdağ & O. Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, ss.142-143.

konferans gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁵ Konferans sonrasında tarafların imzalaması için hazırlanan anlaşmada Yugoslav güçlerinin Kosova'dan çıkması, Kosova'nın özerkliğinin yeniden ve geniş olarak tanımlanması, barışı koruma göreviyle NATO gücünün bölgeye konuşlandırılması ve üç yıllık bir geçiş dönemi sonrası referandum yapılması gibi maddeler yer almış ve bu maddeler beklenildiği üzere Sırp tarafından kabul edilmemiştir.¹⁵⁶

24 Mart 1999 tarihinde Rusya'nın açıkça askeri müdahaleye karşı veto hakkını kullanacağını beyan etmesi üzerine BM'den yetki alınmadan NATO'nun tek taraflı verdiği karar ile Kosova askeri müdahalesine kadar, Sırp ile Kosovalılar arasında çatışmalar ve Sırp tarafından Kosovalı Arnavutları bölgeden göçe zorlayan etnik temizlik uygulanmaya devam etmiştir.¹⁵⁷ Bu askeri müdahalenin bitmesinin ardından barışın istikrarının korunması ve çatışmanın engellenebilmesi amacıyla Kosova NATO Barış Gücü (Kosovo Force, KFOR) kurulmuştur.¹⁵⁸ Böylece Sırp ordusu Kosova'dan çekilmiş, UÇK birlikleri dağıtılmış ve Kosova'da Batılı devletlerin ve NATO, AB, BM, AGİT, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların kontrolünde yeniden yapılanma süreci başlatılarak uluslararası himaye yönetimi inşa edilmiştir. Nitekim uluslararası himaye yönetiminin en önemli aktörü Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK) 10 Haziran 1999 tarihli 1244 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile oluşturulmuş ve bölgeye yerleştirilmiştir.¹⁵⁹

Ardından BM Genel Sekreteri özel temsilcisi Marti Ahtisaari, Kasım 2005'te Kosova'nın geleceği üzerine taraflar ile görüşmek üzere görevlendirilmişse de Ahtisaari, görüşmeler sonucunda taraflar arasında uzlaşmanın Sırbistan'ın Kosova'yı kendisine bağlı özerk bir eyalet olması ilkesinden vazgeçmemesi, Kosova'nın da tam bağımsızlıktan vazgeçmemesi üzerine mümkün görmemiştir. Ahtisaari, Kosova'nın statüsü üzerine hazırlamış olduğu raporu 14 Mart 2007 tarihinde BM Genel Sekreteri'ne sunmuş ve sonuç olarak Kosova için uluslararası toplum tarafından

---

¹⁵⁵ Oğultürk M. C (2014), "Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi", *Güvenlik Stratejileri*, Yıl: 10 Sayı: 19, s.112

¹⁵⁶ Oğultürk, *a.g.m.*, 2014, s.113.

¹⁵⁷ İnternet: "Ten Years On, Germany Looks Back at Return to War in Kosovo", *DW*, 24.03.2009, Web: <https://www.dw.com/en/ten-years-on-germany-looks-back-at-return-to-war-in-kosovo/a-4123734>'den 20/03/2020'de alınmıştır.

¹⁵⁸ Brummer K. and Oppermann K. (2018), "Germany's Foreign Policy after the End of the Cold War: "Becoming Normal?""", *Oxford Handbooks Online*, s. 3.

¹⁵⁹ Sancaktar *a.g.m.*, 2018, s.64-67.

denetlenen bir bağımsızlık tanınmasını önermiştir. Fakat bu öneri Rusya tarafından katiyetle ret edildiği için arabuluculuk çalışmalarına devam edilmiştir.¹⁶⁰

Kosova'da uluslararası himaye yönetimi sürerken Kasım 2007'deki seçimlerde Kosova Demokrat Birliği Partisi'nin iktidara gelmesi ve partinin önemli isimlerinden olan Haşim Taçi'nin başbakan olmasıyla bağımsızlık yeniden gündeme gelmiştir. Ardından Kosova'da 17 Şubat 2008 günü bağımsızlığın resmi olarak ilan edilmesi ile Türkiye, Afganistan, Arnavutluk, ABD, İngiltere, Fransa gibi ülkeler Kosova'nın bağımsızlığını ilk tanıyan ülkeler arasında yerini almıştır. Bu durum Sırbistan'ın tepkisine neden olmuş ve Sırbistan Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ülkelerle diplomatik ilişkilerini gözden geçirmiştir.¹⁶¹ Günümüzde ise halen Kosova'nın bazı devletler tarafından henüz tanınmamasına bağlı olarak sorunları bulunmaktadır.

Kosova'nın bağımsızlık mücadelesi bir yandan sürerken, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti çatısı altında birleşen Sırbistan ve Karadağ arasında 14 Mart 2002 tarihinde Belgrad'da imzalanan anlaşmayla daha gevşek bir federal yapıya geçilmesine karar verilmiş ve bu çerçevede 4 Şubat 2003'te Sırbistan-Karadağ Birliği resmen kurulmuştur. Fakat bu dönemde Karadağ'ın içinde ayrılıkçı fikirler gelişmiş ve bağımsızlık için referandum yapılmasına yönelik fikirler güçlenmiştir. Nitekim bu durum kapsamında 21 Mayıs 2006 tarihinde bir referandum gerçekleştirilmiş ve Karadağ halkının yüzde 55,4'ü bağımsız olma yönünde oy kullanmıştır. Bunun üzerine 3 Haziran 2006'da Karadağ bağımsızlığını resmen ilan etmiş ve Yugoslavya'dan ayrılan altıncı devlet olarak tarihe geçmiştir.¹⁶²

Karadağ'ın 2006 yılında Sırbistan- Karadağ Birliği'nden ayrılması ile Sırbistan yalnız kalmış ve bu dönemden sonra Kosova konusunda mücadelesini sürdürmeye devam etmiştir. Buna ek olarak günümüzde AB üyeliği konusunda büyük çaba sarf etmekte olan Sırbistan, AB'ye aday ülke konumunda bulunmaktadır.¹⁶³

---

¹⁶⁰ Azarkan, E. (2016), "Devletlerin Tanınmasında Dönüm Noktaları: Badinter Komisyonu Ve Kosova'nın Tanınması", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:7 Sayı:1,s. 163-164.

¹⁶¹ Ural, a.g.m, 2014, ss.172-173.

¹⁶² Ekinci M.U. (2014), "Karadağ Siyasetini Anlama Kılavuzu", *SETA Yayınları*, No: 37, I. Baskı: 2014, ISBN: 978-605-4023-42-4,s.14

¹⁶³ Ekinci M.U. (2014), "Sırbistan Siyasetini Anlama Kılavuzu", *SETA Yayınları*, No: 38, I. Baskı: 2014, ISBN: 978-605-4023-43-1, s.17.

3.3. ABD, AB ve Rusya'nın Yugoslavya'nın Dağılma Sürecindeki Yaklaşımları

3.3.1. ABD'nin Yaklaşımı

1990'lı yıllar, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile beraber uluslararası sistemde çift kutupluluktan tek kutupluluğa geçişin yaşandığı dönemi ifade etmiştir. Bu yeni sistemde ABD tek süper güç olarak kalmış ve yeni bir düzen ortaya çıkmıştır.

Yugoslavya'da 1980 sonrası milliyetçiliğin dozunu artırması ve özellikle Sırp liderlerin politikaları çerçevesinde ortaya çıkan siyasi gerilim beraberinde gelen çatışma ortamına karşı ABD, AB ülkeleri ve BM ilk fırsatta harekete geçmemiştir. Nitekim ABD ve Avrupa ülkeleri Yugoslavya'nın dağılma sürecinin başında etkin davranmamış ve Avrupa'nın ortasında Yugoslavya'da büyük bir etnik kıyım gerçekleştirilmiştir. ABD açısından bakıldığında, Yugoslavya'da ayrılık çanlarının çaldığı zamanlarda kendisinin daha çok Sovyetler Birliğinin dağılması ile ilgilendiği, Orta Doğu'daki çıkarlarına odaklanarak 2 Ağustos 1990 tarihli Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesini daha önemli gördüğü ve Irak'a yönelik yapılan Körfez Savaşı'nı planladığı görülmüştür. ABD'nin başlangıçta Yugoslavya'ya olan ilgisizliğinin diğer nedeni ise o dönemde ABD'de başkanlık seçimlerin yaklaşmış olması olarak kaydedilmiştir.¹⁶⁴

İlerleyen dönemde ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyanın birçok bölgesinde ortaya çıkan güç boşluklarını değerlendirme girişimini Balkanlar'da da değerlendirmeye karar verse de bölgede önce AB'nin barış için çözümler üretmesini beklemiştir. Fakat bu bekleme bir grup akademisyen tarafından daha çok Balkanlar'ın ABD için Orta Doğu kadar stratejik önem arz etmemesine ve de ABD'nin bölgede ciddi ticari çıkarlarının, yatırımlarının olmamasına bağlanmıştır.¹⁶⁵

ABD Başkanlık seçimlerinde seçim kampanyasında Bosna Savaşı'na yer veren Bill Clinton'ın seçimleri kazanması sonrasında, 1993 yılı başından itibaren ABD'nin Balkan politikası daha aktif bir seyir izlemiştir. Nitekim ABD, Clinton Doktrini olarak adlandırılan yeni dış politikası çerçevesinde demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin yerleştirilmesini tasavvur etmiştir. Bunun yanı sıra bölgesel çatışmalarla ilgili olarak sorumluluğun ve görevin daha çok bölgesel güçlere,

---

¹⁶⁴ Emiroğlu ve Çakır *a.g.m.*, 2008, ss.91-92.

¹⁶⁵ Arı T. ve Pirinççi F. (2011), "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası", *Alternatif Politika*, Cilt. 3, Sayı. 1, s. 4.

meşruiyeti yüksek BM gibi uluslararası kuruluşlara bırakılarak gerçekleştirilmesini ve bunlar arasında aktif işbirliğini öngördüğünden Bosna konusunda da ilk olarak uluslararası kuruluşlar nezdinde, onlarla işbirliği halinde aktif bir dış politika izlemeyi seçmiştir.¹⁶⁶ Fakat bölgesel güçlerin yeterli ilgiye sahip olmadığı, AB'nin de Bosna Savaşı'nda diplomatik ve ekonomik araçlar dışında yeterince harekete geçmeye istekli olmadığı ve tutarlı bir dış politika sergileyemediği görülmüştür.¹⁶⁷

Bu çerçevede ABD'nin Yugoslavya'nın dağılması sürecindeki ana odak noktaları ve amaçları:

- Bosna'da ülkenin toprak bütünlüğünü koruyan ve tüm halkları için yaşanabilir bir gelecek sunan siyasi bir yerleşim sağlamak,
- Hem müttefikleri hem de Orta ve Doğu Avrupa'daki yeni demokratik devletlerin istikrarını tehdit edebilecek daha geniş bir Balkan savaşına sebep olabilecek bir savaşın yayılmasını önlemek,
- Bölgeyi istikrarsızlaştırabilecek düzensiz göçmen akınını durdurmak,
- İnsan hakları için mücadele politikası ile uyumlu olarak masumların katliamına son vermek,
- NATO'nun Avrupa'nın güvenlik mimarisini şekillendirmedeki rolünün yanısıra Soğuk Savaş sonrası Avrupa'daki merkezi rolünü desteklemeye yardımcı olmak

Şeklinde özetlenmiştir.¹⁶⁸

Nitekim bu amaçlar çerçevesinde ABD, Bosna Savaşı'nda diplomatik ve ekonomik çözümlere odaklanmış, başlangıçta askeri müdahale seçeneği üzerinde durmayarak BM nezdinde harekete geçmeyi ve AB'nin daha aktif olmasını sağlamayı seçmiştir. Bu anlamda ABD, BM tarafından alınan kararlara uyum sağlamışsa da yönetimin değişmesi ile aynı zamana denk gelen Bosna'da trajedinin artması, etnik temizliğin BM'nin gözü önünde yapılması ABD'nin tutumunda değişikliklerin meydana gelmesini tetiklemiştir.¹⁶⁹ AB'nin krizi çözmeye yönelik öncülük ettiği Lizbon ve Londra Konferansları ile Vance-Owen Planı, Owen-

---

¹⁶⁶ Maynes, C.W. (1994), "A Workable Clinton Doctrine," *Foreign Policy*, No. 93 s. 11

¹⁶⁷ Maynes, a.g.m, 1994, s. 17

¹⁶⁸ Blank, S.J., Johnsen, W. T. and Tilford, Jr. E. H. (1995), "U.S. Policy in the Balkans: A Hobson's Perspective", *Strategic Studies Institute, U.S. Army War College.*, p.4.

¹⁶⁹ Arı ve Pirinççi, a.g.m, 2011, s. 7.

Stoltenberg Planlarının da başarısızlığa uğraması ABD'nin Bosna Savaşı'nda aktif rol alması gerektiğini göstermiştir.¹⁷⁰ Bu kapsamda ABD 1994 yılı Şubat ile beraber özellikle Bosnalı Hırvatlar ve Müslümanlar arasında müzakereci olarak görev almaya başlamıştır.¹⁷¹ Buna ek olarak ABD, NATO altında Bosna'ya askeri müdahalede bulunulmasını sağlayarak hem NATO'yu etkin kılmış hem de bölgedeki zulme dur diyerek aktif rol almıştır.¹⁷²

1994 yılında ABD Temas Grubunda etkin rol alarak, Grubun Bosna'nın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı korumaya odaklı Bosna Hersek topraklarının %51'inde Washington Anlaşması ile kurulan Boşnak-Hırvat Federasyonu'na, %49'unda ise Sırlara yetki vermeyi öngören bir barış planı oluşturmaya katkı sağladığı kaydedilmiştir. Nitekim bu plan üzerine Temas Grubu'nda Amerikan temsilcisi olarak görev yapan Richard Holbrooke, Clinton tarafından taraflar arasında bir barış anlaşması yapmakla görevlendirilmiş ve Halbrooke, tarafları bu plana ikna etme çalışmaları yürütmüştür. Nitekim Temas Grubunun planı ile uyumlu Dayton Barış Anlaşması 1995 yılı sonunda imzalanabilmiştir.¹⁷³

Kosova Krizinde ise UÇK ile Sırlar arasındaki çatışmaların şiddetli hal aldığı dönemde ABD, Kosova'daki istikrarsız ortamın Arnavutların Balkanlar'da birden fazla bölgede yaşamasına bağlı olarak Balkanlar geneline sıçramasını göze alamamış, Bosna'da yapmış olduğu gibi AB'nin ve bölgesel güçlerin barışı tesis etmesini beklememiş ve acil çözüm arayışına girmeyi tercih etmiştir. Nitekim acil çözüm arayışında çok ulusluğunu savunmuş ve Bosna Savaşı'nda kurulan Temas Grubu yeniden etkin hale getirilmiştir. Ayrıca Kosova'ya yönelik askeri müdahale BMGK'da dile getirilse de Bosna'da olduğu gibi buna yine Çin ve Rusya karşı çıkmıştır. Dolayısı ile ortam yeniden NATO'nun etkinliğini gerektirmiştir. Bu çerçevede NATO'nun BMGK kararı olmadan Kosova'ya askeri müdahale yapması desteklenmiştir.¹⁷⁴

---

¹⁷⁰ Özlem K. (2012), "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin ve Türkiye'nin Balkanlar Politikalarının Bosna Hersek, Kosova ve Makedonya Krizleri Örneğinde İncelenmesi", *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s.27.

¹⁷¹ Atiyas, N.B. (1995), "Mediating Regional Conflicts and Negotiating Flexibility: Peace Efforts in Bosnia-Herzegovina", *Annals of the American Academy of Political and Social Science, Flexibility in International Negotiation and Mediation*, 542, s.190.

¹⁷² Özlem, a.g.m, 2012, s.27.

¹⁷³ Arı ve Pirinççi, a.g.m, 2011, s. 8.

¹⁷⁴ Özlem, a.g.m, 2012, s.29-30.

Kosova Krizi'nde ABD'nin Bosna Savaşı'ndan farklı olarak daha aktif rol almasını sağlayan bir diğer unsurda ABD'de Ermeni lobisi, Yahudi lobisi gibi lobilerin etkinliğinin yaygın olduğu ortamda Arnavut lobisinin de etkinliğini kullanarak, ABD Kongresi'nin dış politika kararlarında etkili olarak ABD'nin daha aktif rol almasını sağlaması olmuştur.¹⁷⁵

Kısaca, ABD'nin Yugoslavya'nın dağılması sürecinde yaklaşımının ilk önceleri sorunun bölge içerisinde AB tarafından çözülmesine odaklandığı görülse de ABD Başkan'ın değişmesi ile birlikte demokrasi ve insan hakları vurgusunun artması üzerine bölgesel güçlerle işbirliği halinde çözüme vurgu yapılmaya başlandığı görülmüştür. Özellikle bölgede ortaya çıkan istikrarsızlık ve bu istikrarsızlığın müttefiklerini ve dolaylı olarak kendini etkileyeceğine bağlı pragmatist yaklaşımı, masumlara yönelik katliamın durdurulmasının demokrasinin tesisi ve insan hakları için mücadele edilmesi ilkesi ile birleşince daha aktif rol almaya karar verdiği dikkat çekmektedir. Ayrıca Rusya'nın 1993 yılında Batı ile beraber hareket etme dış politika anlayışını terk etmesi de ABD'nin bölgedeki üstünlüğünü daha fazla belirtilmesine ihtiyaç duymasını tetiklemiştir. Tüm bu sebeplere ek olarak, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber NATO'nun işlevi üzerine yapılan sorgulamalar sonucunda NATO'nun gücünün ve de meşruiyetinin yeniden desteklenmesi gerekliliğinin ortaya çıkması ABD'nin Yugoslavya'nın Dağılması sürecindeki yaklaşımını açıklamaktadır.

3.3.2. Rusya'nın Yaklaşımı

Yugoslavya'da dağılma sürecinin başlangıcı, Sovyetler Birliği'ndeki çözülme ile yaklaşık aynı zamanda gerçekleşmiştir. Nitekim Rusya ilk etapta kendi içerisinde çözülme süreci ve beraberinde gelen değişimlerle ilgilenmeye ve adapte olmaya çalışırken Yugoslavya'nın dağılması süreci ile yakından ilgilenememiştir.

Nitekim Kremlin'in Yugoslavya krizini medeni dünyaya katılma yolunda adım atmışken talihsiz bir olay olarak görmesinden dolayı Rusya, Yugoslavya krizine başlangıçta temkinli ve ihtiyatlı yaklaşmaya çalışmıştır. 1991 yılının ortasında, Dışişleri Bakanlığından gelen resmi açıklamalar Sovyet coğrafyasında

---

¹⁷⁵ Ragaru N. and Dymi A. (2004), "The Albanian-American Community in the United States: A Diaspora Coming to Visibility", *Canadian Review of Studies in Nationalism*, 31 (1-2), p. 1.

parçalanmanın önüne geçilmek istenmesi ile örtüşen bir şekilde Yugoslavya'nın birliğini ve toprak bütünlüğünü savunan bir çerçeveye oturtulmuştur.¹⁷⁶ Bu kapsamda Rusya, Hırvatistan ve Bosna'yı tanımamıştır.¹⁷⁷

Daha sonra Rusya'nın Bosna Savaşı'nın başlangıcında sosyalist ekonomiden kapitalist ekonomiye geçişi sürecinde Batı desteğine ihtiyaç duyması, Rusya'nın tabiri caizse demokratik medeniyete katılma arzusu kısacası dağılma sonrası rejim değişikliği sebebiyle Batıyla birlikte hareket ettiği ve dış politikasını uluslararası politikanın hatları içinde belirlediği görülmüştür. Bu kapsamda Rusya'nın, Batı ile birlikte BMGK'da Yugoslavya'yı hedef alan ekonomik yaptırımlara onay verdiği dikkat çekmektedir. Daha sonra bu tutum Rusya içerisinde Dışişleri Bakanlığının kararlarının, iktidarın Yugoslavya konusunda Ortodoks ve Slav olan müttefiki Sırp'ları yalnız bıraktığı yönünde eleştirilmesinde etkin rol oynamıştır.¹⁷⁸

Nitekim Rusya'da dış politika tutumları 1993 yılında Yeltsin tarafından ilan edilen yakın çevre politikasıyla değişmeye başlamıştır. Bu politika ile eski Sovyet coğrafyasını ekonomi ve güvenlik açılarından yaşamsal çıkar alanı olarak ilan eden Rusya, artık Batıcı yaklaşımı terk ederek Balkanlar'da artık Batının Miloşeviç karşıtı politikalarına ve NATO'nun genişlemesine yönelik politikalarına karşı çıkmaya başlamıştır.¹⁷⁹

Rusya, Temas Grubunda yer almış olsa da zamanla ABD'nin barış sürecine daha sıkı sarılması sonucunda bu süreçten dışlanmış. Özellikle Nisan 1994 NATO'nun Bosna'yı bombalaması Rusya'nın tepki göstermesine, Rus iç siyasetinde seslerin yükselmesine sebep olmuştur. Bunun üzerine 1995 yılında Rusya, BM nezdinde karşı duruş sergilemiş ve Yugoslavya'ya yönelik yaptırımları uzatan kararı

---

¹⁷⁶ Cretu V. (2006), Soğuk Savaş Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Krizleri'ne Yönelik Politikası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, s.24-25.

¹⁷⁷ Glenny M. (2012), *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers, 1804-2012*, House of Anansi Press Inc., ISBN: 1770892737, s.639.

¹⁷⁸ Cretu V. (2006), Soğuk Savaş Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Krizleri'ne Yönelik Politikası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, s.24-48.

¹⁷⁹ Cafersoy N. (2002), "Rus Jeopolitik Düşüncesinde Milyon Arayışları", *Avrasya Dosyası*, Jeopolitik Özel, Cilt: 8, Sayı: 4, s. 80.

onaylamamayı seçmiştir.¹⁸⁰ Fakat sonuç olarak Rusya, Bosna Savaşı'nda Sırp'ların yanında olma ve barışı tesis etme konusunda başarısız olmuş ve barışı tesis etme görevini ABD ve NATO yerine getirmiştir.

Rusya, Kosova krizi patlak verdiğinde dağılmanın etkisi ile dış politika belirsizliği yaşadığı Bosna Savaşı'ndan farklı olarak kendinden daha emin bir dış politika izlemiştir. Bu kapsamda Rusya, hem bu dış politikası hem de o dönemde Çeçenistan'daki sorunlar sebebiyle ABD öncülüğündeki insani müdahalelerin önünün açmak ve bunun Rusya federasyonu topraklarında etki yaratabileceğinden dolayı ABD ve NATO öncülüğünde askeri müdahaleye kesin olarak karşı çıkmıştır. Kısacası Rusya, NATO'nun eski Sovyet Cumhuriyetlerine yani kendi nüfuz alanına genişlemesini kendi çıkarlarına uygun bulmamış ve Kosova'ya askeri müdahaleye karşı çıkmıştır.¹⁸¹

Kosova krizinde ABD'nin, NATO öncülüğünde BMGK kararı olmadan askeri müdahale yapılmasını sağlaması sonrasında bölgedeki çatışmaların durması ve bölgeden Sırp güçlerin gönderilerek ateşkesin sağlanması Rusya'ya dışlanma hissi verdimiş ve onu etkisiz bırakmaya çalıştığını düşündürmüştür. Fakat bu müdahaleden sonra Rusya, daha fazla Sırp müttefikinin yanında olmaya çalışmış ve örneğin, Kosova'nın statüsü üzerine hazırlanmış olan Ahtisaari Raporu üzerine Kosova'nın bağımsızlığı önerisinin BM Genel Kuruluna gelmesi halinde kesinlikle veto hakkını kullanacağını ifade ettiği görülmüştür. Neticede Kosova bugün her ne kadar yüzden fazla ülke tanımış olsa da Rusya hala Ortodoks ve Slav müttefiki Sırbistan'ın arkasında olarak Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkmakta ve tanımamak konusunda emin görünmektedir.

3.3.3. AB'nin Yaklaşımı

AB, 1993 yılındaki adıyla AET'nin Yugoslavya krizinde etkin rol oynamak istemesinin sebebi, bölgenin kendisine coğrafi olarak yakın olması, ticari anlamda pazar niteliği taşıması, Avrupa'nın güvenlik ve istikrarı açısından önem arz etmesi,

---

¹⁸⁰ Cretu V. (2006), Soğuk Savaş Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Krizleri'ne Yönelik Politikası, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, s.24-57-59.

¹⁸¹ Stepanova, E.A. (1999), "Explaining Russia's Dissent on Kosovo", *CSIS PONARS Policy Memo 57*, Carnegie Moscow Center, s. 1-4.

ekonomik birlikten siyasi birliğe doğru bir geçiş istemesi ve ABD'nin bir nevi üzerine görev yüklemesinden kaynaklanmaktadır.

Fakat AET, Yugoslavya'nın dağılması sürecinde etkin rol oynamayı istemişse de ne tür girişimlerin yapılabileceği konusunda bir plana veya tasarıya sahip olamamıştır. Belki de bu tasarı yokluğuna veya bir tasarı üzerinde karar kılınamamasına AET ülkelerinin her birinin farklı ulusal çıkarlar sebebiyle farklı politikalar önermesi neden olmuştur. Nitekim bunun en gözle görülebilir hali Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık sürecinde Almanya ile AET'nin farklı politikalar izlemesinde görülmüştür. AET ülkeleri her ne kadar Hırvatistan ve Slovenya'nın olası bir tek taraflı bağımsızlık ilanının kabul edilmeyeceği belirtilmiş olsalar da Almanya farklı bir yol izlemiştir. Almanya aslında AET açısından da itekleyici güç olmuş ve Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını, Yugoslavya'da yaşananları sürekli gündeme getirmiştir.¹⁸² Aslında Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlık sürecine girdiğinde AET'den destek alacağını düşünmüşse de tam destek alamamasının sebebi AET'yi oluşturan ülkeler arasında fikir ayrılıkları yaşanması olmuştur. Nitekim Fransa ve İspanya bu ayrılıkların desteklenmesi halinde kendi içerisindeki ayrılıkçı fikirler ile mücadele edeceğini öngörmüş ve bu yüzden Yugoslavya'nın bütünlüğünü savunmuştur.¹⁸³

Yugoslavya'da çatışmalar başladığı dönemde AET, çatışmaların Avrupa'da istikrarı ve güvenliği tehdit edeceği endişesi ile Avrupa Topluluğu Yugoslavya Konferansı'nı toplamıştır. Bu Konferans neticesinde Fransa'nın girişimi ile bağımsızlığını ilan eden ülkelerin tanınması üzerine kriterleri belirlemekle görevli Badinter Komisyonu kurulmuştur. Bu Komisyon, tüm Yugoslav cumhuriyetlerini çeşitli şartlara uymak kaydıyla tanıma başvurusunda bulunmaya davet etmiştir. Kısacası Komisyon Yugoslavya'nın dağılması üzerine kurulmuştur.¹⁸⁴ Nitekim Komisyon Yugoslavya'da yaşanan çatışmaları önlemekten ziyade AET üye ülkelerine bağımsızlığını ilan eden ülkeleri hangi kriterler çerçevesinde tanımaları gerektiği üzerine oluşturulmuştur.

---

¹⁸² Emiroğlu ve Çakır, *a.g.m*, 2008, s.96

¹⁸³ Lukic R. and Lynch A. (1996), *Europe from the Balkans to the Urals: The Disintegration of Yugoslavia and the Soviet Union*, New York Oxford University Press, s.254.

¹⁸⁴ Hudson, *a.g.e*, 2003, p.100.

Her ne kadar Sloven-Sırp çatışması on gibi bir süre zarfında ateşkese bağlanmışsa da Hırvat-Sırp Savaşı hele ki Bosna Savaşı hiç de kolay ateşkes ile sonuçlanamamıştır. Özellikle AET, 1992 ve 1993 yıllarında Bosna'da barışın diplomasi ve müzakereler yoluyla tesis edilebileceğine inanmış olsa da çatışmaların durdurulmasında ve barışın tesis edilmesinde başarılı olamamıştır.¹⁸⁵

AET, Yugoslavya'nın dağılma süreci ile beraberinde gelen çatışmaları durdurmak için Lizbon Konferansı, Londra Konferansı, Vance-Owen Planı ve Owen-Stoltenberg Barış Planı gibi girişimlerde bulunmuşsa da bu girişimler barışın tesisi noktasında başarılı adımlar olarak değerlendirilememiştir.¹⁸⁶

AB Kosova krizinde ise, temelde Kosova'nın bağımsızlığına karşı olmuş daha çok Kosova için büyük ölçüde özerkliğin verildiği özel statüyü desteklemiştir. AB'nin Kosova politikası, genelde çatışmaların sona erdirilmesi yönünde bildiri yayımlayarak, Yugoslavya üzerindeki baskıyı artırmak, yapılan barış görüşmelerine katılmak üzerine kurulmuştur. UNMIK'in yerleştirilmesinden sonra ise AB, bölgeye insani yardımlar, yeniden yapılandırma için ekonomik yardımlar göndermiştir.¹⁸⁷

Bağımsızlık ilanı sonrası AB yolunda ilerlemek isteyen Kosova ile AB arasında, 27 Ekim 2015 tarihinde İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma 1 Nisan 2016 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Fakat AB içerisinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, İspanya, Romanya, Slovakya ve Yunanistan'dan oluşan beş ülkenin halen Kosova'nın bağımsızlığını tanımadığı da önemli bir ayrıntı teşkil etmektedir.¹⁸⁸ Dolayısı ile AB'de halen Kosova ile ilgili fikir birliği oluşmamıştır bu yüzden de Kosova'nın AB yolu zorlu görünmektedir.

---

¹⁸⁵ Emiroğlu ve Çakır, *a.g.m*, 2008, s.110-111.

¹⁸⁶ Beriker Atiyas, *a.g.m*, 1995, ss.190-193.

¹⁸⁷ Hill C. and Smith K. (2000), *European Foreign Policy: Key Documents*, Routledge, ISBN 0-203-44442-6, s. 386-390.

¹⁸⁸ İnternet: "Kosova", *AB Başkanlığı*, Web: https://www.ab.gov.tr/bm-guvenlik-konseyi-karari-1244-altindaki-kosova_45471.html 'den, 24/11/2020'de alınmıştır.

4. ALMANYA'NIN DIŞ POLİTİKASI

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılan Almanya, Berlin Duvarı'nın 9 Kasım 1989 tarihinde yıkılmasından sonra 12 Eylül 1990'da Fransa, Rusya, İngiltere, ABD, Almanya Federal Cumhuriyeti ve Alman Demokratik Cumhuriyeti tarafından imzalanan İki Artı Dört Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile birleşmiştir.¹⁸⁹ Bu birleşme bir yandan Almanya'ya sınırların genişlemesi ile beraber nüfus, toprak gibi maddi güç sağlasa da, iki karşıt blok içerisinde yer alan sistemlerin birleşmesi ekonomik anlamda uyumsuzluk ve beraberinde bazı sorunları getirmiştir. Dolayısı ile Almanya, kendi iç problemlerini çözme, İkinci Dünya Savaşı sırasında yıpranan halkın yaralarını sarma, altyapıyı yenilemek gibi birçok husus ile ilgilenmek durumunda kalmış ve bir nevi Soğuk Savaş sonrası döneme kendi iç problemleri yüzünden geriden adapte olabirmiştir. Hal içeride böyle iken birleşen Almanya'nın hangi doğrultuda, prensipte ve etkinlikte dış politika izleyeceği ise merak konusu olmuştur.

Dönemler olarak incelendiğinde Soğuk Savaş öncesi dönemde, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın dış politikada güç politikasını (Machtpolitik) benimsediğı görülmektedir. Soğuk Savaş döneminde ise, "bir daha asla savaş (never again)", demokratik devletlerle işbirliğini, uluslararası kurumlar ile uluslararası hukukun güçlendirilmesini ve uluslararası alanda "yalnız değil (never alone)", uluslararası kuruluşlar ile birlikte hareket etme ilkelerini benimseyen, sivil güç politikasını (Zivilmacht) izlediğı bilinmektedir.¹⁹⁰ Bu çerçevede Almanya'nın doğası gereğı güç dengesi siyasetini ve güvenlik rekabetini besleyen anarşik uluslararası sistem yerine, ortak norm ve değerlere dayanan yeni küresel yönetim biçimini ve insan haklarına saygı ilkelerini benimsediğı görülmüştür. Dolayısı ile, anlaşmazlıkların barışçıl çözümüne bağı kalmış, işbirliği ve entegrasyona dayalı yeni uluslararası düzen biçimleri oluşturma amacı ile egemenliği uluslar üstü kurumlara devretmeye istekli görülmüştür. Ayrıca sivil güç politikası izleyen Almanya, ulusal çıkarları uğruna askeri güç kullanımından kaçınmayı ve askeri

---

¹⁸⁹ İnternet: Berlin Duvarı'nın yıkıldığı gün, 9/11/2019, DW, Web: <https://www.dw.com/tr/berlin-duvar%C4%B1n%C4%B1n-y%C4%B1k%C4%B1ld%C4%B1d%C4%B1%C4%9F%C4%B1-g%C3%BCn/a-511759772den,06/04/2020>'de alınmıştır.

¹⁹⁰ İnat K (2009), "Birleşme Sonrasında Almanya'nın Dış Politikası: Normalleşmenin Son Adımları", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (18), 2009 / 1, ss.2-3.

gücün yalnızca istisnai koşullar altında BM gibi meşru bir uluslararası kuruluş tarafından açık bir yetki temelinde yalnızca çok taraflı olarak kullanılması yönündeki sivil güç ilkesini benimsemiştir.¹⁹¹

1990 yılı ise, Almanya'nın dış politikası için önemli bir dönüm noktası olmuş ve Soğuk Savaşı'nın sona ermesi, Almanya açısından Doğu-Batı bloğu çekişmesi sıklığına dış politika üretmenin bitmesini temsil etmiştir.¹⁹² Almanya'nın yeniden birleşmesinin ardından, Şansölye Helmut Kohl "Alman Avrupa'sı değil, Avrupa Almanyası" formülünü sürdürmeye devam etmiş ve aşırı güçlü bir Almanya'dan korkabilecek komşu ülkeler arasındaki gizli önyargıları azaltmak için transatlantik sürekliliği vurgulamıştır. Bu kapsamda tarihi suçluluk duygusundan kaynaklı, Nazi yıllarını tecrübe eden Alman nesli, gönüllü olarak siyasi bilim adamı Peter Katzenstein tarafından "gücün evcilleştirilmesi" olarak tanımlanan bir hareketle kurumsal kısıtlamalar yoluyla kendi gücünü sınırlamaya katılmayı kabul etmiştir.¹⁹³ Bu sebeple Şansölye Helmut Kohl, Avrupalı komşularının yükselen bir Dördüncü Reich'e yönelik çekincelerini yatıştırmak, örneğin güç dengesi sisteminin yeniden canlanmasını engellemek için Avrupa entegrasyonunun artırılmasına yönelik politikaları açık bir şekilde desteklemiş, bu çerçevede Almanya gücün evcilleştirilmesi kapsamında çıkarlarını mevcut gücüne rağmen Avrupa'ya bağlamaya özen göstermiştir.¹⁹⁴ Dolayısı ile Almanya, birleşmeden sonra eski güç dengesi politikasına dönmediğini kanıtlamak için Avrupa bütünleşmesinin derinleşmesine Fransa ile beraber katkı sağlamış, Avrupa bütünleşmesinin lokomotifini olmuştur.

Bu çerçevede, 1994 tarihli "Federal Almanya'nın güvenliğine dair Beyaz Kitap" ta Soğuk Savaş sonrası Alman dış politikasının AB çerçevesinde Avrupa demokrasileriyle uyumlaştırılmasının sağlanmasına, ABD ile ortak değerler ve eşit

---

¹⁹¹ Hyde-Price, A. (2003), "Foreign and Security Policy", *Developments in German Politics 3*, Edit: S. Padgett, W. E. Paterson, & G. Smith, New York: Palgrave Macmillan, ISBN 0-333-96202-8, p. 186

¹⁹² Klaeden E. V. (2009), "German Foreign Policy: Parameters and Current Challenges", *Panorama Insights Into Southeast Asian And European Affairs*, Konrad-Adenauer-Stiftung, Singapore, 01, s.39

¹⁹³ Nünlist C. (2014), "More Responsibility? German Foreign Policy in 2014", *CSS Analyses in Security Policy*, NO. 149, s.2.

¹⁹⁴ Meiers, F.-J. (2003), "A Change of Course? German Foreign and Security Policy After Unification", *The Berlin Republic: German Unification and A Decade of Changes*, Edit: W. Gellner, & J. D. Robertson, London: Frank Cass, ISBN 0-203-00898-7, p.194

çıkar odaklı ittifakın korunmasına ve doğulu komşuların Batı'ya entegrasyonu ile Avrupa'nın bütün devletlerini içeren yeni bir işbirlikçi güvenlik yapılanmasının inşasına odaklanacağını belirtildiği görülmektedir. Söz konusu Beyaz Kitap'ta belirtilen bu hususlar Almanya'nın Soğuk Savaş döneminde uyguladığı sivil güç politikasından çok da uzaklaşmayacağını göstermiştir. Bu noktada sivil güç politikasının askeri güç kullanımını tamamıyla reddetmeyerek pasifist anlayıştan farklı olduğu ve kriz bölgelerine müdahale gibi zorunlu ve uluslararası hukukun meşru saydığı durumlarda güç kullanılabileceğini kabul ettiği ele alındığında Soğuk Savaş sonrası dönemde Almanya'nın sivil güç politikasına devam ettiği düşünülmektedir.¹⁹⁵

Bu kapsamda, birleşmeden sonra Almanya'nın dış politikasının sürekliliğinin, uluslararası kurumlarla etkileşiminden ve geçmişten ders alan Almanların tarih ve kolektif hafıza ile şekillenen kimliklerinden etkilendiği görülmektedir.¹⁹⁶ Bunun yanı sıra, Soğuk Savaş sonrasında Alman dış politikasını yönlendiren temel dinamiklerin; Avrupa entegrasyonunun derinleştirilmesi, ABD ile ilişkilerde denge, NATO ve BM ile ortak hareket etme, meşru hallerde çok taraflılık ilkesi ile örtüşen askeri yurtdışı operasyonları, ticaretin ve ekonomik unsurların dış politika da bir araç olarak kullanılması ve yurtdışı kültür politikası olduğu görülmüştür.¹⁹⁷

Bundan sonra Almanya'nın dış politikası büyük ölçüde sürekliliği ile karakterize edilirken değişimin Avrupa politikası alanında olduğu gibi öncelikle strateji ve araçlar düzeyinde gerçekleştiği görülmüştür. Bunun bir istisnası Alman askerlerinin NATO bölgesi dışındaki yabancı operasyonlarda görevlendirilmesi olmuştur. Ve bu katılım sağlanan operasyonlarda Almanya daha çok ittifak olduğu devletlerin ve kuruluşların beklentilerini karşılamayı amaçlamıştır.¹⁹⁸

Balkanlar'da ise, Yugoslavya'nın dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonrasında ortadan kalkan ideoloji tabanlı toplumsal yapılanmanın ardından, etnik kimliğe, dini kimliğe dayalı toprak temelli problemler yeniden su yüzüne çıkmış ve

---

¹⁹⁵ İnat, *a.g.m*, 2009, ss.2-8.

¹⁹⁶ Meiers F.-J. (2002), "A Change of Course? German Foreign and Security Policy after Unification", *German Politics*, 11:3, DOI: 10.1080/714001317, s.196.

¹⁹⁷ Vatandaş S. (2013), "Alman Dış Politikası ve Batı Balkanlar", *BİLGESAM Analiz/Avrupa*, 5003, s. 2. ve Nünlist, 2014, s.4.

¹⁹⁸ Klaeden, *a.g.m*, 2009, s.39

Balkanlar’da çatışma ortamı belirginleşmiştir.¹⁹⁹ Bu noktada Almanya, Balkanlar’da yaşanan gelişmelere sessiz kalarak izleyen taraf rolü oynamamıştır. Fakat bir sonraki kısımda daha da detaylandırılacak olan Almanya’nın Balkanlar politikası, özellikle 1999 yılında Almanya’nın uluslararası kuruluşlara ve müttefiklerine karşı olan sorumluluğunu aktif olarak yerine getirmesi ile beraber daha dinamik bir hal almıştır. Bu dinamik rol, “Auschwitz - bir daha asla” iddiasına dayanarak Şansölye Gerhard Schröder ve Dışişleri Bakanı Joschka Fischer Almanya’nın Kosova krizine katılımını savunması ve böylece İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana Batı Almanya’nın politikasını yönlendiren pasifist geleneği üzerlerinden atmaları ile gerçekleştirilebilmiştir.²⁰⁰

Günümüzde ise Şansölye Angela Merkel yönetiminde hükümet, Balkanlar politikasını aktif bir şekilde sürdürmeye Balkanlara yatırım yapmaya, Balkanlarla ticareti artırmaya ve onları AB üyeliğine hazırlamaya odaklanmıştır.²⁰¹ Almanya’nın Balkanlara olan ilgisi, Almanya’ya ulaşmaya çalışan göçmenlerin ana yolunun Balkanlar’dan geçmesi nedeniyle göç krizinin Avrupa’yı vurduğu 2015’ten bu yana daha da artmıştır. Bu kapsamda özellikle Sırbistan’ın kuzey kısmı düz ve geçmesi özellikle kolay olduğundan bu ülkeyi özel bir endişe haline getirmiştir. Bununla beraber Almanya, Balkan devletlerini kendi ve AB güvenliğinin kritik bir bileşeni olarak görmekte ve bu nedenle AB’ye katılımlarının açık sözlü bir destekçisi konumunda yer almaktadır. Almanya bunu gerçekleştirmenin önünde engeller bulunduğunu kabul etmekle beraber Balkan ülkelerinin AB umutlarını canlı tutulmasının o ülkelerde insan haklarının, demokrasinin ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin geliştirilmesine katkı sağlayacağına, Batı ve modernleşme yanlısı bir duruş sergilemelerine teşvik edeceğine inanmaktadır.²⁰²

Kısacası, Almanya’nın Soğuk Savaş sonrasında sivil güç olduğuna ilişkin yapılan önermeler, Almanya’nın birleşme sonrası devlet kimliğini güçlendirmeye çalışması, uluslararası kuruluşlarla beraber hareket etmeye odaklanması, Almanya’nın Nazi dönemi hatıralarına dayalı dış politika normları oluşturması ve

---

¹⁹⁹ Tüysüzoğlu, *a.g.m*, 2012, s.91.

²⁰⁰ Nünlist, *a.g.m*, 2014, s.2.

²⁰¹ Nünlist, *a.g.m*, 2014, s.4.

²⁰² İnternet: Colibasanu A. (2017), “Germany: Keeping an Eye on the Balkans”, *Geopolitical Futures*, Web: <https://geopoliticalfutures.com/germany-keeping-eye-balkans/>, 23/03/2020’de alınmıştır.

buna bağılı adımlar atması bu çalışmanın inşacı bakış açısı ile gerçekleştirilmesine önemli katkı sağlamıştır. Çünkü sivil güç olarak Almanya'nın maddi çıkarları ile beraber norm ve değerlerine yönelik de bir politika çizdiği görülmektedir. Özellikle Almanya'nın Nazi dönemi hatıralarına dayalı dış politika normları oluşturması kapsamında Almanya'nın askeri güç kullanımı konusunun dış politika yapıcılarını için zorlu bir konu olduğu görülmüştür. Çünkü Almanya açısından bakıldığında iki dünya savaşının da Almanlar için askeri gücün ulusal çıkarlara ulaşmak için başarılı bir araç olmadığını doğruladığı kaydedilmiştir.²⁰³

Sonuç olarak Almanya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde, AB, BM ve NATO ile ilişkilerini daha derinleştirdiği, genişlettiği ve müttefikleri ile olan işbirliğini arttırdığı görülmektedir. Bunun yanı sıra güvenliğe, silahsızlanmaya, insan haklarına önem verdiği, finansal krizlere destek olduğu ve yurtdışı barışçıl insani müdahalelere katılım sağlama eğiliminde olduğu kaydedilmektedir.²⁰⁴ Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası arenada daha fazla sorumluluk almaya yönelen Almanya'nın bu politikasını son dönemde AB'deki gelişmeler, İran Nükleer Programı, Ukrayna Krizi doğrulamaktadır.²⁰⁵

4.1. Almanya'nın Dış Politika Karar Verme Süreçleri

Federal Almanya Cumhuriyeti'nin devlet sistemi, Anayasa'nın 20. maddesine göre federal hükümet veya federal devletler olarak değil "federal devlet" olarak düzenlenmiştir.²⁰⁶ Bu kapsamda Almanya'nın siyasi yapısı federasyon olarak kabul edilmektedir. Dolayısı ile federal hükümetin yanı sıra federatif yapıyı oluşturan 16 eyaletin (Bundesländer) kendi başbakanları, parlamentoları ve anayasaları bulunmaktadır. Federal hükümet ile parlamento temel yasaları çıkarıp ve ekonomi politikasını belirlerken eğitim ve kültür konuları ise eyaletlerin yetkisine bırakılmıştır. Almanya'nın ana yasama organı parlamento: federal meclis (ulusal meclis, bundestag) ve eyalet hükümetlerinin temsilcilerinden oluşan eyaletler

²⁰³ Miskimmon A. (2009), "Falling into Line? Kosovo and the Course of German Foreign Policy", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 85, No.3, The War over Kosovo: Ten Years On (May, 2009), s. 562.

²⁰⁴ Harnisch S. (2001) "Change and continuity in post-unification German foreign policy", *German Politics*, 10:1, ss.36-43.

²⁰⁵ Brummer and Oppermann a.g.m, 2018,, s. 2.

²⁰⁶ İnternet: Basic Law for the Federal Republic of Germany, *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*, Web: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html'den 04/03/2020'de alınmıştır.

meclisinden (federal konsey, bundesrat) meydana gelmekte ve söz konusu iki meclisin de seçimleri 4 yılda bir yapılmaktadır.²⁰⁷

Hükümetin başı, yürütmeyi gerçekleştiren kişi şansölye, karar verme süreçlerinde en etkili kişidir. Çünkü şansölye bakanların atanmasından devlet kurumlarının örgütlenmesine birçok hükümet kararlarında etkin rol oynayan kişidir.²⁰⁸ Şansölyenin diğer ülkelerdeki karşılığı ise başbakandır. Şansölye hem hükümet başkanı hem de federal meclis çoğunluğunun temsili olarak konuşmaktadır. Soğuk Savaş sonrası şansölyelerinden Helmut Kohl'un 1982-1998 yılları arasında, Gerhard Schröder'in 1998-2005 yılları arasında ve Angela Merkel 2005'den bu yana görev yaptığı bilinmektedir.

Karar verme süreci kapsamında şansölye, hükümet politikasının seyrini belirleyen kişi olsa da yasa tasarısının başlatılması için teklifler bakanlıklar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda bakanlıklar çıkar gruplarının ve lobicilik faaliyetlerinin odak noktası olarak görülmektedir. Bakanlıkların ilgili yasa teklifini son haline getirmeden ilgili diğer bakanlıklarla teklifi paylaşması gerekmektedir. Teklifin kabineye sunulmasından önce şansölye, bakanlıklar arasında görüş birliğinin gerçekleştiğinden emin olmak zorundadır. Teklif, hükümet tarafından onaylanmasından sonra meclise sunulmaktadır. Almanya'da yasa teklifleri hükümet, federal meclis, eyaletler meclisi tarafından verilse de çoğunluğunun hükümete ait olduğu bilinmektedir.²⁰⁹

Örnek bir yasama sürecinde hükümet tasarıları federal meclise sunulmadan önce eyaletler meclisine gönderilmekte ve eyaletler meclisi tasarılarla ilişkin görüş bildirmektedir. Ardından eyaletler meclisinden gelen yasa önerileri ise federal meclise federal hükümet aracılığıyla sunulmaktadır. Federal meclisin kabul ettiği yasalar, meclis başkanı tarafından eyaletler meclisine gönderilmekte ve daha sonra yasalar karma komisyonda incelenebilmektedir. Karma komisyonda herhangi bir

---

²⁰⁷ Kalaycı R. ve Yetim M. (2012), "Dış Politika Karar Verme Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi II: ABD, Brezilya, Almanya ve Türkiye Örneği", *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi I*, Editör: Efegil, Ertan ve Kalaycı, Rıdvan, Nobel Yayınevi, Ankara, s.123.

²⁰⁸ İnternet: Basic Law for the Federal Republic of Germany, *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*, Web: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html'den, 04/03/2020'de alınmıştır.

²⁰⁹ Dalton R. J. (1993), *Politics in Germany*, Online Edition, Scott-Foresman/Harper Collins, Chapter 9, ss.1-3.

değişiklik önerilmesi durumunda federal meclis yeniden karar almak zorunda kalmaktadır. Eyaletler meclisinin onayına bağlı olmayan yasalarda da, eyaletler meclisi itirazını federal meclise iletebilme yetkisine sahiptir.²¹⁰

Federal mecliste yasa teklifleri birinci okumadan sonra özel komite tarafından gerçekleştirilen ikinci okumada herhangi bir düzeltme olmadan geçerse son olarak üçüncü okumadan geçmekte ve oylamaya sunulmaktadır. Federal meclisten geçen yasa daha sonra eyaletler meclisine sunulmaktadır. Yasalar cumhurbaşkanı tarafından imzalandıktan sonra Resmi Gazete’de yayınlanması ile yürürlüğe girmektedir.²¹¹ Eğer federal meclis ile eyaletler meclisi yasa teklifinde ortak noktada buluşamaz ise 16 federal meclis milletvekili ve 16 eyaletler meclisi temsilcisinden oluşan Uzlaştırma Komitesi devreye girmektedir. Komiteden sonra uzlaşma sağlanır ise teklif ilk olarak federal meclise ardından eyaletler meclisine gönderilmektedir. Fakat burada göze çarpan unsur savunma ve dış ilişkiler konularındaki veto yetkisinin federal meclis tarafından geçersiz kılınabilmesi nedeniyle eyaletler meclisinin geçerli bir veto hakkı bulunmamasıdır.²¹² Dolayısı ile savunma ve dış ilişkiler konularında eyaletler meclisi çok müdahil olamamaktadır.

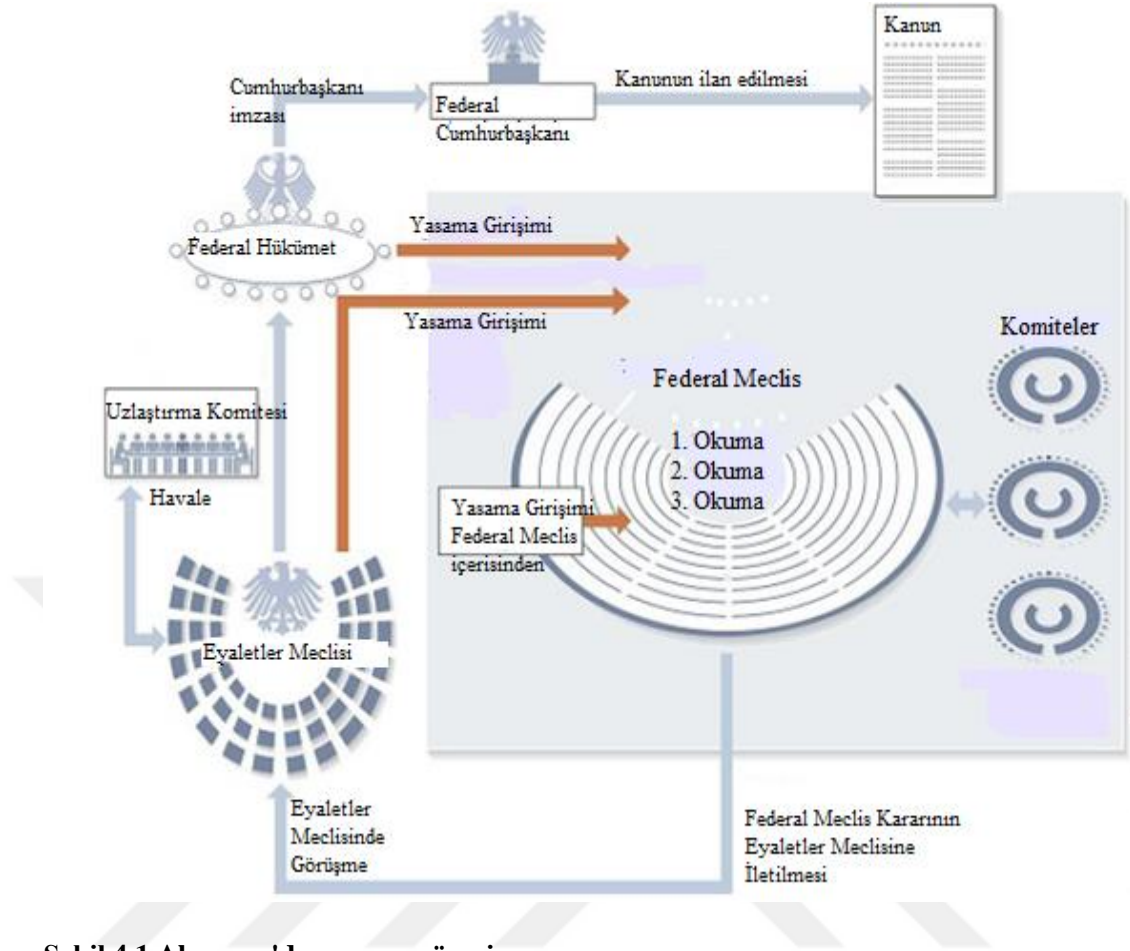
Bu sürecin şekil olarak özeti aşağıda yer almaktadır:

---

²¹⁰ Dalton, *a.g.e*, 1993, ss.3-4.

²¹¹ Dalton, *a.g.e*, 1993, ss.5-9.

²¹² İnternet: Basic Law for the Federal Republic of Germany, *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*, Web: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html’den, 04/03/2020’de alınmıştır.

Şekil 4.1 Almanya'da yasama süreci.

Almanya'da Anayasa Mahkemesi, yasanın anayasaya uygunluğunu değerlendirme ve temel yasa (anayasa) hükümlerini ihlal eden yasaları geçersiz kılma yetkisine sahiptir. Dış politika kararları çerçevesinde de Almanya Anayasa Mahkemesi Alman silahlı kuvvetlerinin başka ülkelerde konuşlandırılmasının anayasal olup olmaması noktasında söz sahibidir. Örneğin, 2002 yılında Afganistan'da savaşmak üzere Alman birliklerini gönderme yasası, birliklerin gönderilmesinden önce mahkeme tarafından gözden geçirilmiştir. Burada göze çarpan en önemli nokta mahkemenin politika yapım sürecinde rol alarak siyasallaşmasıdır.²¹³

Almanya'da federal hükümet, dış politika konusunda inisiyatif sahibi olan ve dış politikanın tonunu belirleyen taraf iken parlamentonun rolü daha çok tepkiseldir. Fakat yine de, hükümetin bazı dış politika kararları için parlamento onayına ihtiyacı

²¹³ Dalton, *a.g.e.*, 1993, ss.10-15.

bulunmaktadır. Bunun yanısıra federal meclis, federal hükümeti dış politikası noktasında kamuoyuna karşı sorumlu tutmak için önemli bir unsur olarak görülmektedir. 1990'lı yılların ortalarından bu yana, federal meclis dış politikada kendisini yeniden şekillendirerek Alman dış politikası üzerinde iki şekilde önemli bir kısıtlamalar getirebilir hale gelmiştir. İlk olarak hükümet harcamaları konusunda meclisin bir gücü oluşmuştur. İkinci olarak ise, dış politika federal mecliste daha fazla tartışma alanı olmaya başlamıştır. Federal meclisin dış politikadaki rolündeki bu değişikliklerin her ikisi de, Alman silahlı kuvvetlerinin başka ülkelerde konuşlandırılması ve Almanya'nın Avrupa politikası noktasında söz sahibi olması açısından dikkat çekici bulunmaktadır.²¹⁴

Bunlara ek olarak, Alman parlamentosu uluslararası anlaşmaların onaylanmasında her zaman önemli bir rol oynamıştır. Çünkü genel bir kural olarak, bu tür anlaşmalar hem federal meclis hem de eyaletler meclisi tarafından onaylanmaktadır.²¹⁵ Bu çerçevede belirtmek gerekir ki Almanya'da parlamentoda temsil edilen siyasi partilerden Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD)'nin, Hristiyan Demokrat Birliği (CDU)'nin ve kardeş partisi Hristiyan Sosyal Birliği (CSU)'nin, Yeşiller Partisi (GP)'nin, Hür Demokrat Partisi (FDP)'nin Almanya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politikasını ele aldığı görülecektir.

Bunlara ek olarak, Almanya'da koalisyon hükümetlerinin Federal Cumhuriyetin temel bir özelliği olduğu bilinmekle birlikte, dış politika meseleleri koalisyon ortakları arasında giderek artan bir şekilde tartışılmaya başlayınca, farklı siyasi partilerden oluşan koalisyonların, koalisyon politikalarının karar vermede daha önemli bir kısıt haline geldiği bilinmektedir. Örneğin koalisyonda daha fazla ağırlığa sahip partinin dış politika gündemi, diğer parti veya partiler tarafından kısıtlanabilir hale gelmiştir.²¹⁶

Almanya'da şansölyelerin kendine göre kabine idare şeklinin olduğu görülmüştür. Kabine ve bakanlar yürütme organları olarak genellikle politika

---

²¹⁴ Dalton, *a.g.e.*, 1993, s.14.

²¹⁵ İnternet: Basic Law for the Federal Republic of Germany, *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*, Web: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html'den, 04/03/2020'de alınmıştır.

²¹⁶ Dalton, *a.g.e.*, 1993, s.16.

teklifinde bulunduğundan ve hükümetin temel aktivitelerinden birisinin de dış politika olmasından dolayı karar verme sürecinde önemli olduğu görülmektedir.

Almanya Federal Cumhuriyeti cumhurbaşkanı (Bundespräsident), temel yasanın 59. maddesinin 1. paragrafına göre Federal Cumhuriyeti devlet başkanı olarak Almanya'yı uluslararası hukuk çerçevesinde temsil eden ve uluslararası anlaşmaları sonuçlandıran mercidir. Fakat cumhurbaşkanı, Alman hükümeti tarafından belirlenen dış politika yönerge ve direktiflerine tabidir ve Federal Cumhuriyetin dış temsili ile ilgili tüm faaliyetleri şansölye veya ilgili bakanlıklarla koordine etmek zorundadır. Bu açıdan bakıldığında, cumhurbaşkanını Alman dış politikasını etkileyen iç etkenlere dâhil etmek pek de uygun görülmemektedir.²¹⁷

Tüm bu süreçlerin yanısıra AB'de Almanya hükümetine hangi alanlarda ne gibi eylemler gerektiğine yönelik verdiği direktifler neticesinde Almanya'da politika yapımında etkili olabilmektedir.²¹⁸

4.2. Almanya'da Dış Politikayı Etkileyen Temel Unsurlar

Almanya'nın dış politikasını etkileyen unsurları iki başlık altında inceleyecek olursak bunlar iç etkenler ve dış etkenler olarak ikiye ayrılabilir. İç etkenler altında incelenecek olan bazı aktörler karar verici/yapan özellikleri ile diğerlerinden daha etkin bir profil çizebilmektedir. Bu kapsamda Almanya'da şansölye, federal hükümetin ve Dışişleri Bakanlığı'nın, anayasanın ve Anayasa Mahkemesi'nin, parlamento ve siyasi partilerin, kamuoyunun, tarihe bağlı dış politika normlarının, ulusal çıkarlarının dış politika karar verme sürecinde etkili olduğu söylenebilir. Dış etkenler altında ise, BM, NATO, AB gibi kuruluşların ve ABD gibi küresel güçlerin yanısıra ekonomik ve kültürel unsurların, güvenlik ve göç başlıklarının etkili olduğunu ifade etmek yanlış olamayacaktır.

4.2.1. İç Etkenler

Almanya'da federal hükümet, şansölye ve federal bakanlardan oluşmakta olup, şansölye hem hükümetin başı hem de yürütmeyi gerçekleştiren kişi olarak karar verme süreçlerinde en etkili kişi olarak görülmektedir. Şansölye federal cumhurbaşkanının önerisi üzerine federal meclis tarafından seçilmekte ve yine

²¹⁷ Brummer and Oppermann, *a.g.m*, 2018, s.13.

²¹⁸ Dalton, *a.g.e*, 1993, s.11.

federal cumhurbaşkanı tarafından görevine atanmaktadır. Federal meclisin çoğunluğunu temsil eden şansölye, aynı zamanda cumhurbaşkanı tarafından atanmak üzere bakanları öneren ve hükümet politikalarının genel çerçevesini belirleyen kişidir. Anayasada yer alan tüm bu hükümler şansölyenin hükümetin oluşumunda ve politikalarında etkili mercii olduğunu bize göstermektedir.²¹⁹

Şansölyelerin dış politika çerçevesini çizmesine örnek vermek açısından, Gerhard Schröder'in Almanya'nın bir dünya gücü, AB'nin bir küresel aktör ve Almanya'nın bu küresel aktörün lideri olmasını savunduğu ve döneminde özellikle AB sürecine önem atfettiği bilinmektedir. Bunun yanısıra Schröder'in ABD-Almanya işbirliğinin önemine rağmen Almanya'nın kendi bağımsız politikalarının olmasını savunduğu da görülmüştür. Angela Merkel ise, AB'de uzlaşmacı rolüne bürünmüş, çıkara dayalı politikalar ile değere dayalı politikalar arasında bir denge kurmaya odaklanmış ve Almanya'yı ABD ile işbirliği sürecine çekmiştir.²²⁰ Bu noktada şansölyelerin mensup olduğu partilerin de görüşlerini ya da kendi liderlik özelliklerini de dış politikada yansıttığı unutulmamalıdır. Şansölye Schröder döneminde özellikle Irak Savaşı kapsamında geriye giden ABD-Almanya ilişkilerinin Merkel döneminde canlandığı görülmüştür. Özellikle ABD'nin uluslararası sistemde stabilizasyonu sağlamayı garanti eden bir devlet olması ve Almanya'nın bu duruma büyük önem atfetmesi Merkel'in ABD ile ilişkilere verdiği değere anlam kazandırmıştır. Merkel'in özellikle bir süper güç ile işbirliğinin birçok şeyi kolaylaştıracağına inanması ve NATO'ya güvenlik açısından verdiği önem söz konusu transatlantik işbirliği olasılığını kolaylaştırmıştır. Fakat daha sonra bu işbirliği İran gibi birçok konu da pek de umulduğu gibi sonuç vermemiştir.²²¹ Dolayısı ile şansölyenin dış politika kararlarını belirleyen ve etkileyen en önemli karar verici ve yapan konumunda olduğu görülmektedir.

Aslında bakıldığında şansölyenin dış politikadaki lider rolünün kabine ilkesi ve koalisyon ilkesi nedeniyle sınırlandırıldığı da düşünülebilmektedir. Çünkü federal dışişleri bakanı ile federal savunma bakanı, 65. (1) maddesi uyarınca temel yasada

---

²¹⁹ İnternet: Basic Law for the Federal Republic of Germany, *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*, Web: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html'den, 04/03/2020'de alınmıştır.

²²⁰ Bierling S. (2006), "No More "Sonderweg": German Foreign Policy under Chancellor Merkel", *Konrad Adenauer Foundation*, s.1.

²²¹ Bierling, *a.g.m*, 2006, ss.9-12.

vurgulanan tutumları nedeniyle dış politika karar verme süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bunun yanısıra şansölyenin partisinin desteğine ihtiyacı olduğu için parti değerlerini dış politikada inkâr edemeyecek konumda olduğu unutulmamalıdır.²²²

Alman Anayasası, Almanya'daki tüm politik süreç ve unsurların işleyişi, görev ve yetkilerini tanımlayan kurallar bütünü olarak dış politikayı etkileyen en önemli faktörler arasındadır. Almanya'da temel yasa olarak da bilinen anayasa, Konrad Adenauer başkanlığındaki Konsey tarafından hazırlanıp, eyalet meclislerinin onayı alınarak 23 Mayıs 1949'da ilan edilmiştir.²²³ Anayasa, Alman dış politikasının şekillendirilmesinin meşru temeli olarak ve hangi devlet organlarının dış ilişkilerden sorumlu olduğu ve hangi ulusal aktörlerin dış politika hedeflerini ve kararlarını katkı sağlayacağını formüle eden kural ve gereklilikleri belirlemektedir.²²⁴

Örneğin, Alman anayasasının 24. ve 87. maddelerinin Alman hükümetinin ülke dışında bir yerde asker görevlendirmesini sınırlandıran hükümler bulundurması sebebiyle anayasanın dış politikada karar verilirken belirli kurallar içerdiğini göstermektedir. Buna ek olarak, meclisteki muhalif partilerinde bu tür kararların verilme sürecinde etkili olduğu bilinmektedir. Anayasanın 24. ve 87. maddelerinin ve muhalif partilerinin yurtdışında düzenlenen askeri harekâtlara Alman ordusunun katılımını kısıtlamasının ilk örneği 1990-91 yıllarında Irak'a karşı başlatılan Kuveyt'e Özgürlük Harekâtı'na aktif katılım sağlayamamasında görülmüştür. Bu örnek olayda anayasa ve muhalif partilerin yanısıra anti militarist kamuoyunun da harekâta katılmama yönünde eğilim göstermesinin de etkili olduğu bilinmektedir.²²⁵

Yukarıda bahsedilmiş olan Alman Anayasası'nın ülke dışında bir yerde asker görevlendirmesini kısıtlayan hükümlerinde Anayasa Mahkemesi'nin 12 Temmuz 1994'de yaptığı açıklama ile değişikliğe gidilmiştir. Söz konusu değişiklik ile Alman silahlı kuvvetlerinin kolektif güvenlik sistemi içerisinde değerlendirilebilecek "alan

---

²²² Fard R. (2020), "Federal vs. Central Foreign Policy German Foreign Policy Structure: An Analysis of Decision-Making Process", *SAGEPUB*, s.4.

²²³ Erkul H.& Kara H. ,& Şimşek S. (2016), "ABD ve Almanya Yerel Yönetimlerinin Karşılaştırılması", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:14, Sayı: 27, s.42.

²²⁴ Fard, *a.g.m.*, 2020, s.3.

²²⁵ Kalaycı ve Yetim, 2012, s.122.

dışı” operasyonlara meclisin onay vermesi halinde katılabileceği belirtilmiştir.²²⁶ Dolayısı ile silahlı kuvvetlerin kolektif güvenlik çerçevesinde NATO’nun barış tesis etme, koruma gibi operasyonlarına katılabileceğinin belirtilmesi Alman dış politikasında NATO’nun ve ittifak içinde olduğu uluslararası kuruluşlarla birlikte hareket etmeye verdiği önemin anlaşılmasını sağlamıştır. Özellikle bu karar Alman silahlı kuvvetlerinin Kosova’da gerçekleştirilen operasyonlara katılımını kolaylaştırmıştır.²²⁷

Almanya’da parlamentonun hükümetin dış politika dâhil bütün alanlarda almış olduğu kararları yakından takip etmesi ve gerektiği hallerde sorgulaması gerekmektedir. Bu durum hali hazırda parlamentonun dış politika kararlarını yakından takip etmesini ve gerektiği hallerde müdahale etmesini sağlarken Federal Anayasa Mahkemesi’nin 1994 tarihli “federal meclis uluslararası anlaşmalara ek olarak Alman silahlı kuvvetlerinin federal hükümet tarafından kararlaştırılan dış misyonlarını da onaylamalıdır” kararı ile parlamentonun silahlı kuvvetlerin yurtdışı misyonlarını oylaması ve onaylaması gerektiğinin belirtilmesi parlamentonun dış politika konusunda söz sahipliğini artırmış ve elinin güçlenmesini sağlamıştır.²²⁸

Tüm bunlara ek olarak, Almanya’da diğer parlamenter demokrasilerin aksine, şansölye temel yasanın 63. maddesinin 1. paragrafına göre doğrudan parlamento tarafından seçildiğinden, şansölye veya hükümetin parlamenter çoğunluğa bağlı olduğu bilinmektedir. Bu durum parlamentonun politikalarını onayladığı bir şansölye seçmesini kolaylaştırmaktadır. Bunun yanı sıra federal meclisin karar verme süreci çok partili bir sistemde rekabet eden siyasi partiler tarafından karakterize edildiğinden parlamentodaki muhalefet grubunun hükümeti ve çoğunluğunu kontrol etmesi, eleştirmesi ve hükümete siyasi alternatifler sunması gerekmektedir.²²⁹ Bu bağlamda da Alman parlamentosu ve onu oluşturan siyasi partilerin kompozisyonunun Alman dış politikasında önemli etkisi bulunmaktadır.

Bir önceki paragrafta bahsedildiği üzere, Almanya’nın parlamenter sistem ile yönetilmesinin bir sonucu olarak siyasi partilerin karar verme süreçlerinde etkili

---

²²⁶ Bauman, R., and Hellmann, G. (2001), “Germany and the Use of Military Force: Total War, the Culture of Restraint and the Quest for Normality”, *German Politics*, 10(1), p.15.

²²⁷ Kalaycı ve Yetim, 2012, s.123.

²²⁸ Fard, a.g.m, 2020, s.5.

²²⁹ Fard, a.g.m, 2020, s.4.

olduğu görülmektedir. 1949'dan bu yana koalisyon hükümetleri ile yönetilen Almanya'da seçim sonralarında bakanlıkların koalisyon partileri arasındaki dağılımı dış politikada hangi görüşlerin ön plana çıkacağı, ne gibi tutumların alınacağı noktasında etkili olabilmektedir.²³⁰ Bu kapsamda Almanya'da dış politikanın şekillenmesinde etkili olan partiler; CDU (2005'den beri Angela Merkel Başbakanlık), Sosyal Demokrat Partisi (Social Democratic Part, SPD: 1998-2005 Gerhard Schröder Başbakanlık), FDP ve GP (1998-2005 Joschka Fischer Dışişleri Bakanlığı) şeklinde özetlenebilmektedir.

Genel bir kural olarak, kamuoyu tarafından dış politika sorunlarının dikkat çekici bulunması durumunda hükümetin iç duruşu ve seçim sonuçları etkilenebilmektedir ve dolayısı ile bu durumda kamuoyu, dış politika karar verme sürecinde dolaylı yönden de olsa etkin bir aktör olarak yer alabilmektedir. Alman kamuoyunun genel anlamda dış politikada iki önemli çizgisi bulunmaktadır bunlardan biri anti militarizm diğeri ise çok taraflılıktır.²³¹

Bu kapsamda Almanya'da, kamuoyunun dış politika da tutumunu en net belli ettiği olaylar arasında 1999 Kosova Savaşı ve Irak Savaşı olduğu görülmektedir. Bu iki olaydan birincisinde kamuoyunun anti militarizm çizgisini insani değerler ve dış politika normlarına farklı okumaların yansıtılması ile görmezden geldiği ve Alman silahlı kuvvetlerinin Kosova'da askeri müdahaleye katılmasını desteklediği görülmektedir.²³² Alman kamuoyu genel olarak Alman silahlı kuvvetlerinin başka bir ülkede konuşlandırılmasına şüpheci yaklaşırken çok taraflılığa verdiği önem neticesinde de Kosova Savaşı'nda buna izin veren bir görünüm çizdiği bilinmektedir.²³³

Alman kamuoyunun anti militarist tavrının Alman hükümeti üzerinde etkili olarak, zaman zaman müdahil olması gereken dış politika meselelerinde askeri güç yerine ekonomik gücünü kullanarak maddi yardımda bulunmasına sebep olduğu da bilinmektedir. Örneğin, Birinci Körfez Savaşı'nda Almanya'nın, askeri müdahalenin

---

²³⁰ Kalaycı ve Yetim, 2012, s.124.

²³¹ Mader M. & Pöttschke J. (2014), "National Identities and Mass Belief Systems on Foreign and Security Policy in Germany", *German Politics*, 23:1-2, s.62.

²³² Oppermann, K., and H. Viehriig. (2009), "The Public Salience of Foreign and Security Policy in Britain, Germany and France." *West European Politics*, 32 (5), ss.933-947.

²³³ Dalton, *a.g.e.*, 1993, s.18.

seçim dönemine gelmesi sebebiyle kamuoyu içerisindeki anti militarist kesimin oylarını kaybetmemek için “çek defteri diplomasisi” yolunu izlediği ve ABD'ye savaşta kullanması için toplam yirmi milyar dolarlık bir yardım yaptığı kaydedilmiştir.²³⁴

Almanya'da kamuoyunun askeri müdahale konusundaki katı tutumuna Almanya Cumhurbaşkanı Horst Köhler'in istifa süreci de örnek gösterilebilir. Çünkü Cumhurbaşkanı Köhler'in, Almanya'nın uluslararası toplumun yanında katıldığı Afganistan müdahalesinde burada konuşlu Alman askerlerini ziyaret etmesi sırasında gerçekleştirmiş olduğu konuşmasında Almanya'nın çıkarları için gerekirse güç kullanacağını ifade etmesi sonrasında güç kullanımına ilişkin ifadelerine gelen eleştiriler sonucunda istifa etmek zorunda kaldığı görülmüştür.²³⁵

Soğuk Savaş sonrası dönemde tarihe bağlı dış politika normları da, Almanya'nın dış politika yönelimlerinde etkili olmuştur. Örneğin bu dönemde “bir daha asla savaş” ve “bir daha asla yalnız” ilkeleri daha sonraki bölümlerde de görüleceği gibi Nazi rejiminin ve İkinci Dünya Savaşı'nın travmatik deneyimlerine bağlı olarak oluşmuştur.²³⁶ Almanya, İkinci Dünya Savaşı sonrası bu normlara bağlı olarak da askeri çekimserlik sürecine girmiş ve bu süreci tarihsel normlarının farklı bir şekilde yorumlanması ve farklı yönde inşa edilmesi sonucunda katılım sağlanabilen Kosova krizinde ancak yenebilmiştir. Kosova krizinde de görüleceği üzere, Alman tarihi, ulusal çıkarlara ulaşmak için güç kullanımının meşruiyetini reddetmiş ve güç kullanımını Almanya tarafından ancak barış ve güvenliğe yönelik uluslararası tehditlere karşı son çare olarak başvurulmasını desteklemiştir.²³⁷

Öyle ki kolektif hafıza ve değerler ile dış politika arasında da bir korelasyon bulunmaktadır. Bu kapsamda İkinci Dünya Savaşı'nda gerçekleşen Auschwitz ve Yahudi soykırımını Almanya'nın kültürel hafızasını dinamik hale getiren ulusal bir felaket olarak görülmektedir. Bu minvalde Almanya'nın, geçmişine bağlı kolektif

²³⁴ İnternet: Çelikpençe B (2020), “Almanya'nın Libya'daki Önceliği Güvenlik mi?”, *ORSAM*, Web: <https://orsam.org.tr/tr/almanyadan-libyadaki-onceligi-guvenlik-mi/>den, 26/11/2020'de alınmıştır.

²³⁵ İnternet: “Almanya Cumhurbaşkanı Köhler istifa etti”, *DW*, 31 Mayıs 2010, Web: <https://p.dw.com/p/Ne4d>den, 26/11/2020'de alınmıştır.

²³⁶ Büyükbay C. (2017), “Almanya'nın AB İçerisindeki Liderlik Rolü: Uluslararası Krizler Bağlamında Dış Politikada Süreklilik Ve Değişim”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, ss.24-25.

²³⁷ Karp R. (2005), "The New German foreign policy consensus", *The Washington Quarterly*, 29:1, s. 73.

hafıza ve inancın etkisi ile yeniden birleşmenin ardından, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO ve AB'ye kabul edilmesinin önde gelen savunucularından biri olduğu görülmektedir. Bu noktada etkili olan hususun Almanya'nın tarihi geçmişi ve buna bağlı duyulan suçluluk nedeniyle, Orta ve Doğu Avrupa'daki yeni demokrasilerin batı kurumlarına üye olmalarına yardım etmek zorunda olduğu düşüncesi olduğu bilinmektedir.²³⁸

Ulusal çıkar ise her devletin dış politikasının mihenk taşı olduğu gibi Alman dış politikasının da mihenk taşıdır. Nitekim inşacı bakış açısı ile bakıldığında ulusal çıkarlar uluslararası sistemin yapısı, ekonomik, sosyal, siyasal, güvenlik gibi alanlardaki dış değişimler ve gerekliliklerin iç gereklilikler ile harmanlanması neticesinde değişiklik gösterebilen bir unsurdur. Alman açısından bakıldığında ise, Soğuk Savaş sonrası Almanya'nın ulusal çıkarlarının daha çok Alman imajının düzeltilmesine yönelik kültürel faaliyetlere, ekonominin güçlendirilmesine yönelik ticari faaliyetlere ve işbirliğine, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için çok taraflı ve transatlantik işbirliğine, AB'nin bütünleşmesi için sürdürülebilirliğe ve güçlendirilmesine odaklandığı ve bu minvalde şekillendiği görülmüştür.

Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, devletlerin askeri unsurlar dışında veya diğer bir deyişle zorlama olmayan tedbirlerle hedeflerine ve çıkarlarına ulaşma imkânı, günümüzde giderek önem kazanan yumuşak güç kavramı ve araçları ile daha da ön plana çıkmıştır.²³⁹ Bu kapsamda Almanya, kamuoyunun artan öneminin bilincinde olarak, İkinci Dünya Savaşı sırasında zedelenen Alman imajını yeniden inşa edebilmek, yurtdışı kültür politikasını hayata geçirebilmek amacıyla yumuşak gücünü etkin hale getirmiştir. Bu çerçevede Almanya'nın çeşitli ülkelerde enstitü ve vakıflar kurduğu bilinmekte olup bunlara Goethe Enstitüsü, Konrad Adenauer Vakfı, Friedrich Ebert Vakfı örnek olarak verilebilmektedir.

4.2.2. Dış Etkenler

Almanya'nın dış politikasında etkili olan dış etkenler genel anlamda NATO, AB, BM gibi kuruluşlar, küresel güçler ile olan ilişkiler ve ulusal çıkarı etkileyen

---

²³⁸ Hampton M. N. and Peifer Douglas C. (2007) , "Reordering German Identity: Memory Sites and Foreign Policy", *German Studies Review*, Vol. 30, No. 2 (May, 2007), s. 382.

²³⁹ Yapıcı, U. (2015), "Yumuşak Güç Ölçülebilir mi?", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı 47, s.6.

ekonomik ve kültürel unsurlar, güvenlik ve göç gibi hususlar şeklinde ifade edilebilmektedir.

İlk olarak NATO-Almanya ilişkisi incelendiğinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dönemin Batı Almanya'nın, 6 Mayıs 1955'te Kuzey Atlantik İttifak'ına üye olduğu, Doğu Almanya Cumhuriyeti'nin ise Varşova Paktı'na "kurucu üye" sıfatıyla katılarak Doğu blokunda yerini aldığı görülmektedir. Fakat 1990'da iki Almanya'nın birleşmesinden sonra eski Doğu Almanya Cumhuriyeti de NATO bölgesine dâhil olmuştur. Bu tarihten sonra Almanya barış ve güvenliğe verdiği önem çerçevesinde NATO ve NATO müttefikleri ile ortak hareket etme çabasında olmuş ve Alman silahlı kuvvetleri çok taraflılık ve müttefikleri ile birlikte hareket etme ilkleri çerçevesinde İttifak'ın askerî misyonlarına katılım sağlamıştır. Bu kapsamda NATO'ya önem veren Almanya'nın NATO misyonlarına en fazla asker gönderen ülke ve aynı zamanda ABD'den sonra İttifak'a en büyük maddi katkıyı sağlayan ikinci üye konumunda olduğu bilinmektedir.²⁴⁰

AB ise, çok taraflılığa ve liberal demokrasiye önem veren Almanya açısından önemli bir birlik olarak görülmekte ve Almanya'da liberal demokrasinin inşa sürecini destekleyen AB'nin Almanya'nın dünya politikasında ağırlığının artmasını sağladığı düşünülmektedir.²⁴¹ Avrupa bütünleşmesinin, AB'nin kurucu üyeleri arasında yer alan Almanya'nın dış politikasında her zaman önemli bir yeri olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın tarihsel unsurları nedeniyle Almanya, Avrupalı müttefiklerinin hassasiyetlerine özel önem göstermiş ve komşularını tedirgin edecek tehditkâr dış politika hamleleri yapmaktan kaçınmıştır. Almanya, dış ve güvenlik politikasının geleneksel ilkeleri terk etmemeye, Avrupa ve ABD müttefikliğine bağlı kalmaya, AB bütünleşmesini ekonomik ve siyasal anlamda daha ileriye taşımaya devam etmeye ve küresel tehditlere AB çerçevesi içinde çözümler üretmeye çalışmıştır.²⁴² Sonuç olarak AB'nin Almanya açısından önemli bir pazar olması, hukukun üstünlüğünün ve demokrasinin diğer ülkelere benimsetilmesinde aracı olması gibi birçok sebep çerçevesinde Almanya'nın AB oluşumunu desteklemek, daha ileri götürmek gibi gayeleri vardır. AB'nin Almanya dış politikasında etkisi ise

---

²⁴⁰ İnternet: Riegert B. (2005), "Almanya'nın NATO üyeliğinin 50. Yılı", *DW*, Web: <https://p.dw.com/p/AaQz>, 09/04/2020'de alınmıştır.

²⁴¹ İnat, *a.g.m*, 2009, s.32

²⁴² Büyükbay, *a.g.m*, 2017, ss.25-26.

dış ilişkiler ve güvenlik politikası nezdinde gerçekleşirken, Almanya'nın da AB'nin dış politika süreçlerinde etkili olduğu bilinmektedir.

BM ise, Almanya'nın çok taraflılığa, uluslararası kuruluşlar ile entegrasyona verdiği önem neticesinde dış politikasında en etkili kurumlardan biridir.²⁴³ Çünkü Almanya için, çok taraflılık arayışındaki birincil kurum BM olmuştur ve Almanya uluslararası çatışmaları çözmek için önde gelen çok taraflı forum olan BM'yi ve özellikle de BMGK'yı temel almakta ve bunu temel alırken tercihen diplomasiyi, gerekli görülmesi durumunda ise güç kullanımını BMGK politika ve kararları ile uyumlu olarak düşünmektedir.²⁴⁴

Küresel güçler ile olan ilişkiler kapsamında ABD, Almanya'nın Avrupa dışında ve NATO'da yer alan en büyük partneri konumunu almıştır. Almanya, ABD ile hem İkinci Dünya Savaşı sonrası yardımları hem de huzur ve istikrara katkısı nedeniyle bir bağ kurmuştur.²⁴⁵ Almanya çoğu zaman ABD'nin Avrupa'daki ana iletişim noktası rolünü üstlenen devlet olmuştur. ABD- Almanya ilişkisi Balkanlar nezdinde işbirliğine dayanmış ve özellikle Bosna-Hersek ve Kosova krizlerinde iki devletin beraber hareket ettiği görülmüştür. 11 Eylül saldırısı sonrasında ise, Almanya anti-terörizm misyonlarına katılım sağlamış ve iki ülke arası ilişkiler iyi bir dönem geçirmiştir. Fakat daha sonra Almanya, Irak müdahalesine karşı çıkmış ve ABD ile ilişkiler donma noktasına gelmiştir. Bu durum 2005'te Angela Merkel'in şansölye olmasına kadar sürmüştür. ABD, Almanya ile daha yoğun ilişki kurma beklentisinde olmuş fakat ilişkinin hep bir finansal boyutu daha da ağır basmıştır.²⁴⁶

Almanya'nın 1991'den sonra Rusya'ya Almanya'nın birleşmesini mümkün kıldığı ve kabul ettiği için bir minnettarlık ve Nazilerin işledikleri suçlardan dolayı suçluluk duyduğu bilinmektedir. Bu çerçevede birçok Alman, Avrupa'da barış ve istikrarın Rusya ile beraber sağlanabileceğine inanmıştır. Aynı zamanda Rusya, özellikle komünizmin çökmesi sonrasında Alman ihracatı için önemli bir pazar haline gelmiş ve Rusya, Çin ve Hollanda'dan sonra Almanya'nın üçüncü büyük ticaret ortağı olmuştur. Buna ek olarak Rus şirketleri, 2013'te Almanya'nın

---

²⁴³ Bierling, *a.g.m.*, 2006, s.4.

²⁴⁴ Brummer and Oppermann, *a.g.m.*, 2018, s.11

²⁴⁵ Klaeden, *a.g.m.*, 2009, s.40.

²⁴⁶ Brummer and Oppermann, *a.g.m.*, 2018, ss.4-6.

petrolünün yüzde 38'ini ve doğal gazının ise yaklaşık yüzde 36'sını sağlayan en önemli enerji tedarikçileri konumundadır.²⁴⁷ Dolayısı ile Rusya ile Almanya arasındaki ekonomik ilişkilerin Almanya'nın dış politika kararlarında Rusya mevzu olduğunda daha kırılgan bir izlenim bıraktığı bilinmektedir. Örneğin, Almanya'nın enerji ve ekonomik çıkarlardan dolayı Kosova krizinde Rusya'nın hep barış süreci içerisinde kalması için çaba gösterdiği, Kırım'ın ilhakı krizinde Rusya'ya karşı komşularına ve müttefiklerine oranla daha yumuşak bir tutum takındığı bilinmektedir.²⁴⁸

Almanya 3,650 milyar dolar Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ile Avrupa'nın en büyük ekonomisi konumundadır.²⁴⁹ Bu kapsamda ekonomik unsurlar, uluslararası ticaret, yatırım gibi alanlarda kendini gösteren ve pazarlarına önem veren bir ülke olarak Almanya açısından dış politikada etkin rol oynamaktadır. Almanya dış politikasında, ekonomisinin önemli kısmını borçlu olduğu sanayisinin dış pazar ihtiyacı ve sahip olduğu pazarların istikrarının korunması öncelikli olarak yer almaktadır.²⁵⁰

Aynı şekilde dış etkenler başlığı altında, iki Almanya'nın birleşmesinin ve de Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Alman dış politikasının şekillenmesinde güvenlik, etkinliğini sürdüren unsurlar arasında olmuştur. Bu durumun özellikle Yugoslavya'nın dağılması süreci ile önem kazandığı ve ardından 9/11 ve sonraki döneme bağlı olarak terörizm ile daha da mühim bir hal aldığı görülmektedir.²⁵¹

Avrupa, düzensiz göçmenler tarafından genel olarak tercih edilen bir bölge olsa da Avrupa'da Almanya, düzensiz göçmenler için ekonomik anlamda en cazip ülke konumundadır. Fakat düzensiz göçmen akını Almanya'nın ve Avrupa'nın istediği bir unsur değildir.²⁵² Özellikle Yugoslavya'nın dağılması sonrasında Almanya'nın birçok düzensiz göçmene ev sahipliği yaptığı bilinmekte olup düzensiz göçmen akını

---

²⁴⁷ Meister S. (2014), "Reframing Germany's Russia Policy – An Opportunity for the Eu", *European Council on Foreign Relations Policy Brief*, 100, p.2.

²⁴⁸ Chivvis C. S. and Rid T. (2009), "The Roots of Germany's Russia Policy", *Survival: Global, Politics and Strategy*, 51:2,p.108

²⁴⁹ İnternet: Almanya Federal Cumhuriyeti Ekonomisi, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, Web:<http://www.mfa.gov.tr/almanya-ekonomisi.tr.mfa>, 9/04/2020'de alınmıştır.

²⁵⁰ Tatar V. (2012), Eski Yugoslavya'da Yeni Devletler: Birleşmiş Milletler ve Büyük Güçler, Yayımlanmış Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, s.298.

²⁵¹ Kalaycı ve Yetim, 2012, s.121

²⁵² Büyükbay, *a.g.m*, 2017, s.22.

özellikle Kosova krizinde Almanya'nın daha aktif politika izlemesine sebep olmuştur. Günümüzde ise, özellikle Suriye İç Savaşı sonrası, Avrupa'ya düzensiz göçmen akınının başlaması Almanya başta olmak üzere bütün Avrupa'nın bu konuya eğilmesine neden olmuş ve dış politikada göç başlığı önemli yer işgal etmeye başlamıştır. Özellikle düzensiz göçmen akını konusu, Almanya'nın güneydeki ülkelerle ilişkilerinde güvenlik ve istikrara olan odağının artmasına neden olmuştur.

4.3. Almanya'nın Balkanlar Politikası

Almanya'nın birleşmesinden sonra, Almanya'nın müttefiklerinin ülkenin uluslararası arenaya katılımıyla ilgili beklentileri değişmiş ve daha aktif politika yürütmesini ve daha fazla sorumluluk almasını talep eden bir uluslararası çevre oluşmuştur. Bu kapsamda Almanya'nın Soğuk Savaş sonrası dış politikasında daha fazla sorumluluk almaya odaklandığı, çok taraflılık ilkesine bağlı kaldığı, uluslararası kurumların istikrarının sürdürülmesi ve hukukun üstünlüğünün uluslararası ilişkilerde sağlanması için çaba sarf ettiği ve değer odaklı bir dış politika yürüttüğü ifade edilebilmektedir.²⁵³

Bu kapsamda bu çalışmada, Almanya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanlar politikasında etkili olan faktörlerinin en net ortaya koyulabileceği üç örnek olay seçilmiştir. Bunlardan ilki Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma süreci, ikincisi Bosna Savaşı, üçüncüsü ise Kosova krizidir. Bu anlamda ikinci bölümün bu kısmında Almanya'nın bu üç önemli olayda nasıl kararlar verdiği ve bu kararları verirken hangi faktörlerin daha etkili olduğu üzerinde durulacaktır.

4.3.1. Slovenya ve Hırvatistan'ın Bağımsızlık Sürecinde Almanya'nın Tutumunu Etkileyen Faktörler

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1945 yılında kurulan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya ve Makedonya'dan oluştuğu ve Kosova ile Voyvodina'nın da özerk bölgeleri olduğu bilinmektedir.²⁵⁴ Dolayısı ile Federal Cumhuriyetin Batı Avrupa'ya yakın Katolik dini kimliğine sahip bir kesim, Doğu Avrupa'ya yakın Ortodoks dini ve Slav etnik

---

²⁵³ Maull H.W. (2000): German foreign policy, Post-Kosovo: Still a 'civilian power?', *German Politics*, 9:2, ss.16-17.

²⁵⁴ İnternet: Arbutina Z. & Breuer R. (2011), "Yugoslavya'nın tarihe karıştığı günler", *DW*, Web: <https://p.dw.com/p/11iPE>, 24/06/2011, 07/04/2020'de alınmıştır.

kimliğine sahip bir kesim ve Müslüman dini kimliğine sahip bir kesimden oluşan çok kimlikli ve kültürlü bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.²⁵⁵

Yugoslavya'da Hırvat lider Josip Broz Tito'nun 1980'de ölümü sonrasında etnik ve dini kimliğe dayalı çatışmaların, milliyetçilik odaklı ayrımcılığın ve ekonomik bunalımın artması ile çözülme sürecine girilmiş ve Doğu bloğunun çökmesi ile beraber bu süreç hızlanmıştır. Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesinin en temel sebebi Yugoslav devlet kimliğinin tarihsel ve kimlik tabanlı bir mücadele içerisinde olan farklı kimliklere sahip toplumsal grupların mücadelesine karşı koyamaması ve alttaki etnik kimliklerin Yugoslav kimliğine üstün gelmesi sonucu, farklı ve bağımsız devlet kimliklerinin yaratılması düşüncesinin ortaya çıkması olduğu düşünülmüştür. Dolayısı ile bu duruma bağlı olarak, Yugoslavya'yı oluşturan alt kimliklerin kendi devlet kimliklerinin yaratılması düşüncesi, Balkanlar'da siyasal ve askeri güç eksenli çatışmayı doğurmuştur.²⁵⁶

Bu çerçevede, ilk olarak Sırp milliyetçiliğinden rahatsız olan, Yugoslavya'nın ekonomisini sırtında taşıdığını düşünen Hırvatistan ve Slovenya Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nden ayrılma talebinde bulunmuştur.²⁵⁷ Bu iki ülkenin Yugoslavya'dan ayrılmalarını ilan etmelerinin ardından Yugoslav ulusal ordusu, ayrılmalarını önlemek üzere çalışmalarına başlamıştır. Bu süreçte Almanya'nın birleşmesi ve Doğu Alman silahlı kuvvetlerinin modernizasyonu sonrası elde kalan silahlarla Hırvat milislerinin donatılıp Almanlar tarafından eğitildikleri görülmüştür. Daha sonra 25 Eylül 1991'de BM kararı ile Yugoslavya'daki anlaşmazlığın tüm taraflarına silah ambargosu koyulmasına rağmen Almanya'nın bu ambargoyu uygulamadığı ve Hırvatistan'a silah teminini devam ettirdiği bazı kaynaklar tarafından belirtilmiştir.²⁵⁸

Almanya Yugoslavya'da çatışmaların başladığı ilk zamanlarda, Yugoslavya'nın bütünlüğünü savunuyor gibi görünse de daha sonra bu politikasından

---

²⁵⁵ Alkan, N. (2013). "Yugoslavya'nın dağılması". *Balkanlar El Kitabı: Çağdaş Balkanlar*, Editör: B. A. Gökdağ & O. Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, ss. 34- 37.

²⁵⁶ Tüysüzoğlu, a.g.m, 2012, s.102.

²⁵⁷ İnternet: Arbutina Z. & Breuer R. (2011), "Yugoslavya'nın tarihe karıştığı günler", *DW*, Web: <https://p.dw.com/p/11iPE>, 24/06/2011, 07/04/2020'de alınmıştır.

²⁵⁸ İnternet: Carr T. W. B. (1995), "German and US Involvement in the Balkans: A Careful Coincidence of National Policies", *Defense & Foreign Affairs*, Web: <http://emperors-clothe.com/articles/carr/carr.html>, 13/04/2020'de alınmıştır.

farklı bir politika izleyerek açık bir şekilde Slovenya ve Hırvatistan'ın Belgrad'dan ayrılması kararını desteklemeye başlamıştır. Bunu yaparken de çok taraflılığa vermiş olduğu önemi de göstermek adına Avrupa Topluluğu (AT)'nu da yanına çekmeye çalışmıştır.²⁵⁹ Yugoslavya'nın dağılması sürecinin başlangıcında 1982-1992 yılları arasında dönemin Dışişleri Bakanı Hans-Dietrich Genscher, 1990-1998 yılları arasında Şansölye olan Helmut Josef Michael Kohl birlikte çalıştıkları dönemde Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığının tanınması noktasında kampanyalar başlatmışlardır. Fakat tanıma sürecinde kendileri ve Avusturya dışında öncü devletler bulamamaları, AT'nin baskılar nedeniyle çekincemede kalmasına rağmen Genscher'in gerektiğinde iki ülkenin de tek taraflı tanınacağını açıklaması, Almanya'nın bu durum konusundaki netliğini göstermiştir.²⁶⁰

Tüm bunlar ışığında Almanya, 25 Haziran 1991'de bağımsızlık ilan eden Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanıma kararını 23 Aralık'ta açıklamış olmasına rağmen elçi değişimlerini 15 Ocak 1992'ye ertelemiştir.²⁶¹ Bu tanıma sonrasında Hırvatlar tarafından "Tanrı ve Genscher bizi kurtardı" diye sloganlarla kutlamalar yapılmış, hatta Genscher'i onurlandırmak adına Hırvatistan'da heykelinin dikilmesi planı açıklanmıştır.²⁶²

Bu kapsamda Almanya'nın Hırvatistan ve Slovenya'yı tanınması kararında etkili olan faktörlerin temelde iç etkenler olduğu görülmüştür. Bunların başında CDU partisinin da başı olan şansölye ve hükümetin etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hükümetin vermiş olduğu kararın arkasında yatan nedenlerden biri de Almanya'nın Hırvatistan ve Slovenya'da savaşın sürmesi neticesinde muazzam bir göçmen dalgasına maruz kalacağı düşüncesi olmuştur.²⁶³

Almanya'nın bu erken tanıma kararı, 1990'da birleşen Almanya'nın en çok tartışılan ve eleştirilen kararı olmuşsa da bu kararın verilmesinde kamuoyunun etkisi tartışılmazdır. Çünkü birliğini yeni tamamlayan Alman halkı, medyası ve de karar

---

²⁵⁹ Horsley W. (1992), "United Germany's Seven Cardinal Sins: A Critique of German Foreign Policy", *SAGE Journal*, Volume: 21 issue: 2, s. 238.

²⁶⁰ Lantis J.S. (2002), *Strategic Dilemmas and the Evolution of German Foreign Policy Since Unification*, Praeger Publishers, ISBN: 0-275-97751-X, ss.86-88.

²⁶¹ Ramet S. P. & Coffin L. (2001), "German Foreign Policy Toward the Yugoslav Successor States, 1991-1999", *Problems of Post-Communism*, 48:1, s.51.

²⁶² Lantis, *a.g.e.*, 2002, ss.86-88.

²⁶³ İrge, *a.g.m.*, 2014, s. 291.

alıcıları o dönemde halkların kendi kaderini tayin hakkı hususunda hassas davranmış, kamuoyu ve medya tarafından bu hakkın Slovenler ve Hırvatlar tarafından kullanılmak istemesi normal karşılanmıştır. Almanya bu süreçte her ne kadar AT'yi erken tanıma konusunda yanına çekmeye çalışsa da bunu başaramamış fakat halkını arkasına almıştır.²⁶⁴

Ayrıca Mayıs 1991 sonrasında Yugoslav Ulusal Ordusunun; Hırvatistan ve Slovenya'nın demokratik ve masum insanlarına karşı aldıkları tutumlar ve Sırp karşıtı haberler medya aracılığı ile halka ulaştırılmıştır ve bu durum Almanya'da söz konusu iki devletin bağımsızlıklarının halk tarafından daha da desteklenmesine yardımcı olmuştur.²⁶⁵ Dolayısı ile Alman halkı, Alman hükümetinden demokratik bir müttefikinin totaliter Sırp tarafından uğradıkları saldırılara karşı bir duruş sergilenmesini beklemeleri ve bu beklentiyi de kabine liderlerine hissettirmeleri de tanıma kararında etkili olmuştur.²⁶⁶

Bu tanıma kararında ayrıca Almanya'da bulunan Hırvat nüfusun lobi yaparak etkili olduğu, CDU ve CSU ile işbirliği yaptığı Almanya'nın bu kararda önemli rol oynadıkları bilinmektedir.²⁶⁷ Dönemin Şansölyesi Kohl'un Hırvat nüfusun etkili olduğu CDU'dan gelmesi ise işleri daha da kolaylaştırmıştır.

Bunların yanısıra tanıma da etkin olan bir diğer unsur ise, Slovenya ve Hırvatistan'ın nüfusunun büyük çoğunluğunun Katolik dini kimliğine sahip olmasıdır. Bu kapsamda özellikle genel anlamda Katoliklik, Katolik liderler ve buna ek olarak koalisyonun bir parçası olan Katolik Hristiyan Sosyal Birliği, hükümete Slovenya ve Hırvatistan'ı savunma noktasında baskı yapmış ve etkili olmuştur. Buna ek olarak, Almanya'da o dönemde yaşayan 600.000 Hırvat'ın, anavatanları adına etkili bir lobi olarak ortaya çıktığı bilinmektedir.²⁶⁸

Self-determinasyon hakkının kendi birleşmesinin de temeli olduğunu düşünen Almanya, bunu kullanan halklara karşı olumsuz bir tutum izlememiştir. Özellikle bu

---

²⁶⁴ Demirtaş-Coşkun B. (2008), "Geçmişten Günümüze Almanya'nın Balkanlar Politikasının Analizi: Değişim mi, Süreklilik mi?", *Avrasya Dosyası*, Cilt 14, Sayı 1, ss. 345-346.

²⁶⁵ Lantis, *a.g.e.*, 2002, s.86.

²⁶⁶ Lantis, *a.g.e.*, 2002, ss.86-88.

²⁶⁷ Demirtaş-Coşkun, *a.g.m.*, 2008, s. 347.

²⁶⁸ İnternet: Kinzer S. (1992), "Europe, Backing Germans, Accepts Yugoslav Breakup", *The New York Times*, Web: <https://www.nytimes.com/1992/01/16/world/europe-backing-germans-accepts-yugoslav-breakup.html>, 23/03/2020'de alınmıştır.

kapsamda 1991 sonunda Almanya, Avusturya ile birlikte Batı'ya, Hırvatistan ve Slovenya'nın tanınması için en fazla baskı yapan devlet olmuştur.²⁶⁹ Sonuç olarak Almanya, Hırvatistan ve Slovenya'yı erken dönemde tanıyan ilk ülke olmuş ve daha sonra Yugoslavya'nın dağılması sürecinde dağılmaya neden olan ülke olarak suçlanmıştır.²⁷⁰ Bu husus Almanya'nın diğer halkların Yugoslavya'dan ayrılması sürecinde daha temkinli davranmasına ve müttefikleri ile birlikte hareket etmeye daha fazla özen göstermesine neden olmuştur.

4.3.2. Almanya'nın Bosna Savaşı'nda Tutumunu Etkileyen Faktörler

Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi ile beraber, Bosna-Hersek Parlamentosu tarafından 15 Ekim 1991'de bağımsızlık kararı alınmış ve ilan edilmiştir. Bahse konu bağımsızlık ilanı 29 Şubat 1992'de yapılan ve Sırpların katılmadığı bir referandum ile halka sorulmuş ve %97,7 oy oranı ile kabul edilmiştir. Bunun üzerine Bosna-Hersek Cumhuriyeti'ni 6 Nisan 1992'de AET ve ABD 7 Nisan 1992'de tanımış olmasının ardından Sırp ve Hırvatlar tarafından bir çatışma başlatılmıştır. Bosna-Hersek'in bağımsızlık ilanının ardından Bosnalı Sırpların parlamentosu 12 Ağustos 1992'de yeni Sırp Cumhuriyetini ilan etmiş ve bunu müteakiben yeni Sırp Cumhuriyeti, Yugoslavya'ya bağlanma kararı almış ve Bosna'da çatışmalar şiddetlenmiştir.²⁷¹ Almanya ise, Bosna'nın bağımsızlık süresince Hırvatistan ve Slovenya bağımsızlık sürecinin aksine müttefikleri ile beraber hareket etmeye başlamış ve AET üyeleri ile birlikte 6 Nisan 1992'de Bosna-Hersek'i tanımıştır.²⁷²

Fakat Bosna-Hersek'te Hırvatlar, Boşnaklar ve Sırp arasında çatışmalar giderek şiddetlenmiştir. Bu noktada Almanya'nın da öncülüğünde AET, ABD, Türkiye gibi birçok taraf barış çalışmaları için bir araya gelmiştir. Bu kapsamda birçok konferans ve barış planı önerilse de taraflar tarafından kabul edilmemiş çatışmalar devam etmiştir. Nitekim ABD aracılığı ile Boşnak-Hırvat anlaşmazlığı

---

²⁶⁹ Tatar, 2012, s.166.

²⁷⁰ Horsley, a.g.m, 1992, s.238.

²⁷¹ Kenar, N. (2013). "Bosna Hersek savaşı", *Balkanlar El Kitabı: Çağdaş Balkanlar*, Editör: B. A. Gökdağ & O. Karatay, Ankara: Akçağ Yayınları, ss.189-191.

²⁷² Demirtaş Coşkun, B. (2007), "Ankara ve Berlin'in Bosna Savaşı'na Yönelik Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, Cilt 4, Sayı 13 (Bahar 2007), s. 76.

Mart 1994'de Washington Antlaşması ile çözüle de Sırlar bu çözüme dâhil olmamıştır.²⁷³

Bu uzlaşma, barışı sağlama planlarının başarısız olmasının ardından daha önce ifade edildiği üzere 1994 yılında kurulan Temas Grubu'nda Almanya'da ABD, Rusya ile beraber yer almıştır. Daha sonra bu Temas Grubu 26 Nisan 1994'te Bosna Hersek topraklarının %51'inde Mart 1994 tarihli Washington Anlaşması ile kurulan Boşnak-Hırvat Federasyonu'na, %49'unda ise Sırlara yetki vermeyi öngören yeni bir barış önerisi getirmiştir. Söz konusu plan Miloseviç tarafından da desteklediği için Bosnalı Sırların kabul etmesi yönünde baskı uygulanmıştır.²⁷⁴

Fakat halen barışın sağlanamaması çatışmaların devam etmesi üzerine BM barış gücü gönderme ve ambargo, NATO ise aktif olarak harekete geçme kararı almıştır. Bu kapsamda NATO ve BM tarafından, Bosna'da savaşın şiddetinin düşmemesi üzerine Hava Uyarı ve Kontrol Sistemleri (Airborne Warning and Control Systems, AWACS)'nin kullanımına karar verilmesinin ardından Almanya'da bu sistemlere katılım konusu tartışılmaya başlanmıştır. Çünkü bu sistemlerin neredeyse dörtte birinin (162/620) Almanya'nın elinde olması bir noktada Almanya'nın bu sistemlerin kullanımına katılımını gerektirmiştir. Bu kapsamda Almanya'da Alman politikasının dışında olarak değerlendirilen “alan dışı” konusu gündeme gelmiş, koalisyonda yer alan partiler AWACS'a katılım konusunda bir mutabakata varamamıştır. Anayasa açısından bu sistemlerin kullanımında personel olarak bir pürüz bulunmasa da koalisyonda yer alan Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel gibi önde gelen FDP üyeleri bu operasyona katılımın anayasal olarak belirginleştirilmesini savunmuştur. Koalisyonda yer alan FDP, ana muhalefet partisi olan SPD'yi de yanına alarak Federal Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Fakat bu süre zarfında Alman askeri personeli CDU/CSU'nun onayı ile AWACS'ın konuşlandırılmasına katılım sağlamıştır. Federal Anayasa Mahkemesi daha sonra müttefiklerin başarısızlığa uğramaması onların güveninin kaybedilmemesi gerekliliğini de belirterek bu operasyona katılımı anayasaya uygun bulmuştur. Daha sonra 12 Temmuz 1994 tarihinde Federal Anayasa Mahkemesi tarafından verilen

---

²⁷³ Demirtaş Coşkun, *a.g.m*, 2007, s. 69.

²⁷⁴ Kenar, 2013, s.199.

karar Alman askerlerinin yurtdışı misyonlara katılımını kolaylaştırmıştır.²⁷⁵ Bu karar sonrasında Temmuz 1995'te daha önce BMGK tarafından güvenli bölge ilan edilen Srebrenista'da gerçekleşen katliam bu kararın Alman kamuoyunda daha da benimsenmesine ve Auschwitz anılarının yeniden canlanmasına sebep olmuştur.²⁷⁶

Nitekim 1992-1995 yılları arasında süren Bosna Savaşı daha önce de ifade edildiği gibi diplomatik ve askeri müdahalelerin ardından Dayton Barış Antlaşması ile son bulmuştur. Bu Antlaşma ile daha önce aralarında Almanya'nın da bulunduğu Temas Grubu'nca önerilen plana uygun olarak gerçekleştirilmiştir.²⁷⁷ Daha sonra Bosna-Hersek'te bir uluslararası himaye yönetimi kurulmuş ve Alman federal meclisi tarafından, SPD'nin çoğu milletvekilinin ve Yeşil Parti'nin neredeyse yarısının hükümete oy vermesi ile Alman ordusunun Bosna-Hersek NATO Barış Gücü (IFOR)'ne katılımı onaylanmıştır.²⁷⁸

Almanya'nın Bosna Savaşı sırasında Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık sürecine kıyasla daha temkinli davrandığı dikkat çekmekle birlikte, daha çok uluslararası kuruluşlarla ve müttefikleri ile beraber hareket ederek çok taraflılığa vermiş olduğu önemi göstermeye çalışması nedeniyle dış etkenlerin dış politika kararlarında etkili olduğu görülmektedir. Bu noktada Almanya'nın Nazi dönemini müttefikleri sayesinde aşabildiğini düşünmesi sebebiyle de Soğuk Savaş sonrasında çoğunlukla onlarla beraber hareket etme eğiliminde olduğu da düşünülmektedir. Bu çerçevede Almanya'nın Bosna'ya yönelik temaslarda bulunurken aynı zamanda tarihsel geçmişe bağlı yüküne de dikkat çektiği ve bu sebeple de uluslararası toplumun beklentileri ile uyumlu hareket ettiği düşünülmektedir. Bu kapsamda Almanya'nın Londra Konferansı'nı, Eski Yugoslavya'yla ilgili Uluslararası Konferansı'nı, Vance-Owen ve daha sonraki Owen-Stoltenberg planlarını desteklediği ve 1994'te kurulan Temas Grubu üyeleri arasında ABD ve Rusya ile aynı platformda yer aldığı görülmektedir. Almanya'nın tüm bunlara katılırken herhangi bir hegemon iddiasında olmadığını da göstermeye çalıştığı da düşünülmektedir. Bunun yanısıra Almanya'nın gerek Nazi döneminden gerek

---

²⁷⁵ Demirtaş-Coşkun, *a.g.m*, 2008, s. 349-350.

²⁷⁶ Baumann R. and Hellmann G. (2001), "Germany and the Use of Military Force: 'Total War', The 'Culture of Restraint', And the Quest for Normality", *German Politics*, 10: 1, s.15.

²⁷⁷ Kenar, 2013, s.201.

²⁷⁸ Baumann and Hellmann, *a.g.m*, 2001, s.16.

Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını erken tanınması döneminden hareketle tarihinden ders almış bir şekilde hareket etmeyi seçtiği de görülmektedir.²⁷⁹

Almanya'nın müttefikleriyle beraber hareket etme noktasında gayret göstererek önüne çıkan anayasal engelleri aşabilirken içerde kamuoyu ve muhalefet partilerinin eleştirilerini kolaylıkla aşamadığı da fark edilmektedir. Bunda etkili olan faktörlerden birinin parti ideolojilerinin yanısıra Bosna konusunun Almanya iç politikasında Almanya'nın ilgilenmesi gereken bir konu mu şeklinde tartışılması ve Bosna'nın "alan dışı" olduğunun bazı kesimler tarafından ifade edilmesi olabileceği düşünülmektedir.

Almanya, Bosna'ya gerek anayasal kısıtlamalar gerek muhalefet partilerindeki endişeler sebebiyle askeri misyonlara katılımı sınırlandırsa da savaş boyunca BM kararlarına, ambargo gibi yaptırım kurallarına uymuştur. Barışın tesis edilmesi sonrasında ise Almanya, Bosna'ya insani yardım kapsamında birçok yardımda bulunmuştur. Özellikle Almanya'nın Bosna'ya yapmış olduğu yardımın tutarının 1 milyar Alman markına yaklaştığı ve Almanya'nın savaş sonrası Bosna'dan en çok düzensiz göçmen alan ülke konumuna yerleştiği bilinmektedir.²⁸⁰

İnşacı teoride altı çizildiği gibi sosyal inşa süreci, Almanya'nın Bosna Savaşı döneminde tek taraflı politikalar izlemesinden ziyade geçmişinden ve uluslararası siyasetteki diğer aktörlerden etkilenecek sadece maddi verilerle hareket etmediği bunu sosyal uygulamalar ile de desteklediği ve tarihsel geçmişine bağlı normlardan da etkilendiği görülmektedir. Ayrıca özellikle bu dönemde, dış politikada çok taraflılık prensibini ve Batı kimliğini buraya aidiyetini ön plana çıkararak Almanya, Bosna Savaşı sırasında Alman dış politikasının iki temel prensibi olan "bir daha asla-Auschwitz" ile "bir daha asla savaş" arasında kalmıştır. Çünkü Bosna Savaşı ve BM tarafından güvenli bölge ilan edilen Srebrenista'daki katliam Avrupa'nın ortasında yeni bir soykırımın önlenmesi için askeri gücün kullanımının gerekliliğini göstermiştir. Almanya, Bosna Savaşı'nda kimliğini, ulusal çıkarlarını, ilke ve prensiplerini iyi bir şekilde irdeleyip "bir daha asla yalnız" ilkesi kapsamında uluslararası toplumla birlikte hareket etmeyi seçmiştir. Bunu yaparken de

---

²⁷⁹ Demirtaş Coşkun, *a.g.m*, 2007, s. 81-83.

²⁸⁰ Demirtaş Coşkun, *a.g.m*, 2007, s. 76-80.

kamuoyunu dikkate almıştır çünkü zira Alman halkı hükümetin uyguladığı politikaların NATO ve AB ile çatışması haline destek vermemiş ve dolayısı ile özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilke edinilen çok taraflılık ve askeri olmayan unsurların benimsenmesi vurgusu kamuoyunda önemini korumuştur.²⁸¹

4.3.3. Almanya'nın Kosova Krizinde Tutumunu Etkileyen Faktörler

Almanya Kosova krizinde Yugoslavya'nın dağılmasının başlangıç süreci ve buna bağlı gerçekleşen Bosna Savaşı'ndan biraz daha farklı bir strateji izlemiş ve bu süreçte daha aktif bir dış politika sergilemiştir.

Daha önce ifade edildiği gibi 26-30 Eylül 1991 tarihleri arasında LDK tarafından Kosova'da düzenlenen referandum sonucunda, Kosova'nın cumhuriyet olarak ilan edilmesi kararı çıkmıştır. 1995 yılına giden dönemde ise Kosovalı Arnavutlar, 1991'de referandumdan çıkan sonuçların tüm uluslararası toplum tarafından kabul edilmesini beklemişse de bu durumun gerçekleşmemesi üzerine pasif direnişlerinin yerini silahlı mücadele almış ve bu mücadeleyi Kosova adına Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) Sırp ordusuna karşı yürütmüştür.²⁸²

UÇK ve Sırp güçleri arasındaki çatışmalar sırasında Almanya ilk olarak, Yugoslavya'dan Kosova'ya eski özerkliğin verilmesini talep etmiştir. Bununla birlikte Almanya, çatışmalar sırasında Fransa ile hareket etmiş, Almanya Dışişleri Bakanı Kinkel ve Fransa Dışişleri Bakanı Verdine Sırlara Kosovalı Arnavutlarla diyaloga başlamaları çağrısında bulunmuş ve karşılığında AB kozlarını kullanarak Yugoslavya ile AB arasında bir ilişkinin tesis edileceğini, AGİT'e üyeliğinin destekleneceğini vaat etmişlerse de diplomatik çözüm sağlanamamıştır. Bu süreçte Almanya, Kosova'nın özerkliğini savunurken tam bağımsızlığı desteklemediğini de belirtmiş ve yine Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık sürecinden çıkardığı ders ile temkinli davranmayı tercih etmiştir.²⁸³

Almanya Dışişleri Bakanı Kinkel, gerek Kosovalı Arnavutlarla görüşmelerinde gerek Almanya içerisinde askeri müdahalenin zor olduğunu belirtse de seçenek dışı bırakmamıştır. Eylül 1998 seçimlerinden sonra CDU/CSU-FDP koalisyonu yerine

---

²⁸¹ Demirtaş Coşkun, *a.g.m*, 2007, s. 82.

²⁸² Türbedar, 2013, ss.142-143.

²⁸³ Demirtaş-Coşkun, *a.g.m*, 2008, s. 356.

daha sonra kızıl-yeşil koalisyonu olarak adlandırılacak olan SPD ve Yeşiller Partisi koalisyonu kurulmuş ve yeni hükümet, eski hükümetin politikalarını devam ettirmiş olsa da askeri müdahalenin BM'den yetki alınmadan yapılmayacağını altı çizilmiştir. Genel olarak Şansölye Gerhard Schröder Başkanlığındaki ve Joschka Fischer Dışişleri Bakanlığında hükümetin göreve gelmesinin ardından ilk yurtdışı ziyareti Washington'a düzenlenmiş ve Clinton'a NATO'nun destekleneceği sözü verilmiş ve bundan böyle hükümet ABD ve NATO üyeleri ile birlikte hareket etmeye devam etmiştir.²⁸⁴ Dolayısı ile hükümet değişse bile Kosova krizine yaklaşım değişmemiş askeri müdahale söylemi devam etmiş fakat öncelik diplomatik çözüm arayışında olmuştur.

Daha sonra Alman silahlı kuvvetleri İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ilk kez silahlanarak NATO'nun 24 Mart 1999 Kosova müdahalesine dâhil olarak harekâta katılmıştır. Dolayısı ile Bosna Savaşı'nda uçuşa yasak bölgelerin denetlenmesine katılan Almanya, daha bir yılını bile doldurmayan yeni hükümetin kararı ile Kosova krizinde doğrudan savaşa katılmıştır. Bu durumun özellikle Bosna Savaşı'ndaki askeri unsurların kullanılmasına sürekli olarak eleştiri getiren partilerden olan SPD'nin koalisyon hükümetinde gerçekleşmesi bir hayli ilginç karşılansa da BM onayı olmadan yapılacak olan müdahaleye parlamentodaki oylamada CDU partisi gibi partilerin çoğunluğunun oy vermesi koalisyon hükümetinin işini kolaylaştırmıştır.²⁸⁵ Dolayısıyla bu durum, Alman parlamentosunda Almanya'nın uluslararası kriz yönetimi konusunda daha fazla sorumluluk alma noktasında çoğunluğun ortak bir görüşe sahip olduğu izlenimini vermiştir.²⁸⁶ Fakat o dönemde koalisyonda yer almayan fakat mecliste askeri müdahale oylamasına oy veren CDU grubu başkanı Wolfgang Schäuble bir uyarıda bulunarak BM ve Rusya'yı içeren yeni siyasi ve diplomatik girişimlere duyulan ihtiyacı vurgulamıştır. CDU grubu başkanı Wolfgang Schäuble gibi CSU Başkanı Stoibler de NATO harekâtına katılımı

---

²⁸⁴ Maull, *a.g.m.*, 2000, s.3.

²⁸⁵ İnternet: "Ten Years On, Germany Looks Back at Return to War in Kosovo", *DW*, 24.03.2009, Web: <https://www.dw.com/en/ten-years-on-germany-looks-back-at-return-to-war-in-kosovo/a-4123734>, 20/03/2020'de alınmıştır.

²⁸⁶ Miskimmon, *a.g.m.*, 2009, ss. 561

desteklese de bunun Rusya ile ilişkiler açısından ciddi sonuçlar doğuracağından kara birliklerinin kullanımına karşı olduğunu vurgulamıştır.²⁸⁷

Bu çerçevede Şansölye Schröder, müdahaleye giden yolda tüm diplomatik yolların denendiğini fakat kabul görmediğini belirterek müdahalenin haklı gerekçesini vurgulamaya çalışmış ve bunun bir savaştan ziyade barışçıl bir çözüm olduğunun altını çizmiştir. Bu kapsamda müdahalenin daha çok insan haklarının ihlalinin kaldırılmasına yönelik olduğu da ifade edilmiştir. Ayrıca müdahalenin Bosna Savaşı sonrasına benzer bir göç dalgasını önlemeye yönelik bir girişim olduğu da dönemin Savunma Bakanı Rudolf Scharping tarafından ifade edilmiştir. Bu müdahale aynı zamanda koalisyon hükümetinde yer alan ve güç kullanımına karşı politikaları savunan Yeşiller Partisi'ne yönelik daha büyük eleştirilerin gelmesine sebep olmuştur.²⁸⁸

Almanya askeri müdahalenin bitmesinin ardından barışın istikrarının korunması ve çatışmanın engellenebilmesi amacıyla KFOR'a katılmak üzere Alman askerleri görevlendirmiştir. Bu güçte de konumunu koruyan Almanya KFOR'da en fazla asker bulunduran devlet olmuştur.²⁸⁹ Müdahalenin başarılı bir şekilde sonuçlanmasının ardından NATO tarafından yürütülen barışı koruma operasyonu KFOR'a 4.000'den fazla Alman askeri katılmıştır.²⁹⁰

Almanya, 5 Mayıs 1999 tarihinde düzenlenen G8 Zirvesi'ne Kosova'da barışın sağlanabilmesi için Rusya'nın da katılımını içeren bir öneri götürmüştür.²⁹¹ Çünkü Almanya, Bosna Savaşı'nda olduğu gibi Kosova krizinde de Rusya'nın Batılı müttefiklerinin çözüm çabalarına dâhil edilmesini savunarak böylece Sırpların sakinleştirilebileceğini onlar üzerinde bir baskı uygulanabileceğini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'nde oylarda veto yetkisini kullanmasının önüne geçilmek istenmiştir.²⁹²

---

²⁸⁷ Hyde-Price A. (2001), "Germany and the Kosovo war: still a civilian power?", *German Politics*, 10:1, p.25-26.

²⁸⁸ İnternet: "Ten Years On, Germany Looks Back at Return to War in Kosovo", *DW*, 24.03.2009, Web: <https://www.dw.com/en/ten-years-on-germany-looks-back-at-return-to-war-in-kosovo/a-4123734>, 20/03/2020'de alınmıştır.

²⁸⁹ Brummer. and Oppermann, *a.g.m.*, 2018, s.3.

²⁹⁰ Meiers, *a.g.m.*, 2002, s.209.

²⁹¹ Harnisch, *a.g.m.*, 2001, s.53.

²⁹² Maull, *a.g.m.*, 2000, s.4.

Ardından Almanya, ilk başlarda Kosova'nın özerkliğini savunmasına rağmen Kosova'nın 17 Şubat 2008 tarihinde ilan edilen bağımsızlığının ABD, İngiltere ve Fransa tarafından tanınmasını bekleyerek 20 Şubat 2008'de tanımıştır. Fakat Rusya ile bir anlaşma yapılamaması ve BM Güvenlik Konseyinden Kosova'nın bağımsızlığının onaylanmaması Almanya'nın çok da tercih ettiği bir durum olmamıştır. Bu durumun yanısıra Almanya'da da Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasını SPD partisi içinde bazı milletvekilleri ve Demokratik Sosyalist Partisi (PDS) uygun bulmamıştır.²⁹³

Netice olarak, Almanya'nın Kosova krizindeki dış politika davranışlarını açıklayan üç durumun mevcut olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, “bir daha asla yalnız” ilkesi ile açıklanabilmektedir. Almanya ve özellikle kızıl-yeşil koalisyonu, Almanya'nın Batı ittifakının ortağı olarak güvenilirliğini göstermek zorunda kalmıştır. Alman politikasını açıklayan ikinci bir güçlü unsur ise, Almanya'nın her şeyden önce NATO, AB ve BM güvenilirliğine ve etkinliğine bir zarar gelmesini istememesi olmuştur. Çünkü Almanya Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, Avrupa istikrarsızlığına yönelik olası tehlikeleri göz önüne alarak hareket etmiştir. Aynı zamanda çok taraflılıktan yana olan Almanya işleyen uluslararası kurumlara diğerlerinden daha fazla bağlılık göstermiştir. Coğrafi olarak yakın bir bölgedeki istikrarsızlık korkusu ve Balkanlar'daki huzursuzluğun Batı kurumları üzerindeki olası yıpratıcı ve aşındırıcı etkileri konusunda endişelenen Almanya bu bölgedeki sorunlarla yakından ilgilenmiştir. Üçüncü olarak, Alman dış politikasında dış beklentiler ve durumsal talepler inanç ve normlar prizmasıyla yorumlanmış ve Almanya'nın çıkarları, hedefleri ve stratejileri buna göre tanımlanmıştır. O dönemdeki bu normlar en iyi şekilde “bir daha asla yalnız” ve “bir daha asla savaş” iki sloganı ile özetlenmektedir. II. Dünya Savaşı'nın anıları, Almanya'nın askeri güç kullanımı konusunda etkilemiş olsa da Dachau ve Auschwitz'in anıları, Yugoslavya'daki etnik temizlik ve soykırım planlarına karşı Almanya'yı, Balkanlar'daki katliamı ve dehşeti sona erdirmeye yardım etmeye itmiştir. Dolayısı ile Almanya'nın Kosova krizindeki çıkarlarını ve politika seçimlerini değerlendirirken tarihsel inanç ve normlarını göz önüne aldığı görülmektedir. Batı kurumlarına karşı algılanan tehditler, Avrupa istikrarı ve dış baskıların

---

²⁹³ Demirtaş-Coşkun, *a.g.m.*, 2008, s. 363-366.

yorumlanmasını şekillendiren bir dizi inanç ve normlar, Kosova krizi sırasında Alman dış politikasının kritik belirleyicileri olmuştur.²⁹⁴

Almanya özellikle 1994 tarihinde Anayasaya uyum konusundaki belirsizliğin kalkmasının vermiş olduğu imkân ve Kosova'daki durumun aczi yetinin açıklanması ile bu askeri müdahaleye katılarak müttefiklerini de memnun etmeyi başarmış ve yine çok taraflılığa vermiş olduğu önemi göstermiştir. Aslında BMGK'nin onayı olmadan, NATO'nun yürüttüğü bu operasyona katılması, Almanya'nın II. Dünya Savaşı sonrası dış politika ilkeleri ile uyuşmayan özellikler gösterse de Almanya, bu müdahaleye katılarak Körfez Savaşı ve Bosna Savaşı'nda müttefiklerinin istemesine rağmen doğrudan katılım yapamaması sebebiyle NATO'da hala güvenilir bir müttefik ve ABD'ye de stratejik bir ortak olduğunu kanıtlamak istemiştir.²⁹⁵

Ayrıca Almanya'nın uluslararası misyonlara katılımını sağlayabilmek ve kamuoyunun desteğini kazanmak için Şansölye Schröder ve Dışişleri Bakanı Fischer, Alman tarihini Soğuk Savaş sonrası dönemde Almanya'nın dış politikasında askeri gücün kullanımının kısıtlanmasının devam etmesinin bir nedeninden ziyade uluslararası toplumda daha fazla sorumluluk almanın ve geçmiş hataların tekrarlanmasının önlenmesinin gerekliliğinin bir nedeni olarak başarıyla yorumlamışlardır. Bu kapsamda Fischer'in NATO'nun Yugoslavya'yı bombalaması yani Müttefik Güç Harekâtı (Operation Allied Force, OAF) sırasında yaptığı konuşmaların önünde ve merkezinde insan haklarını koruma konusundaki sorumluluk duygusunun yer aldığı görülmektedir. Fischer özellikle "Alman hükümeti olarak en başından beri yaptıklarımızın doğru olduğuna inandım. Almanya başka bir şekilde hareket edemezdi. Ben sadece "savaş yok" öğrenmedim aynı zamanda "Artık Auschwitz yok" da öğrendim" şeklinde ifadeler kullanmıştır. Buna rağmen, Fischer partisini ikna etme noktasında bazı siyasi zorluklarla karşılaşmıştır.²⁹⁶ Dışişleri Bakanı Fischer'in Kosova krizi sırasında iç siyasi zorluklara rağmen enerjik ve yapıcı diplomasi tavrı takınması daha sonra birçok

---

²⁹⁴ Maull, *a.g.m.*, 2000, ss.11-12.

²⁹⁵ Hyde-Price, A. (2003), "Foreign and Security Policy", *Developments in German Politics 3*, Edit: S. Padgett, W. E. Paterson, & G. Smith, New York: Palgrave Macmillan, ISBN 0-333-96202-8, First Edition, s. 192-193.

²⁹⁶ Miskimmon, *a.g.m.*, 2009, ss. 563-564.

beğeni toplamasına ve devlet adamı niteliğinin altının çizilmesini sağlamıştır.²⁹⁷ Buna ek olarak Dışişleri Bakanı Fischer radikal geçmişine rağmen Atlantik işbirliğinin sürekliliğini savunarak bu işbirliğini Almanya'nın dış politikasının temel dayanaklarından biri olarak görmüş ve ABD ile yakın bir ilişki kurmanın hem güvenlik hem de Alman demokrasisinin meşrulaştırılması için gerekli olduğunu savunmuştur.²⁹⁸

Bu kapsamda Fischer'ın Alman dış politikasının yol göstericisi olan 'bir daha asla savaş' ilkesini, "bir daha asla soykırım ya da Auschwitz" şeklinde yorumlaması kamuoyunda dış politikanın başlıca sorumluluğunun insan haklarına öncelik verilmesi olduğunu düşündürmüştür. Dolayısıyla Almanya'nın Kosova müdahalesine katılımı Alman dış politikasında bir devrimin yanı sıra değişen uluslararası bağlama uyacak şekilde mevcut fikirlerin ve ilkelerin inşa edilebildiğini göstermiştir. Bunun yanısıra Şansölye Schröder'in, Miloseviç'in politikalarının olumsuz sonuçlarının, iyi bir NATO ortağı olmanın önemini ve geçmiş Alman hatalarının telafi edilmesi arzusunun Almanya'nın müdahaleye katılımını zorunlu hale getirdiğini savunduğu görülmüştür. 1990'ların başlarında, sosyal demokratlar, Alman silahlı kuvvetlerinin savunma dışında başka bir yere konuşlandırılması konusunda çok rahatsız oldukları bilinmektedir. Ancak Ocak 1999'daki Racak katliamı hem Schröder hem de Sosyal Demokrat Savunma Bakanı Rudolf Scharping için bir dönüm noktası olmuştur.²⁹⁹ Kısacası Schröder'in dış ilişkilerdeki en önemli mirası, hükümetinin Almanların yurtdışına konuşlandırılması konusundaki önceki tereddütlerini atmasına yardımcı olması olmuştur. Kosova, Bosna veya Afganistan'daki uluslararası kriz misyonlarına verdiği destek, büyük bir siyasi cesaret gerektirdiğinden Almanya'yı çok taraflı istikrar çabalarına en büyük katkıda bulunanlardan biri yapmıştır.³⁰⁰

Sonuç olarak Almanya'nın Kosova krizindeki duruşunun müdahaleci olmayan ve hatta pasifizmi savunan bir parti olarak Yeşiller Partisi ve SPD döneminde gerçekleşmesi, 1998-2005 yılları arasında görev yapan Schröder-Fischer

---

²⁹⁷ Hyde-Price, *a.g.m.*, 2001, p.24.

²⁹⁸ Forsberg T. (2005), "German Foreign Policy and the War on Iraq: Anti-Americanism, Pacifism or Emancipation?", *Security Dialogue*, 36: 213, p. 217

²⁹⁹ Miskimmon, *a.g.m.*, 2009, ss. 563-564.

³⁰⁰ Bierling, *a.g.m.*, 2006, s.15.

hükümetinin ve tarihsel norm ve inançların yeniden inşa edilmesi ve yorumlanmasının Kosova krizinde beklenenden farklı politikalar izlenmesinde etkili olduklarını göstermiştir. Çünkü bu iki liderin mensup oldukları Sosyal Demokrat ve Yeşiller partisi, Hitler'in politikalarına karşı çıkan ve gerektiğinde onu engellemeye çalışan bir gelenekten gelmişlerdir ve bu yüzden askeri gücün kullanımını konusunda politika izlemeleri beklenen bir durum olmamıştır.

4.4. Almanya'nın Balkanlar Politikasını Etkileyen Temel Unsurlar

İki Almanya'nın birleşmesinin Almanya'nın uluslararası politikadaki konumunu güçlendirmesi ve Soğuk Savaş dönemindeki iki blok arasındaki sıkışmışlığın sona ermesi neticesinde Almanya daha emin politikalar izlemeye başlamıştır. Özellikle Balkanlara yönelik politikasını yürütürken Almanya, tarihte yapmış olduğu hataları göz önünde bulundurarak hegemon olma iddiası gütmeyen, müttefikleri ve uluslararası kuruluşlarla hareket ederek çok taraflılığa verdiği önemi vurgulamıştır. Bunun Balkanlar'daki ilk istisnası Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık ilanını erken tanınması olmuştur. Şüphesiz ki bu erken tanıma kararı, Balkanlar'da kıvılcımın erken alevlenmesine sebep olsa da bu kararın alınmasında dönemin hükümetinin, dışişleri bakanının ve şansölyesinin, ülkeler arasındaki kültürel bağlara bağlı dini kimliğin ve tarihsel bağlar neticesinde Almanya'da lobcilik yapan Hırvat nüfusunun ve bağlantılarının sonuç olarak daha çok iç etkenlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

Ardından Bosna Savaşı'nda Almanya'da alan dışılık konusu tartışılmaya başlanmış olmasına rağmen İki Dünya Savaşı'nda da etkin rol oynayan ve İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi dönemi ile beraber çok kan döken Almanya'nın hatalarını telafi etme şansı gibi değerlendirilmiş ve Avrupa'nın ortasında katliamların tekrar yaşanmaması için savaşa askeri anlamda doğrudan katılmayan Almanya, ekipman ve insani yardımlarda bulunmuş ve düzensiz göçmenlere ev sahipliği yapmıştır. Şüphesiz Almanya'nın Bosna Savaşı'ndaki tutumunu ve dış politika kararlarını iç etkenlerin yanısıra müttefiklerle hareket etme, çok taraflılık ilkesine riayet etme çabasının etkilediği bilinmektedir.

Bosna Savaşını mütakiben Kosova krizinin patlak vermesi ile Almanya'da şansölye, dışişleri bakanı ve hükümet daha aktif politikalar izlemiş ve Alman silahlı

kuvvetlerinin silahlanarak askeri müdahaleye katılması yönünde çaba sarf ederek Alman dış politikasında etkili olmuşlardır. Elbette bu kararda yine Almanya'nın tarihten çıkardığı derslerin yeniden yorumlamasının, müttefikler ve uluslararası kuruluşlarla beraber hareket etme temennisinin ve daha fazla düzensiz göçmene ev sahipliği yapmasının toplum düzenini bozacağı kanaatinin etkili olduğu ifade edilebilmektedir. Kosova krizinde askeri müdahaleye katılım sürecine giden yolda Alman Anayasası'nda yapılan değişikliklerin ve parlamentonun da dış politika kararlarının verilmesi sürecinde etkili olduğu bilinmektedir.

4.4.1. İç Etkenler

Bu üç olay incelendiğinde ortaya çıkan tabloda Almanya'nın Balkanlar politikasını etkileyen iç faktörler şansölye, dışişleri bakanı, hükümet, siyasi partiler ve parlamento, anayasa ve Anayasa Mahkemesi, kamuoyu, tarihsel geçmişe bağlı norm ve değerler, yabancı nüfus ve buna bağlı lobicilik şeklinde özetlenebilmektedir.

Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma sürecinde ve Kosova krizinde özellikle iç etkenlerin etkili olduğu ve bu iç etkenlerden de en çok dışişleri bakanı, şansölye ve hükümetin üstün çabalarının etkili olduğu görülmüştür. Zira Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma sürecinde dışişleri bakanı o kadar etkili olmuştur ki Hırvat halkı heykelinin dikilmesini istemiştir. Bunun yanısıra dönemin koalisyon partisinde yer alan CDU tarihsel ve kültürel değerlerden etkilenmiş ve Katolik halkın etkisi ile beraber bu iki ülkenin bağımsızlığının ilanında etkin rol oynamıştır. Nitekim bu olayda lobiciliğin ve yabancı nüfusun da etkili olduğu görülmüştür. Bunun yanısıra o dönemde siyasal birliğine yeni kavuşan Alman kamuoyu da self determinasyon hakkının kullanılması ve müttefikinin Sırp tarafında şiddete maruz kalması konularına hassas bir şekilde yaklaşmıştır.

Buna ek olarak Kosova krizinde dışişleri bakanı ve şansölye Yeşiller Partisi ve SDP'den gelmelerine rağmen bir zamanlar karşı çıkılan askeri gücün kullanımı konusunda tarihsel normları farklı yorumlayarak ve uluslararası kuruluşlar ile beraber hareket etmeye önem vererek kendi siyasi partilerinden beklenmeyen bir duruş sergilemişlerdir. Bu noktada Almanya'nın Kosova krizinde dışişleri bakanı ve şansölyenin tarihsel normlarını farklı yorumlayarak “bir daha asla savaş” ilkesini “bir daha asla Auschwitz” ile birleştirmesinin ve bunu kamuoyuna çok net bir şekilde

kabul ettirmesinin çok önemli bir başarı olduğu görülmüştür. Şansölye Schröder ve Dışişleri Bakanı Fischer Yahudi soykırımı anılarını, kolektif hafızayı NATO müdahalesine katılma noktasında halkın desteğini almak için etkin bir şekilde kullanmış ve böylece kamuoyunun söz konusu dış politika kararına karşı olmasının önüne geçilmiştir.

Alman Anayasası ve Anayasa Mahkemesi dış politika kararlarında etkili olmuş ve Almanya, Bosna Savaşı ile ilgili ambargoların denetlenmesi çalışmaları kapsamında NATO'nun talebi üzerine keşif uçağı gönderirken bile Alman Anayasasına aykırılık olmadığını ve Almanya'nın hegemon iddiasında olmadığını vurgulamak adına askeri misyon olmadığını altı çizilmiştir.³⁰¹ Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Almanya'nın birleşmesi sonrasında uluslararası aktörler ve Almanya'nın müttefiklerinin Almanya'dan küresel ve bölgesel istikrara daha fazla katkı sağlamasını ve daha fazla sorumluluk almasını beklediklerini dile getirdiği görülmüştür. Fakat Almanya'da Alman ordusunun askeri misyonlara katılımı Anayasa'da yer alan maddelerle sınırlandırılmış vaziyette olduğundan bu konu ile ilgili adım atılması gerekmiştir. Konuyla ilgili olarak, Alman askerlerinin askeri misyonlara katılımının Anayasa ile uyumluluğu Federal Anayasa Mahkemesi tarafından denlendiğinden mahkemenin 12 Temmuz 1994 tarihinde vermiş olduğu karar önemli görülmektedir. Söz konusu kararda Mahkeme, Alman askerlerinin katılacağı misyonun operasyonun kolektif güvenlik çerçevesinde yapılması gerektiğinden ve parlamentonun her misyon için ayrı ayrı oylama yaparak basit çoğunluğa göre karar vermesinin gerekliliği belirtilmiştir.³⁰² Bu karar sonrasında Almanya'nın askeri operasyonlara daha rahat katılabileceği görüşü hâkim olmuştur. Fakat bu kararın aynı zamanda hükümetin bu tür durumlarda her seferinde parlamentonun onayına ihtiyaç duyması parlamentonun konuya ilişkin gücünü artırmıştır.³⁰³

Bu kararı takiben NATO'nun Almanya'dan Bosna için AWACS'a katılımı kapsamında Tornado keşif uçağı talep etmesi üzerine FDP ve SPD tepki göstermeye başlamıştır. Dolayısı ile anayasa belki askeri misyonlara katılımında sorun teşkil

---

³⁰¹ Lantis, *a.g.e*, 2002, ss.88-89.

³⁰² Baumann and Hellmann, *a.g.m.*, 2001, ss.12-15.

³⁰³ Demirtaş-Coşkun, *a.g.m.*, 2008, s. 351.

etmese de muhalefet partileri durumu eleştirmeye devam etmiş ve bu konudaki husus söz konusu uçakların sadece NATO uçaklarını korumaya yönelik olduğunun ve saldırı amaçlı gönderilmediğinin vurgulanması sonrasında parlamentodan oylamanın geçmesinin ardından netleşmiştir.³⁰⁴ Bu noktada muhalefet partilerin dış politika kararlarında doğrudan etkili olmaktan ziyade meclisi ve Anayasa Mahkemesi'ni harekete geçirerek dolaylı etkili olduğu görülmüştür.

Kamuoyu açısından bakıldığında, Kosova krizinde askeri müdahale tartışması, birleşen iki Almanya arasındaki derin ayrılıkları açıkça ortaya çıkarmıştır. Çünkü Alman kamuoyunun birleşmeden sonra bile batı ile doğu arasındaki bölünme derin bir şekilde hissedilmiş olup, örneğin doğu Almanlarının Alman silahlı kuvvetlerinin yurtdışı misyonlara görevlendirilmesi konusunda ve NATO hakkında çok daha kısıtlayıcı ve şüpheli bir görüşe sahip olduğu görülmüştür.³⁰⁵ Bu kapsamda yapılan araştırmalarda Batı Almanların yüzde 59'unun NATO'nun bombardımanın insani amaçlara hizmet ettiğine inandığı görülürken Doğu Almanların yalnızca yüzde 38'inin bu görüşte olduğu görülmüştür. Bu kapsamda Batıda, yüzde 70'inin Alman silahlı kuvvetlerinin Kosova operasyonuna katılımını desteklediği, Doğuda ise sadece yüzde 41'inin bu operasyona katılımını desteklediği ortaya çıkmıştır. Dolayısı ile Almanya'nın iki parçası arasındaki farklı toplumsallaşma süreci yaşanmasına bağlı olarak farklılıkların mevcut olduğu görülmüştür.³⁰⁶

Fakat zamanla Alman seçmenlerin güç kullanımına ilişkin görüşlerinin, büyük ölçüde siyasi parti pozisyonlarına paralel olarak önemli oranda değiştiği ve Almanya'nın daha aktif bir dış politika izlemesi gerekliliğinin düşünülmesi ile beraber bu misyonlara katılım yönündeki görüşlerin arttığı görülmüştür. Bu durum daha çok Alman askerlerinin sadece barışı korumaya değil, aynı zamanda insani müdahale ve barış uygulamalarına katılımını desteklemeyi içermeye başlamıştır. Ancak, kara savaşı gibi daha çok gerçek savaşa benzer durumlara muhalefet partileri karşı durmuştur.³⁰⁷

---

³⁰⁴ Lantis, *a.g.e*, 2002, s.123.

³⁰⁵ Maull, *a.g.m*, 2000, ss. 8-9.

³⁰⁶ Hyde-Price, *a.g.m.*, 2001, p.27.

³⁰⁷ Maull, *a.g.m*, 2000, ss. 8-9.

Alman silahlı kuvvetleri (Bundeswehr) ise, Alman dış politikasını etkileyen bir unsur olmaktan ziyade dış politikada kullanılan bir araç görevi görmüştür. Örneğin Almanya'nın barışı koruma operasyonlarına Alman ordusuna mensup askerleri görevlendirdiği bilinmektedir.

4.4.2. Dış Etkenler

Balkanlar'ın jeopolitik önemi ve buna bağlı olarak güvenlik ve düzensiz göçmen endişesinin, çoktarafılık ilkesine bağlılık kapsamında BM, NATO, AB ile ilişkilerin, AB-Balkanlar ilişkisinin, ekonomik ve kültürel unsurların Almanya'nın Balkanlar politikası kapsamında etkili olduğu söylenebilmektedir.

Balkanlar, Almanya başta olmak üzere AB açısından da jeopolitik öneme sahip bir bölgedir. Bu bölgedeki güvenliğin ve istikrarın sağlanmasının tüm Avrupa'da güvenlik ve istikrarın sağlanmasında önemli olduğu bilinmektedir. Bu çerçevede Almanya'nın güvenlik politikasına ilişkin stratejisini anlatan 2006 yılında yayınlanan Beyaz Kitap'ta Batı Balkanlar'a ilişkin şu ifadeler yer almaktadır: “Batı Balkanlar öncelikle Avrupa'nın ve sonra Almanya'nın güvenliği için önemli bölgedir. Almanya'ya coğrafi olarak son derece yakın olan Batı Balkanlar'da, Almanya'nın hususi çıkarları bulunmaktadır. Bu hususi çıkarların işletilebilmesi için en önemli kavram olan istikrar; yoksulluk, yüksek oranlı işsizlik, organize suçlar ve yozlaşma, insan haklarının ihlali, uyuşturucu ticareti gibi tehditler nedeniyle zarar görmektedir. Bu yüzden bölgede atılacak adımların başında, demokratik ve anayasal yapıların tesisi, savaş suçlarının takibi, başarılı bir şekilde uygulanan ekonomik reformlar ve azınlıkların etkili bir şekilde korunması olacaktır.” Buna ek olarak Almanya Beyaz Kitap'ta, bu bölgede gelecekte de yaşanabilecek olası çatışmaların engellenmesine yönelik çözümler üzerine durmuştur. Bu doğrultuda Almanya tarafından çatışmaların önüne geçebilmek, güvenlik ve istikrarın sağlanabilmesi için Balkan ülkelerinin Batı'ya uyum ve entegrasyonun sağlanması gerektiği düşüncesi vurgulanmıştır.³⁰⁸

Bu kapsamda Almanya'nın devletin güvenliğinin sınırdaki değil, sınırların ötesinde başladığını ifade ettiği bilinmektedir. Bu yüzden Almanya'nın Balkanlara vermiş olduğu önem, Güneydoğu Avrupa'daki istikrarın hem Avrupa'nın ve

---

³⁰⁸ İnternet:“White Paper 2006: on German Security Policy and the Future of Bundeswehr”, *Federal Ministry of Defence*, Web: http://responsibilitytoprotect.org/Germany_White_Paper_2006.pdf den, 24/03/2020'de alınmıştır. s. 47

Almanya'nın güvenliğinin hem de bölge ile olan ticaretinin bozulacağına dair endişelerden kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda özellikle Batı Balkanlar'daki barışı koruma ve barışı tesis etme operasyonlarına katılımın Almanya'nın güç politikasına geri dönüşünden ziyade, bölgede bozulan istikrarın Avrupa'nın ve kendisinin güvenliğini de tehdit edeceği algısından kaynaklandığı söylenebilmektedir.³⁰⁹ Ayrıca, yine bu çerçevede 2006 tarihli Beyaz Kitap'ta Almanya'nın Balkanlar'daki barışı koruma operasyonlarına katılımının güvenliklerini sağlama ve korumada önemli olduğunun altı çizilmiştir.³¹⁰

Balkanlar'daki herhangi bir istikrarsızlık neticesinde burada yaşayan halkın göç edeceği bilindiğinden ve bu durumun en çok Avrupa'nın sosyal, ekonomik ve toplumsal düzenini etkileyeceğinden endişe duyulmaktadır. Örneğin Almanya'nın, 1992 yılının ilk altı ayında 200 bin savaş göçmenini ülkesine kabul ettiği, 1992 yılı sonunda Almanya İçişleri Bakanlığı'nın ülke de 440 bin sığınmacı, 250 bin mülteci ve 310 bin illegal yollardan ülkeye giriş yapan insan olduğunu ifade ettiği bilinmektedir. Bunun yanısıra Dışişleri Bakanı Kinkel'in söylemine göre, bu konumlarda olanlara 406 milyon dolar insani yardım sağlamıştır. Buna ek olarak, Haziran 1998'de Almanya'da 250 bin Boşnak mültecinin yanında Kosova'dan gelen 140 bin sığınmacı Arnavut'un ülkede olduğu kaydedilmiştir.³¹¹

Bu minvalde, güncel olarak ise Almanya'nın Balkanlara olan ilgisi, Almanya'ya ulaşmaya çalışan göçmenlerin ana yolunun Balkanlar'dan geçmesi nedeniyle, göç krizinin Avrupa'yı vurduğu 2015'ten bu yana daha da artmıştır. Alman hükümetinin göç krizini ele alması, aşırı sağa halk desteğini artırmış olup, Şansölye Merkel başka bir göçmen akını önlemek için kamuoyu ve diğer unsurlar tarafından baskı altına alınmış durumdadır. Bu yüzden Almanya, Batı Avrupa'ya giden rotanın

---

³⁰⁹ Vatandaş S. (2013), "Alman Dış Politikası ve Batı Balkanlar", *BİLGESAM Analiz/Avrupa*, 5003, s. 4.

³¹⁰ İnternet: "White Paper 2006: on German Security Policy and the Future of Bundeswehr", *Federal Ministry of Defence*, Web: http://responsibilitytoprotect.org/Germany_White_Paper_2006.pdf den 24/03/2020'de alınmıştır.s. 71

³¹¹ Ramet S. P. & Coffin L. (2001), "German Foreign Policy toward the Yugoslav Successor States, 1991-1999", *Problems of Post-Communism*, 48:1, ss.57-58.

engellenmesinin ve başka bir krizin ortaya çıkması ihtimalinin yok edilmesi gerektiğini düşündüğü bilinmektedir.³¹²

Ele alınmış olan üç olayda da Almanya'nın Balkanlara yönelik dış politikasını etkileyen birden çok parametre bulunduğu görülmekte olup, bunlardan biri de AB ile ilişkileridir. Nitekim Almanya'nın birleşmesinden sonra Avrupa bütünleşmesine ayrı bir önem verdiği bilinmekte olup, AB çatısı altında beraber hareket etme noktasında karar kıldığı bilinmektedir. Fakat bu kararın ilk istisnası Slovenya ve Hırvatistan'ın tanınması olsa da Almanya'nın daha sonraki iki olayda da AB ile beraber hareket ettiği görülmüştür.

Güncel olarak ise, Almanya'nın Balkanlar-AB ilişkisine önem atfettiği bilinmektedir. Bu kapsamda Balkanlar'da, AB üyelik sürecinde olan devletler olduğu gibi AB'ye üye olan Slovenya ve Hırvatistan gibi birden fazla devlet bulunmaktadır. Günümüzde üyelik süreci devam eden ülkeler arasında Sırbistan, Kuzey Makedonya, Arnavutluk, Karadağ yer almaktadır. Almanya'nın bu ülkelerin AB'ye üyelik sürecinde etkili olduğu bilinmekle beraber bu ülkelerin AB'ye üye olmasına hazırlanması gerektiğini düşündüğüne şüphe yoktur. Çünkü hazır olmadan üye olan her ülke birliğin sürdürülebilirliği ve akıbeti için tehlike arz etmektedir.

Bu noktada Almanya, AB'nin Balkanlar'a yönelik politikasına öncülük etmek ve bölgenin bu ülkeleri istikrarsızlaştırabilecek ve Avrupa çapında bir güvenlik tehdidi oluşturabilecek ekonomik sorunlardan kaçınmasına yardımcı olmak için yakından ilgilenmektedir. Yine bu kapsamda Almanya Balkanlar'da çeşitli girişimlerde bulunmakta olup bunlardan biri de Ağustos 2014'te başlatılan Balkan ülkeleri ile AB arasındaki ilişkileri güçlendirmek için diplomatik bir girişim olan Berlin Süreci'dir. Bu girişim sayesinde Almanya, stratejik konumu nedeniyle Sırbistan'ı bölgedeki en önemli devlet olarak gördüğünü açıkça ortaya koymuş ve sadece Sırbistan'ın Brüksel ile ilişkilerini desteklemekle kalmayıp, Sırbistan ile Kosova arasındaki diyalogu kolaylaştırmak için de çok çaba sarf etmiştir. 2017'de Almanya, Berlin Süreci'ni, altyapı ve kalkınma projeleriyle ilgilenen Avrupa

---

³¹² İnternet: Colibasanu A. (2017), "Germany: Keeping an Eye on the Balkans", *Geopolitical Futures*, Web: <https://geopoliticalfutures.com/germany-keeping-eye-balkans/> den 23/03/2020'de alınmıştır.

ülkelerinden bölgeye yönelik fonu artırabilmek adına Berlin Süreci Artı (Plus) olarak genişletileceğini açıklamıştır.³¹³

Bunun yanısıra Balkanlar'da Sovyetlerin ve komünizmin etkisini yitirmesi ile birlikte yeni bir ekonomik açılım sürecine girilmesi nedeniyle de birliğini yeni tamamlamış ve ekonomisinin güçlenmesine odaklanan Almanya açısından ekonomik anlamda da önemli bir bölge olmaya başlamış ve Alman dış politikasının Balkanlar'da etkinliğin artırılması noktasında ekonomik unsurlarında etkinleşmiştir. Özellikle 2019 dış ticaret istatistikleri rakamları incelendiğinde, Almanya'nın ihracat anlamında Slovenya 40., Hırvatistan 46., Sırbistan 49., Makedonya 66., Bosna Hersek 73. sırada yer aldığı görülmektedir. İthalat anlamında ise yine Slovenya'nın 33, Makedonya'nın 44, Sırbistan'ın ise 48. Sırada yer aldığı görülmektedir.³¹⁴ Bu rakamlar bize Balkan ülkelerinin Almanya için ne kadar önemli bir ticari partner olduğunu göstermektedir. Fakat bir diğer taraftan bakılınca Balkanlar için Almanya'nın ne kadar önemli bir partner olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Zira 2014 rakamlarına bakıldığında, Bosna Hersek için Almanya 15.2% ile birinci ihracat partneri, Hırvatistan için 11.2% ile dördüncü ihracat partneri, Makedonya için 40% ile birinci ihracat partneri, Sırbistan için 11% ile ikinci ihracat partneri olduğu görülmektedir.³¹⁵ Bu noktada Balkanlar'daki ülkelerin Almanya için önemli birer ticari partner olma özelliği taşıması, Almanya'nın burada istikrarı sağlamaya, güvenliği artırmaya yönelik dış politika adımları atmasını sağlamaktadır.

Bu kapsamda Almanya, Balkanlara ekonomik anlamda gelişmeleri ve kendi dış politika adımlarını daha da sağlamlaştırmak için doğrudan yabancı yatırımlar da yapmaktadır. Bu doğrultuda Makedonya'ya 2003 ve 2012 yılları arasında toplam 62,2 milyon avro doğrudan yabancı yatırım gerçekleştirilmiştir. Hırvatistan'a ise 1993'ten 2013'ün ilk çeyreğine kadar 3 milyar 116 milyon avro doğrudan yabancı yatırımda bulunulmuştur. Bosna-Hersek'e ise, 1994-2011 yılları arasında

---

³¹³ İnternet: Colibasanu A. (2017), "Germany: Keeping an Eye on the Balkans", *Geopolitical Futures*, Web: <https://geopoliticalfutures.com/germany-keeping-eye-balkans/> den 23/03/2020'de alınmıştır.

³¹⁴ İnternet: "Ranking of Germany's trading partners in foreign trade", *Statistisches Bundesamt (DESTATIS)*, March 18, 2020, Web: https://www.destatis.de/EN/Themes/Economy/Foreign-Trade/Tables/order-rank-germany-trading-partners.pdf?__blob=publicationFile den 06/04/2020'de alınmıştır.

³¹⁵ Pere E. and Ninka E. (2017), "International Trade in Western Balkan Countries: Analysis Based on the Gravity Model", *The wiiw Balkan Observatory*, Working Papers, 126, pp. 28-65.

gerçekleştirdiği, toplamda 288 milyon avro değerindeki yatırım gerçekleştirilmiştir. Kosova'ya ise doğrudan dış yatırımın %25'i Almanya tarafından yapılmıştır.³¹⁶

Kültürel unsurlar, Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanımada etkili bir baskı unsuru olmuştur. Yugoslavya'nın çoğu Ortodoks Hristiyan ya da Müslüman ve yüzyıllarca Osmanlı Türklerinin yönetimi altında iken Slovenya ve Hırvatistan'ın büyük çoğunluğu Katolik ve Orta Avrupa'daki diğer milletler ile tarihsel bağları bulunduğu bilinmektedir. Bu kapsamda özellikle genel anlamda Katoliklik, Katolik liderler ve buna ek olarak koalisyonun bir parçası olan Katolik Hristiyan Sosyal Birliği, hükümete Slovenya ve Hırvatistan'ı savunma noktasında baskı yapmış ve etkili olmuştur. Bunun yanısıra, Almanya'da o dönemde yaşayan 600.000 Hırvat'ın, anavatanları adına etkili bir lobi olarak ortaya çıktığı bilinmektedir.³¹⁷

Almanya birleşmesinden sonra dış politikasında çok taraflılığa ve müttefikleri ile ortak hareket etmeye büyük önem atfetmiş ve bu kapsamda özellikle incelenen üç olaydan Bosna Savaşı'nda ve Kosova krizinde NATO, BM, AB ve ABD ile ortak hareket etmeye özen göstermiştir. Bu kapsamda Almanya, Balkanlar'da yaşanan gelişmelerde uluslararası sorumluluğunu yerine getirmek üzere dış politika kararları almıştır. Örneğin bu amaçla Almanya'nın NATO'ya verdiği önem kapsamında Bosna Savaşı'nda hava sahasını kontrol çalışmalarına katıldığı, Kosova'da askeri müdahaleye ve müdahale sonrası barış gücüne katıldığı görülmektedir. Bunun yanısıra Almanya, Avrupa'da barış ve istikrarın Rusya olmadan sağlanamayacağına inandığı için Rusya'nın hep barış görüşmelerinde yer almasını istemiş, yeri geldiğinde Rusya'yı Sırp'ların barışa ikna edilmesinde önemli bir partner olarak görmüştür.

NATO askeri müdahale sırasında, Almanya'nın temel kaygısı, savaşa bir son bulma arayışına hem Birleşmiş Milletleri hem de Rusları dâhil etmek olmuştur. Bu amaçla Şansölye Schröder, Avrupa Konseyi Başkanı sıfatıyla BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ı 14 Nisan 1999'da Brüksel'de düzenlenen gayri resmi AB Zirvesine

---

³¹⁶ Vatandaş, *a.g.m.*, 2013, s. 5.

³¹⁷ İnternet: "Europe, Backing Germans, Accepts Yugoslav Breakup", Kinzer S. (1992), *The New York Times*, Web: <https://www.nytimes.com/1992/01/16/world/europe-backing-germans-accepts-yugoslav-breakup.html> 23/03/2020'de alınmıştır.

katılmaya davet etmiştir. Rusya ile ilgili olarak ise, Alman hükümeti, BM'nin Kosova konusunda ortak karar almasının Rusların yeniden barış görüşmelerinde aktif rol alarak sağlanacağına inanmıştır. Aslında Almanya'nın temel kaygısı Kosova krizinin, Almanya'nın Moskova ile işbirliğine dayalı bir güvenlik ilişkisini ve ekonomik çıkarlarını baltalamasını istememesi olmuştur. Bu kaygı sebebiyle Rusya'yı yeniden barış anlaşması arayışına sokmak ve Rus hükümetini çatışmada olumlu bir rol oynamaya teşvik etmek için Nisan ve Mayıs ayları boyunca, Alman diplomat ve siyasi liderleri Moskova'ya ziyaret düzenlemişlerdir. Buna ek olarak Alman hükümeti, Washington'u Moskova ile diyalogunu yoğunlaştırmaya teşvik etmiştir.³¹⁸ Son olarak Almanya, G8 platformunu Rusya ile siyasi bir anlaşma yapmak için kullanmış ve 5 Mayıs tarihli Bonn'da 8 ülkenin dışişleri bakanlarının katılımı ile düzenlenen G8 Zirvesi sonucunda çatışmayı sona erdirmek için bir dizi "ilkenin" kabul edildiği Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fischer tarafından ifade edilmiştir.³¹⁹

---

³¹⁸ Hyde-Price, *a.g.m.*, 2001, p.28.

³¹⁹ İnternet: "G-8 countries endorse Kosovo plan", *CNN*, 6 May 1999, Web:<http://edition.cnn.com/WORLD/europe/9905/06/kosovo.05/index.html>'den, 27/11/2020'de alınmıştır.

5. TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASI

Türk dış politikasının, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından itibaren “batıcılık” ve “statükoculuk” olmak üzere iki temel ilkesi bulunduğu kabul görmektedir. Batıcılığın köklerinin aslında Osmanlı Devleti’nin Lale Devri’ne kadar uzandığı bilinmekte olup, 1990 sonrasında batıcılığın terk edilip edilmediğine dair tartışmalar bir dönem Türk dış politikasına hâkim olmuştur. Bu kapsamda örneğin Baskın Oran tarafından, batıcılığın Soğuk Savaş sonrasında terk edilmediği savunulmuş ve Türkiye'nin SSCB'nin dağılması ile ortaya çıkan boşluğu değerlendirme çabası ve ABD'nin teşviki nedeniyle Orta Asya ve Türki Cumhuriyetlerde daha aktif olmaya çalıştığı ifade edilmiştir.³²⁰

Statüko ise, yürürlükte bulunan antlaşmalara göre olması gereken veya süregelen durum anlamına gelmekte olup bu durumu korumaya meyilli olana statükocu denilmektedir.³²¹ Statükoculuk diğer anlamda anti revizyonizm, Türk dış politikasında “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ile örtüşmekte ve Türk dış politikasının ana ilkeleri arasında yer almaktadır.³²²

Türkiye'nin statükoculuk politikasının arkasında yer alan nedenlerden biri Osmanlı İmparatorluğu'nun ardından kurulan bir devlet olmasına bağlı olarak tarihsel ve kültürel bağları olan ve kendi devletinin sınırları dışında yer alan halklar ile birleşmesi fikrine karşı duruş sergilemesi anlamına gelen irredantizm ile ilgilidir. Tarihte Türkiye gibi bir imparatorluğun ardından kurulan devletlerin irredantizme karşı statükoculuk politikasını benimsemiş olduğu ve dış politika kararlarında yayılmacı politikalarından ziyade bu politikaya sıklıkla başvurdukları görülmüştür.³²³ Statükoculuk, Türkiye’nin içinde bulunduğu coğrafyanın zorlu siyasi koşullara maruz kaldığı dönemlerde özellikle önemini daha da göstermiş ve Türkiye, yakın bölgesindeki revizyonist devletlere karşı mesafesini korumuştur.

---

³²⁰ Oran B. (1996), "Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 51, Sayı: 1-4 (Ocak-Aralık 1996), ss. 353-355.

³²¹ İnternet: “Statüko”, *TDK Sözlükleri*, Web: <https://sozluk.gov.tr/29/04/2020>’de alınmıştır.

³²² Oran, *a.g.m.*, 1996, ss. 353-355.

³²³ Aksu F. (2010), “Kosova Krizinde Türkiye’nin Dış Politikası”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: III Sayı: 1, s.52-53.

Tüm zamanlarda Türkiye'nin Avrupa ve Asya'nın kesişme noktasında yer alması, doğuda kuzey Orta Doğu ve Körfez üzerinde ve batıda Karadeniz'den Akdeniz'e oradan Cebelitarık'a kadar olan iletişim hatlarına hâkim coğrafi konumu, ülkenin bölgesel ve muhtemel küresel güç dengelerini etkilemedeki potansiyelini ortaya koymaktadır.³²⁴ Dönemsel olarak incelendiğinde, Türkiye'nin coğrafi olarak Sovyetler Birliği ve Doğu bloku ülkelerine yakın konumda olmasının Soğuk Savaş döneminde ülkenin önemini artırdığı görülmüştür. Türkiye bu dönemde, Doğu blokuna yakınlığına rağmen Batı bloğunda yer almış ve Batı blokunun ileri bir karakolu gibi imaj çizmiş ve bunun getirdiği bazı tehlikelere rağmen önemli avantajlarından da yararlanmışır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, komünizm tehdidinin ortadan kalkmasıyla Türkiye'nin çevresini kendi iç sorunları ile uğraşan zayıf devletler çevrelemiş olması ve SSCB'nin çökmesi ile beraber ise Batı Avrupa'nın Türkiye'ye güvenlik açısından ihtiyacının azalması nedeniyle, Türkiye'nin bölgede ağırlığı artarken öneminin azaldığı görülmüştür. Fakat daha sonra Türkiye'nin ABD ve Batı açısından önemin, 1990-2001 Körfez Savaşı gibi Orta Doğu'daki krizler çerçevesinde yeniden arttığı dikkat çekmektedir.³²⁵

Nitekim Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, uluslararası sistemde bir belirsizlik hâkim olmuş ve dış politika ve iç politika arasındaki sınırlar kalkmıştır. Bunun üzerine kamuoyu, sivil toplum kuruluşları, baskı grupları, medya ve çıkar grupları gibi devlet dışı aktörlerin dış politikaya ilgisi ve dolayısıyla üzerindeki etkisi hızla artmıştır.³²⁶

Türkiye'nin Balkan politikasının, Cumhuriyet'in kuruluşunun akabinde bölgedeki sorunlara ve tehditlere karşı önlem almaya ağırlık verilerek, sorun çözücü ve ara bulucu rolleri çerçevesinde şekillendiği ifade edilebilmektedir. Bulgaristan'ın yayılmacı politikalarına karşı 1934'te Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya ile imzalanan Balkan Paktı ve 1954'te Yugoslavya ve Yunanistan ile yapılan Bled

---

³²⁴ Bazoğlu Sezer D. (1996), "Turkey in the New Security Environment in the Balkan and Black Sea Region", *Turkey between East and West: New Challenges For A Rising Regional Power*, Eds. Mastny, Vojtech and Nation, R. Craig Boulder, Colorado, Westview Press, ISBN: 9780813334127, s.76.

³²⁵ Oran, a.g.m., 1996, ss.359-360.

³²⁶ Efeğil E. (2012), "Türkiye için Yeni bir Dış Politika Karar Verme Modeli Önerisi", *Krizler ve Kriz Yönetimi: Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar*, Editörler: Doç. Dr. Mehmet Seyfettin EROL- Doç. Dr. Ertan EFEGİL, Barış Kitap, Ankara/İstanbul, s. 225

Antlaşması, Türkiye'nin güvenlik kaygıları nedeniyle bölgesel ittifaklara yöneldiğini göstermiştir. Soğuk Savaş döneminde ise, Türkiye'nin Balkan politikası Doğu ile Batı bloklarının sıkışmışlıktan dolayı pasif kalmıştır. Fakat Soğuk Savaş'ın bitmesi, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Yugoslavya'nın parçalanma sürecine girmesi Türkiye'nin, Balkanlar'da da daha aktif bir dış politika sergilemesini teşvik etmiştir. Başta Balkanlar'da çıkarlarının örtüştüğü ve müttefiki olan ABD ile Türkiye ortak politikalar izlemiş, Bosna Savaşı ve Kosova krizi esnasında ise barış ve güvenliği esas alarak uluslararası ve bölgesel kuruluşları harekete geçirmeye çalışmıştır.³²⁷

2000'lerde ise özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin iktidara gelmesinin ardından Türk dış politikasında ciddi bir hareketlenme gözlemlenmiş ve Türkiye Balkanlar'da daha aktif olmayı amaçlayarak kademeli olarak bölgedeki etkinliğini arttırmıştır. Temelde önceden güvenlik odaklı politikalar izleyen Türkiye, yeni dönemde ekonomik ve kültürel faaliyetleri ile de aktif rol almaya başlamıştır. Özellikle Yunus Emre Enstitüsü, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) aracılığı ile Balkan halkları ile direkt ilişki kurmaya çalışılmış, Türkiye'nin yumuşak gücü kullanılmaya, kamu diplomasisi harekete geçirilmeye ve kalkınma yardımları, karşılıklı turizm ve kültürel faaliyetleri ile aktif görünüm sergilenmeye başlanmıştır.³²⁸ Fakat özellikle 2011 sonrası Orta Doğu coğrafyasında ortaya çıkan siyasi çalkantılar ve güvenlik tehditleri Türkiye'nin dikkatinin Orta Doğu'ya kaymasına yol açmıştır.³²⁹

Türkiye'nin Balkanlar politikası bölgede istikrarın ve barışın sürdürülebilirliği, antlaşmalarla oluşturulan statünün korunarak sınırların değişmezliği, insan haklarının korunması gibi temel değerler üzerine kurulmuş ve dış politika ilkeleri ile uyumlu oluşturulmuştur.³³⁰ Temel anlamda günümüzde Türkiye'nin Balkanlar politikasında

---

³²⁷ İnternet: "Kam Yuvarlak Masa Toplantıları: Türk Dış Politikasında Balkanlar; Birgül Demirtaş", Emin N. (2012), *Bilim ve Sanat Vakfı*, Web: https://www.bisav.org.tr/tr-tr/KAM/YuvarlakMasa/Detay/18/ozel_etkinlik/1007/turk_dis_politikasinda_balkanlar_16/04/2020'de alınmıştır.

³²⁸ İnternet: "Kam Yuvarlak Masa Toplantıları: Türk Dış Politikasında Balkanlar; Birgül Demirtaş", Emin N. (2012), *Bilim ve Sanat Vakfı*, Web: https://www.bisav.org.tr/tr-tr/KAM/YuvarlakMasa/Detay/18/ozel_etkinlik/1007/turk_dis_politikasinda_balkanlar_16/04/2020'de alınmıştır.

³²⁹ Ekinci M.U. (2017), "Türkiye-Balkanlar İlişkileri", *SETA Analiz*, Mayıs 2017 Sayı: 204, ss.17-21.

³³⁰ Aksu, *a.g.m.*, 2010, s.57.

“bölgesel sahiplenme” ve “kapsayıcılık” ilkeleri gözetilmekte ve Balkan politikası üst düzeyli siyasi diyalog, herkes için güvenlik, azami ekonomik entegrasyon ve bölgedeki çok etnikli, çok kültürlü, çok dinli toplumsal yapıların muhafazası şeklinde özetlenebilecek dört eksen üzerine oturtulmaktadır. Bu kapsamda Türkiye, bölge ülkeleri arasında “ortak çıkar alanları” yaratılarak mevcut işbirliğinin hızlandırılması ve kapsamlı bir bölgesel entegrasyon sağlanmasını hedeflemektedir.³³¹

5.1. Türkiye'nin Dış Politika Karar Verme Süreçleri

Türkiye'de 2017'de düzenlenen referandumda kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine 24 Haziran 2018 genel seçimi ile birlikte resmen geçilmesinden önce parlamenter demokrasi hâkim olmuştur.³³² Bu noktada Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası Balkanlar politikasının örnek üç olay nezdinde incelenmesi amacını taşıyan bu bölümde söz konusu üç olayın da Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi öncesinde gerçekleşmesi münasebetiyle parlamenter demokrasideki karar verme süreçlerinin incelenmesinin bu çalışmanın içeriği açısından daha uygun olduğu düşünülmektedir.

Bu noktadan hareketle, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi öncesi parlamenter demokrasi ile yönetilen Türkiye'de 1982 Anayasası'na göre yasama, yürütme ve yargıda güçler ayrılığı ilkesi benimsendiği bilinmektedir. Bu kapsamda parlamenter sistemde yürütme organı, cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşmaktadır. Başbakan, Bakanlar Kurulu'nun başı olarak yasama organına karşı yürütmenin sorumlu kanadını temsil etmektedir. Bu sistemde başbakan ve kabinesinin güçlü bir hükümet oluşturabilmesi ancak nitelikli bir çoğunlukla tek başına iktidara gelebilmesi gerekmektedir. Fakat Türkiye'de 2002 seçimlerine kadar tek bir parti oyların büyük çoğunluğunu alamadığı için uzun yıllar koalisyon hükümetleri Türk siyasi hayatına hâkim olmuştur.³³³

³³¹İnternet: “Balkan Ülkeleri İle İlişkiler”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, Web: http://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa 25/03/2020'de alınmıştır.

³³²İnternet: Erem O. (2019), "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: 24 Haziran 2018'den bugüne kaç kanun çıktı, kaç kararname yayımlandı?", *BBC Türkçe*, Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48788902> 09/03/2020'de alınmıştır.

³³³Güler T. (2018), “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Ve Kamu Yönetimine Etkileri”, *Balkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 39, ss.313-314.

Bu çerçevede genel anlamda yürütmenin dış politika kararlarında karar verici/yapan pozisyonunda olduğu kabul edilmektedir. Bu duruma uygun bir şekilde Türk dış politikasının prensip ve hedeflerinin hükümet tarafından belirlendiği anayasa tarafından teyit edilmektedir. Fakat yürütme organı temelde hükümet, bu alanda yetkisini özellikle 2000'li yıllara kadar silahlı kuvvetler ve tüm zamanlarda Dışişleri Bakanlığı ile paylaşmak durumunda kalmıştır.³³⁴ Askeri kanadın böyle bir yetkiye sahip olmasına, 12 Eylül 1980 darbesi sonrası 1982 Anayasası ile askeri kesimin yürütmedeki rolü yapılandırılması neticesinde 1960 darbesinden sonra kurulan Milli Güvenlik Kurulu (MGK)'nin konumunu daha da güçlendirilmesi neden olmuş ve bu süreçten sonra MGK, bakanlıklar üzerinde de etkili olmuştur.³³⁵ Bu süreçle birlikte Türk karar vericileri, ulusal güvenliğe ilişkin dış politika gelişmeleri hakkında Milli Güvenlik Kurulu'nda öncelikle karar almayı, ardından Bakanlar Kurulu'nun konuyu ele almasını benimsemiş ve Kurulun kararı doğrultusunda dış politika belirlenmiştir.³³⁶ 1984 sonrası Kürdistan İşçi Partisi (PKK) terör örgütünün Türkiye'de ve dışarda daha aktif terör içerikli faaliyetler sergilemesi ve Kuzey Irak sorunu silahlı kuvvetlerin dış politika kararlarında etkinliğinin devamını getirmişse de Türkiye'nin AB adaylığının onaylanması ile gerçekleşen sonraki süreçte Türkiye'de silahlı kuvvetlerin siyasetteki rolünü sınırlandırılmıştır.³³⁷

Hükümetin dış politika oluşturma süreci, cumhurbaşkanının başbakanlık görevini verdiği kişinin Bakanlar Kurulu üyelerini belirlemesi sonrasında dış politika hedeflerinin ve yönergesinin yer aldığı hükümet programını hazırlanması ile başlamakta ve daha sonra bu programın Meclise sunulması ile devam etmektedir.³³⁸ Ardından hükümet programında yer alan dış politikanın yürütülmesinden, uygulanmasından öncelikli olarak Dışişleri Bakanlığı sorumlu tutulsa da Dışişleri Bakanlığı herhangi bir konuda gerekli olması halinde diğer bakanlıklardan yardım

³³⁴ Efegil E. (2003), "Hukuksal Açından Türk Dış Politikası Karar Verme Süreci", *KÖK Araştırmalar*, Cilt 5, Sayı 1, s. 142.

³³⁵ Jacoby, T.(2005), "Semi-Authoritarian Incorporation and Autocratic Militarism in Turkey", *Development and Change*, 36(4), p.648.

³³⁶ Özcan G. (2009), "Facing its Waterloo in diplomacy: Turkey's military in the foreign policy-making process", *New Perspectives on Turkey*, No. 40, 2009, ss.83-102 ve Efegil E. (2012), "Türkiye İçin Yeni Bir Dış Politika Karar Verme Modeli Önerisi", *Uluslararası Strateji Ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi (USGAM) Raporu No: 1 Türk Dış Politikası Çalışmaları No: 1*, s. 6.

³³⁷ Özcan, a.g.m., 2009, s.86.

³³⁸ Efegil, a.g.m., 2003, s. 142.

alabilmekte ve güvenlik, savunma gibi konularda da Milli Savunma Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı ile işbirliği yapabilmektedir.³³⁹ Dolayısı ile Dışişleri Bakanlığının sistemde bir de koordinasyon rolü bulunmaktadır.

Yasama organı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) ise, esasen kanun teklifi ve tasarılarını görüşmek ve oylamaktan sorumlu olarak görüldüğünden 1982 Anayasasının 87'nci maddesine göre "kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak" TBMM'nin görev ve yetkisi olarak kabul edilmiştir. Bu kapsamda TBMM'deki dış politika alanında da uygulanabilecek bir kanun sürecinin kısaca nasıl olduğuna değinmek gerekmektedir. Kanunların yapılması süreci "öneri", "görüşme", "kabul" ve "yayım" şeklinde dört aşamadan oluşmaktadır. Anayasaya göre, kanun "önermeye" Bakanlar Kurulu ve milletvekilleri yetkilidir ve Bakanlar Kurulunca yapılan kanun önerisine "kanun tasarısı", milletvekilleri tarafından yapılan kanun önerisine ise "kanun teklifi" denilmektedir. Kanun teklifleri TBMM Başkanlığınca doğrudan doğruya komisyonlara havale edilmekte ve ilgili komisyonlar kanun tasarı ve teklifleri hakkında bir rapor hazırlamaktadırlar. Ardından rapor TBMM Başkanlığına sunulmakta ve TBMM'de kanun tasarısı ve tekliflerinin görüşülebilmesi için genel kurulda toplantı yeter sayısının olması halinde ve bir kanun tasarı veya teklifi hakkındaki komisyon raporunun genel kurula sunulmasından kırk sekiz saat sonra veya öncelikle görüşülmesine genel kurul tarafından karar verildikten sonra, görüşmelere geçilebilmektedir. Bir kanun tasarı veya teklifinin TBMM genel kurulunda görüşülmesine, bu tasarı veya teklif hakkında esas komisyon tarafından hazırlanan raporun okunmasıyla başlanmakta ve kabul edilebilmesi için toplantıya katılanların salt çoğunluğunun, yani yarısından bir fazlasının kabul oyu gerekmektedir. Ancak bu kabul yeter sayısı, hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından, yani 139 milletvekilinden az olamamaktadır. Kabul edilen kanunlar cumhurbaşkanına gitmekte ve cumhurbaşkanının geri gönderme yetkisini kullanmaması durumunda, on beş gün içinde resmi gazetede yayınlanmaktadır.³⁴⁰

---

³³⁹ Kalaycı ve Yetim, 2012, s.129.

³⁴⁰ İnternet: Gözler K. (2005), "Anayasalar" , Web: <http://www.anayasa.gen.tr/kanun.htm>, 19/04/2020'de alınmıştır.

Bu noktadan hareketle devletlerin dış politikalarını oluştururken ve uygularken ilk olarak kendi iç hukuk düzenlerinden etkilendikleri görülmektedir. Bu kapsamda devletin anayasal kurallarının o devletin dış politikasının sınırlarını oluşturduğu kabul edilmektedir.³⁴¹ Bu bağlamda, dış politikada alınacak kararların hukuki çerçevesi ve mekanizmaları açısından kanun çıkarmak dışında ülkelerin yasama organlarının görev ve yetkileri bulunduğu gibi TBMM'nin de anayasada yer alan bazı görev ve yetkileri bulunmaktadır. 1982 Anayasası'nda "milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi TBMM'nindir" ifadesi yer almaktadır. Ayrıca TBMM'nin Bakanlar Kurulu'nu denetleme yetkisi ve görevi de bulunmaktadır. TBMM'nin dış politikada önemli düzeyde etkinliğini sağlayabileceği bu yetkiler karar verme sürecinde TBMM'ye "denetleme", "uygun bulma", "izin verme" gibi imkânlar sağlayabilmekte ve hükümetin dış politikadaki etkinliği üzerinde sınırlandırıcı bir rol oynayabilmektedir.³⁴² Yukarıda da ifade edilen Anayasanın 92. maddesinden "Türkiye'nin milletlerarası antlaşmalarının" gerektirdiği hallerde, TBMM onayına ihtiyaç kalmayacağı anlamının çıkartılması hükümetlerin, özellikle NATO operasyonlarına, TBMM onayına ihtiyaç duymadan asker gönderme kararı alabileceğini göstermektedir. Fakat kamuoyunun yurtdışına asker gönderme konularında hassas olması, NATO çerçevesinde de olsa hükümetlerin bu tür kararlarda TBMM'ye başvurmasını gerektirmektedir.³⁴³

Bunun yanısıra anayasada cumhurbaşkanının yürütmedeki görevlerine ek olarak, "TBMM tatilde ya da ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da, TSK'nın kullanmasına karar

---

³⁴¹ Pazarıcı H. (2008), "Türk Dış Politikası ve Hukuk", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 7, No: 2 (Bahar 2008), s. 120.

³⁴² İnternet: Şener B. (2014), Askeri Güç Kullanımı Bağlamında Dış Politikada TBMM'nin Görev ve Yetkileri Üzerine Bir Değerlendirme, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, Web: <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/askeri-guc-kullanimi-baglaminda-dis-politikada-tbmmnin-gorev-ve-yetkileri-uzerine-bir-degerlendirme> 19/04/2020'de alınmıştır.

³⁴³ Erhan Ç. ve Embel E. (2015), "Türk Dış Politikasında Karar Vericileri Yönlendiren Yapısal Faktörler", *Bilig*, Kış 2015 / Sayı 72, s.148.

verebilir” ifadesi yer almaktadır.³⁴⁴ Dolayısı ile bu durum cumhurbaşkanının dış politika anlamında elini güçlendirmektedir.

Anayasanın 98. maddesinde “Türkiye Büyük Millet Meclisi soru, meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve meclis soruşturması yollarıyla denetleme yetkisini kullanır.” ifadesi yer almaktadır. Bahse konu parlamenter denetim araçlarının TBMM tarafından dış politika konusunda yazılı ve sözlü sorular aracılığı ile kullanıldığı görülmüş ve bu iki araç dışında genel görüşme, meclis araştırması, meclis soruşturması ve gensoru yöntemlerine de başvurulduğu kaydedilmiştir. Kısacası dış politika da söz konusu araçlarla sorgulanmış, yönlendirilmiş ve denetlenmiştir. Bu kapsamda örneğin 17. Yasama Dönemi boyunca toplamda 1220 sözlü soru önergesinin verildiği ve bunlardan 61 tanesinin Ege ve Kıbrıs, AB, Batı Trakya gibi dış politikayla ilgili sorular olduğu kaydedilmiştir. 17. Dönem yazılı soru önergelerine bakıldığında ise dönem boyunca toplam 1759 yazılı soru önergesinin verildiği ve bunlardan 77 tanesinin dış politikayla ilgili olduğu görülmüştür. Bunun yanısıra 17. Yasama Dönemi içerisinde toplam 19 genel görüşme önergesinin 10 tanesinin ve 46 meclis araştırması önergesinin 3 tanesinin dış politika ile ilgili olduğu kaydedilmiştir.³⁴⁵

Dış politika kararlarının alınmasında ve uygulanmasında etkili organ görevinde olan Dışişleri Bakanlığına ait 2010 tarihli 6004 Sayılı Dışişleri Bakanlığı Kanunu, Bakanlığın görev, yetki ve sorumluluğunun sınırlarını kurumsal düzlemde açıklamaktadır. Buna göre, “Türkiye Cumhuriyeti’nin dış politikasının tespiti için hazırlık çalışmaları yapmak ve tekliflerde bulunmak, hükümet tarafından tayin ve tespit edilen hedef ve esaslara göre dış politikayı uygulamak ve koordine etmek” Dışişleri Bakanlığının temel görevidir.³⁴⁶ Bunun yanısıra Dışişleri Bakanlığı dış ilişkileri, müzakereleri yürütmek, yönlendirmek, geliştirmek, ülkenin çıkarlarını

³⁴⁴ İnternet: Şener B. (2014), Askeri Güç Kullanımı Bağlamında Dış Politikada TBMM’nin Görev ve Yetkileri Üzerine Bir Değerlendirme, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, Web: <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/askeri-guc-kullanimi-baglaminda-dis-politikada-tbmmnin-gorev-ve-yetkileri-uzerine-bir-degerlendirme> 19/04/2020’de alınmıştır.

³⁴⁵ Yeşil F. (2014), “Türkiye Büyük Millet Meclisi XVII. Yaşama Dönemi (1983-1987) ve Dış Politika, Dış Politikanın Parlamenter Denetimi ile TBMM’nin Dış İlişkileri”, *Yasama Dergisi*, Sayı: 27, ss. 56-60.

³⁴⁶ İnternet: Dışişleri Bakanlığının Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun (2010), *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, Web: <http://www.mfa.gov.tr/data/bakanlik/mevzuat-2013.pdf> 19/04/2020’de alınmıştır.

korumakla görevli ve yetkili kılınmıştır. Fakat belirtmek gerekir ki Dışişleri Bakanlığı hükümetin dış politika esasları ve kararlarının oluşum sürecine katkıda bulunup dışarıda kararların uygulanmasını gözeterek etki ve yansımaları hakkında hükümeti bilgilendirse de onun hareket alanının sınırlarını ve esaslarını hükümet belirlemektedir.³⁴⁷

Son olarak, kısaca son döneme ilişkin bilgi vermek gerekirse, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin bir önceki sisteme göre dış politikada karar verme sürecini etkileyen bazı özellikleri barındırdığı görülmektedir. Bunlardan biri, Başbakanlık ve Bakanlar Kurulu'nun kaldırılması neticesinde yürütme organının sadece cumhurbaşkanından ve cumhurbaşkanlığı kabinesinden oluşması ve cumhurbaşkanının, yardımcılarını ve bakanlarını atayabilmesidir. Bunun yanısıra Parlamenter sistemde yetkili, ancak sorumsuz cumhurbaşkanının yerine yeni sistemde halk tarafından seçilen cumhurbaşkanının hem siyaseten hem de diğer konularda sorumlu olması esasının benimsendiği görülmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde en önemli değişikliklerden birisi yürütme organının başı olan cumhurbaşkanının, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarabilmesi ve bahse konu kararnamelerle, kamu kurum ve kuruluşlarının kuruluş ve görevlerinde değişiklik yapılabilmesi ve bürokrasinin konumunu etkileyebilmesidir.³⁴⁸ Tüm bu unsurlar bir önceki sistemin aksine cumhurbaşkanının dış politikada daha etkin ve etkili olacağını göstermektedir.

5.2. Türkiye'de Dış Politikayı Etkileyen Temel Unsurlar

Türkiye'nin dış politikasını etkileyen unsurları iki başlık altında inceleyecek olursak bunlar iç etkenler ve dış etkenler olarak ikiye ayrılabilir. Almanya'da olduğu gibi iç etkenler altında incelenecek olan bazı aktörler karar verici/yapan özellikleri ile diğerlerinden daha etkin bir profil çizebilmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin dış politikasını etkileyen iç faktörler genel çerçevede cumhurbaşkanı, başbakan ve hükümet, siyasi partiler, meclis, silahlı kuvvetler, Dışişleri Bakanlığı, kamuoyu, coğrafi konum, tarihsel ve kültürel bağlar, toplumsal yapı ve sivil toplum kuruluşları (STK) şeklinde özetlenebilmektedir. Dış etkenler altında ise, NATO, BM,

---

³⁴⁷ Aksu, F. (2018), "Türk Dış Politikası Krizlerinde Hükümetler, Cumhurbaşkanları ve Başbakanlar", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 15, Sayı 59, 2018, ss.71-72.

³⁴⁸ Güler, a.g.m., 2018, ss.312-313.

AB gibi kuruluşların, ABD ve Rusya gibi küresel güçlerle olan ilişkisinin, ulusal çıkarları da etkileyen ekonomik unsurların, enerjinin ve güvenlik konularının etkili olduğunu ifade etmek yanlış olamayacaktır.

5.2.1. İç Etkenler

Türkiye'nin dış politikasını etkileyen iç faktörler genel çerçevede coğrafi konum, tarihsel ve kültürel bağlar, toplumsal yapı, cumhurbaşkanı, başbakan ve hükümet, siyasi partiler, meclis, kurallar bütünü olarak anayasa, silahlı kuvvetler, Dışişleri Bakanlığı, kamuoyu, sivil toplum kuruluşları (STK) şeklinde özetlenebilmektedir.

Türkiye'de dış politikada karar alınırken dikkate alınan ve etkili olan unsurlardan belki de en önemlisinin coğrafi konum olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Türkiye coğrafi olarak Avrupa, Orta Doğu ve Kafkasya'nın ortasında yer alan, bu kapsamda Karadeniz, Marmara Denizi, Ege Denizi ve Akdeniz'e hâkimiyeti bulunan bir devlet olarak 8 sınır komşusuna sahiptir. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya dış politika açısından bazen avantaj bazen dezavantaj niteliğinde olmuştur. Nitekim bu coğrafi konum neticesinde önemli boğazlara ve Akdeniz'e erişime sahip olan Türkiye, tarihte büyük güçlerin ilgi odağında olmuş ve sahip olduğu bu coğrafi konumun korunması mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bunun yanısıra tarihte kendi coğrafyasında emelleri olan ülkelerle halen komşu olmak veya coğrafi olarak bu ülkelere yakın olmak Türkiye'nin dış politikasında daha dikkatli adımlar atmasını gerektirmiştir.³⁴⁹ Bir diğer açıdan da bu konum onun önemli doğal kaynaklara sahip komşulara sahip olmasını, onlardan gerekli temini daha kolay ve hızlı yollarla gerçekleştirebilmesini hatta onların doğal kaynaklarının başka ülkelere transferinde önemli bir yol olmasını sağlamıştır.

Tarihsel ve kültürel bağlar ise, Türk dış politikasında karar vermede önemli unsurlardan bir diğeridir. Türkiye'nin komşuları ve müttefikleriyle ilişkilerinde tarih, Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun coğrafyasının merkezini almasından kaynaklı etkili olabilmektedir.³⁵⁰ Üç kıtaya yayılmış Osmanlı İmparatorluğu,

³⁴⁹ Aydın, M. ve Ereker, F. (2014), "Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı 43 (Güz 2014), s.134.

³⁵⁰ Karaosmanoğlu A. (2000), "The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey", *Journal of International Affairs*, Cilt 54, No.1, s.199.

zamanında Orta Doğu ve Balkanlar'da yüzlerce yıl yönetimini sürdürmüş ve böylece bu coğrafyalara belirli oranda Türk nüfusu yerleşmiştir. Özellikle Balkanlar'da Türk nüfusunun Osmanlı'da yeni fethedilen yerlerde idarenin kolaylaştırılması için iskân politikası çerçevesinde Türklerin ve Müslümanların yerleştirilmesi ile de arttığı bilinmektedir.

Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması sonrasında bir zamanlar hâkim olduğu bölgelerde Osmanlı'ya ait tarihsel miras ve yerleşik durumda olan Türk halkı geride bırakılırken Balkan, Orta Doğu, Kafkas kökenli nüfusun bir kısmı da Türkiye sınırları içerisinde kalmış ve Türkiye'nin toplumsal yapısı farklılaşmıştır. Özellikle Balkanlar'da 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın, Balkan Savaşları'nın, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın ve Yugoslavya'nın dağılmasının ardından zaman zaman yaşanan baskı ve zulme dayanamayan halk belirli aralıklarla Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Özellikle Balkanlar'dan gelen göçmenlerin Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Bursa, İzmir dolaylarına yerleştiği bilinmekte olup, günümüzde Türkiye'de 15 milyondan fazla göz ardı edilemeyecek sayıda, stratejik öneme sahip Balkan kökenli nüfusun yaşadığı kaydedilmektedir.³⁵¹ Bahse konu Balkan kökenli nüfus Türkiye'de yoğun olarak yaşadıkları şehirlerde Türkiye genelini de kapsayacak şekilde ekonomik ve sosyal faaliyetleri desteklemek üzere dernekler kurmuştur. Bu durum ilerleyen bölümlerde görülebileceği gibi Türkiye'nin özellikle son dönem dış politikasında Balkanlar nezdinde önemli olarak görülmüş ve dış politika kararlarını etkilemiştir.

Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi öncesinde, Cumhurbaşkanlığı dış politika konularında zaman zaman aktif rol oynasa da bunun boyutu liderlerden lidere değişiklik gösteren bir alan görünümü çizmiştir. Örneğin yurtdışı seyahatlerinin ekonomik ve siyasal ilişkileri konuşmak adına önemli etkisi olduğu düşünüldüğünde, Cumhurbaşkanı Turgut Özal döneminde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer dönemine oranla daha fazla yurtdışı seyahatlerine çıkıldığı görülmektedir. Bu örneğin devamı niteliğinde kişisel özelliklerinde etkisi ile eski

---

³⁵¹ İnternet: Özlem K. (2011) "Balkan Göçmenleri ve Türkiye'deki Siyasi Seçimler", *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, Web: <https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/balkan-gocmenleri-ve-turkiyedeki-siyasi-secimler>'den, 25/22/2020'de alınmıştır.

Cumhurbaşkanlarından Abdullah Gül, Turgut Özal ve Süleyman Demirel'in dış politika kararlarında çok etkili olduğu söylenebilmektedir.³⁵²

Cumhurbaşkanı ile kıyaslandığında teoride dış politikadaki en aktif rol hükümet ve başbakanın olmuştur. Hükümet ve başbakan dış politika vizyonunu inşa etmiş ve gerektiğinde buradaki sorumluluklarını Dışişleri Bakanlığı ve askeri organlar ile paylaşmıştır. Bu sebeple silahlı kuvvetler de bir dönem Türk dış politikasını etkileyen önemli bir aktör olmuştur. Özellikle 1990 sonrası dönemde, askeri kesim tarafından Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, yürütme organını etkileme ve yönlendirme noktasında, Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi de, bakanlıkların politikalarını belirleyen temel doküman olma noktasında etkili olmuştur.³⁵³

Fakat Türkiye'nin adaylığını doğrulayan 1999 Helsinki Zirvesi, Türkiye'nin iç politikasındaki değişime önemli bir ivme kazandırmış ve bu kapsamda ordunun, silahlı kuvvetlerin siyasetteki rolünü sınırlandırılmıştır. AB etkisi altında yapılan anayasal ve yasal değişiklikler ile orduya verilen imtiyazlar kademeli olarak ortadan kaldırılmış ve böylece hükümetin dış politikadaki etkisi pekiştirilmiştir. 2001 yılında kabul edilen anayasa reformları ile MGK'nın sivil üye sayısı artırılmış, askeri üyeler azınlığa indirilmiştir. Bunun yanısıra anayasanın 118. maddesi değiştirilerek kurulun hükümet üzerindeki etkisi zayıflatılmış ve kurulun sadece danışma organı niteliğinin altı çizilmiştir. Ağustos 2003'te kabul edilen Yedinci Demokratikleşme Paketi ile kurul daha da askersizleştirilmiştir.³⁵⁴ Fakat MGK halen günümüzde sekreterlik olarak devam etmekte ve dış politika konularına daha fazla ağırlık vermektedir. Örneğin 1985-1991 yılları arasındaki basın bildirimleri incelendiğinde dış politika konularının ağırlığı %19 iken, 1991-2003 yılları arasında %60'a yükseldiği ve 2003-2011 yılları arasında ise %88 olarak gerçekleştiği görülmüştür.³⁵⁵ Sonuç olarak, MGK tarafından dış politika konularına verilen ağırlık artan bir seyir izlemiştir.

---

³⁵² Efeğil E. (2012), "Türkiye İçin Yeni Bir Dış Politika Karar Verme Modeli Önerisi", *Uluslararası Strateji Ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi*, Türk Dış Politikası Çalışmaları No: 1, s.8

³⁵³ Efeğil, a.g.m., 2012, s.9

³⁵⁴ Özcan, a.g.m., 2009, s.86.

³⁵⁵ Gürpınar, B. (2013), "Milli Güvenlik Kurulu ve Dış Politika", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 39 (Güz 2013), s. 83-93.

Dışişleri Bakanlığı ise hükümetin almış olduğu dış politika kararlarını uygulayan, bu kararların alınmasında girdi sağlayan bir kurum olarak görev yapmaktadır. Dış politikada Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu dönemine kadar Dışişleri Bakanlığı arka planda kalmış ve bürokratlarının dış politika yapım sürecindeki etkisi tartışma konusu olmuştur. Ahmet Davutoğlu döneminde bu durum bir nebze değişmişse de bunun Ahmet Davutoğlu'nun Başbakanlık döneminde de dış politika da etkili organın Başbakanlığa kaydığı görüldüğünden bu durumun kişisel özelliklerden etkilendiği görülmüştür.³⁵⁶ Dolayısı ile dışişleri bakanının da etkililiği cumhurbaşkanında olduğu gibi kişisel ve liderlik özelliklerine, ideolojilerine göre kişiden kişiye değişiklik göstermiştir.

Yine aynı çerçevede Türkiye'nin uzun yıllar koalisyon hükümeti ile yönetilmesinin hükümette başbakan ve dışişleri bakanı arasında uyumun zor yakalanmasını tetiklediği görülmüştür. Çünkü 1990 yılı sonrasında koalisyon hükümeti konsepti nedeniyle yaklaşık her on ayda bir dışişleri bakanının değiştiği görülmektedir. Nitekim Dışişleri Bakanlığı görevinin sıklıkla değişmesi dış politikanın sürdürülebilirliği açısından zorluklar getirirse de bu durum AKP iktidarı ile değişmiş ve aynı ideolojiden gelen liderler dış politika konusunda iyi bir uyum içerisinde olmuşlardır.³⁵⁷

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi öncesinde TBMM'nin, hükümet tarafından dış politikada atılan adımların uygulanmasında onaylayan, denetleyen ve uygun bulan merci olması nedeniyle bir rolü olduğu görülmüştür. Bu kapsamda meclisin ikili veya uluslararası antlaşmaların onaylanmasının uygun bulunması gibi bir görevi mevcut bulunmuştur.³⁵⁸ Buna ek olarak Türkiye'de yine güncel sistemin öncesinde ülke içerisinde yabancı askerlerin konuşlandırılması veya Türk silahlı kuvvetlerinin sınır dışına gönderilmesinde yine meclisin onayı gerekli görülmüştür. Söz konusu tasarıların meclis tarafından onaylanması durumunda bu durumu uygun bulmayan muhalif partileri tasarrının iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilme

---

³⁵⁶ Aras B. (2009), "Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy", SETA Policy Brief, Mayıs 2009, Sayı 32, s.3-4 ve Efeğil E. (2012), "Türkiye İçin Yeni Bir Dış Politika Karar Verme Modeli Önerisi", *Uluslararası Strateji Ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi*, Türk Dış Politikası Çalışmaları No: 1, s.8

³⁵⁷ Efeğil, a.g.m., 2012, s.8

³⁵⁸ Gözler K.(2000), *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları, 1. Baskı s.414.

yetkisine sahip olmuştur.³⁵⁹ Böylece Anayasa Mahkemesi de süreç içerisinde dolaylı bir etkiye sahip olabilmektedir.

Buna ek olarak TBMM tutanakları incelendiğinde dış politikadaki bazı sorunların genel görüşme yöntemiyle meclise getirildiği Hükümete yön verebilmesi için mecliste tartışıldığı görülmüştür. Örneğin Kosova sorununun 10 Mart 1998 tarihinde genel görüşme yöntemiyle “Kosova sorununun, Türkiye, Balkanlar, Avrupa ve dünya açısından hızla değerlendirilmesi, alınabilecek önlemlerin görüşülebilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin bilgilendirilip görüşünün oluşturulmasıyla Hükümete yön verilebilmesi, yardımcı olunabilmesi amacıyla” ifadeleri ile TBMM önüne getirildiği kaydedilmiştir.³⁶⁰

Siyasi partilerin dış politikadaki etkisinin ise en fazla koalisyon hükümetleri döneminde olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü ancak o şekilde birden fazla parti aynı hükümet içerisinde temsil edilebilir hal almıştır. Koalisyon hükümeti ile yönetimin karar verme süreçlerinde bazı olumsuz etkiler gözlenmişse de birden fazla siyasi partinin hükümette temsil edilmesi koalisyona giren siyasi partilerin dış politika kararlarında etkili olmasını sağlamıştır. Ayrıca koalisyon hükümetinde hiçbir koalisyon ortağı diğer koalisyon ortaklarının desteğini ve fikrini almadan kararları çıkartmadığından herhangi bir koalisyon ortağı karar verme sürecini istediği yöne sürükleyebilmiştir. Örneğin 1974 Kıbrıs Krizi’nde koalisyon hükümetinde bulunan CHP ve MSP’nin askeri harekâtın niteliği konusunda görüş ayrılıkları içerisinde olduğu görülmüş ve her iki partinin de ideolojisi karar verme sürecini bir hayli etkilemiştir.³⁶¹

Özellikle Soğuk Savaş öncesi dönemde dış politikanın çiziminin birkaç politikacının elinde olması nedeniyle dış politikayı etkileyen birkaç egemen grup bulunurken günümüzde bu durum değişmiş olup, dış politikaya yön verilmesinde

---

³⁵⁹ Kalaycı ve Yetim 2012, s.130.

³⁶⁰ İnternet: TBMM Genel Kurul Tutanağı, 64. Birleşim, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 10 Mart 1998, Web:https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=298&P5=B&page1=16&page2=16’den 26/11/2020’de alınmıştır

³⁶¹ Aksu, *a.g.m.*, 2018, ss.84-85.

çeşitli organlar etkili olmaya başlamış ve kamuoyu, STK, araştırma ve düşünce kuruluşları ön plana çıkmaya başlamıştır.³⁶²

Bu kapsamda özellikle son dönemde, kamuoyu, medya ve STK'ların hükümet ve Dışişleri Bakanlığı üzerinde dış politika ile ilgili olan konularda etkili oldukları görülmektedir. Türkiye'de özellikle Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) gibi önemli çıkar gruplarını temsil eden STK'lar dış politika konularında hükümeti etkileme potansiyeline sahip olmuşlardır. Örneğin 1990'lardan sonra TÜSİAD, Türkiye'nin uluslararası ekonomik sisteme entegrasyonunu savunmuş ve Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği için etkin rol oynamıştır.³⁶³ Buna ek olarak araştırma veya düşünce merkez ve kuruluşlarının dış politikadaki etkisinin görece olarak önemi artmıştır.³⁶⁴ Türkiye'de özellikle söz konusu organizasyonlara hükümetin dış politika kararlarını destekleyici araştırmalar yapan Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) örnek verilebilmektedir.

Genel anlamda kamuoyu, günlük hayatı etkilendiği veya tehdit altında hissettiği ölçüde dış politika kararlarına ilgi duymaktadır. Bu kapsamda Türkiye'de kamuoyunun ilgisini çeken genel dış politika konuları Türkiye'nin Yunanistan, Ermenistan, Kuzey Kıbrıs, AB ile ilişkileri ve de Bosna-Hersek, Kosova, Filistin'deki gelişmeler olarak özetlenebilmektedir.³⁶⁵ Kamuoyunun etkisi anlamında Türkiye'de demokrasinin gelişiminde seçmen baskısının ağır olarak hissedile gelmesinden dolayı iç politika ile dış politika arasındaki bağ Türkiye'nin dış politikasında özellikle kendini hissettirmektedir. Bu minvalde herhangi bir dış politika kararının, kamuoyunun beklentisi ile uyumlu olarak alınması ya da alınan kararın, halkın onaylayacağı şekilde sunulması Türk liderlerinin önem verdiği bir husus olmuştur. Buna ek olarak, Türkiye'de özellikle milliyetçi/ulusalcı veya İslami

---

³⁶² Ülman H. (1968), "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968) I, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 23, Sayı 3, 1968, s. 242.

³⁶³ Özcan, a.g.m., 2009, ss.87-88.

³⁶⁴ Ateş D. , Uysal A. (2006), "Merkez-Dışı Ülkelerdeki Ulus Ötesi Sivil Toplum Kuruluşları (STK): Dış Politika, Finansman ve Meşruiyet", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:16, s.63.

³⁶⁵ Kalaycıoğlu E. (2009), "Public Choice and Foreign Affairs: Democracy and International Relations in Turkey", *New Perspectives on Turkey*, No. 40, 2009, s. 58.

referanslarla geliştirilen dış politika söylemlerinin Türk halkında etkili olduğu görülmüştür.³⁶⁶

5.2.2. Dış Etkenler

Türkiye'nin dış politikasını etkileyen dış faktörler ise NATO, BM, AB gibi kuruluşlar, ABD ve Rusya gibi küresel güçlerle olan ilişki, ulusal çıkarları da etkileyen ekonomik unsurlar, enerji, güvenlik konuları şeklinde ifade edilebilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından barış ve güvenliğin yeniden tesisi ve korunması için 1945 yılında kurulan BM, tüm dünya devletlerini bünyesinde toplaması, uluslararası toplum adına faaliyet gösteren meşruiyeti en yüksek uluslararası kuruluş olmasının da verdiği etki ile Türk dış politikasında önem verilen uluslararası kuruluşların başında gelmektedir.³⁶⁷ Türkiye özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde BM'de aktif üyelik sergilemiş ve BM'nin barış güçlerinden bazılarına destek vermiştir. BM meşruiyeti yüksek bir kuruluş olmasının da vermiş olduğu etki ile Türkiye'nin dış politika adımlarını atarken beraber hareket etmek istediği ve gerektiğinde meşruiyeti nedeniyle arkasına almak istediği bir kuruluş olmuştur.

Dış politikadaki Batıcılık ilkesi kapsamında, Türkiye, Batı ile kurumsal ilişkilerini geliştirme konusunda adımlar atmış, Batı merkezli kurumlara üye olmuş ve halen bazılarında üyelik süreci devam etmektedir.³⁶⁸ Bu çerçevede Türk dış politikasında batıcılık politikası kapsamında Batı ile yakın ilişkiler önemli yere sahip olmakla birlikte Türkiye'nin ABD ve Batı ittifakınca kurulan organizasyonlara katılma eğilimi bulunmaktadır. Bu durum özellikle Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemdeki çift kutupluluğun getirmiş olduğu gergin ortamda görülmüş ve Türkiye, Sovyetlerden algıladığı güvenlik tehdidi karşısında Batı bloku tarafından sağlanan ekonomik ve askeri güvenceye sahip olmak amacıyla ABD/Batı merkezli dış politika söylemini artırmıştır. Bu minvalde Türkiye, Batı ittifakının güvenlik

³⁶⁶ Erhan ve Embel, *a.g.m.*, 2015,s.156.

³⁶⁷ Denk E. (2014), "Birleşmiş Milletler", *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Editör: Şaban Kardeş, Ali Balcı, Küre Yayınları, 3. Baskı, ISBN 978-605-5383-80-0, ss.541-552.

³⁶⁸ Erol M.S. ve Ozan E. (2011), "Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 4 Sayı 8, Yaz 2011, s.26.

örgütlenmesi olan ve 4 Nisan 1949'da kurulan NATO'ya katılabilmek için önemli çaba sarf etmiştir.³⁶⁹ NATO üyeliği Türkiye için ulusal bir hedef niteliği taşımış ve Türkiye bu amaçla Kore Savaşı'na asker göndermiştir ve sonuçta Türkiye, 18 Şubat 1952'de NATO üyesi olmuştur.³⁷⁰ Türkiye'nin NATO üyeliği dış politikada daha aktif olmasını, gerektiğinde bu üyelik nezdinde NATO'nun operasyonlarına katılımını teşvik etmiştir.

Türkiye'nin Batıcılık ilkesi kapsamında ağırlık verdiği kuruluşlardan bir diğeri de AB'dir. 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile temelleri atılan AB ile Türkiye'nin ilişkisi, Türkiye'nin 1959 yılında AET'ye ortaklık başvurusunda bulunması ile başlamıştır. 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile ilişki resmi bir sürece oturtulmuş ve Türkiye'nin birliğe üyelik süreci maratonu başlamıştır. Nitekim süreç iki darbe dönemi ile tıkanmalar yaşasa da Türkiye, 1987 yılında birliğe tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve aday üyeliğinin kesinleşmesi 1999 Helsinki Zirvesi ile gerçekleşmiştir. Bunu müteakiben takvimler 2005 yılına geldiğinde, Türkiye-AB arasında katılım müzakereleri başlamıştır. Bu sürece kadarki olan dönemde AB aday ülkesi statüsünü alabilmek için Türkiye, siyasal ve hukuksal alanda demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi önemli başlıklarda reformlar yapmış ve nitekim bu reformlardan bazıları Türkiye'de dış politika karar verme süreçlerini etkileyecek nitelikte olmuştur.³⁷¹ AB aday üyeliğini alma süreci ve aldıktan sonraki süreç, Türkiye'nin içinde bulunduğu dönemlere bağlı olarak da dış politikasında attığı adımları etkilemiştir.

Türkiye'nin küresel güçlerle olan ilişkileri de dış politika kararlarını etkileyen unsurlar arasındadır. Bu kapsama özellikle ABD, Rusya ve Çin girmekle birlikte ABD ve Rusya ile ilişkilerin dış politika kararlarında daha etkili olduğu kabul edilebilmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin bu devletlerle ilişkisi zaman zaman inişli çıkışlı bir seyir izlemiş ve ekonomik unsurların, enerji ihtiyacının ve güvenilir bir işbirliği arayışının bu ülkelerle olan ilişkilerde ve bu minvalde alınan dış politika kararlarında etkili olduğu görülmüştür. Türkiye özellikle ABD'yi kimi zaman

---

³⁶⁹ Erhan, Ç. (2001), "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, C. I. Der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları, ss.543-544.

³⁷⁰ Erhan ve Embel, *a.g.m.*, 2015, ss.154-155.

³⁷¹ İnternet: "Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi", *Avrupa Birliği Başkanlığı* (2020), Web: https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html 26/04/2020'de alınmıştır.

stratejik ittifak olarak görmüş ve Balkanlar gibi bazı bölgelerde beraber hareket etme ihtiyacı duymuştur.³⁷² Benzer bir şekilde ekonomi, ticaret, enerji ve güvenlik alanında işbirliğinin bir benzeri zaman zaman inişli çıkışlı seyir izleyen Rusya ile ilişkiler içinde geçerliliğini korumuştur.

Ekonomik unsurlar, her devlette olduğu gibi Türkiye'de de dış politikayı etkileyen etkenlerden biridir. Örneğin, Türkiye'de 1980'lerde ekonominin dış açılmasına yönelik politika izlenirken dış politikanın da bu ekonomik çıkarlara uygun olmasına özen gösterilmiştir. Bu temelde dış ticaretin geliştirilmesi kapsamında ihracatın artırılması ve yabancı sermayenin ülkeye getirilmesi gibi amaçlar hükümetlerin ekonomi anlayışının merkezinde yer almış ve bu tür amaçlar dış politika kararlarında etkili olmuştur.³⁷³ Ekonomik anlamda 1980'lerdeki dış açılım, ihracatın önemini dolayısı ile yeni pazar ihtiyacını ön plana çıkarmıştır. Özellikle, SSCB'nin dağılması sonrasında ortaya çıkan devletler ile Türkiye ekonomik açılım fırsatı yakalamıştır. Böylece Türkiye'nin ekonomik ilişkilerinin Batı ile yoğun olduğu dönemde Türkiye alternatif bulabilmiş ve AT karşısında görece güçlenmiştir.³⁷⁴

Güvenlik ve ulusal çıkarlar dış politikanın şekillenmesinde en önemli etkenlerden bir diğeridir. Bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü korumak kapsamındaki güvenlik endişesi Türk dış politikasında özellikle kuruluş yıllarından itibaren uzun yıllar dış politika kararlarını etkileyen en önemli etken olmuştur.³⁷⁵ Bu kapsamda örneğin, Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde güvenlik endişesi ile Batı blokunda yer almayı ilke edindiği ve NATO'ya üye olma yönünde çaba gösterdiği görülmüştür. Son dönemde ise 9/11 sonrasında terörizmin önemli bir tehdit oluşturması da güvenlik kapsamında değerlendirilmiş ve bu yönde uluslararası alanda mücadele edilmesine yönelik uygulamalar Türkiye'nin dış politika kararlarını etkilemiştir.

Balkanlar'da ise Türkiye'nin 1990 öncesinde Yunanistan ve Bulgaristan gibi önemli iki Balkan ülkesi ile sorunlar yaşaması, stratejik açıdan Yugoslavya'nın

---

³⁷² Erhan ve Embel, *a.g.m.*, 2015, s.166.

³⁷³ Erhan ve Embel, *a.g.m.*, 2015,s.150.

³⁷⁴ Oran, *a.g.m.*, 1996, ss. 354-356.

³⁷⁵ Ülman, *a.g.m.*, 1968, ss. 241-244.

Türkiye'nin gündeminde bulundurulmasını gerektirmiştir. Dolayısı ile güvenlik kaygıları Türkiye'nin Yugoslavya'nın dağılma sürecinde hassas dengeleri gözetmesini zorunlu kılmış ve Türkiye Yugoslavya'nın dağılma sürecinde dağılma sonrasında kurulacak yeni dengelerde yerini sağlama almaya odaklanmış ve ileride kendini zor duruma sevk edecek politikalar izlememeye çalışmıştır.³⁷⁶ Fakat yıllar içerisinde güvenliğin boyutu ve kapsamı değişmiş ve dış politika kararlarına olan etkisi de o yönde şekillenmiştir. Bu kapsamda Türk dış politikasında insan haklarının korunması, insanı odakta gören bir dış politika anlayışı şekillenmiş ve birçok bölgeden düzensiz göçmen alınmış, birçok bölgeye insani yardımda bulunulmuştur.

Son olarak, enerji kaynakları ihtiyacı da dış politika kararlarını etkileyen bir unsur niteliğindedir. Nitekim Türkiye bu ihtiyacı doğrultusunda belirli ülkeler ile daha fazla işbirliğine önem vermek durumunda kalmıştır. Bunun en uygun örneği Rusya ile olan doğalgaz ticaretinde görülmüştür.

5.3. Türkiye'nin Balkanlar Politikası

1923 yılında Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye, Balkan devletleriyle olan ilişkilerinde barışçıl bir politika izlemiş, statükoculuk anlayışı ve Batıcılık politikası Balkan politikasına yansımıştır. Soğuk Savaş döneminde ise Türkiye, Doğu ile Batı bloğu arasında sıkışmasına bağlı olarak çok fazla hareket alanı bulamaması nedeniyle Balkanlar nezdinde aktif bir politika izleyememiş daha fazla güvenlik çerçevesinde adımlar atmıştır. Türkiye'nin Balkan politikasında Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra köklü bir değişim gerçekleşmiş ve Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi ile beraber Türkiye, Balkanlar'da da daha geniş bir hareket alanına sahip olabilmıştır.³⁷⁷ Türkiye'nin özellikle Soğuk Savaş'ın bitmesinin hemen ardından eskisi gibi önemli olduğunu hissetmemesi durumu Balkanlar ve Orta Doğu'da meydana gelen olaylar neticesinde değişmiş ve bu olaylar Türkiye'nin tekrardan bu bölgede önemli bir aktör olduğunu göstermiştir.

Türkiye açısından Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile yaşanan değişimler, Balkanlar'da komünizmin etkisinin azalması ve Balkanlar'ın bir bölümünde etkin olan SSCB'nin etkisinin kırılması hem bölge ülkelerinin bağımsız hareket alanlarını

---

³⁷⁶ Aksu, *a.g.m.*, 2010, s.54.

³⁷⁷ Şener, *a.g.m.*, 2014, ss. 4-5.

artırmış hem de Türkiye'nin bölge ülkeleri ile yakın ilişkiler kurmasını kolaylaştıracağını düşündürmüştür.³⁷⁸

Bu kapsamda Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanlar politikasını, dış politika kararlarında etkili olan faktörleri net bir şekilde ele almamızı sağlayacak olan Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma süreci, Bosna Savaşı ve Kosova krizine ilişkin Türkiye'nin tutumu aşağıda yer alan üç bölümde incelenecektir.

5.3.1. Slovenya ve Hırvatistan'ın Bağımsızlık Sürecinde Türkiye'nin Tutumunu Etkileyen Faktörler

1980 sonrasında ekonomik liberalleşme adımları atan Yugoslavya, Sovyetler Birliği'nin dağılması Soğuk Savaş'ın bitimi ile milliyetçilik akımının yeniden şiddetlenmesi, alt kimliklerin daha baskın görünüm alması ve self determinasyon hakkının kullanılması yönünde halkın taleplerinin artması neticesinde en sancılı dağılma sürecini yaşayan devlet olmuştur. Yugoslavya'nın dağılması sürecinde söz konusu unsurların yanında Miloseviç iktidarı ve ardından gittikçe sertleşen tutumu da etkili olmuştur.³⁷⁹

Yugoslavya daha önce de ifade edildiği üzere, birçok farklı dini ve etnik kimlik başta olmak üzere çeşitli alt kimliklere sahip kesimlerden oluşmuştur. Slovenya ve Hırvatistan'a bakıldığında ise, Yugoslavya'nın bütünündeki durum ile uyumlu olarak dini kimlik açısından farklı bir görünüş çizdiği görülmektedir. Söz konusu iki devlet Katolik dini kimliğine sahip olmasının da verdiği etki ile beraber Yugoslavya döneminde hem Ortodokslar hem de Müslümanlara oranla batısındaki Katolik devletlere kendilerini daha yakın hissetmişlerdir.³⁸⁰ Dolayısıyla ile bu iki devletin bağımsızlık sürecinde dini kimlik vurgusu ortaya çıkmıştır. Hırvatistan'ın bağımsızlığında çabası azımsanmayacak nitelikte olan Cumhurbaşkanı Tudjman, Katolik-Ortodoks ihtilafı haline getirdiği Sırp-Hırvat ihtilafını önce Avrupa'ya sonra tüm dünyaya kabul ettirmeye çalışmıştır. Eski Yugoslavya Anayasası'na göre self-determinasyon hakkına sahip, 'millet' tanımı içerisinde yer aldıklarından dolayı

---

³⁷⁸ Tatar V. (2017), "Eski Balkanlar Yeni Sınırlar: Eski Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde Türkiye - Bosna-Hersek İlişkileri", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 2, s.168.

³⁷⁹ Tatar, a.g.m., 2017, s.167.

³⁸⁰ Tatar, 2012, s.120.

Hırvatistan, bağımsızlık ilanını Slovenlerle birlikte, anayasal haklarının kullanımı olarak görmüştür. Bu çerçevede söz konusu iki devletin bağımsızlıklarının uluslararası camia tarafından tanınması ve kabulü kısa sürse de Hırvatistan'da içinde bulundurduğu Sırp azınlık sebebiyle çatışmalar çok uzun sürmüştür.³⁸¹

Bu kapsamda Yugoslavya'nın dağılması sürecinde Türkiye, ilk başta etnik ve dini kimlik çeşitliliğinin farkında olarak bölgede istikrarsızlık istemediği için ülkenin toprak bütünlüğünün korunması yönünde statükocu yaklaşımını sürdürmüş ve stratejisini Yugoslavya'daki çatışmanın içeride müzakere edilmesi ve Balkanlar'daki statükonun ana hatlarının devam ettirilmesi üzerine kurmuştur.³⁸² Çatışmaların sürmesi neticesinde Türkiye, Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlığını ilan ettiği zaman bölgenin barış ve güvenliğinden endişe duymuştur. Bu nedenle Yugoslavya'nın dağılmasından yana bir tutum izlemeyen ve krize esas olarak AT'nin ve BM'nin çözüm bulacağını düşünen Türkiye, AT'nin ve ABD'nin Slovenya ve Hırvatistan'ı tanımasının ardından müttefikleri ile birlikte hareket ederek söz konusu iki devleti 6 Şubat 1992'de tanıma kararı almış ve diplomatik ilişkilere başlamıştır.³⁸³

Bu tanıma kararının altında yatan sebeplerden biri barış ve güvenlikten duyulan endişe ile beraber AT ve ABD ile ortak hareket etmek olsa da bir diğer sebebi Hırvatistan'daki ve daha sonra Bosna'daki savaşın, Müslümanlara yönelik "etnik temizlik" politikası faaliyetlerinin Türkiye'nin Sırbistan'a yönelik algıların değiştirmesi olmuştur. Aynı zamanda Türkiye o dönemde Yunanistan ile yaşamakta olduğu problemlere bağlı olarak Balkan sorunlarının derinleşmesi kapsamında ele alınabilecek Yunanlılar ve Sırlar tarafından desteklenen Büyük Sırbistan hayalini, Türkiye'yi Batı Avrupa'dan ayırabilecek bir duvar gibi görmüş ve bunun engellenmesi yönünde kararlar almayı hedeflemiştir.³⁸⁴

Bunun yanısıra Yugoslavya'daki etnik ve dini kimlik çatışmalarının savaş halini alması ile Rusya'nın Ortodoks kimliği altında Sırlara diplomatik destekte

---

³⁸¹ Tatar, 2012, s.124.

³⁸² Demirtaş Coşkun, *a.g.m.*, 2007, s. 65.

³⁸³ Mitrovic, M. (2014), "Turkish Foreign Policy towards the Balkans: The influence of traditional determinants on Davutoğlu's conception of Turkey - Balkan relations", *GeT MA Working Paper*, No. 10, p.30

³⁸⁴ Bazoğlu Sezer D. (1996), "Turkey in the New Security Environment in the Balkan and Black Sea Region", *Turkey Between East And West: New Challenges For A Rising Regional Power*, Eds. Mastny, Vojtech and Nation, R. Craig Boulder, Colorado, Westview Press, ISBN: 9780813334127, p.101.

bulunduğu, Türkiye, İran ve Suudi Arabistan'ın Müslümanlık kimliği altında sempati duyarak Müslümanlara silah ve para yardımı yaptığı bilinmektedir.³⁸⁵ Dolayısı ile bu noktada dini kimlik, tarihsel ve kültürel bağların dış politika kararlarını etkilediği görülmüştür.

Türkiye, Yugoslavya'nın dağılması ile beraber ortaya çıkan silahlı şiddet ve çatışmaların bastırılmasına yönelik çabalara önemli ölçüde dâhil olmuş, sürekli olarak çok taraflı müdahalenin önemini vurgulayarak derhal bunun gerçekleştirilmesi çağrısını yinelemiş ve Batı ve İslam âleminde konuya ilişkin sorumluluklarını hissettirmiştir.³⁸⁶

5.3.2. Türkiye'nin Bosna Savaşı'nda Tutumunu Etkileyen Faktörler

Genel olarak, Türkiye'nin Bosna Savaşı'ndaki politikaları Balkanlar ile olan tarihsel bağları ve buna bağlı kimliği, nihai hedef olarak saldırganlığa ve insan haklarına karşı duruşu, coğrafi konumu sebebiyle Avrupa'ya erişim yolu olan Balkanlar'ın ticari yollarının açık olması gerekliliğine dayanmıştır.³⁸⁷

Türkiye, Bosna Savaşı patlak vermeden önce statükocu yaklaşımını sürdürse de Sırpların agresifleşmesi ile beraber Bosna Savaşı'nın son bulması, Bosna'nın bağımsızlığının sağlanması, bu savaşın ve benzer şiddet durumunun Kosova'ya, Arnavutluk'a ve Makedonya'ya sıçramasının engellenmesi ve tüm bu adımlarda her türlü diplomatik ilişkinin tesis edilerek uluslararası ilginin bu konuya çekilmesinin sağlanmasını hedeflemiştir.³⁸⁸

Bu kapsamda Bosna'da savaşın patlak vermesi ile beraber Doğru Yol Partisi (DYP)- Sosyaldemokrat Halkçı Partisi (SHP) Koalisyon hükümeti döneminde, Ocak 1992 tarihinde Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Türkiye'nin talep gelmesi halinde Birleşmiş Milletler Koruma Gücüne (UNPROFOR) asker gönderebileceğini belirtmişse de Türkiye açısından tek başına müdahale seçeneği üzerinde durmamıştır. Ardından Nisan 1992'de Başbakan Süleyman Demirel Türkiye'nin Bosna'daki

---

³⁸⁵ Kırkpınar Özsoy N. ve Kobak Ö. (2019), "Yugoslavya'daki Kimlik Çatışmalarının Sosyal İnşacılık Teorisi Kapsamında İncelenmesi", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ISSN: 1308-6219, YIL 11, Sayı 22, s. 215.

³⁸⁶ Ekinci, D. (2009), "The War in Bosnia- Herzegovina and Turkish Parliamentary Debates (1992-1995): A Constructivist Approach", *Uluslararası İlişkiler*, Volume 6, No 22 (Summer 2009), p. 37.

³⁸⁷ Ekinci, a.g.m., 2009, s. 38.

³⁸⁸ Bazoğlu Sezer, 1996, ss.102-103.

durumu İslam İşbirliği Teşkilatı (İKÖ)'na götürebileceğini açıklamış bundan sonraki süreçte Türkiye İKÖ'deki konumunu değerlendirmeye ve İKÖ'yü harekete geçirmeye çalışmıştır.³⁸⁹ Bunu yaparken de dönem başkanlığı avantajını da kullanan Türkiye tarafından İKÖ'nün 17-18 Haziran 1992 tarihlerinde dışişleri bakanları nezdinde toplanması sağlanmış ve BM'den Sırp saldırılarının durdurulması için gerekli önlemleri almaları talep edilmiştir.³⁹⁰

Ayrıca Türkiye'de dönemin karar alıcıları Boşnak lider Aliya İzzetbegoviç'e büyük önem vermiş, bu lidere yönelik Savaş sırasında yöneltilen unsurları dikkatle takip etmiş ve gerektiği zaman bunlara yönelik tepki almıştır. Bu çerçevede İzzetbegoviç'in Mayıs 1992'de Yugoslav ordusu tarafından tutuklanması hükümeti harekete geçirmiş ve durumun kabul edilemezliği çeşitli yollarla dile getirilmiştir.³⁹¹

Türkiye, İKÖ'yü harekete geçirme çabalarının yanısıra Ağustos 1992'de diplomatik ve askeri önlemleri kapsayan bir Eylem Planı hazırlayarak BMGK üyelerine sunmuş ve Bosna Savaşı nezdinde inisiyatif alabileceğini uluslararası arenaya göstermiştir. Bu planda öncelikle talep edilen husus Sırp güçlerine yönelik bazı diplomatik önlemlerin alınması gerekliliği iken bunun başarılabilmesi noktasında askeri önlemlerin gerekliliği savunulmuş ve böylece Türkiye'nin Bosna'daki yaşananları kabul edemeyeceği gösterilmiştir.³⁹²

Türkiye aynı zamanda 26-27 Ağustos 1992'de AT tarafından Bosna sorununun çözümüne yönelik Londra'da düzenlenen Konferansa katılım sağlayarak AT nezdinde de Boşnakları savunma fırsatını değerlendirse de bu Konferans sonucunda Sırlara yönelik askeri müdahale kararı çıkmamış ve sadece Sırlara çatışmaların durdurulması için 96 saat süre tanınmıştır.³⁹³

Tam da bu dönemde Türkiye iç politikasında siyasi partilerden Demokratik Sol Partisi (DSP)'nin, hükümeti Bosna'ya sadece üst düzey bürokratları göndermekle yetinmesi ve herhangi bir bakanın gönderilmemesi sebebiyle Bosna'daki olaylara

---

³⁸⁹ Ekinci, *a.g.m.*, 2009, s. 41.

³⁹⁰ İnternet: "Müslüman dayanışması", *Milliyet*, 18 Haziran 1992, Web: [http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1992/06/18 13/03/2020](http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1992/06/18%2013/03/2020)'de alınmıştır.

³⁹¹ İnternet: "İnönü: Bosna'da durum vahim", *Milliyet*, 4 Mayıs 1992, Web: [http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1992/05/04 13/03/2020](http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1992/05/04%2013/03/2020)'de alınmıştır.

³⁹² Demirtaş Coşkun, *a.g.m.*, 2007, s. 66.

³⁹³ Ekinci, *a.g.m.*, 2009, s.47.

kayıtsız kaldığı yönünde eleştirdiği görülmüştür.³⁹⁴ DSP'nin yanısıra Anavatan Partisi gibi muhalefet partileri de hükümetin Bosna'ya yönelik politikalarını eleştirmiş, hükümetin aktif bir duruş sergilemek yerine sadece sözlü ifadeler kullandığına dair yorumlar yapılmıştır. Bunun yanısıra SHP adına konuşan İsmail Cem, Bosna'daki durumun artık savaş olarak ifade edilmemesi gerektiğini bunun bir katliam olduğunu vurgulamış ve Bosna'daki katliamın bir an evvel son bulmaması halinde Türkiye'nin büyük bir göç dalgasına maruz kalacağını belirterek, Türkiye'nin de birçok ülke gibi ilaç ve yiyecek göndermede başarılı olamadığını dile getirmiştir. Bunun yanısıra İsmail Cem önemli bir noktaya değinerek Almanya'nın nasıl Hırvatistan ve Slovenya'ya sahip çıktı ise Türkiye'nin de tarihsel ve kültürel bağları sebebi ile Bosna'ya sahip çıkması gerektiğini savunmuştur. Sonuç olarak siyasi partilerin ortak görüşünün Bosna'daki savaşın durdurulması gerektiği yönünde olmasına rağmen bunun nasıl yapılacağı ve meclise nasıl getirileceğine dair tam olarak ortak bir noktada buluşulamamıştır.³⁹⁵

Dolayısıyla parlamentoda özellikle muhalefet partilerinin konuşmaların incelenmesi neticesinde, Türkiye'nin atmış olduğu adımların muhalefet partileri tarafından yetersiz bulunduğu ve hükümetin olayların kamuoyuna yansıtılmasını engellediği yönünde eleştiriler yönelttiği görülmüştür. Buna ek olarak, Türkiye'nin uluslararası kuruluşları harekete geçirmesinin yanısıra Bosna ile olan tarihsel ve kültürel bağları münasebetiyle durumu daha ciddiye alarak farklı aksiyonlara girmesi gerektiği muhalefet partileri tarafından dile getirilmiştir.

DYP-SHP koalisyon döneminde koalisyon hükümetinin oluşumuna da bağlı olarak, Bosna'da yaşananlar savaştan ziyade katliam olarak tanımlanmış ve bu durum dini çatışmadan ziyade insani bir dram olarak nitelendirilmiş ve dini kimliklerin ön plana çıkarılması çok da istenmemiştir.³⁹⁶ Dolayısı ile koalisyon hükümeti içerisinde yer alan siyasi partilerin ideolojilerinin dış politika söylemlerinde etkili olduğu görülmektedir.

---

³⁹⁴ İnternet: “Bosna-Hersek Katliamı Kınandı”, *Cumhuriyet*, 27 April 1992, Web: https://www.cumhuriyetarsivi.com/sign/buy_page.xhtml?clip=9320702 26/03/2020'de alınmıştır.

³⁹⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 75. Birleşim, 19. Dönem, 1. Yasama Yılı, 12 May 1992, Vol. 1, Cilt:11, pp.38-47.

³⁹⁶ Ekinci, *a.g.m.*, 2009, s.55.

Türkiye, Cumhurbaşkanı Özal dönemine kadar Bosna Savaşı'nda askeri müdahaleden çok diplomatik çözümler arayışına girerek çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşların bu yöndeki çalışmalarına ortak olması yönünde çaba sarf etmiştir. Fakat Özal dönemi ile beraber Özal'ın Türkiye'nin Bosna ile tarihsel bağları münasebetiyle daha fazla sorumluluk alması gerektiğini vurgulayan cümleler dile getirmesi askeri müdahale seçeneğinin daha fazla ön plana çıkmasına neden olmuştur. Askeri müdahale seçeneğinin daha fazla ön plana çıkmasına neden olan gelişmelerden bir diğeri de savaşın dozunun dinmeden devam etmesi ve diplomatik çözümler kapsamında değerlendirilen uluslararası kuruluşların çözüm getirmedeki başarısızlığı olmuştur. Askeri müdahalenin tercihen BM gibi bir uluslararası kuruluş aracılığı ile yapılması düşünülse de ABD'nin de bu inisiyatifi alabileceği değerlendirilmiştir.³⁹⁷ Çünkü Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığının uluslararası arenada tanınması için oynadığı etkin rol, 1992 Ocak ayından sonra yerini yavaş yavaş ABD'ye terk etmiş ve Bosna Savaşı ile birlikte çatışma sürecine ABD dâhil olmuştur.³⁹⁸

Türkiye bunların yanısıra Kasım 1992'de İstanbul'da Balkan Konferansı düzenlemiş ve burada savaşın diğer Balkan halklarına sıçrama olasılığını değerlendirmek, masada askeri müdahale seçeneğini tekrar dile getirmek ve konuya ilişkin görüş alışverişini artırmak istemiştir.³⁹⁹

Ayrıca Savaş sırasında Türkiye, uluslararası toplumun Bosna konusunda fazla pasif kaldığını düşünmüş, Yugoslavya'ya yönelik ambargodan en fazla Boşnakların etkilendiğini ifade etmiş ve Boşnaklara yönelik ambargonun kaldırılması yönünde çabalarına başlamıştır. Ardından bu konuyu Pakistan'ın Karaçi kentinde düzenlenen İKÖ zirvesinde dile getiren Türkiye bu konuda karar alınmasını sağlamıştır.⁴⁰⁰ Buna ek olarak aynı başarıyı BMGK nezdinde de yakalamaya çalışan Türkiye, 1993'te Özal'ın ölümünden sonra yerine gelen Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından

---

³⁹⁷ Demirtaş Coşkun, *a.g.m.*, 2007,s. 66-67.

³⁹⁸ Tatar, 2012, s.301.

³⁹⁹ Robins P. (2003), *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy Since the Cold War*, C. Hurst & Co. Publishers, ISBN 1850656762, s. 360.

⁴⁰⁰ İnternet: "Türkiye çatışmaların ortasında", *Milliyet*, 28 Nisan 1993, Web: http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1993/04/28_15/03/2020'de alınmıştır.

yazılan bir mektup ile Konsey üyelerinden Boşnaklar üzerindeki silah ambargosuna son verilmesi çağrısında bulunmuştur.⁴⁰¹

Ardından BM Genel Kurulunda Bosna ve Türkiye tarafından ortaklaşa önerilen 47/121 sayılı Karar kabul edilmiş olup, karar kapsamında etnik temizliğin kınandığı ve Bosna'nın kendini savunma hakkına sahip olduğu belirtilmiş ve Sırpların saldırılarını 15 Ocak 1993'e kadar durdurulmaması halinde Güvenlik Konseyinden askeri müdahaleye karar vermesi istenmiştir.⁴⁰² Daha sonra, Güvenlik Konseyinin 816 sayılı kararıyla uçuşa yasak bölgeyi ihlal eden Sırp uçaklarının NATO tarafından vurulabileceğinin belirtilmesi sonrasında NATO'nun Türkiye'den F-16 uçağı talep ettiği görülmüş ve bu önemli bir başarı olarak nitelendirilmiştir.⁴⁰³

Dolayısı ile Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında aktif politika sergilemeye çalışarak dünya politikasındaki önemini ve rolünü korumanın gururunu yaşamıştır. Türkiye sadece Müslümanların koyucusu imajı çizmemek, dini unsurları çok da vurgulamamak adına o dönemde Hırvatlar ile de iletişime geçmeye çalışmış hatta Hırvat-Boşnak anlaşmazlığını ortadan kaldırmak için çaba göstermiştir. Bu amaçla Türkiye, Şubat 1994'de Boşnak ve Hırvatlar arasında ateşkesin sağlanmasında önemli rol oynamış ve ABD aracılığı ile Mart 1994'de Boşnak-Hırvat Federasyonu kurulması sırasında Türkiye'de orada bulunmuştur.⁴⁰⁴

1994'de Sırpların saldırılarını durdurmamaları üzerine Mart 1994'de BM Türk birliklerinin Bosna'da konuşlandırılmasını onaylamıştır. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Demirel endişeye mahal vermemek için Türk birliklerinin Bosna'ya Osmanlı İmparatorluğunu canlandırmak gibi yayılmacı bir anlayış ile gitmediğini aksine barışı sağlamak için gittiğini ifade etmek zorunda kalmıştır.⁴⁰⁵ Bu unsur da aslında zaman zaman tarihsel bağların uluslararası arenada farklı yorumlanmasına sebep olabileceğini, dolayısı ile tarihsel bağların vurgulanması sürecinde ekstra dikkatli olunması gerektiğini göstermiştir.

---

⁴⁰¹ İnternet: "Bosna atağı", *Milliyet*, 31 Aralık 1993, Web: http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1993/12/31_15/03/2020'de alınmıştır.

⁴⁰² Ekinci, 2009, s. 48.

⁴⁰³ İnternet: "Bosna'ya Türk Filosu", *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1993, <http://www.abalci.com/wp-content/uploads/2017/03/Koalisyonlar-Do%CC%88nemi-D%C4%B1s%CC%A7-Politikas%C4%B1-1993-1999.pdf> 15/03/2020'de alınmıştır.

⁴⁰⁴ Demirtaş Coşkun, 2007, s. 69.

⁴⁰⁵ Ekinci, 2009, s. 50.

1995 yılında Sırp'ların saldırılarını artırmalarının ardından ABD öncülüğünde NATO'nun askeri müdahalesi hızlandırılmış ve Türkiye bu müdahaleye hava desteği sağlayarak destek vermiştir. Bu noktadan sonra diplomatik çözüme ilişkin görüşmeler hız kazanmış olup, Türkiye bu görüşmelerde özellikle Boşnakların anlaşmaya yanaşması konusunda destek veren önemli bir ülke olarak görülmüştür.⁴⁰⁶ Ardından Türkiye, ABD arabuluculuğu ile 1 Kasım 1995'te imzalanan Dayton Barış Antlaşması'nı desteklemekle kalmayıp bölgeye gönderilen BM Barış gücü operasyonlarına da katılmıştır.⁴⁰⁷

Türkiye, ABD ile işbirliği içerisinde Boşnak askerlerin ve güvenlik birimlerinin gelişiminde aktif rol oynamış ve Mayıs 1996'dan itibaren Bosna ordusundan gelen asker ve subayların Türkiye'de eğitilmesini sağlamış ve ekonomik olarak da ülkeye yapılanması için kredi açmış ve TİKA'yı aktif olarak görevlendirmiştir.⁴⁰⁸ Türkiye Dayton Antlaşması sonrasında Boşnak ve Hırvatlarla dışişleri bakanları ve devlet başkanları düzeyinde toplantılar yaparak federasyonu desteklemeye ve bölgede etkinliğini devam ettirmeye çabalamıştır. Ayrıca Türkiye Hırvatistan'a sığınan düzensiz göçmenlerin evlerine güvenle dönmeleri amacıyla oluşturulan "Ortak Polis Gücü"ne Aralık 1995'te 50 polisle katkı yapmış ve Ocak 1996'da NATO ile beraber IFOR'a katkıda bulunmuştur.⁴⁰⁹

Türkiye'nin Bosna'ya yönelik dış politikasında Türkiye'deki İslami kamuoyunun, siyasi partilerinin ve de hükümetin yıllardan beri sosyal olarak inşa edilen Bosna'ya yönelik algılarının, Balkanlarla olan tarihsel ve kültürel bağlılığı çerçevesindeki kimliğinin dış politika yapımında etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca Cumhurbaşkanı Özal'ın ve Demirel'in Bosna Savaşı'nda Türkiye adına ekstra çaba gösterilmesinde etkili olduğu görülmektedir.

Bosna Savaşı Türkiye'ye mazlumun yanında nihai hedef olarak saldırganlığa karşı durarak ve Balkanlar'da çözüm amaçlı girişimlerin Türkiye'nin dışlanarak yapılamayacağı düşüncesini vererek kendini bölgesel bir güç olarak kabul ettirme

---

⁴⁰⁶ İnternet: "Tek reçete tek devlet", *Milliyet*, 7 Eylül 1995, Web: http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1995/09/07_15/03/2020'de alınmıştır.

⁴⁰⁷ Demirtaş Coşkun, 2007, s. 71.

⁴⁰⁸ Balcı A. (2013), *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, ISBN: 978-605-131-500-3, s.222.

⁴⁰⁹ Oran, *a.g.m.*, 1996, ss.362.

fırsatını vermiştir.⁴¹⁰ Buna ek olarak Türkiye'nin Bosna Savaşı sırasındaki tutumu Batı odaklı devlet kimliği, ulusal çıkarlarından etkilenmiş ve Türkiye o dönemdeki bölücülük sorunu, siyasi istikrarsızlık, ekonomik kriz gibi tüm iç sorunlarına rağmen, bu kimliğini korumak anlamında çatışmanın son bulması için ara bulucu ve sorun çözücü rolünde yeni çözümler önermeye odaklanmıştır. Ayrıca ABD'nin Bosna Savaşı'ndaki etkinliğinin de Türkiye'nin dış politika kararlarını etkilemiş olduğu da bilinmektedir.

Konu Bosna-Hersek'e gelince Türkiye doğrudan bir güvenlik tehdidi algılamasa da kimlik çatışması ve göç sorunu gibi yumuşak güvenlik unsurları algılamış ve daha aktif rol almaya karar vermiştir.⁴¹¹ Çünkü önemli sayıda Bosnalı Müslüman ve Balkanlar'da yaşayan Türk ve diğer birçok etnik ve dini kimlikteki kitle Türkiye'ye göç etmeye başlamıştır. Türkiye açısından Bosna Savaşı Türkiye'nin Avrupa'nın güvenliği ve uzun süreli müttefikliğine bağlılığını doğrulamak için bir fırsat olarak düşünülmüştür. Ayrıca Türkiye, Bosna Savaşı'nda çok taraflı çözüm arayışına girmiş, yaklaşımlarını dengelemeye çalışmış ve her zaman ABD yaklaşımı ile aynı çizgide olmaya özen göstermiştir. ABD ve Avrupa ülkeleri ise İran gibi radikal İslam ile çevrelenmiş bir devletten ziyade Türkiye'nin Boşnaklar ile iletişimde bulunmasını tercih etmiştir.⁴¹²

Philip Robins tarafından Türkiye'nin Yugoslavya ile sadece Avrupa'ya yakınlığı nedeniyle ilgilendiği dile getirilse de Türkiye'nin Bosna ile kimlik ve yumuşak politika dolayısı ile de ilgilendiği savunulmuştur. Bu kapsamda Türkiye'nin Bosna Savaşı'nın dinler arası savaş izlenimi bırakarak AB ile olan ilişkilerini ve bununla beraber Türk kamuoyunun AB ile ilgili düşüncelerinin olumsuz etkilenmesinden korkması nedeniyle Bosna Savaşı ile daha fazla ilgilendiği söylenmiştir. Dolayısı ile Türkiye'nin Bosna'daki etkinliği askeri çıkarlara bağlanmamıştır.⁴¹³

Güncel olarak ise, Türkiye Nisan 2010'da Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Sırbistan cumhurbaşkanları ile İstanbul'da bir zirve gerçekleştirmiş ve bunun

---

⁴¹⁰ Oran, *a.g.m.*, 1996, ss.363-369

⁴¹¹ Demirtaş Coşkun B. (2011), "Turkish Foreign Policy Toward The Bosnian War (1992-1995): A Constructivist Analysis", *Karadeniz Araştırmaları*, Kış 2011, Sayı 28, s.6

⁴¹² Mitrovic, *a.g.m.*, 2014,s.31.

⁴¹³ Robins, *a.g.e.*, 2003, ss. 343-345.

sonucunda Sırbistan'ın Bosna-Hersek'in bütünlüğüne saygısını ileri süren ifadenin yer aldığı İstanbul deklarasyonu yayınlanmıştır. Türkiye'nin Sırbistan, Bosna-Hersek ve Hırvatistan'ı bir araya getirmesi önemli bir başarı olsa da önemli sonuçlar elde edilememiştir.⁴¹⁴

Son dönemde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise, Dayton Antlaşmasının değiştirilmesi gerektiğini düşünerek Bosna-Hersek'e destek vermektedir. Bu konuda Erdoğan "Dayton Antlaşması'nın bu haliyle Bosna Hersek'in geleceğine yönelik bir çözüm üretmediği bugüne kadar geçen sürede ortaya çıkmıştır. Bununla ilgili olarak BM'nin aslında yeniden devreye girmesi ve burada çok daha güçlü bir adımın atılması gerekir diye düşünüyorum." ifadelerini kullanmıştır.⁴¹⁵ Dolayısı ile bu durum Bosna'nın Türkiye açısından halen önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır.

5.3.3. Türkiye'nin Kosova Krizinde Tutumunu Etkileyen Faktörler

Kosova'nın bağımsızlığı çerçevesinde, 26-30 Eylül 1991 tarihleri arasında Kosova'da düzenlenen referandumdan Kosova'nın cumhuriyet olarak ilan edilmesinin çıkmasının ardından 1995 yılına giden dönemde Kosovalı Arnavutlar referandum sonuçlarının uluslararası toplum tarafından kabul edilmesini beklemişlerse de bu durumun gerçekleşmemesi üzerine Sırlara karşı silahlı mücadeleye başlamışlardır.⁴¹⁶

Türkiye, ilk başlarda Kosova'da çatışan taraflara karşı tarafsız bir tutum takınmaya özen göstererek, şiddetin durdurulması için taraflara siyasi diyalog çağrısında bulunmuş ve diplomatik girişimlerini daha çok bölge ülkeleri ve uluslararası kuruluşlar nezdinde yürütmüştür. Buna ek olarak Türkiye, Kosova'da Sırların yanısıra Arnavutları da ateşkese çağırılmış, hatta zaman zaman UÇK faaliyetlerini çeşitli nedenlerle "terörist faaliyetler" olarak değerlendirmiştir.⁴¹⁷

⁴¹⁴ Rûma İ. (2010), "Turkish Foreign Policy Towards The Balkans: New Activism, Neo-Ottomanism Or/So What?", *Turkish Policy Quarterly*, Volume 9 Number 4, s.136.

⁴¹⁵ İnternet: Dayton Anlaşması ve Bosna Hersek'e giydirdiği 'deli gömleği', *Anadolu Ajansı*, 17/01/2019, Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dayton-anlasmasi-ve-bosna-herseke-giydirdigi-deli-gomlegi/1367340> 07/04/2020'de alınmıştır.

⁴¹⁶ Türbedar, 2013, ss.142-143.

⁴¹⁷ Demirtaş Coşkun, B. (2010), "Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008)", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 27 (Güz 2010), s.60.

Çatışmaların son bulmasına yönelik olarak Türkiye, Sırp tarafıyla da görüşmeler gerçekleştirerek ikna çalışmaları yürütmüştür. Bu kapsamda Türkiye Dışişleri Bakanı Belgrad'a üst düzey bir ziyaret gerçekleştirmiştir ve Belgrad'ı ziyaretinden önce ve sonra BM Genel Sekreteri Kofi Annan'la görüşerek çok taraflı hareket edildiğini vurgulamak istemiş ve böylece olası tepkilerden kaçınılmaya çalışılmıştır.⁴¹⁸

Daha sonra Türkiye, özellikle Balkan ülkelerinin konuya çözüm getirebileceğini düşünerek Haziran 1998'de Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Arnavutluk, Makedonya, Romanya ve Bulgaristan dışişleri bakanlarını bir araya getirmeyi başarmışsa da bu toplantıdan sonuç alınamamıştır.⁴¹⁹ Ardından Ekim 1998'de Antalya'da düzenlenen Güneydoğu Avrupa Ülkeleri Zirvesi'nde İstanbul'daki toplantının aksine Yugoslavya'nın BMGK'nın 1199 No'lu kararına uyacağını açıklaması ve Arnavutluk'un da zirvenin sonuç bildirgesinde Yugoslavya'nın kınanması talebinden vazgeçmesi önemli bir başarıya imza atılmasını sağlamıştır.⁴²⁰

Ardından Kosova'daki şiddetin önemli oranda artması ile BMGK kararı olmamasına rağmen NATO askeri müdahale kararı almış ve Türkiye 24 Mart 1999-9 Haziran 1999 tarihleri arasında gerçekleştirilen askeri müdahaleye, Sırlara karşı yürütülen hava saldırılarına 21 adet F-16 uçağı ile aktif katılım sağlamıştır.⁴²¹

Türkiye de Almanya gibi Kosova krizinde Yugoslavya'nın dağılmasının başlangıç süreci ve buna bağlı gerçekleşen Bosna Savaşı'ndan biraz daha farklı bir strateji izlemiştir. Fakat Türkiye'nin bu krizde farklı strateji izlemesinin altında çok daha farklı sebepler yer almıştır. Bunlardan ilki, Kosova'nın Yugoslavya'ya bağlanmadan önce özerk bölge statüsüne sahip olmasına bağlı olarak Kosova'nın Yugoslavya'dan ayrılma sürecinin yasal olarak mümkün olmaması Türkiye'nin soruna daha çok Yugoslavya'nın iç meselesi gibi bakmasına neden olmuştur. İkinci

---

⁴¹⁸ İnternet: "Cem'den çözüm önerileri" ve "Kosova Krizine Üçlü Türk Planı", *Milliyet*, 9 Mart 1998, Web: http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1998/03/09_27/03/2020'de alınmıştır.

⁴¹⁹ İnternet: "Kosova kurtulsun", *Milliyet*, 9 Haziran 1998, Web: http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1998/06/09_27/03/2020'de alınmıştır.

⁴²⁰ İnternet: "Uzlaşma Antalya zirvesine de yansdı", *Milliyet*, 14 Ekim 1998, Web: http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1998/10/14_27/03/2020'de alınmıştır.

⁴²¹ Çevikbaş A. (2011), "Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarında Değerlendirilmesi", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Kasım 2011, Cilt 10, Sayı 2, ss.30-31.

sebepler ise, Kosova ile Türkiye'nin kültürel bağları olmasına rağmen Kosovalı Arnavutların daha çok Arnavutluk'u anavatanı gibi görmeleri ile alakalıdır. Son sebep ise, 1990'lı yıllarda bölücülük sorunlarına bağlı olarak PKK ile mücadele etmek zorunda kalan Türkiye'nin Kosova'da şiddete başvuran UÇK'nın faaliyetlerini nasıl savunacağını bilememesidir. Fakat sonuç olarak, Türkiye'nin Dayton Antlaşması'nın imzalanmasından sonraki süreçte Belgrad ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaya odaklanmasına rağmen 1998 yılında Sırp güvenlik güçleriyle UÇK milisleri arasındaki çatışmaların şiddetlenmeye başlaması Türkiye'nin daha fazla Kosova'nın yanında olmasını gerektirmiştir.⁴²²

Türkiye bahse konu sebepler neticesinde Kosova'daki durumlar ortaya çıktığında Kosova'nın bağımsızlığını destekliyor görünmekten kaçınarak Kosova'nın özerkliğinin artırılmasını savunmuş ve soruna Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü içerisinde çözüm bulunmasını istemiştir. Hal böyle iken içerde muhalefet partilerinin eleştirileri dışarda uluslararası ortamın değişmesine ve Sırp saldırılarının tonunun artmasına bağlı olarak Kosova'nın bağımsızlığını savunmaya başlamıştır.⁴²³

Türkiye daha önce ifade edildiği üzere, Soğuk Savaş döneminde ve daha sonrasında Batı'yla uyumlu politikalar izlemiş ve bu durum Balkanlar nezdinde de geçerliliğini korumuştur. Bu kapsamda Türkiye kendi içindeki bölücülük sorunları yüzünden Kosova'nın bağımsızlığı sürecinde biraz temkinli davranırsa da Ahtisaari Raporu sonrasında BM'nin, ABD'nin, AB'nin Kosova'nın bağımsızlığında aktif olarak rol oynaması ile beraber Kosova'yı tanıma yoluna gitmiştir. Bu kapsamda 17 Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlık ilanının ardından Dışişleri Bakanı Ali Babacan Sırbistan ile ilişkilerine verdiği önemi de vurgulayarak Kosova'nın bağımsızlığını tanıdığına dair 18 Şubat 2008 tarihinde de açıklama yapmıştır.⁴²⁴

Dolayısı ile bu tanıma kararının arkasındaki en önemli faktörün ABD, BM, AB gibi uluslararası aktörlerin ve onlarla beraber hareket etme isteğinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Çünkü Türkiye Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası kuruluşlar ve müttefikleri ile beraber hareket etmeyi ilke edinmiştir. Buna ek olarak

---

⁴²² Demirtaş Coşkun, *a.g.m.*, 2010, ss.58-60.

⁴²³ Demirtaş Coşkun, *a.g.m.*, 2010, ss. 51-53.

⁴²⁴ İnternet: Sayın Bakanımızın Türkiye'nin Kosova'yı Tanıdığına Dair Açıklaması, *Dışişleri Bakanlığı*, 18 Şubat 2008, Web: http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-turkiye_nin-kosova_yi-tanidigina-dair-aciklamasi_-18-subat-2008.tr.mfa 27/03/2020'de alınmıştır.

Türkiye'nin bu kararının arkasında, ABD ile Irak Savaşı öncesi 1 Mart Tezkeresindeki kriz nedeniyle arasının açılmasını bu şekilde telafi edebileceğini düşüncesi yatmıştır. Tüm bunlara ek olarak, 2002 sonrasında AKP'nin iktidara gelmesi ile beraber bölgesel ve küresel gelişmelere yönelik daha aktif dış politikanın geliştirilmesi ilkesine bağlı olarak Kosova'ya olan ilginin arttığı düşünülebilmektedir.⁴²⁵

1999'da UNMIK'in Kosova'da geçici yönetim görevini üstlenmesinden sonra Türkiye, UNMIK yönetimi altındaki Kosova'daki Türk azınlığın durumu ile yakından ilgilenmiştir. Çünkü bu dönemde beklenenin aksine Kosova'da azınlıkta yer alan Türklerin haklarında ve yasal durumlarında iyileşmeden ziyade kötüleşme olmuştur. Örneğin daha önce Kosova'nın resmi dillerinden olan Türkçe bu kategoriden çıkartılmış ve bu durum orada yaşayan Türklerin kendi hakları için mücadele etmesini gerektirmiş ve bu mücadele de Türk Demokratik Birliği (TDB) etkin rol oynamıştır. Türkiye'nin de bu mücadeleye verdiği destek ile Kosova'da Türklerin varlığı tanınmıştır. Bu aşamadan sonra siyasi olarak temsil edilebilmeleri için çalışmalar başlatılmış ve Türkler, Kosova'da Kasım 2001'de yapılan genel seçimlerde mecliste 3 sandalye ile temsil edilmeye başlanmıştır.⁴²⁶ Türkiye o dönemde Kosova'da yaşayan yaklaşık 60 binden fazla Türk'ün mücadelelerine destek olarak bölgenin demografik yapısında değişiklik istemediğinden onların göç etmesinin önüne geçmiş, hatta kriz döneminde Türkiye'ye göç eden Türkleri ateşkes sağlanmasından sonra UNMIK idaresinin güvencesi altında geri göndermiş ve Kosova'da Türk varlığının devam etmesini sağlamıştır.⁴²⁷

Türkiye'nin Kosova krizinde 748 düzensiz göçmeni ülkesine kabul ettiği ve Kızılay'ın kamplar aracılığı ile onlara barınma ile yiyecek yardımında bulunarak yardımcı olmaya çalıştığı bilinmektedir.⁴²⁸ Dolayısı ile insani boyutun da düzensiz göçmen kabulüne yönelik dış politika kararında etkin olduğu düşünülmektedir.

---

⁴²⁵ Demirtaş Coşkun, *a.g.m.*, 2010, ss.71-73.

⁴²⁶ Üstün İ. (2010), "1999 Etnik Çatışmalar Sonrası, Birleşmiş Milletler (Unmik-United Nations Mission In Kosovo) Geçici Yönetiminde Kosova'nın Durumu", *Atatürk Dergisi*, 4/2 (2010) ss. 295-302.

⁴²⁷ Aksu, *a.g.m.*, 2010, s.72-73.

⁴²⁸ İnternet: Sami Kohen, "Türkiye ne kazandı, ne kaybetti?", *Milliyet*, 12 Haziran 1999, Web: [http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1999/06/12 27/03/2020](http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1999/06/12%2003/2020)'de alınmıştır.

Kosova krizi döneminde iktidarda olan Anavatan Partisi (ANAP)-DSP-DTP ve DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümetlerinde Dışişleri Bakanlığını 2002'ye kadar İsmail Cem yürütmüş ve bu dönemde Türkiye'nin Balkanlar dış politikasında devamlılığın sağlanmasında etkili olmuştur. Dışişleri Bakanlığı döneminde Cem'in, Türk dış politikasının Batılı yönelimini desteklemesinin ve temkinli davranmayı tercih etmesinin dönemin Balkan politikasına da yansıdığı görülmüştür.⁴²⁹ Ayrıca Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in, Kosova Türk Temsil Kurulu ve Türk Demokratik Birliği temsilcilerini kabul ettiği sırada Kosova'da BM yönetimi kurulduktan sonraki bazı gelişmelerden memnun olunmadığını, Türk nüfusunun haklarına gereken özenin gösterilmemesinden kaygı duyduklarını ifade ederek Kosovalı Türklerin daha önceki haklarına kavuşmaları için çaba gösterdiği bilinmektedir.⁴³⁰

Kosova sorununda dışişleri bakanının yanısıra Türk dış politikasına yön veren aktörlerden biri de Cumhurbaşkanı Demirel olmuştur. Demirel bu dönemde Bosna'da yaşanan insanlık dışı olayların Kosova'da yaşanmasının engellenmesi yönünde gayret göstermiştir. Demirel bu amaçla Türkiye'nin BM barış gücü dâhil alınacak tüm uluslararası önlemlere katılmaya gönüllü olduğunun da altını çizerek konuya ve bölgeye vermiş olduğu önemi bir kez daha göstermiştir.⁴³¹

Fakat burada asıl dikkat çekici olan Kosova'nın bağımsızlık sürecinin Bosna Savaşı kadar halkta fazla bir yankı uyandırmamasıdır. Bu husus Türkiye'deki Arnavut lobisinin açık bir şekilde etkin olmadığını düşündürse de bu konuya ilişkin kesin bir bilgi bulunmamaktadır.⁴³²

Türkiye, Yugoslavya'nın dağılmasının başlangıcında bir yandan ülkenin toprak bütünlüğünü savunmuş bir yandan da Kosova'nın geniş özerkliğe sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Fakat daha sonra Kosova'daki şiddetin son bulmasını sağlamak üzere Kosova krizine yönelik çözüm bulunması için uluslararası kuruluşları harekete geçirmiş, nihai hedef olarak saldırganlığa ve insan haklarına karşı duruşu nedeniyle askeri müdahalenin uygun görülmesi halinde buna destek

---

⁴²⁹ Demirtaş Coşkun, *a.g.m.*, 2010, s.62.

⁴³⁰ İnternet: "Cem: Kosova'daki gelişmelerden memnun değiliz", *NTV*, 27 Temmuz 2000, Web: <http://arsiv.ntv.com.tr/news/20275.asp>'den, 28/11/2020'de alınmıştır.

⁴³¹ İnternet: "Demirel'den mektup", *Milliyet*, 28 Temmuz 1998, Web: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1998/07/28,27/03/2020>'de alınmıştır.

⁴³² Demirtaş Coşkun, *a.g.m.*, 2010, s.74.

vereceğini açıklamış, Batılı devletler ile birlikte hareket ederek tek taraflı tutum izlemekten kaçınmıştır.

5.4. Türkiye'nin Balkanlar Politikasını Etkileyen Temel Unsurlar

Devletlerin dış politika karar verme sürecini etkileyen iç ve dış faktörlerin üzerinde ilk bölümde durulmuş olduğundan bu bölümde bunlardan hangilerinin Türkiye'nin Balkanlar politikasında dördüncü bölümün üçüncü kısmında ele alınan Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma süreci, Bosna Savaşı, Kosova krizi çerçevesinde etkili olduğu üzerinde durulacaktır.

Buna ek olarak, hem iç etkenler başlığı altında hem de dış etkenler başlığı altında Türkiye ve Almanya'nın özellikle incelenen Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma süreci, Bosna Savaşı ve Kosova krizi çerçevesinde dış politikalarını etkileyen faktörlerin mukayese sonuçlarına yer verilecektir.

5.4.1. İç Etkenler

Türkiye'nin Balkanlar politikasını etkileyen iç faktörler tarihsel bağlar ve kültürel miras, toplumsal yapı, hükümet, cumhurbaşkanı, siyasi partiler ve meclis, Dışişleri Bakanlığı, anayasa, kamuoyu, iç politik atmosfer şeklinde özetlenebilmektedir.

Türkiye'nin Balkanlar ile olan tarihsel bağları Osmanlı İmparatorluğu'nun bir beylik olarak Söğüt kasabasında doğmasından ve sonrasında Edirne'nin fethini müteakiben Balkanlar'da ve batıda genişlemesine ve böylece imparatorluğa yükselmesine kadar gitmektedir. Bilindiği gibi Balkanlar, Osmanlı açısından hem genişlemesinde önem arz etmiş hem de asker, yönetici gibi alanlarda görevlendirilmek üzere beşeri kaynak ve ekonomik gelirlerin temini açısından önemli bir kaynak kapısı olmuştur.⁴³³ Bu anlamda Balkanlar Türk siyasal hayatında önemli bir yere sahip olmuştur.

Bu kapsamda söz konusu tarihsel bağların sadece Türkiye tarafından hissedilmediği aynı zamanda Balkan devletleri tarafından da hissedildiğine kanaat getirilmiştir. Bu kanaati desteklemek adına Yugoslavya'nın dağılması sürecinde Cumhurbaşkanı Demirel'in Temmuz 1994'te Saraybosna'yı ziyaret etmek istemesi

---

⁴³³ Şener, *a.g.m.*, 2014, s.5.

üzerine Boşnak liderlerinin Türk karar vericilere tarihsel ve kültürel bağların altını çizmek üzere Kanuni Sultan Süleyman döneminde görev yapmış olan Topal Recep Paşa'nın evini hazırlattıkları kaydedilmiştir.⁴³⁴ Bu küçük görünen hadise Bosna Savaşı sırasında kültürel mirasın, kolektif hafızanın dış politika kararlarını etkilemede kullanıldığını göstermiştir. Nitekim Türkiye'nin Bosna Savaşı'nda sadece savaşa değil aynı zamanda Osmanlı'nın kültürel mirasını korumaya yönelik de harekete geçtiği düşünülmektedir.

Ayrıca Balkanlar'da Türkler dışında Arnavut, Boşnak, Çerkez, Pomak olmak üzere 8.500.000 Müslüman kimliğe sahip nüfusun yaşadığı bilinmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin bahsedilen nüfus ile kültürel ve dini bağlardan kaynaklanan ortak noktaları halen mevcuttur.⁴³⁵ Bu nedenle zaman zaman dini bağların da özellikle Türkiye'de bazı siyasi partiler ve kamuoyu tarafından vurgulandığı görülmüştür. Örneğin söz konusu dini bağlar Bosna Savaşı'nda Türkiye'nin dış politika kararlarının eleştirilmesine, Müslümanların Savaş sırasında gördüğü zulme yönelik alınan tedbir ve kararların yetersiz olduğunun savunulmasına neden olmuştur.

Toplumsal yapının dış politika kararlarına etkisi kapsamında, 1361 yılında Edirne'nin Osmanlı topraklarına katılmasından sonra özellikle Balkanlar'daki Türk nüfusun artmaya başladığı ve Balkanlar'ın Osmanlı Devleti'nin siyasi ve kültürel hâkimiyet alanına katıldığı bilinmektedir. Nitekim bu durum Balkan Savaşları'na dek sürmüş olup, o zamanlar neredeyse tüm Batı Trakya, Makedonya, Arnavutluk hatta bir dönem Yugoslavya'nın sınırları içinde yer alan Kosova'da bile Osmanlı egemenliği bulunduğundan Türk kimliğine ve Müslüman kimliğine sahip nüfus bölgede artış göstermiştir.⁴³⁶ Bölgedeki bu artışa Osmanlı'nın Balkanlar'ı daha iyi idare edebilme, stratejik yollara hükmedebilme, güvenliği daha kolay sağlayabilme gibi birçok siyasi ve toplumsal nedenlerden dolayı Anadolu'daki Türkleri buraya yerleştirerek Türkleştirme çalışmalarının da katkısı olduğu bilinmektedir.⁴³⁷

---

⁴³⁴ Demirtaş Coşkun, *a.g.m.*, 2011, s.12.

⁴³⁵ İrge, *a.g.m.*, 2014, s. 293.

⁴³⁶ Şener, *a.g.m.*, 2014, ss. 3-4.

⁴³⁷ Şener, *a.g.m.*, 2014, s. 7.

Bu kapsamda bugün Balkan coğrafyasında yaklaşık olarak, Bulgaristan'da 760 bin, Yunanistan'da 120 bin, Makedonya'da 78 bin, Kosova'da 40 bin, Romanya'da 70 bin olmak üzere 1 milyonun üzerinde Türk kimliğe sahip nüfusun ve yine yaklaşık olarak, Arnavutluk'ta 2,5 milyon, Bosna-Hersek'te 2 milyon, Kosova'da 1,6 milyon, Bulgaristan'da 900 bin, Makedonya'da 670 bin, Yunanistan'da 150 bin, Karadağ'da 120 bin, Sırbistan'da 235 bin, Romanya'da 70 bin olmak üzere 8 milyonu aşan Müslüman kimliğe sahip nüfusun yaşadığı bilinmektedir.⁴³⁸ Özellikle Kosova krizinde Kosova'da yaşayan Türklerin mevcudiyeti ve onların haklarının dış politika kararlarında etkili olduğu görülmüştür. Nitekim bu sebeple Sırp-UÇK çatışmasının bitmesi, buradaki Türklerin de daha fazla zarar görmesinin önüne geçilmesi istenmişse de askeri müdahale sonrası getirilen UNMIK altında Kosovalı Türklerin bazı hakları kaybettikleri görülmüştür. Bu noktadan sonra Türkiye'nin onların yanında olarak kaybedilen hakların geri kazanılması yönünde çalışmalar yaptığı kaydedilmiştir.⁴³⁹

Bu çerçevede günümüzde halen Balkanlar'da yaşayan Türklerin ve Müslümanların Türkiye'ye karşı belirli düşüncelere sahip oldukları, özellikle de baskı, çatışma ve kriz dönemlerinde Türkiye'yi "koruyucu devlet" olarak gördükleri bilinmektedir. Buna karşılık Türkiye hükümeti ve kamuoyu da tarihsel ve kültürel bağlar nedeniyle Balkanlar'daki bu topluluklara karşı belirli bir hassasiyet ve sorumluluk duymakta ve bu nedenle sorunlarıyla ilgilenme gereği hissetmektedirler. Özellikle 2000'li yılların sonlarından itibaren Türkiye'nin, buradaki topluluklarla kurumsal olarak da yakından ilgilenmeye başladığı bilinmekte olup, Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ve TİKA'nın bölgede aktif olduğu kaydedilmektedir.⁴⁴⁰

Bölgede halen yaşamakta olan toplumsal nüfus dikkate alınarak, Bosna Savaşı ve Kosova krizinde Türkiye'nin Bosna-Hersek, Kosova ve Makedonya gibi devletler

---

⁴³⁸ İnternet: Sancaktar, C. (2010), "Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli?", *TASAM*, Web: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_önemli 24/03/2020'de alınmıştır.

⁴³⁹ Üstün İ. (2010), "1999 Etnik Çatışmalar Sonrası, Birleşmiş Milletler (Unmik-United Nations Mission In Kosovo) Geçici Yönetiminde Kosova'nın Durumu", *Atatürk Dergisi*, 4/2 (2010) ss. 295-302.

⁴⁴⁰ Mandacı N. (2013), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2012*, Ed: Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ufuk Ulutaş, *SETA Yayınları*, 29, I. Baskı: Aralık 2013, ISBN : 978-605-4023-30-1, s. 361.

nezdinde özellikle de Sırbistan ile yaşanan sorunlarının çözülebilmesi noktasında Sırp hükümetinin ve ABD'nin de talebiyle Balkanlar ekseninde önemli rol oynadığı görülmüştür.⁴⁴¹ Bu tablo sadece Türkiye'nin dış politika kararlarını alırken toplumsal nüfus faktöründen etkilenmediği, bölgedeki diğer devletlerin de söz konusu toplumsal nüfusu dikkate alarak Türkiye'nin bölgedeki etkisini kabul ettiğini göstermektedir.

Nitekim Balkanlar'da Türk ve Müslüman nüfus bulunması gibi, Türkiye'de de Balkan kökenli nüfus bulunmaktadır. Çünkü Osmanlı'nın Balkanlar'dan çekiliş süreciyle birlikte ve öncesinde gerçekleşen savaşlar nedeniyle Balkanlar'dan Anadolu'ya birçok göç dalgası yaşanmıştır. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti döneminde de baskı, savaş gibi nedenlerle de devam ederek, Türkiye nüfusunun içerisinde Boşnaklar, Müslüman Arnavutlar, Torbeşler, Pomaklar, Bulgaristan Türklerinden oluşan Balkan kökenli bir nüfus yaratmıştır. Dolayısıyla, bu nüfusun bağlantılarından oluşan büyük bir kesim halen Balkanlar'da yaşam sürmektedir ve bu durum Türk dış politikasını etkileyen unsurlar arasında görülmektedir. Bu etkinin en uygun örneğinin Bosna Savaşı olduğu bilinmektedir.⁴⁴²

Ayrıca tüm Türkiye çapında Balkan kültür ve dayanışma derneği ya da benzeri adlarla kurulmuş sivil toplum örgütlerinin sayısının 450 civarında olması Türkiye'de yaşayan Balkan kökenli nüfus gerçekliğinin bir parçası olarak görülmekte ve söz konusu dernek ve birliklerin Türkiye'de lobi olarak görev yaptığı bilinmektedir.⁴⁴³ Buna ek olarak, Eski Başbakan Yardımcısı İnönü, Balkanlar'daki Türk etnik kökenli nüfusun iki milyon, Müslümanlarının ise yedi milyon olduğunu, Eski Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin en az iki milyon Türk vatandaşının Boşnak soyundan geldiğini, eski Başbakan Bülent Ecevit ise bu rakamın dört milyon olduğunu ifade etmiştir. Tüm bunlar Balkan kökenli vatandaşın Türkiye'de önemli bir seçim kitlesi oluşturduğunu göstermekte ve bu durum iç siyasette de itina ile takip edilmektedir.⁴⁴⁴

---

⁴⁴¹ Tüysüzoğlu, *a.g.m.*, 2012, s.100.

⁴⁴² İnternet: Sancaktar, C. (2010), "Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli?", *TASAM*, Web: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_önemli 24/03/2020'de alınmıştır.

⁴⁴³ Mandacı, *a.g.m.*, 2013, s. 360.

⁴⁴⁴ Bazoğlu Sezer D. (1996), "Turkish Security in the Shifting Balkans: Reorientation to a Regional Focus", Kosta Tsipis (ed.), *Common Security Regimes in the Balkans*, New York, Columbia University Press, 1996, p.100.

Tarihsel bağlar ve toplumsal yapının etkisine ek olarak, Türkiye'nin içteki problemlere rağmen Bosna Savaşı, Kosova krizi ile ilgilenmesi Türkiye'nin dini ve etnik kimliğinin yanısıra Batı kimliğini ve batıcılık ilkesini de bir kenara bırakmak istememesinden kaynaklandığı ifade edilebilmektedir. Çünkü Bosna Savaşı ve Kosova krizindeki etkinliği Türkiye'nin Avrupa için halen önemli bir müttefik olabileceğini vurgulama şansını vermiş ve Türkiye'nin batı kimliğinin altı çizilmiştir.⁴⁴⁵

Daha önce bahsedildiği üzere Türkiye'de hükümet, dış politika karar verme sürecinde yapan konumundaki aktörlerden biridir. Bu kapsamda Türkiye'de 1991-2002 yılları arasında koalisyon hükümeti, 2002 sonrasında ise AKP iktidarında hükümet kurulduğu bilinmektedir. Türkiye'de 1991 sonrası Anavatan Partisi hükümetinin yerini 5 Ekim 1995'e kadar DYP- SHP koalisyonu almış ve bu tarihten sonra Türk siyasal hayatına uzun yıllar koalisyon hükümetleri hâkim olmuştur. Bu hükümetler zaman zaman DYP- CHP koalisyonu, ANAP- DSP koalisyonu, Refah Partisi (RP)-DYP koalisyon hükümeti gibi çeşitli kombinasyonlarda kurulmuştur. Son olarak 2002 seçimlerinin ardından halen devam etmekte olan AKP hükümetleri dönemi başlamıştır. Söz konusu hükümetlerin kombinasyonu değişse de hükümetlerin Balkan politikası çok fazla değişiklik göstermemiş ve hükümetler tek taraflı askeri müdahaleden uzak, çok taraflılık ve uluslararası kuruluşlarla beraber hareket etmeye ve onları harekete geçirmeye özen gösteren bir tavır takınmıştır. Zaman zaman ideolojik olarak çatışan siyasi partilerin Balkan politikasının temelinde Türkiye'nin Balkanlar'la olan tarihsel bağları, kimliği, saldırganlığa karşı duruşu ve Balkan geçiş yollarının Türkiye için önemi bulunmuştur.⁴⁴⁶

Türkiye'de cumhurbaşkanının dış politika kararlarında teorik olarak yüksek bir etkinlik durumu olmasa da cumhurbaşkanlarının kişisel ve liderlik özellikleri ile örtüşen bir şekilde 1990 sonrasında alınan dış politika kararlarında etkili oldukları görülmüştür. Örneğin Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Süleyman Demirel'in dış politika kararlarında etkin rol oynadığı kabul edilen bir gerçek olmakla birlikte bu durum ortak tarihsel bağın sıklıkla vurguladığı Balkan politikası nezdinde de geçerliliğini korumuştur. Örneğin Demirel'in Kosova krizinde NATO harekâtını

---

⁴⁴⁵ Demirtaş Coşkun, *a.g.m.*, 2007, ss. 67.

⁴⁴⁶ Ekinci, *a.g.m.*, 2009, s. 37.

desteklediği ve tek çözüm olarak gördüğü bilinmekte ve kendisinin bizzat “Kosova, Türkiye’nin kalbinde özel bir yere sahiptir ve Kosovalılar bizim kardeşimizdir.” ifadelerini kullanarak Kosova’ya yönelik dış politika kararlarının alınmasında tarafsız kalmadığı anlaşılabilmektedir.⁴⁴⁷

Meclis daha önce ifade edildiği üzere, TSK’nın yurtdışında görevlendirilmesinde önemli bir karar merci olarak görev almaktadır. Bu kapsamda ilk olarak 08.12.1992’de, Bosna-Hersek’e TSK’nın görevlendirilmesine ilişkin ülkede süregelen insanlık trajedisine çözüm getirmek ve insancıl yardım ulaştırmak için BMGK’nın 743 sayılı kararıyla eski Yugoslavya’ya ve bu kapsamda Bosna Hersek’e gönderilmesi kararlaştırılan UNPROFOR’a ve Bosna-Hersek ve diğer eski Yugoslavya Cumhuriyetleri konusunda BMGK tarafından alınabilecek güç kullanma kararlarına katılmak üzere, lüzum, hudut, şümül ve zamanı hükümetçe takdir ve tespit edilmek kaydıyla TSK’nın yabancı ülkelere gönderilmesi kararının alındığı kaydedilmiştir.⁴⁴⁸ Ardından yine bu kapsamda TBMM’nin Kosova krizinde NATO tarafından alınabilecek önlemler çerçevesinde ittifak üyesi ülkelere oluşturulabilecek Çok Uluslu Müşterek Güç’e katılmak üzere, lüzum, hudut, şümül ve zamanı Hükümetçe takdir ve tespit edilmek kaydıyla TSK’nın yurtdışına gönderilmesine, Anayasa’nın 92 nci maddesi uyarınca izin verildiği görülmüştür.⁴⁴⁹

Ayrıca TBMM kayıtları incelendiğinde TBMM’nin denetleme yetkisi kapsamında 2000 yılında Kosova’daki Osmanlı eserlerine ilişkin, 2005 yılında Kosova’dan göç eden nüfusa ve 2008 yılında Kosova’daki soydaşlara ilişkin olmak üzere 3 yazılı soru önergesi verildiği kaydedilmektedir.⁴⁵⁰ Bunun yanısıra 1990 sonrası meclis tutanakları incelendiğinde Bosna Savaşı’nın ve Kosova krizinin meclis gündeminde bir hayli yer aldığı, siyasi partilerin ve milletvekillerinin konuya ilgisinin yüksek olduğu kaydedilmektedir.

⁴⁴⁷Akıllı E. (2016), *Türkiye’de Devlet Kimliği ve Dış Politika*, 2. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, s.68.

⁴⁴⁸ İnternet: TBMM Tutanak Dergisi, 36. Birleşim, 19. Dönem, 2. Yasama Yılı, 8 Aralık 1992, Web: <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c022/tbmm19022036.pdf> 06/05/2020’de alınmıştır.

⁴⁴⁹ İnternet: “Kosova Kriziyle İlgili Olarak Oluşturulabilecek "Çokuluslu Müşterek Güç"e Katılmak Üzere Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yurtdışına Gönderilmesine, Anayasanın 92 nci Maddesine Göre İzin Verilmesine Dair”, *Resmî Gazete*, 13 Ekim 1998, Web: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23492.pdf> 04/05/2020’de alınmıştır.

⁴⁵⁰ İnternet: “Geçmiş Dönem Yazılı Soru Önergesi Metni”, *TBMM*, Web: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_soru_gd.sorgu_yonlendirme 04/05/2020’de alınmıştır.

Bu kapsamda TBMM kararlarında da görüleceği üzere, Anayasa özellikle savaş hali ilanı ve silahlı kuvvet kullanılmasına izin vermeye yönelik 92. madde itibari ile alınan dış politika kararlarında başvurulan kuralları barındıran temel doküman niteliği taşımaktadır. Dolayısı ile Anayasa, dış politikanın sınırlarının çizilmesinde, yasama yargı ve yürütmenin görevlerinin tanımlanmasında ana kaynak olması nedeniyle de Türkiye'nin temelde tüm dış politika kararlarını etkilemektedir.

Kamuoyu açısından bakıldığında, Bosna'da yaşanan gelişmeler, insanlık dışı faaliyetler Türk halkını derinden etkilemiş ve özellikle dinî hassasiyeti yüksek olan sağ kesimin konuyu önemli ölçüde sahiplendiği görülmüştür. Siyasi parti noktasında ise, TBMM tutanakları incelendiğinde dönem itibariyle, Refah Partisi ve MÇP/MHP'nin Türkiye'nin Bosna'ya yönelik daha fazla sorumluluk almasını ifade ettiği ve Sırp saldırıları ve zulmü karşısında Türkiye'nin alabileceği önlemleri belirlemek üzere Bosna-Hersek'te yaşananların TBMM gündemine getirildiği görülmüştür. Hatta bu siyasi partilerin içindeki bazı uç kesimler zaman zaman Türkiye'nin Bosna'ya yönelik doğrudan ve tek taraflı bir askeri müdahalesini bile savunma cesareti göstermişlerdir.⁴⁵¹ Ayrıca Türkiye'nin yeterince Bosna ile ilgilenmediği iddia edildiği zamanlarda muhalefet partileri, kamuoyunu da arkalarına alarak hükümeti çok sert eleştirilere tutmuştur. Böylece muhalefet partileri iktidar partisinin Balkanlar'daki tutumunu çok yakından takip etmiş ve bunu halkın dikkatine sevk etmiştir.

Son olarak Türkiye'nin Balkanlar politikasını etkileyen unsurlardan birinin iç siyasi atmosfer olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Nitekim bu durum en net hali ile Kosova krizinde görülmüştür. Türkiye başlangıçta Kosova'nın bağımsızlık yönündeki çalışmalarına olumsuz bakmış ve geniş bir özerklikten yana tavırlar sergilemiş hatta zaman zaman UÇK'nın faaliyetlerini terör faaliyetleri olarak nitelemiştir. Bu durumun altında yatan sebep o dönemde Türkiye'nin kendi içerisinde bölücülük sorunları çerçevesinde PKK terör örgütü ile mücadele etmesine bağlanmıştır.

Sonuç olarak her iki devletin dış politikasını etkileyen iç etkenler mukayese edildiğinde, hem Almanya'nın hem de Türkiye'nin Balkanlar politikasını etkileyen

---

⁴⁵¹ Özlem, *a.g.m.*, 2012, s. 28.

unsurlardan biri kimlik olarak karşımıza çıkmıştır. Nitekim Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılması sürecinde Almanya, büyük çoğunlukla aynı dini kimliğe sahip bu devletlerin bağımsızlıklarının tanınması yönünde çaba sarf etmiş ve bu süreçte AT'yi de yanına almaya çalışmıştır. Türkiye açısından bakıldığında ise, hem etnik hem de dini kimliğin dış politika kararlarında etkili olduğu görülmüştür. Örneğin, Bosna Savaşı'nda Boşnak Müslümanlara yönelik ayrılıkçı hareketler ve zulümler Türkiye'de özellikle Meclisin ve kamuoyunun gündeminde olmuştur. Dönemin hükümeti ise dış politika adımlarını atarken dini kimliğin çok da söz edilmemesi yönünde bir politika izlemiştir. Kosova'nın bağımsızlığı sonrasında ise, Türkiye Kosovalı Türklerin statüsü ile yakından ilgilenmiştir.

Kimliğin yanısıra, Onuf tarafından öne sürülen kurallar mantığının dış politika karar verme sürecine uygulanması neticesinde her iki devletin de anayasasının ve yazılı olmayan kurallarının dış politika karar verme sürecinde kurallar bütünü niteliği taşıyarak etkili olduğu görülmektedir. Bu kapsamda örneğin, Alman Anayasası'nın 24. ve 87. maddelerinin Alman hükümetinin yurtdışında bir yerde asker görevlendirmesine ilişkin hükümler barındırdığı kaydedilmektedir. Nitekim bu hükümler dış politikada o kadar sınırlayıcı nitelikte olmuştur ki 1994 yılında bu hükümlerde değişikliğe gidilerek NATO tarafından barışı tesis etme amaçlı düzenlenen organizasyonlara asker gönderilmesinin kolaylaşması sağlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na bakıldığında ise, 92. maddenin savaş hali ilanına ve TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına ilişkin hükümler barındırdığı görülmektedir. Nitekim bu hükümlere Bosna Savaşı ve Kosova krizinde NATO operasyonlarına silahlı kuvvetlerin görevlendirilmesi sürecinde başvurulduğu görülmüştür.

Siyasi partiler noktasında ise, siyasi partilerin dış politika kararlarına etkisinde bazı benzerlikler görülmüştür. Nitekim Almanya tüm zamanlarda, Türkiye ise 1991 sonrasında 2002 AKP iktidarına kadar çoğunlukla koalisyon hükümetleri ile yönetilmiştir. Bu süre zarfında koalisyon hükümetinde yer alan partiler dış politikada daha çok söz hakkı elde ederken muhalefet partilerinin parlamentoda söz sahibi olabildikleri ve zaman zaman karşı oldukları kararlarda Anayasa Mahkemesi'ne başvurdukları görülmüştür. Örneğin Almanya'da FDP ve SPD'nin NATO ve BM'nin

Bosna'da savaşın şiddetinin devam etmesi üzerine AWACS kullanımına karar vermesinin ardından Almanya'nın bu sistemlere katılım konusunun netleştirilmesi için Anayasa Mahkemesi'ne başvurduğu görülmüştür. Türkiye açısından ise Bosna Savaşı döneminde muhalefetteki sağ partilerinin Türkiye'nin Bosna Savaşı'nda oradaki Müslümanlara yapılan muameleye yeterince ve uygun yöntemlerle karşılık veremediğine dair eleştiriler yönelttiği, bu konuyu meclis gündemine getirerek hükümete yön vermeye çalıştıkları meclis tutanaklarında yer almıştır.

Meclis söz konusu olduğunda, Almanya'nın federal bir devlet olmasına bağlı olarak bir eyaletler meclisine bir de federal meclise sahip olduğu, bunların toplamına parlamento denildiği bilinmektedir. Almanya'da parlamento uluslararası anlaşmaların onaylanması, bütçeye ilişkin elinde güç bulundurması ve özellikle 1994 yılındaki Anayasa Mahkemesi kararı ile Alman askerlerinin yurtdışına gönderilmesinde söz sahibi olduğu dikkat çekmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na bakıldığında ise, milletlerarası anlaşmayı uygun bulma, TSK'nın yurtdışında görevlendirilmesine ilişkin meclise yetkiler verildiği görülmektedir. Her iki devlette de meclisin anayasada yer alan hükümlerle uyumlu olarak dış politikada söz sahibi olduğu görülmekte olup, aynı şekilde ikisinin de hükümetin dış politika tasarruflarını denetleme yetkisi kapsamında bu kararları yakından takip ettiği ve yine bu kararların meclislerin gündeminde bir hayli yer aldığı kaydedilmektedir.

Her iki devletin kamuoyunun dış politika karar verme sürecine etkisi kıyaslandığında ise, her iki kamuoyunun da bu süreçte dolaylı etkisi olduğu görülmektedir. Alman kamuoyunun konu bir halkın self determinasyon hakkının kullanma talebinde bulunması ve Alman askeri gücünün yeniden kullanılması olduğunda birliğini yeni tamamlamanın verdiği atmosfer ile tarihsel geçmişe dayalı ortaya çıkan anti militarist tutumu nedeniyle daha hassas olduğu görülmüştür. Nitekim bu sebeple liderlerin bu noktalar üzerine giderek dış politika kararlarının kamuoyunun hassas olduğu noktalarda doğru aktarılmasına ve onların desteğine odaklandığı dikkat çekmiştir. Bu kapsamda örneğin, liderlerin Kosova krizinde askeri gücün haklı ve barışçıl sebeplerle, Avrupa'nın ortasında bir katliamın daha yaşanmaması için kullanılacağını ifade ederek bu kararı kamuoyuna benimsetmeye çalıştıkları dikkat çekmiştir. Türkiye açısından bakıldığında ise, kamuoyu Balkanlar ile var olan tarihsel ve kültürel bağların farkında olmuş ve özellikle sağ kesimin bu

sebeplerle Türkiye'nin daha cesur adımlar atmasını savunduğu görülmüştür. Bunun yanısıra Türkiye'de halen Balkan kökenli nüfusun bulunması ve yine aynı şekilde bu nüfusun bağlantılarının Balkanlar'da yaşamasının liderlerin kamuoyuna yaklaşımını etkilediği fark edilmiştir. Çünkü nihayetinde söz konusu nüfusun Türkiye'de önemli bir seçim kitlesi olmasından dolayı bu toplumsal kesimi kaybetmemek adına daha dikkatli adımların atıldığı ve bu sebeple tüm demokratik ülkelerde olduğu gibi bu iki ülkede de kamuoyunun etkisinin azımsanamaz olduğu görülmüştür.

İç etkenlere devam edildiğinde, iki ülkenin cumhurbaşkanları kıyaslandığında, Balkanlar nezdinde verilen dış politika kararları çerçevesinde Almanya Cumhurbaşkanı'nın Türkiye Cumhurbaşkanı'ndan hem teorik anlamda hem de pratikte daha pasif kaldığı görülmüştür. Nitekim Türkiye'de Bosna Savaşı döneminde Özal, Kosova krizinde Demirel her iki bağımsızlık sürecine ilişkin söylemler dile getirmiş ve aktif bir dış politika izlenmesinde öncü olmuşlardır.

Almanya'da şansölye ve hükümetinin, Türkiye'de ki başbakan ve hükümetle karşılaştırılmasında çok üstün farklılıklar ortaya çıkmamaktadır. Almanya'da şansölyenin ve başta dışişleri bakanı olmak üzere hükümetinin ilk olarak Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık sürecinde ardından Kosova krizinde dış politika da ne kadar önemli aktörler olduğu görülmüştür. Nitekim Kosova krizinde başta dışişleri bakanı olmak üzere Alman hükümetinin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın dış politikasında askeri gücün kullanımının kısıtlanmasını ve "bir daha asla savaş" ilkesini farklı yorumlayarak Almanya'nın sorumluluk alması ve geçmiş hataların telafi edebilmesinin bir fırsatı olarak kamuoyuna lanse ettiği ve bu sayede Kosova krizinde Almanya'nın aktif rol aldığı görülmüştür. Bunun yanısıra Şansölye Schröder'in, askeri müdahale opsiyonunun değerlendirilmesinden önce tüm diplomatik yolların denendiğini ifade ederek bu müdahalenin barışçıl bir çözüm odaklı olduğunu, bu sayede insan haklarının ihlalinin kaldırılacağını ifade etmesi sonrası yine bir Alman dış politikası ilkesi olan "bir daha asla yalnız" ile uyumlu olarak uluslararası kuruluşları ve müttefiklerini yalnız bırakmamayı savunduğu dikkat çekmiştir. Nitekim Türkiye'de de hem dışişleri bakanı hem hükümet Balkanlar nezdinde aktif bir dış politika izlenmesini savunmuştur. Bu minvalde uluslararası kuruluşları harekete geçirmeye çalışan hükümet aynı zamanda örneğin

Kosova krizinde Belgrad'a resmi ziyaretler düzenleyerek çatışmaların son bulması için sürekli sahada görev almışlardır.

Her iki devletin dış politika kararları ve karar verme süreçleri incelendiğinde, inşacılık bakış açısı ile örtüşen bir şekilde sosyal yapıyı oluşturan ve etkileyen kolektif hafıza, değerler, norm ve inançlar, tarihsel ve kültürel bağların etkili olduğu fark edilmiştir. Almanya açısından durum analiz edildiğinde, Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'na bağlı tarihsel geçmişinin, buna bağlı gelişen kolektif hafızasının ve inşa etmiş oldukları normların Balkanlar nezdinde etkili olduğu düşünülmektedir. Örneğin Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık sürecinde henüz yeni birleşmesi nedeniyle Almanya'nın self determinasyon hakkını kullanmak isteyen bu iki yeni devlete yakın tutum izlediği görülmüştür. Buna ek olarak, İkinci Dünya Savaşı'nda Auschwitz katliamının hafızalarda yer etmesinin Kosova'da Racak Katliamında Alman hükümetinin etkilenmesine sebep olduğu ve bu nedenle "bir daha asla Auschwitz" sloganının Dışişleri Bakanı Fischer tarafından kullanıldığı dikkat çekmiştir. Türkiye açısından bakıldığında ise, Osmanlı'nın Balkanlar'da uzun yıllar hâkimiyet sürmesine bağlı olarak inşa edilmiş olan tarihsel ve kültürel bağların hem yapan konumdaki liderlerin hem de kamuoyunun hafızalarında yer ettiği görülmüştür. Nitekim bu bağların diğer devletler tarafından da tanınmasına binaen Türkiye'nin, Bosna Savaşı sırasında barışın görüşüldüğü ortamlarda yerini aldığı kaydedilmiştir.

İç etkenler altında silahlı kuvvetlerin durumu incelendiğinde ise, Almanya'da silahlı kuvvetlerin, Alman dış politikasını etkileyen bir unsur olmaktan ziyade dış politikada kullanılan bir araç görevi taşıdığı görülürken Türkiye'de durumun özellikle 2003 yılına kadar pek de öyle olmadığı dış politikayı etkileyen MGK içerisinde silahlı kuvvetlerin ağırlığının fazla olduğu görülmüştür.

Hem Almanya hem de Türk dış politikasının karar verme süreçlerinde hem iç politik hem de dış politik atmosferden etkilenerek şekillen ulusal çıkarlar her devlette olduğu gibi önemli yer kaplamaktadır. Balkanlar nezdinde düşünüldüğünde ise, her iki devletin de ulusal çıkarlarının dış etkenler altında incelenen ekonomik unsurlar, güvenlik ve istikrar endişesi ve göç konularından etkilendiği dikkat çekmiştir.

Tüm bunlara ek olarak, iç siyasi ortam da her iki ülkenin dış politikasında etkili olmuştur. Örneğin Türkiye, kendi içerisinde uzun yıllar gündemini işgal etmeye hazırlanmış bölücülük sorunu, ekonomik kriz ve siyasi istikrarsızlık ile de mücadele etmeye çalışırken Balkanlar'da yaşanan gelişmelere yönelik nasıl bir tutum sergileyebileceğini düşünmek durumunda kalmıştır. Almanya açısından bakıldığında ise, iki Almanya'nın henüz birleşmesi halk tarafından her ne kadar bir coşku ile karşılanırsa da İkinci Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu tarihsel gerçekler ve buna bağlı norm ve değerler devletin omzuna büyük bir yük bırakmıştır. Dolayısı ile Almanya'nın bu döneme dair gerçekleri tutan ve buna göre yeniden inşa sürecine giren kolektif hafızasının dış politika kararlarında etkili olduğu görülmüştür. Nitekim bu hafızanın getirdiği çok önemli iki norm olan “bir daha asla savaş” ve “bir daha asla yalnız” ilkeleri sürekli gündemde olmuştur. Almanya'nın tarihsel geçmişe bağlı suçluluk duygusu, bahse konu norm ve değerleri uluslararası kuruluşların ve Almanya'nın müttefiki konumundaki devletlerin Almanya'nın birleşmesi ile beraber ondan daha fazla sorumluluk almaya odaklanan bir politika sürdürmesini beklemesi, Almanya'nın da dış politika da aktif bir görünüm izlemesini gerektirmiştir.

5.4.2. Dış Etkenler

Örnek üç olay ele alındığında, Türkiye'nin Balkanlar politikasında etkili olan dış etkenler, uluslararası sistem, Balkanlar'ın stratejik önemi, güvenlik, göç ve ekonomik unsurlar, ABD, AB, NATO, BM şeklinde özetlenebilmektedir.

Temelde uluslararası sistem, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası süreçte Balkanlar politikasını etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Türkiye Soğuk Savaş sonrası dönemde iki kutuplu dünya düzeninde iken sahip olduğu stratejik önemini kaybetmek istememiş ve bölgesel barışın sağlanması kapsamında halen önemli bir ülke olduğunu kanıtlamak üzere politikalar izlemiştir. Bu nedenle Türkiye, çevresinde yaşanan gelişmelere karşı pasif bir tutum izlemekten ziyade iç politikadaki karmaşık atmosfere rağmen pek çok mecrada inisiyatif alan ülke konumunda olmayı hedeflemiştir. Balkanlar kapsamında tüm bunları yaparken de özellikle Bosna Savaşı'nda gerek dini kimliğini kullanarak İKÖ'deki konumunu öne çıkarmış gerek batı kimliğini vurgulayarak BM, NATO ve AGİT gibi kuruluşları

Balkanlar'daki insanlık dramına karşı harekete geçirmiştir.⁴⁵² Bu kapsamda Türkiye uluslararası sistemin getirdiği değişikliklere adapte olarak sahip olduğu stratejik önemi sürdürebilmeye yönelik dış politika kararları almıştır.

Balkanlar, Türkiye ile Batı Avrupa arasında stratejik bir bağlantıda yer almaktadır ve Türkiye'nin dış dünya ile oluşturduğu siyasi, ekonomik, güvenlik ve kültürel bağlar konseptinde önemli bir konumdadır. Balkanlar'ın coğrafi konumunun Avrupa'ya yakınlığı, Türkiye açısından Avrupa pazarına ticari malların ulaştırılması anlamında da önem arz etmektedir. Bu kapsamda bölgesel güç olma yolunda giden Türkiye, Balkanlar'da, Sırbistan gibi tek bir ülkenin hâkim konumunu artıracak veya Sırbistan ile Yunanistan arasında fiili bir bölgesel hegemonya oluşturacak siyasi atmosfere karşı yukarıda ele alınan üç olay da dikkatli adımlar atmıştır. Çünkü söz konusu atmosferin Türkiye'nin güvenliğini risk altına itecek geleneksel ve yeni çıkarların ortaya çıkmasını tetikleyebileceği gibi Türkiye'nin bölge ülkeleri ile daha iyi ilişkiler geliştirme özgürlüğünü de kısıtlayabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle Türkiye'nin Balkanlar'da aktif olmaya ve yıllardan beri belirli anlaşmazlıkları olan Yunanistan'ı dengelemeye ve Yunanistan'a karşı gücünü devam ettirmeye yönelik dış politika kararları aldığı gözlemlenmiştir.⁴⁵³ Nitekim Türkiye'nin bu girdiler çerçevesinde Bosna Savaşı ve Kosova krizinde aktif bir dış politika izlediği, görünürlüğünü kaybetmediği kaydedilmiştir.

Bu coğrafyanın jeopolitiğinin istikrar ve güvenlik unsurları açısından Türkiye ve Türk dış politikası için her dönem önem arz ettiği söylenebilmektedir. Türkiye açısından bakıldığında Balkanlar Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 1453'ten itibaren imparatorluğun merkezi olan İstanbul'u Avrupa'ya karşı koruması nedeniyle stratejik bir öneme sahip olmuştur. Balkanlar bölgesi, Cumhuriyet'in ilanından sonra da Türkiye'nin Avrupa'ya açılma yolu olmuş, dolayısıyla Balkanlar'ın güvenlik anlamında huzur ve istikrar içerisinde bulunması hem Türkiye'nin güvenliği hem de Avrupa'ya açılan yollarının sürdürülebilirliği için büyük önem arz etmiştir. Bu kapsamda Türkiye kuruluşundan bu yana sürekli olarak Balkanlar bölgesinde istikrar

---

⁴⁵² Demirtaş Coşkun, *a.g.m.*, 2007, s. 73.

⁴⁵³ Bazoğlu Sezer D. (1996), "Turkey in the New Security Environment in the Balkan and Black Sea Region", *Turkey between East and West: New Challenges For a Rising Regional Power*, Eds. Mastny, Vojtech and Nation, R. Craig Boulder, Colorado, Westview Press, ISBN: 9780813334127, p.81.

ve güvenlik arayışı içerisinde olmuş ve bu minvalde bu amacı destekleyen dostluğu ve saldırmazlığı garantileyen 1934 Balkan Antantı gibi birçok siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel oluşumlar içerisinde yer almıştır.⁴⁵⁴

Ayrıca Türkiye'nin Balkanlar nezdinde güvenlik algıları, Balkanlar'daki jeopolitik değişimin sürecine bağlı olarak değişimlere uğramıştır. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaklaşık kırk yıl boyunca Balkanlar'daki güvenlik çıkarlarını neredeyse Varşova Paktı prizması ve Yunan-Türk çatışması kapsamında ele almıştır. Fakat Yugoslavya'nın dağılması ile gelen jeopolitik değişim Türkiye'ye Balkanlar'da güvenliğin farklı boyutlarını da el almasını gerektirmiştir.⁴⁵⁵ Bu kapsamda Türkiye Bosna Savaşı'nda ve Kosova krizinde askeri güvenliğin yanısıra insani durumları da ele alarak yumuşak güvenlik unsurları ile de harekete geçmiştir.

Bu kapsamda Boşnakların Türkiye'yi koruyucu ve olası bir dağılma da göç edecekleri, sığınacakları ülke gibi görmeleri de Türkiye'nin o dönemdeki politikalarında göz önüne aldığı unsurlardan biri olmuştur. Çünkü böyle bir olasılığın ülkenin sosyo-ekonomik durumunu etkileyeceği aşikâr görülmüştür. Bunun yanısıra Boşnakların Türkiye'yi koruyucu nitelikte ve kendine yakın görmesi Türkiye'nin aktif dış politikası ile birleşince sorunun çözümüne yönelik uluslararası barış görüşmelerinde Türkiye'nin masada aranan devlet olmasını da beraberinde getirmiştir.

Ekonomik ve ticari ilişkiler açısından, Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile kuvvetli bir ticaret bağı bulunmakta ve bu sürdürülebilir bir şekilde artmaktadır. Özellikle Türkiye'nin ekonomik dışa açılım politikası ve Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan devletleri pazar avantajı olarak değerlendirmek suretiyle ekonomik ilişkilerini geliştirmeye yönelik adımlar attığı görülmüştür. Bu kapsamda 2002 yılında Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile 3,6 milyar dolar civarında kaydedilen ticaret hacmi, 2016 yılında 4,5 kat artarak 16,2 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır ve burada dikkat çeken husus Türkiye'nin bölgeye yönelik ihracatının yüksek olmasıdır. Türkiye aynı zamanda Balkanlara önemli dış yatırımlar yapmaktadır. Örneğin 2016 yılında Türkiye'den bölgenin 11 ülkesine toplam 200 milyon dolarlık yatırım girişi

---

⁴⁵⁴ Şener, *a.g.m.*, 2014, s.8.

⁴⁵⁵ Bazoğlu Sezer, 1996, ss. 97-98.

olmuştur.⁴⁵⁶ Dolayısı ile Balkan ülkelerinin Türkiye açısından önemli bir ticari partner olduğu da düşünülebilmekte ve bu faktörün etkisi ile Türkiye'nin Balkanlar'da barış ve istikrara yönelik unsurlara katkı sağlamaya yönelik dış politika kararlarının alınmasında öncü olduğu ifade edilebilmektedir.

ABD ise, 1990'lı yılların başından bu yana Türkiye'nin Balkanlar'daki siyasi ve askeri nüfuzunu artırmasına yardımcı olmuş ve ABD'nin Balkanlar'da aktif rol oynadığı dönemde Türkiye de aktif rol oynamış, ABD ile birlikte hareket etmiştir. Dolayısı ile bu durum Türkiye'nin hem Bosna hem de Kosova krizindeki dış politika kararlarında daha cesur kararlar almasında etkili olmuştur.⁴⁵⁷ Türkiye ile ABD'yi Balkanlar nezdinde yakınlaştıran unsurlardan en önemlisi ise büyük güçlerin Balkanlar'da dengelenmesi olmuştur. Özellikle Almanya'nın birleşmesi sonrasında daha aktif bir dış politika izlemesi neticesinde gözünü Balkanlara çevirmesi, yine bu birleşme neticesinde AB'nin daha dinamik bir hal alması Türkiye açısından Almanya'nın ve AB'nin Balkanlar'da dengelenmesini gerektirmiştir. ABD açısından bakıldığında ise, Rusya Federasyonu'nun Balkanlar'a yönelik ilgisinin göz ardı edilemez olması Balkanlar'da ABD ve Türkiye arasındaki işbirliğine katkı sağlamıştır.⁴⁵⁸ Bununla birlikte, 11 Eylül terörist saldırılarının ardından ABD'nin bölgede etkinliğini geri çekmesi ile birlikte Türkiye bölgede kendi yolunu izleme fırsatı bulmuş ve o zamandan bu yana, bölgedeki uluslararası varlığın bir parçası olarak Balkan ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmek üzere çaba göstermiştir.⁴⁵⁹

Son dönemde ise AB'nin geleceği konusunda ve Balkanlar'ın AB'ye entegrasyonuna yönelik değerlendirmeler, Türkiye'nin Balkanlar politikası açısından önem arz etmektedir. Dolayısı ile Türkiye'nin Balkanlar'ın stratejik önemi kapsamında, Balkan devletleri ile yakından ilgilenmesi ve iyi ilişkiler geliştirmek istemesinin bir diğer sebebi gelecekte AB üyeliğini destekleyecek müttefikler kazanmak istemesidir.⁴⁶⁰ Aslında yine bu kapsamda Türkiye, Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılması ve sonrasında gerçekleşen Bosna Savaşı ve Kosova krizinde Türkiye AB ile uyumlu politikalar izlemiştir.

---

⁴⁵⁶ Ekinci, *a.g.m.*, 2017, s.9.

⁴⁵⁷ Türbedar E. (2011), "Turkey's New Activism in the Western Balkans: Ambitions and Obstacles", *Insight Turkey*, Vol. 13, No: 3, s.142.

⁴⁵⁸ İrge, *a.g.m.*, 2014, s. 282.

⁴⁵⁹ Türbedar, *a.g.m.*, 2011, s.142.

⁴⁶⁰ Türbedar, *a.g.m.*, 2011, s.142.

Türkiye'nin Balkanlar politikasını etkileyen en önemli kuruluşlardan diğer ikisi BM ve NATO'dur. Türkiye'nin Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılması ve sonrasında gerçekleşen Bosna Savaşı ve Kosova krizinde uluslararası arenada kabul oranı yüksek olan BM tarafından alınan kararlarla uyumlu dış politika kararları aldığı görülmüştür. Bunun istisnası BMGK tarafından onaylanmasa bile Kosova askeri müdahalesine katılmak olmuştur fakat nitekim bu kararın onaylanmamasında başka ülkelerin etkin olması ve askeri müdahale kararının NATO tarafından başlatılması neticesinde bu müdahaleye uygun dış politika kararı alınabilmiş ve TSK bu müdahalede görevlendirilebilmiştir. Yine bu çerçevede Türkiye, Balkanlar'da barış ve istikrarın sağlanması anlamında uluslararası kuruluşlarla yakın işbirliği içerisinde çalışmış ve bu anlamda özellikle NATO'ya aktif destek sağlamıştır. Bunun yanısıra Türkiye Balkan ülkelerinin AB'ye ve NATO'ya üyelik süreçlerini her zaman desteklemiştir. Aynı zamanda Türkiye, devlet yapılanmasının güçlendirilmesi ve bölgesel istikrarın sağlanabilmesi amacıyla Balkanlar'daki tüm uluslararası mevcudiyet ve girişimlere katılarak BM ve NATO ile uyumlu dış politika kararları izlemeye devam etmektedir. Bu kapsamda Türkiye, Bosna-Hersek'te ve Kosova'da uluslararası askeri (KFOR) ve sivil mevcudiyetlere (UNMIK) asker ve emniyet personeli ile katkıda bulunmaktadır.⁴⁶¹

Sonuç olarak her iki devletin dış politikasını etkileyen dış etkenler mukayese edildiğinde, hem Almanya hem de Türkiye açısından Balkanlar politikasını etkileyen bir unsur olarak uluslararası sistem karşımıza çıkmaktadır. Çünkü neticede 1990'lı yıllarda Yugoslavya'nın dağılması sürecine, hem Türkiye hem de Almanya Soğuk Savaş sonrası yeni uluslararası sistemde dış politikada sergilemeleri gereken duruş üzerine yoğunlaştıkları bir dönemde yakalanmışlardır. Bu dönemle birlikte ortaya çıkan uluslararası sistemde her iki ülke de Soğuk Savaş dönemindeki Doğu-Batı blokları arasındaki sıkışmışlıktan kurtulmuş bir şekilde dış politika izleyebilecekleri bir atmosfer ile karşılaşmışlardır. Bu durum Almanya açısından bakıldığında ürkütücü bulunmasa da Türkiye, iki kutuplu dünya düzeninde sahip olduğu stratejik önemi kaybedeceği endişesine kapılmış ve bu önemini hangi şartlarda sürdürebileceğine odaklanarak aktif bir dış politika izlemeye, görünürlüğünü

---

⁴⁶¹ İnternet: "Balkan Ülkeleri İle İlişkiler", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, Web: http://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa'dan 25/03/2020 tarihinde alınmıştır.

artırmaya ve bölge devletleri ile olan ilişkilerde halen kilit aktör olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Neticede hem Türkiye hem Almanya değişen uluslararası sistemden etkilenmiş her ikisi de daha aktif politikalar izlemeye odaklanmıştır.

Dış etkenlerden ekonomik ve kültürel unsurlar, güvenlik, göç gibi hususlar dış politikada hem ulusal çıkarları etkileyen hem de dışardan da ayrıca etkili olabilen faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu noktada Almanya tarafından bakıldığında, söz konusu üç olaydan ilkinde Hırvatistan ve Slovenya'nın erken tanınmasında ve el altından yardım edilmesinde kültürel yakınlığın ön plana çıktığı görülmektedir. Bosna Savaşı'nda ise coğrafi olarak yakınlığın ve bunun vermiş olduğu endişe ile beraber bölgedeki istikrarsızlık korkusunun Almanya'nın güvenliğinin sınırda değil, sınırların ötesinde başladığı ilkesi ile bağdaştırıldığında coğrafi konumun, güvenlik ve istikrarın Alman dış politika kararlarında ne derece etkili olduğunu göstermiştir. Yine güvenlik ve istikrar kapsamında, coğrafi olarak bu kadar yakın olan yerlerdeki istikrarsızlığın ve insan hakları ihlallerinin düzensiz göçmen sorunu ile biteceği aşikâr görülmüş ve bu durumun Almanya'nın ve AB'nin kendi içerisinde ekonomik ve toplumsal sorunlara yol açacağından hareketle dış politika kararları alındığı dikkat çekmiştir. Güncel olarak ise, Almanya'nın Balkan devletlerinin AB üyeliği alma yolunda politika izlemelerine bağlı olarak bu devletleri AB'ye hazırlamak, AB içerisindeki hukukun üstünlüğü, insan hakları ve ekonomik durum gibi birçok sisteme adapte olmalarını sağlamak üzere dış politika kararları aldığı görülmektedir. Bunun yanısıra ekonomik anlamda da Balkanlar'da Sovyetlerin ve komünizmin etkisini yitirmesi ile birlikte yeni bir ekonomik açılım sürecine girilmesi, birliğini yeni tamamlamış ve ekonomisinin güçlenmesine odaklanan Almanya açısından bir fırsat olarak değerlendirilmiş ve bölgede etkinlik sağlanmak istenmiştir. Buna ek olarak günümüzde de Almanya, Balkanlar'ın coğrafi konumunun özellikle 2011 sonrası Suriye İç Savaşı'na bağlı olarak yoğun düzensiz göçmen akışında Avrupa'ya geçişte önemli olduğunu bildiğinden bu bölgeye ayrıca önem vermektedir.

Türkiye açısından bakıldığında ise, güvenlik kaygısı dış politikanın şekillenmesinde en önemli etkenlerdendir fakat konu Balkanlar olduğunda askeri güvenliğin yanısıra güvenliğin insani boyutu ve yumuşak güvenlik unsurları ön plana çıkmıştır. Balkanlar'daki güvenlik ve istikrarın sağlanamaması, halkların tehdit hissetmesi ve insan haklarının ihlali sonucunda ülkelerini terk etmesi noktasında

birçok kesimin Türkiye’yi koruyucu devlet olarak görmesi de Türkiye’nin Balkanlar politikasını etkilemiştir. Bu çerçevede Türkiye, aynı Almanya gibi Balkanlar’da istikrarı savunmuş ve hali hazırda orda yaşamını sürdüren toplumsal nüfusun ileride Türkiye açısından avantaj olacağını değerlendirmiştir. Buna ek olarak Türkiye güvenlik çıkarları açısından bölgede Sırbistan’ın yanında yer alan Yunanistan’ın dengelenmesi gerektiğini, bölgede Türkiye’nin de var olduğunun kanıtlanması gerektiğini hissetmiş ve buna göre politik adımlar atmıştır. Ekonomik unsurlar ele alındığında ise, Türkiye'nin 1980'lerde ekonominin dışa açılmasına yönelik politika izlemesinin dış ticaretin geliştirilmesi, ihracatın artırılmasını tetiklemiş olduğu ve özellikle SSCB'nin dağılması sonrasında komünizmin etkisinin azalması ve ortaya yeni ülkeler çıkması Türkiye açısından bir ekonomik açılım fırsatı olarak değerlendirilmiştir. Bu noktada Balkanlar önemli bir ekonomik pazar olarak belirginleşmiştir.

Uluslararası ve bölgesel kuruluşların ve küresel güçlerin dış politikaya etkisi anlamında ise, benzer kuruluş ve güçlerin Balkanlar nezdinde her iki devletin de dış politika kararlarını etkilediği görülmüştür. Örneğin, Almanya’nın birleşme sonrası “bir daha asla yalnız” ilkesi ile de uyumlu olarak çok taraflılığa ve müttefikleri ile hareket etmeye daha özen gösterdiği hatta bu ilkeye 1994 tarihli Beyaz Kitap’ta yer verdiği görülmüştür. Fakat bunun ilk istisnası Slovenya ve Hırvatistan’ın bağımsızlık sürecinde görülmüş ve Almanya bu süreçte AT’yi bu bağımsızlık kararlarını desteklemek üzere yanına çekmeye çalışsa da başarılı olamamasına rağmen bu iki devleti ilk olarak yalnız bağımsız kabul etmiştir. Fakat daha sonra bu durumun yıkıcı etkilerinden ders almış ve Bosna Savaşı ve Kosova krizinde BM, NATO, AB ve ABD ile ortak hareket etmeye özen göstermiştir. Nitekim bu sebeple ülke içerisindeki alan dışı tartışmalarına rağmen, Bosna Savaşı’nda AWACS kullanımına, Kosova krizinde NATO’nun askeri müdahalesine destek vermiştir.

Türkiye açısından bakıldığında ise, Türkiye’nin uluslararası ve bölgesel kuruluşlar ile farklı sebeplerle beraber hareket etme politikası izlediği görülmüştür. Türkiye Soğuk Savaş sonrası stratejik önemini ve Batılı kimliğinin görmezden gelineceği endişesi ile bu kimliğini daha da vurgulamak adına daha aktif politikalar izleme eğilimine girmiştir. Bu kapsamda Batılı kimliğini daha fazla vurgulamış ve Balkanlar nezdinde alınan kararlarda bu kuruluşlar ve ABD ile ortak hareket etmiştir.

Örneğin Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunmasına rağmen AT'nin ve ABD'nin Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanımalarının ardından bu iki ülkeyi tanımış ve Bosna Savaşı'nda bu kuruluşları hem hareket geçirerek hem de onlar tarafından başlatılan faaliyetlere etkin katılım göstererek bölgede önemli bir aktör olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Bunun yanısıra Türkiye, Balkanlar nezdinde ABD ve Batı merkezli organizasyonlara katılma eğilimi göstermiştir. Aynı zamanda Türkiye batı merkezli kurumların yanı sıra dini kimliğini de kullanarak İKÖ'yü Bosna Savaşı'nda etkin bir kuruluş olmaya teşvik etmiş ve bu kuruluştan etkilenen değil bu kuruluşu etkin bir pozisyona getirmeye çalışan bir aktör rolü oynamıştır.

6. SONUÇ

Balkanlar coğrafi olarak Avrupa'ya, Asya'ya ve Afrika'ya yakın konumu, stratejik öneme sahip denizlere yakınlığı sebebiyle tarihte birçok savaş, istila, ilhak süreçlerine maruz kalmıştır. Bu süre zarfında Balkan devletleri uzun dönem Osmanlı hâkimiyetinde yer alsa da Rusya Çarlığı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu başta olmak üzere birçok devletin etkisi altında kalmıştır. Nitekim bu durum Balkanlar'da sosyal yapıyı oluşturan fikir ve inançları, norm ve değerleri, tarihsel ve kültürel bağları etkilemiş ve böylece Balkanlar'da birçok farklı etnik, dini, kültürel kimlik inşa edilmiştir.

Nitekim Balkanlar'ın bu çeşitlilikte farklı kimlikleri muhafaza etmesi özellikle aynı kimliklere sahip güçler tarafından fırsat olarak görülmüş ve milliyetçilik akımının güçlenmesi ile beraber Balkanlar'da çatışmayı tarih sahnesine çıkarmıştır. Böylece Osmanlı, Balkanlar'dan çekilişe sürüklenmiş ve Balkanlar'da ulus-devlet inşası başlamıştır. Hal böyle yeterince karmaşık iken Birinci Dünya Savaşı Balkanlar'da daha fazla bölünmeyi getirmiş, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ise Balkanlar'da birleşme olarak ele alınabilecek Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin kurulduğu görülmüştür. Bu durum yeni bir devlet kimliğinin inşasını, bunun onu oluşturan halklar tarafından benimsenmesini, kolektif aidiyeti gerektirmiştir. Fakat durum hiç de beklenildiği gibi olmamış, halk üst kimliği benimseyememiş ve alt kimliklerin üst kimliğe baskın gelmesi, alt kimliklerin diğer alt kimlikler ile çatışması sonucu Yugoslavya çok sancılı bir dağılma sürecine girmiştir.

Hem Soğuk Savaş'ın bitmesini temsil eden Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda yeni devletlerin kurulması hem de Yugoslavya'nın parçalanma sürecine girmesi Avrupa'nın yanı başında bir güvenlik ve istikrar boşluğunun oluşmasının yanısıra bir insanlık dramı yaşanmaya başlamasına sebep olmuştur. Bu süreç beraberinde ekonomik ve siyasal çözülmeye bağlı olarak düzensiz göçmen sorununu gündeme getirirken, aynı zamanda tarih sahnesinde yeni devletler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bu kapsamda Soğuk Savaş sonrası dönemde Yugoslavya'nın dağılma sürecinde meydana gelen olaylar karşısında devletler, kendi iç hukuk düzeninin

sağlamış olduğu ortamda, uluslararası sistemi de temel alarak dış politikalarını inşa etmişler ve bu inşa sürecinde her devlet kendi karar verme süreçleri ve bu süreçleri etkileyen çeşitli faktörlerden etkilenmişlerdir. Dolayısı ile bu süreçte devletlerin dış politika kararları tek bir etkene dayanarak indirgemeci bir yaklaşım ile açıklanamamış ve inşacılık teorisinin sağlamış olduğu geniş perspektif ön plana çıkmıştır.

Sonuç itibari ile Türkiye'nin Yugoslavya'nın dağılma sürecindeki Balkanlar politikasında iç etkenlerden tarihsel ve kültürel bağların, toplumsal yapının, dini kimlik ve Batılı kimliğinin, kurallar bütünü olarak anayasanın, özellikle koalisyonlar dönemi başta olmak üzere meclisteki etkinlikleri itibari ile siyasi partilerin, silahlı kuvvetlerin yurtdışında görevlendirilmesi ve parlamenter denetim araçlarının kullanılabilmesi itibari ile meclisin, kamuoyunun, cumhurbaşkanının, başbakanın, dışişleri bakanının, hükümetin ve ulusal çıkarların etkili olduğu görülmüştür. Dış etkenler incelendiğinde ilk olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin, uluslararası kuruluşlar ve müttefikler ile beraber hareket etme bağlamında BM, AB, NATO ve ABD ile ilişkilerin ve ekonomi, güvenlik ve istikrara bağlı unsurların etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Almanya'nın Yugoslavya'nın dağılma sürecindeki Balkanlar politikasında ise iç etkenler olarak İkinci Dünya Savaşı anılarına bağlı olarak inşa edilen tarihsel norm ve değerlerin, kültürel bağlara dayalı olarak dini kimliğin, kurallar bütünü olarak anayasanın ve özellikle 1994 kararı açısından Anayasa Mahkemesi'nin, koalisyon sistemi ve mecliste muhalefet olarak etkinlikleri bakımından siyasi partilerin, silahlı kuvvetlerin yurtdışında görevlendirilmesi ve parlamenter denetim araçlarının kullanılabilmesi itibari ile meclisin, çok taraflılığa, self determinasyon hakkının kullanılmasına ve anti militarizme önem vermesi açısından kamuoyunun, şansölyenin, dışişleri bakanının, hükümetin ve ulusal çıkarların etkili olduğu görülmüştür. Dış etkenler incelendiğinde ise, Türkiye ile benzer bir şekilde Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin, uluslararası kuruluşlar ve müttefikler ile beraber hareket etme ve çok taraflılık vurgusu çerçevesinde BM, AB, NATO, ABD ve Rusya ile ilişkilerin ve ekonomi, güvenlik ve istikrara bağlı unsurların etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

- ADNAN, M. (2014). "Foreign Policy and Domestic Constraints: A Conceptual Account", *A Research Journal of South Asian Studies*, Vol. 29, No.2, p. 657-675.
- AKGÜN, S. (2012). "Kosova Türklerinin Tarihten Bugüne Kimlik Mücadelesi", *Karadeniz Araştırmaları*, Yaz 2012, Sayı 34, s.11-36.
- AKILLI, E. (2016), *Türkiye'de Devlet Kimliği ve Dış Politika*, 2. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, s.1-213.
- AKSU F. (2010), "Kosova Krizinde Türkiye'nin Dış Politikası", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: III Sayı: 1, s.51-89.
- AKSU, F. (2017). "Türk Dış Politikasında Karar Alma Ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi", *Dış Politika ve Kriz İncelemeleri*, 1. Baskı, ISBN: 978-605-82965-0-3, s.1-147.
- AKSU, F. (2018). "Türk Dış Politikası Krizlerinde Hükümetler, Cumhurbaşkanı ve Başbakanlar", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 15, Sayı 59, 2018, s. 65-87.
- ALDEN, C. and ARAN, A. (2017). *Foreign Policy Analysis: New approaches*, New York, Routledge, Second edition, ISBN: 978-1-315-44248-8, s.1-186.
- ALKAN, N. (2013). "Yugoslavya'nın dağılması", *Balkanlar El Kitabı: Çağdaş Balkanlar İçinde*, B. A. Gökdağ & O. Karatay (Der.), Ankara: Akçağ Yayınları, s. 34- 58.
- ALLISON, G. T. (1971). *Essence of Decision. Explaining the Cuban Missile Crisis*, Boston: Little, Brown and Company, First Edition, p.1-277.
- ARAS, B. (2009). "Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy", *SETA Policy Brief*, Mayıs 2009, Sayı 32, s.1-15.
- ARI, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık, Bursa, 8. Baskı, s.1-560.
- ARI T. ve PİRİNÇÇİ F. (2011), "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası", *Alternatif Politika*, Cilt. 3, Sayı. 1, s. 1-30.
- ATEŞ, D. (2014). "Uluslararası Sistem", *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Editör: Şaban Kardaş, Ali Balcı, Küre Yayınları, 3. Baskı, ISBN 978-605-5383-80-0, s.419-421.
- ATEŞ, D., UYSAL, A. (2006). "Merkez-Dışı Ülkelerdeki Ulusötesi Sivil Toplum Kuruluşları (STK): Dış Politika, Finansman ve Meşruiyet", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:16, s.63-86.
- AYDIN, M. ve EREKER, F. (2014). "Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı 43 (Güz 2014), s. 127-156.
- AZARKAN, E. (2011), "Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'nın Bağımsızlık Mücadeleleri ve Yugoslavya'nın Dağılışı", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), s.52-91.
- AZARKAN, E. (2016), "Devletlerin Tanınmasında Dönüm Noktaları: Badinter Komisyonu Ve Kosova'nın Tanınması", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:7 Sayı:1,s.143-184.
- BALCI, A. (2013). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, ISBN: 978-605-131-500-3, s.1-344.
- BARTLETT, W. (2003), *Croatia: Between Europe and the Balkans*, Routledge, London, ISBN 0-203-64257-0, First Edition, p.1-176.

- BARNETT, M. (2011). "Constructivism", *The Globalization of World Politics*, Edited by: J. Baylis, S. Smith and P. Owens, Oxford University Press, Sixth Edition, p. 148-165.
- BATI, G. F. (2017). "Küresel Enerji Politikasında Balkan Jeopolitiği Ve Enerji Güvenliği Paradigması", *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries (Journal EMI) Dergisi (JOURNAL EMI)*, ISSN: 2602 – 3970 / Dönem / Cilt: 1 / Sayı: 1, s.19-28.
- BAUMANN, R. and HELLMANN, G. (2001). "Germany and the Use of Military Force: 'Total War', The 'Culture of Restraint', And the Quest for Normality", *German Politics*, 10: 1, p.1-32.
- BAZOĞLU, SEZER, D. (1996). "Turkish Security in the Shifting Balkans: Reorientation to a Regional Focus", Kosta Tsipis (ed.), *Common Security Regimes in the Balkans*, New York, Columbia University Press, 1996, p. 95-138.
- BAZOĞLU, SEZER, D. (1996). "Turkey in the New Security Environment in the Balkan and Black Sea Region", *Turkey Between East And West: New Challenges For A Rising Regional Power*, Eds. Mastny, Vojtech and Nation, R. Craig Boulder, Colorado, Westview Press, ISBN: 9780813334127, p.71-95.
- BERIKER, ATIYAS, N. (1995), "Mediating Regional Conflicts and Negotiating Flexibility: Peace Efforts in Bosnia-Herzegovina", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 542, pp. 185-201.
- BERIKER, ATIYAS, N. (2001). Yeni Dünya Eski Yaklaşımlar, *Foreign Policy: Küresel Politika, Ekonomi ve Fikirler*, Türkiye Baskısı, s.46-54.
- BERŽIUNAS, V. (2016). "Foreign policy decision-making and the construction of state's identity", *European Consortium for Political Research Graduate Student Conference*, s.1-7.
- BIERLING, S. (2006). "No More "Sonderweg": German Foreign Policy under Chancellor Merkel", *Konrad Adenauer Foundation*, p.1-18.
- BLANK, S.J., JOHNSEN, W. T. and TILFORD, Jr. E. H. (1995), "U.S. Policy in the Balkans: A Hobson's Perspective", *Strategic Studies Institute, U.S. Army War College.*, p. 1-30.
- BOKIC, M. (2013), "The Main Reasons that Led to the Dissolution of Yugoslavia and Short Explanation of Failed Project of the Yugoslav Nation", *SRRN*, p.1-14.
- BRUMMER, K. and OPPERMANN, K. (2018). *Germany's Foreign Policy after the End of the Cold War: "Becoming Normal?"*, Oxford Handbooks Online, p. 1-27.
- BÜYÜKBAY, C. (2017). "Almanya'nın AB İçerisindeki Liderlik Rolü: Uluslararası Krizler Bağlamında Dış Politikada Süreklilik Ve Değişim", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, s.19-38.
- CAFERSOY N. (2002), "Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları", *Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel*, Cilt: 8, Sayı: 4, s. 51-101.
- CHIVVIS C. S. and RID T. (2009), "The Roots of Germany's Russia Policy", *Survival: Global, Politics and Strategy*, 51:2, p. 105-122.
- CRETU V. (2006), Soğuk Savaş Sonrasında Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Krizleri'ne Yönelik Politikası, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, s.1-133.

- ÇAKMAK, C. (2014). “Uluslararası Örgütler”, *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Editör: Şaban Kardaş, Ali Balcı, Küre Yayınları, 3. Baskı, ISBN 978-605-5383-80-0, s. 441-443.
- ÇAKIRCA B. (2020), “Uluslararası Hukukun Eksik Uygulanışına Bir Örnek: Bosna-Hersek’te Uluslararası Toplumun Müdahaleleri”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 15/2, s. 561-596
- ÇEVİKBAŞ, A. (2011). "Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarında Değerlendirilmesi" , *Savunma Bilimleri Dergisi*, Kasım 2011, Cilt 10, Sayı 2, s.18-57.
- DEMİRTAŞ, COŞKUN, B. (2007). “Ankara ve Berlin’in Bosna Savaşı’na Yönelik Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, Cilt 4, Sayı 13 (Bahar 2007), s. 57-88.
- DEMİRTAŞ, COŞKUN, B. (2008). “Geçmişten Günümüze Almanya’nın Balkanlar Politikasının Analizi: Değişim mi, Süreklilik mi?”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 14, Sayı 1, s. 331-372.
- DEMİRTAŞ, COŞKUN, B. (2010). “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008)”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 27 (Güz 2010), s. 51-86.
- DEMİRTAŞ, COŞKUN, B. (2011). “Turkish Foreign Policy Toward The Bosnian War (1992-1995): A Constructivist Analysis”, *Karadeniz Araştırmaları*, Kış 2011, Sayı 28, s.1-18.
- DEMİRTAŞ, B. (2014). “İnşacılık”, *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Editör: Şaban Kardaş, Ali Balcı, Küre Yayınları, 3. Baskı, ISBN 978-605-5383-80-0, s.1-741.
- DENK, E. (2014). “Birleşmiş Milletler”, *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Editör: Şaban Kardaş, Ali Balcı, Küre Yayınları, 3. Baskı, ISBN 978-605-5383-80-0, s.541-553.
- DERİN, M. (2019). “Kuzey Makedonya’da İsim Tartışmaları ve Prespa Anlaşması”, *Meriç Uluslararası Sosyal ve Strateji Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 8, Yıl: 2019, ISSN: 2587-2206 s.239-260.
- EFEGİL, E. (2003). “Hukuksal Açısından Türk Dış Politikası Karar Verme Süreci”, *KÖK Araştırmalar*, Cilt 5, Sayı 1, s. 137-155.
- EFEGİL, E. (2012). “Türkiye İçin Yeni Bir Dış Politika Karar Verme Modeli Önerisi”, *Uluslararası Strateji Ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi*, Türk Dış Politikası Çalışmaları No: 1, s.1-21.
- EFEGİL, E. (2012). “Türkiye için Yeni bir Dış Politika Karar Verme Modeli Önerisi”, *Krizler ve Kriz Yönetimi: Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar*, Editörler: Doç. Dr. Mehmet Seyfettin EROL- Doç. Dr. Ertan EFEGİL, Barış Kitap, Ankara/İstanbul, s.1-576.
- EKİNCİ, D. (2009). “The War in Bosnia- Herzegovina and Turkish Parliamentary Debates (1992-1995): A Constructivist Approach”, *Uluslararası İlişkiler*, Volume 6, No 22 (Summer 2009), p. 37-60.
- EKİNCİ, M.U. (2014). “Karadağ Siyasetini Anlama Kılavuzu”, *SETA Yayınları*, No: 37, I. Baskı: 2014, ISBN: 978-605-4023-42-4, s. 1-67.
- EKİNCİ, M.U. (2014). “Sırbistan Siyasetini Anlama Kılavuzu”, *SETA Yayınları*, No: 38, I. Baskı: 2014, ISBN: 978-605-4023-43-1, s.1-125.
- EKİNCİ, M.U. (2017).”Türkiye-Balkanlar İlişkileri”, *SETA Analiz*, Mayıs 2017 Sayı: 204, s.1-23.

- EMİN, E. (2020). "Balkanlar: Bölünme ve Birleşme Sarmalında Bir Coğrafya", *İNSAMER: Dünya Kriz Bölgeleri*, 15, s. 1-77.
- EMİROĞLU H. ve ÇAKIR M. F. (2008), "Yugoslavya'nın Dağılması Sürecinde Trans-Atlantik Dış Politika Parametreleri (1990-1995)", *Avrasya Etüdüleri*, 33/2008-1, s. 83-112.
- ERHAN, Ç. (2001). "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, C. I. Der. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yay, s.522-575.
- ERHAN, Ç. ve EMBEL, E. (2015). "Türk Dış Politikasında Karar Vericileri Yönlendiren Yapısal Faktörler", *Bilig*, Kış 2015 / Sayı 72, s.145-170
- EROL, M.S. ve OZAN, E. (2011). "Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 4 Sayı 8, Yaz 2011, s. 13-38.
- ERİŞEN, Cengiz (2014). "Dış Politika Analizi", *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Editör: Şaban Kardeş, Ali Balcı, Küre Yayınları, 3. Baskı, ISBN 978-605-5383-80-0, s.1-741.
- ERKUL, H.& KARA, H. ,& ŞİMŞEK, S. (2016). "ABD ve Almanya Yerel Yönetimlerinin Karşılaştırılması", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:14, Sayı: 27, s.33-58.
- ERŞEN, E. (2014). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Dünya Siyaseti", *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Editör: Şaban Kardeş, Ali Balcı, Küre Yayınları, 3. Baskı, ISBN 978-605-5383-80-0, s.57-77.
- FARD, R. (2020). "Federal vs. Central Foreign Policy German Foreign Policy Structure: An Analysis of Decision-Making Process", *SAGEPUB*, p.1-16.
- FORSBERG T. (2005), "German Foreign Policy and the War on Iraq: Anti-Americanism, Pacifism or Emancipation?", *Security Dialogue*, 36: 213, p.212-231.
- FRANKEL, J. (1969). "National Interest: A Vindication", *International Journal*, 24, s. 717-725.
- GLENNY M. (2012), *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers, 1804-2012*, House of Anansi Press Inc., ISBN: 1770892737, p. 1-775.
- GÖZEN, R. (2001). "Dış Politika Nedir", *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, der. İdris Bal, Alfa Kitabevi, Bursa: 1. Baskı: Kasım 2001
- GÖZLER, K.(2000). *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları, 1. Baskı s.414-470.
- GÜLER, T. (2018). "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Ve Kamu Yönetimine Etkileri", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 21 - Sayı: 39, s.299-322.
- GÜRKAYNAK, M. (2011). "Eski Yugoslavya Coğrafyasında Kalıcı Barış Üzerine: Homojenleşme-Heterojen Kalma Paradoksu", *Uluslararası Balkan Kongresi: 21. Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanların Güvenliği Kongresi Bildirileri (28-29 Nisan 2011, Kocaeli)*, Editör Hasret Çomak, Caner Sancaktar (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları:), s.1-621.
- GÜRPINAR, B. (2013). "Milli Güvenlik Kurulu ve Dış Politika", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 39 (Güz 2013), s.73-104.
- HAQİQAT H. ve KESKİN Ş. (2020), "Efsanelerin Sırp Milliyetçiliği Ve Balkanlardaki Çatışmalarda Rolü", *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4 / Sayı 1, s. 38-54.
- HARNISCH, S. (2001). "Change and continuity in post-unification German foreign policy", *German Politics*, 10:1, p. 35-60.

- HAMPTON, M. N. and PEIFER, DOUGLAS, C. (2007). "Reordering German Identity: Memory Sites and Foreign Policy", *German Studies Review*, Vol. 30, No. 2 (May, 2007), p. 371-390.
- HILL C. and SMITH K. (2000), *European Foreign Policy: Key Documents*, Routledge, ISBN 0-203-44442-6, s. 1-477.
- HORSLEY, W. (1992). "United Germany's Seven Cardinal Sins: A Critique of German Foreign Policy", *SAGE Journal*, Volume: 21 issue: 2, s. 225-241.
- HOUGHTON, D. P (2007). "Reinvigorating the Study of Foreign Policy Decision Making: Toward a Constructivist Approach", *Foreign Policy Analysis*, 3, s.24-45.
- HUDSON K. (2003), *Breaking the South Slav Dream The Rise and Fall of Yugoslavia*, Pluto Press, ISBN 0-7453-1882-7, p.1-191.
- HYDE-PRICE A. (2001), "Germany and the Kosovo war: still a civilian power?", *German Politics*, 10:1, p. 19-34
- HYDE-PRICE, A. (2003), "Foreign and Security Policy", *Developments in German Politics 3*, Edit: S. Padgett, W. E. Paterson, & G. Smith, New York: Palgrave Macmillan, ISBN 0-333-96202-8, First Edition, p. 184-206.
- İHSAN, G. (1993). "Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye", *Balkanlar, OBİV Yayınları*, İstanbul 1993, s.259-273.
- İNALCIK, H. (2005). "Türkler ve Balkanlar", *BAL-TAM Türklük Bilgisi 3*, Prizren, ISSN 1452-2179, s.19-44.
- İNAT, K. (2009). "Birleşme Sonrasında Almanya'nın Dış Politikası: "Normalleşmenin Son Adımları", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 2009 / 1, s. 1-37.
- İnternet: COLIBASANU, A. (2017), "Germany: Keeping an Eye on the Balkans", *Geopolitical Futures*, Web: <https://geopoliticalfutures.com/germany-keeping-eye-balkans/>, 23/03/2020'de alınmıştır.
- İnternet: ARBUTINA, Z. & BREUER, R. (2011), "Yugoslavya'nın tarihe karıştığı günler", *DW*, Web: <https://p.dw.com/p/11iPE>, 24/06/2011, 07/04/2020'de alınmıştır.
- İnternet: EREM, O. (2019), "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: 24 Haziran 2018'den bugüne kaç kanun çıktı, kaç kararname yayımlandı?", *BBC Türkçe*, Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48788902>, 09/03/2020'de alınmıştır.
- İnternet: SANCAKTAR, C. (2010), "Balkanlar Türkiye İçin Neden Önemli?", *TASAM*, Web: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/71/balkanlar_turkiye_icin_neden_ozemli, Erişim Tarihi: 24/03/2020'de alınmıştır.
- İnternet: "Basic Law for the Federal Republic of Germany", *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz*, Web: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html, 04/03/2020'de alınmıştır.
- İnternet: "İnönü: Bosna'da durum vahim", *Milliyet*, 4 Mayıs 1992, Web: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1992/05/04>, 13/03/2020'de alınmıştır.
- İnternet: "Müslüman dayanışması", *Milliyet*, 18 Haziran 1992, Web: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1992/06/18>, 13/03/2020'de alınmıştır.
- İnternet: "Türkiye çatışmaların ortasında", *Milliyet*, 28 Nisan 1993, Web: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1993/04/28>, Ziyaret Tarihi:15/03/2020'de alınmıştır.

- İnternet: “Kamuoyu”, *Türk Dil Kurumu Sözlükleri* (2019), Web: <https://sozluk.gov.tr/?kelime=26/12/2019>’da alınmıştır.
- İnternet: "Bosna atağı", *Milliyet*, 31 Aralık 1993, Web: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1993/12/31> , 15/03/2020 ’de alınmıştır.
- İnternet: "Bosna'ya Türk Filosu", *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1993, Web: <http://www.abalci.com/wp-content/uploads/2017/03/Koalisyonlar-Do%CC%88nemi-D%C4%B1s%CC%A7-Politikas%C4%B1-1993-1999.pdf>, 15/03/2020 ’de alınmıştır.
- İnternet: "Tek reçete tek devlet", *Milliyet*, 7 Eylül 1995, Web: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1995/09/07>, 15/03/2020’de alınmıştır.
- İnternet: “Ten Years On, Germany Looks Back at Return to War in Kosovo”, *DW*, 24.03.2009, Web: <https://www.dw.com/en/ten-years-on-germany-looks-back-at-return-to-war-in-kosovo/a-4123734>, 20/03/2020 ’de alınmıştır.
- İnternet: “White Paper 2006: on German Security Policy and the Future of Bundeswehr”, *Federal Ministry of Defence*, Web: http://responsibilitytoprotect.org/Germany_White_Paper_2006.pdf, 24/03/2020’de alınmıştır.
- İnternet: “Balkan Ülkeleri İle İlişkiler”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, Web: http://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa, 25/03/2020 ’de alınmıştır.
- İnternet: “Bosna-Hersek Katliamı Kınandı”, *Cumhuriyet*, 27 April 1992, Web: https://www.cumhuriyetarsivi.com/sign/buy_page.xhtml?clip=9320702, 26/03/2020'de alınmıştır.
- İnternet: “Cem’den çözüm önerileri” ve "Kosova Krizine Üçlü Türk Planı", *Milliyet*, 9 Mart 1998, Web: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1998/03/09>, 27/03/2020 'de alınmıştır.
- İnternet: “Kosova kurtulsun”, *Milliyet*, 9 Haziran 1998, Web: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1998/06/09>, 27/03/2020 'de alınmıştır.
- İnternet: “Uzlaşma Antalya zirvesine de yansıdı”, *Milliyet*, 14 Ekim 1998, Web: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1998/10/14>, 27/03/2020 'de alınmıştır.
- İnternet: "Demirel'den mektup", *Milliyet*, 28 Temmuz 1998, Web: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1998/07/28>, 27/03/2020'de alınmıştır.
- İnternet: Sayın Bakanımızın Türkiye’nin Kosova’yı Tanıdığına Dair Açıklaması, 18 Şubat 2008, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, Web: http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-turkiye_nin-kosova_yi-tanidigina-dair-aciklamasi_-18-subat-2008.tr.mfa, 27/03/2020 'de alınmıştır.
- İnternet: “Berlin Duvarı'nın yıkıldığı gün”, *DW*, 9/11/2019, Web: <https://www.dw.com/tr/berlin-duvar%C4%B1n%C4%B1n-y%C4%B1k%C4%B1ld%C4%B1%C4%9F%C4%B1-g%C3%BCn/a-51175977>, 06/04/2020 'de alınmıştır.
- İnternet: “Ranking of Germany's trading partners in foreign trade”, *Statistisches Bundesamt (DESTATIS)*, March 18, 2020, Web: https://www.destatis.de/EN/Themes/Economy/Foreign-Trade/Tables/order-rank-germany-trading-partners.pdf?__blob=publicationFile, 06/04/2020 ’de alınmıştır.
- İnternet: “Dayton Anlaşması ve Bosna Hersek'e giydirdiği 'deli gömleği’”, *Anadolu Ajansı*, 17/01/2019, Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dayton-anlasmasi-ve-bosna-herseke-giydirdigi-deli-gomlegi/1367340>, 07/04/2020 'de alınmıştır.

- İnternet: RIEGERT B. (2005), "Almanya'nın NATO üyeliğinin 50. Yılı", *DW*, Web: <https://p.dw.com/p/Aaaz>, 09/04/2020'de alınmıştır.
- İnternet: "Almanya Federal Cumhuriyeti Ekonomisi", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, Web: <http://www.mfa.gov.tr/almanya-ekonomisi.tr.mfa>, 9/04/2020'de alınmıştır.
- İnternet: CARR T. W. B. (1995). "German and US Involvement in the Balkans: A Careful Coincidence of National Policies", *Defense & Foreign Affairs*, Web: <http://emperors-clothe.com/articles/carr/carr.html>, 13/04/2020'de alınmıştır.
- İnternet: "Üye Ülkeler", *NATO*, Web: https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html'den 16/04/2020'de alınmıştır.
- İnternet: Emin N. (2012), "Kam Yuvarlak Masa Toplantıları: Türk Dış Politikasında Balkanlar; Birgül Demirtaş", *Bilim ve Sanat Vakfı*, Web: https://www.bisav.org.tr/tr-tr/KAM/YuvarlakMasa/Detay/18/ozel_etkinlik/1007/turk_dis_politikasinda_balkanlar_'dan 16/04/2020'de alınmıştır.
- İnternet: "North Macedonia joins NATO as 30th Ally", *NATO*, 27 Marc 2020, Web: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174589.htm'den 17/04/2020'de alınmıştır.
- İnternet: Çomak H. (2009), "Balkanlar ve Bosna-Hersek'in Jeopolitiği", *TASAM*, Web: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/3790/balkanlar_ve_bosna_-_hersekin_jeopolitigi, 18/04/2020'de alınmıştır.
- İnternet: SANCAKTAR C. (2010), "Türkiye'nin Balkanlar Politikası Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Amaçlar ve Yapılması Gerekenler", *TASAM*, Web: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1300/turkiyenin_balkanlar_politikasi_uzerine_genel_bir_degerlendirme_amaclar_ve_yapilmasi_gerekenler, 18/04/2020'de alınmıştır.
- İnternet: GÖZLER K. (2005), "Anayasalar", Web: <http://www.anayasa.gen.tr/kanun.htm>, 19/04/2020'de alınmıştır.
- İnternet: "Dışişleri Bakanlığının Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, (2010), Web: <http://www.mfa.gov.tr/data/bakanlik/mevzuat-2013.pdf>'den 19/04/2020'de alınmıştır.
- İnternet: ŞENER B. (2014), "Askeri Güç Kullanımı Bağlamında Dış Politikada TBMM'nin Görev ve Yetkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, Web: <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/askeri-guc-kullanimi-baglaminda-dis-politikada-tbmmnin-gorev-ve-yetkileri-uzerine-bir-degerlendirme>, 19/04/2020'de alınmıştır.
- İnternet: AYDIN, M. (2003), "Amerika Dünyadan Ne İstiyor? ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası", Web: <http://www.mustafaaydin.gen.tr/c/2142/amerika-dunyadan-ne-istiyor-abdnin-yeni-ulusal-guvenlik-stratejisi-ve-dis-politikasi> 26/04/2020'de alınmıştır.
- İnternet: "Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi", *Avrupa Birliği Başkanlığı*, (2020), Web: https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html, 26/04/2020'de alınmıştır.
- İnternet: "Statüko", *TDK Sözlükleri*, Web: <https://sozluk.gov.tr/>, 29/04/2020'de alınmıştır.

- İnternet: TBMM, Geçmiş Dönem Yazılı Soru Önergesi Metni, *TBMM*, Web: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_soru_gd.sorgu_yonlendirme'den 04/05/2020'de alınmıştır.
- İnternet: "Kosova Kriziyle İlgili Olarak Oluşturulabilecek "Çokuluslu Müşterek Güç"e Katılmak Üzere Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yurtdışına Gönderilmesine, Anayasanın 92 nci Maddesine Göre İzin Verilmesine Dair", *Resmi Gazete*, 13 Ekim 1998, Web: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23492.pdf>'den 04/05/2020'de alınmıştır.
- İnternet: TBMM Tutanak Dergisi, 36. Birleşim, 19. Dönem, 2. Yasama Yılı, 8 Aralık 1992, Web: <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c022/tbmm19022036.pdf>'den 06/05/2020'de alınmıştır.
- İnternet: KINZER, S. (1992), "Europe, Backing Germans, Accepts Yugoslav Breakup", *The New York Times*, Web: <https://www.nytimes.com/1992/01/16/world/europe-backing-germans-accepts-yugoslav-breakup.html>, 23/03/2020'de alınmıştır.
- İnternet: KOHEN, S. (1999), "Türkiye ne kazandı, ne kaybetti?", *Milliyet*, 12 Haziran 1999, Web: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1999/06/12>'den, 27/03/2020 'de alınmıştır.
- İnternet: TATAR, V., & TOPRAK, N. G. (2016), "Eski Yugoslavya'nın Bölünmesine İçsel Dinamiklerin Etkisi", Web: <https://docplayer.biz.tr/9577888-Eski-yugoslavya-nin-bolunmesinde-gtsel-dinamiklerin-etkisi.html>'den, 22/11/2020'de alınmıştır.
- İnternet: YENİGÜN, C., & HACIOĞLU, Ü. (2010), "Bosna-Hersek: Etnik Savaş, Eksik Andlaşma", Web: https://www.researchgate.net/publication/260984291_Bosna-Hersek_Bati'nin_Guvenini_Kaybettiği_Medeniye'den, 23/11/2020'de alınmıştır. İnternet: "Kosova Bağımsızlığını İlan Etti", *Habertürk*, Web: <https://www.haberturk.com/dunya/haber/56286-kosova-bagimsizligini-ilan-etti>'den, 23/11/2020'de alınmıştır.
- İnternet: "Kosova", *AB Başkanlığı*, Web: https://www.ab.gov.tr/bm-guvenlik-konseyi-karari-1244-altindaki-kosova_45471.html'den, 24/11/2020'de alınmıştır.
- İnternet: ÖZLEM K. (2011) "Balkan Göçmenleri ve Türkiye'deki Siyasi Seçimler", *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, Web: <https://www.21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/balkan-gocmenleri-ve-turkiyedeki-siyasi-secimler>'den, 25/22/2020'de alınmıştır.
- İnternet: ÇELİKPENÇE B (2020), Almanya'nın Libya'daki Önceliği Güvenlik mi?, *ORSAM*, Web: <https://orsam.org.tr/tr/almanyadin-libyadaki-onceligi-guvenlik-mi/>'den, 26/11/2020'de alınmıştır.
- İnternet: "Almanya Cumhurbaşkanı Köhler istifa etti", *DW*, 31 Mayıs 2010, Web: <https://p.dw.com/p/Ne4d>'den, 26/11/2020'de alınmıştır.
- İnternet: "G-8 countries endorse Kosovo plan", *CNN*, 6 May 1999, Web: <http://edition.cnn.com/WORLD/europe/9905/06/kosovo.05/index.html>'den, 27/11/2020'de alınmıştır.

- İnternet: "Cem: Kosova'daki gelişmelerden memnun değiliz", *NTV*, 27 Temmuz 2000, Web: <http://arsiv.ntv.com.tr/news/20275.asp>'den, 28/11/2020'de alınmıştır.
- İRGE, N.F. (2014). "Balkanlarda Jeopolitik Bölünmeler ve Türkiye", *Uluslararası Balkan Kongresi*, s. 275-297.
- İŞYAR, Ö. G. (2013) *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*, 2. Baskı, Dora Basın Yayın, s.1-689.
- JACOBY, T. (2005). "Semi-Authoritarian Incorporation and Autocratic Militarism in Turkey", *Development and Change*, 36(4), p.641-665.
- JELAVICH, B. (1983). *History of the Balkans: Twentieth Century*, Volume 2, Cambridge University Press, ISBN-13 978-0-521-27459-3, First Edition, p.1-460.
- JOVIC, D. (2001), "The Disintegration of Yugoslavia: A Critical Review of Explanatory Approaches", *European Journal of Social Theory*, 4(1), s. 101-120.
- KAHRAMANYOL, M. ve EMGİLİ, F. (2016). "Tito ve Balkan Siyaseti", *T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etüdüleri*, 50/2016-2, s.315-349.
- KALAYCIOĞLU, E. (2009). "Public choice and foreign affairs: Democracy and international Relations in Turkey", *New Perspectives on Turkey*, No. 40, 2009, s. 57-81.
- KALAYCI, R. ve YETİM, M. (2012). "Dış Politika Karar Verme Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi II: ABD, Brezilya, Almanya ve Türkiye Örneği", *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi I*, Editör: Efeğil, Ertan ve Kalaycı, Rıdvan, Nobel Yayınevi, Ankara, s. 103-139.
- KARAOSMANOĞLU, A. (2000). "The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey", *Journal of International Affairs*, Cilt 54, No.1, p.199-216.
- KARP, R. (2005). "The New German foreign policy consensus", *The Washington Quarterly*, 29:1, p. 61-82
- KATZENSTEIN, P. J. (1996). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, ISBN: 0231104693,9780231104692, p.1-436.
- KENAR, N. (2013). "Bosna Hersek Savaşı", B. A. Gökdağ & O. Karatay (Der.), *Balkanlar El Kitabı: Çağdaş Balkanlar İçinde*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 182-204.
- KHARA, N. K. (2018). "Determinants of Foreign Policy: A Global Perspective", *IJRAR*, September 2018, Volume 5, Issue 3, E-ISSN 2348-1269, p.105-114.
- KIRKPINAR, ÖZSOY, N. ve KOBAK, Ö. (2019). "Yugoslavya'daki Kimlik Çatışmalarının Sosyal İnşacılık Teorisi Kapsamında İncelenmesi", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ISSN: 1308-6219, YIL 11, Sayı 22, s. 207-219.
- KLAEDEN, E. V. (2009). "German Foreign Policy: Parameters and Current Challenges", *Panorama Insights into Southeast Asian and European Affairs*, Konrad-Adenauer-Stiftung, Singapore, 01, p.39-46.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ö. (1980). "'Dış Politika" Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 35 Sayı: 1, s. 309-335.

- LACHERT, J. (2018). "Western Balkans in The Context of Competition between China, Russia, Turkey and EU", *Warsaw Institute Special Report*, p.1-12.
- LANTIS, J.S. (2002). *Strategic Dilemmas and the Evolution of German Foreign Policy since Unification*, Praeger Publishers, ISBN: 0-275-97751-X, p.1-223.
- LEVENT Z. (2013), "Tarihi Süreçte Kosova", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 52, Güz 2013, s. 853-874.
- LIU, X. (2003). "The Poliheuristic Theory of Decision and the Cybernetic Theory of Decision: A Comparative Examination", *Integrating Cognitive and Rational Theories of Foreign Policy Decision Making*, (edt.) Alex Mintz, Palgrave Macmillan, s.139-159
- LUKIC R. and LYNCH A. (1996), *Europe from the Balkans to the Urals: The Disintegration of Yugoslavia and the Soviet Union*, New York Oxford University Press, s.1-436.
- MADER, M. & PÖTZSCHKE, J. (2014). "National Identities and Mass Belief Systems on Foreign and Security Policy in Germany", *German Politics*, 23:1-2, p. 59-77.
- MANDACI, N. (2013). Türk Dış Politikası Yıllığı 2012, Ed: Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ufuk Ulutaş, *SETA Yayınları*, 29, I. Baskı: Aralık 2013, ISBN: 978-605-4023-30-1, s. 1-537.
- MAULL, H.W. (2000). "German foreign policy, Post-Kosovo: Still a 'civilian power?'", *German Politics*, 9:2, p.1-24.
- MAYNES, C.W. (1994), "A Workable Clinton Doctrine," *Foreign Policy*, No. 93, s.3-20.
- MEIERS, F.J. (2002), "A Change of Course? German Foreign and Security Policy after Unification", *German Politics*, 11:3, DOI: 10.1080/714001317, p. 195-216.
- MEIERS, F.J. (2003), "A Change of Course? German Foreign and Security Policy After Unification", *The Berlin Republic: German Unification and A Decade of Changes*, Edit: W. Gellner, & J. D. Robertson, London: Frank Cass, ISBN 0-203-00898-7, p. 195-216.
- MEISTER S. (2014), "Reframing Germany's Russia Policy – An Opportunity for the Eu", *European Council on Foreign Relations Policy Brief*, 100, p.1-11.
- MISKIMMON, A. (2009). "Falling into Line? Kosovo and the Course of German Foreign Policy", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 85, No.3, The War over Kosovo: Ten Years On (May, 2009), p. 561-573.
- MITROVIC, M. (2014). Turkish Foreign Policy towards the Balkans: The influence of traditional determinants on Davutoğlu's conception of Turkey - Balkan relations, *GeT MA Working Paper*, No. 10, p.1-69.
- NÜNLIST, C. (2014). "More Responsibility? German Foreign Policy in 2014", *CSS Analyses in Security Policy*, N0. 149, p.1-4.
- OĞULTÜRK M. C (2014), "Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi", *Güvenlik Stratejileri*, Yıl: 10 Sayı: 19, s.99-132.
- OĞULTÜRK, M. C. ve DAĞISTAN, F. (2017). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Almanya'nın Balkanlar'a Etkisi", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Mayıs 2017, Cilt 16, Sayı 1, ISSN (Online): 2148-1776, s.33-56.

- ONUF N. (1998), "Constructivism: A User's Manual", *International relations in a constructed world*, Edit by: Kubálková, V., Onuf, Nicholas Greenwood, Kowert, Paul, London, ISBN: 0765602970, s.58-78.
- OPPERMANN, K. and VIEHRIG, H. (2009). "The Public Salience of Foreign and Security Policy in Britain, Germany and France." *West European Politics*, 32 (5), 925–942.
- ORAN, B. (1996). "Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 51, Sayı: 1-4 (Ocak-Aralık 1996), s. 353-370.
- ORTAYLI, İ. (1987). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil yayınları, 2. Baskı, 1987, s.1-236.
- ÖZCAN, G. (2009). "Facing its Waterloo in diplomacy: Turkey's military in the foreign policy-making process", *New Perspectives on Turkey*, No. 40, 2009, s. 83-102
- ÖZLEM, K. (2012). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin ve Türkiye'nin Balkanlar Politikalarının Bosna Hersek, Kosova ve Makedonya Krizleri Örneğinde İncelenmesi", *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s.23-40.
- ÖZTÜRK, O. M. (2001). "Türk Dış Politikasında Balkanlar" Ömer Lütem, Birgül Demirtaş (Derleyenler) *Balkan Diplomasisi Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Asam Yayınları*, Ankara 2001, s.4.
- PAZARCI, H. (2008). "Türk Dış Politikası ve Hukuk", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C. 7, No: 2 (Bahar 2008), s. 119-132.
- PERE, E. and NINKA, E. (2017). "International Trade in Western Balkan Countries: Analysis Based on the Gravity Model", *The wiiw Balkan Observatory, Working Papers*, 126, p. 1-134.
- RAMET, S. P. & COFFIN, L. (2001). "German Foreign Policy toward the Yugoslav Successor States, 1991-1999", *Problems of Post-Communism*, 48:1, p.48-64.
- RADELJIC, B. (2010), "Europe 1989-2009: Rethinking the Break-up of Yugoslavia", *European Studies*, Vol. 9 (No. 1). pp. 115-127.
- RAGARU N. and Dymi A. (2004), "The Albanian-American Community in the United States: A Diaspora Coming to Visibility", *Canadian Review of Studies in Nationalism*, 31 (1–2), p. 1-45.
- ROBINS, P. (2003). *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy Since the Cold War*, C. Hurst & Co. Publishers, ISBN 1850656762, s.1-400.
- RUMELİLİ, B. (2014). "Kimlik", *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, Editör: Şaban Kardeş, Ali Balcı, Küre Yayınları, 3. Baskı, ISBN 978-605-5383-80-0, s.377-385.
- RÜMA İ. (2010), "Turkish Foreign Policy Towards The Balkans: New Activism, Neo-Ottomanism Or/So What?", *Turkish Policy Quarterly*, Volume 9 Number 4, s.133-140.
- SANCAKTAR C. (2018), "Yugoslavya'nın Yıkılışında Sırp Milliyetçiliğinin Rolü", IX. IBANESS Congress Series, Edirne / Turkey, s.1-11.
- SANCAKTAR C. (2018), "Kosova'da Uluslararası Himaye Yönetimi", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 04 (04), s.63-71.
- SANDER, O. (2013). *Siyasi tarih: 1918 – 1994*, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, s.579.

- SMITH, A. D. (1994). *Milli Kimlik*, İletişim Yayınları, Çeviren: Bahadır Sina Şener, s.1-290.
- SMITH, S., HADFIELD, A., DUNNE, T. (2008). *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, New York, Oxford University Press, 1-572.
- STEPANOVA, E.A. (1999), “Explaining Russia's Dissention on Kosovo”, *CSIS PONARS Policy Memo 57*, Carnegie Moscow Center, s. 1-4.
- STRATEJİK DÜŞÜNCE ENSTİTÜSÜ (2018). “Balkanların Geleceği İçin Strateji Çalıştayı”, *SDE Yayınları*, Ankara, ss.1-54.
- ŞENER, B. (2014). “Balkanları Türk Dış Politikası Açısından Önemli Kılan Temel Faktörler”, *I. Karadeniz ve Balkan Ekonomik ve Politik Araştırmalar Sempozyumu*, 3-5 Eylül 2014, Bülent Ecevit Üniversitesi, Dedeman Oteli, Zonguldak, Türkiye, ss.1-10.
- TATAR, V. (2012). Eski Yugoslavya’da Yeni Devletler: Birleşmiş Milletler ve Büyük Güçler, Yayınlanmış Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, s.1-389.
- TATAR, V. (2017). “Eski Balkanlar Yeni Sınırlar: Eski Yugoslavya’nın Dağılma Sürecinde Türkiye - Bosna-Hersek İlişkileri”, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 2, s.164-175.
- TAYIE, M.S. and DASHTI, I.M. (2018). “Parliament and Foreign Policy-Making Process”, *Asian Social Science*, Vol. 14, No. 2, ISSN 1911-2017, s.165-172.
- TBMM, *TBMM Tutanak Dergisi*, 75. Birleşim, 19. Dönem, 1. Yasama Yılı, 12 May 1992, Vol. 1, Cilt:11, pp.1-83.
- TUNCAY, H. (2017). *A Dictionary of International Relations and Political Sciences*, 2nd Edition, Yalın Yayıncılık, p.1-357.
- TÜRBEDAR, E. (2003), “Balkanlar Ve Enerji” Avrasya Dosyası Bahar, *Asam Yayınları*, Cilt 9, Sayı 1, Ankara, ss.214-235.
- TÜRBEDAR, E. (2011). “Turkey's New Activism in the Western Balkans: Ambitions and Obstacles”, *Insight Turkey*, Vol. 13, No: 3, 2011, ss.139-158.
- TÜRBEDAR, E. (2013). “Kosova sorunu”, B. A. Gökdağ & O. Karatay (Der.), *Balkanlar El Kitabı: Çağdaş Balkanlar İçinde*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 136-148.
- TÜYSÜZOĞLU, G. (2012). “Çatışma ve İşbirliği Dikotomisi Bağlamında Balkanlar’ın Siyasal Görünümü”, *Avrasya Etüdlere Dergisi*, Sayı: 42/2012-2, s. 83-110.
- URAL, S. (2014). “Balkanlarda Aşırı Milliyetçiliğin Gölgesinde Kosova ve Bağımsızlık”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5(1), s. 149-180.
- ÜLMAN, H. (1968). “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968) I, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 23, Sayı 3, 1968, s. 241-273.
- ÜSTÜN, İ. (2010). “1999 Etnik Çatışmalar Sonrası, Birleşmiş Milletler (UNMIK-United Nations Mission In Kosovo) Geçiçi Yönetiminde Kosova'nın Durumu”, *Atatürk Dergisi*, 4/2 (2010), s. 295-309.
- VATANDAŞ, S. (2013). "Alman Dış Politikası ve Batı Balkanlar", *BİLGESAM Analiz/Avrupa*, 5003, ss.1-8.
- VON, BERTALANFFY, L. (1967). “General theory of systems : Application to psychology”, *Social Science Information*, 6(6), doi: 10.1177/053901846700600610, s. 125–136.

- YAPICI, U. (2015), “Yumuşak Güç Ölçülebilir mi?”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı 47, s. 5-25.
- YEŞİL, F. (2014). “Türkiye Büyük Millet Meclisi XVII. Yasama Dönemi (1983-1987) ve Dış Politika, Dış Politikanın Parlamenter Denetimi ile TBMM’nin Dış İlişkileri”, *Yasama Dergisi*, Sayı: 27, s. 31-70.
- ZHANG L. (2008), “Analyzing the Causes of the Dissolution of the Former Yugoslav Federation from the Perspective of Ethnicity Relations”, *International Education Studies*, Vol. 1, No. 2, p.113.
- WEBER, C. (2005). *International Relations Theory: A Critical Introduction*, London & New York: Routledge, Second Edition, ISBN 0-203-67999-7, p.1-199.
- WEBER, M. (2007). “Constructivism and Critical Theory”, *an Introduction to International Relations: Australian Perspectives*, Edited by: R. Devetak, A. Burke, & J. George. Cambridge: Cambridge University Press, ISBN:9781139168557, p.1-439.
- WELDES, J. (1996). “Constructing national interests”, *European Journal of International Relations*, 2, p. 275–318.
- WELLER, M. (1992), “The International Response to The Dissolution of The Socialist Federal Republic of Yugoslavia”, *American Journal of International Law*, Vol.86, No.3,s. 569-607.
- WENDT, A. (1992). “Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics”, *International Organization*, Vol. 46, No: 2, p. 391-425.
- WENDT, A. (1994). "Collective Identity Formation and the International State", *American Political Science Review*, Number: 88, p. 385.
- WENDT, A. (1995). “Constructing International Politics”, *International Security*, Vol: 20, No: 1, p. 71-81.
- WENDT, A. (1999). *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, ISBN 0 511 02166 6, p.1-450.
- WİCAKSANA, WAHYU, I. G. (2009). “The Constructivist Approach Towards Foreign Policy Analysis”, *Indonesian Journal of Social Sciences*, Vol. 1 / No. 1, ISSN 1978-760X, p. 1-17.
- WİNTZ M., (2010), *Transatlantic Diplomacy And The Use Of Military Force In The Post–Cold War Era*, Palgrave Macmillan, ISBN 978–0–230–10383–2, p. 1-212.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı:	GEÇGEL Fazilet	
Uyruğu:	Türk	
Doğum tarihi ve yeri:	1992/ Denizli	
Medeni hali:	Bekar	
Telefon ve Faks:		
e-mail:	fazilet_mado@hotmail.com	

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Hacı Bayram Veli Üniversitesi	.....
Lisans	Hacettepe Üniversitesi	2015
Lise	Denizli Acıpayam Anadolu Lisesi	2010

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2019-...	Türkiye İstatistik Kurumu	TÜİK Uzmanı
2015-2019	Türkiye İstatistik Kurumu	TÜİK Uzman Yardımcısı

Yabancı Dil

İngilizce (İleri)

Yayınlar

.....

Hobiler

.....

